

VÁCLAV MÜLLER:

DĚJEPIS
CÍRKVE KATOLICKÉ

CENA VÁZ. VÝTISKU 3 K.

DĚJEPIS

CÍRKVE KATOLICKÉ

PRO NEJVYŠŠÍ TŘÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH.

NAPSAL

VÁCLAV MÜLLER,

C. K. PROFESSOR.

Schváleno nejd. kn. arc. ordinariatem v Praze ze dne 15. května 1903 č. 6346.

Od vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování 15. září 1903 č. 30629.

Cena váz. výtisku 3 koruny.

V PRAZE.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ V. KOTRBA.
1903.

ÚVOD.

§ 1.

Pojem dějin církevních.

Spasitel náš, Ježíš Kristus, založil na světě viditelnou společnost věřících, aby v ní všichni mohli dojítí spasení. Z počtu učedníků svých vyvolil dvanáct apoštolů, jimž dal trojí úřad svůj, aby společnost tu dále vedli a řídili. Měli tedy, konajíce úřad učitelský, věřícím pravdy Kristovy hlásati a pravd těch hájiti, konajíce úřad kněžský, věřící prostředky vhodnými posvěcovati, zastávajíce pak úřad pastýřský, věřící vhodnými zákony a ustanoveními v kázni Kristově udržovati. Hlavou pak všech představených i věřících ustanovil Spasitel sv. Petra, dav mu klíče království nebeského a učiniv ho skalou, na níž vzdělal církev svou.

Tak založena byla církev*) Kristova, církev římskokatolická, to jest společnost pravověřících křesťanů, kteří jedno učení Kristovo vyznávají, svátostí od Krista ustanovených užívají a římského papeže za svou nejvyšší hlavu uznávají.

Dějepis církve katolické má pak úlohu, vypsati osudy této církve od založení až na naše časy. Jest totiž v církvi vedle božského nezměnitelného působení Kristova také zřízení lidské, změnám podléhající, rozvoje schopné. A tato lidská stránka církve jest předmětem dějin církevních.

Jsou tedy dějiny církevní soustavné (kritické i pragmatické) vypsání původu, rozšíření a působení církve katolické od založení až na naše doby neboli vypsání jejího života, vývoje i vlivu na lidské poměry (Hergenröther).

*) Církev z řeckého *κυριακή* (totiž *οίκια* dům Boží); ecclesia z řeckého *ἐκκλησία* (*ἐκκαλέω*) shromáždění. Prvého pojmenování užívají národové slovanští a germánští (církev, Kirche), druhého národové románští (chiesa, église).

1180

§ 2.

Rozdělení dějin církevních.

Jako jsou všeobecné dějiny důležitými událostmi rozděleny v několik částí neboli dob, podobně jest tomu i v dějinách církve katolické.

Dějiny církve katolické třídíme zpravidla na tři hlavní doby, které se zase dělí v několik period.

Doba prvá líčí nám působení církve mezi národy soustředěnými řecko-římským vzděláním, t. j. dobu od založení církve až do šestého sněmu obecného v Cařihradě (r. 30—680), již lze rozdělit v periody dvě:

a) od r. 30—313, totiž od smrti Kristovy do vydání ediktu Milánského Konstantinem Velikým. (Doba krvavých pronásledování křesťanstva);

b) od r. 313—680, t. j. od ediktu Milánského až do šestého sněmu obecného v Cařihradě. (Doba těžkých bojů s bludařstvem na východě a doba velikých otců církevních.)

Doba druhá počíná se od VI. sněmu obecného v Cařihradě a končí vznikem protestantismu (r. 680—1517). Možno v ní počítati tři periody:

a) od r. 680—1073, od VI. sněmu obecného v Cařihradě do papeže Řehoře VII. Jest to blahodárné působení církve mezi Germány a Slovany, vznik západního císařství a vzrůst moci papežské;

b) od r. 1073—1303, od Řehoře VII. do smrti Bonifáce VIII. (Nejvyšší rozkvět moci papežské);

c) od r. 1303—1517. Úpadek a ponížení moci papežské, jakož i odštěpení národův od jednoty církevní.

Doba třetí zahrnuje v sobě události od vzniku protestantismu až na naše doby (od r. 1517—1903; lze ji opět rozdělit ve tři periody:

a) od r. 1517—1648, od vystoupení Mart. Luthera do míru Westfálského. (Zápas katolicismu s protestantismem);

b) od r. 1648—1789, od míru Westfálského do revoluce francouzské. Jeví se tu smutný účinek bojů dřívějších: náboženská vlašnost, lhostejnost, konečně úplná nevěra.

c) od r. 1789 až na naše časy, v níž se nám líčí různé útrapy církve, ale při tom nový vzrůst vnitřního života jejího.

V životě církve katolické můžeme pak rozeznávati dvojí působení její, jež odpovídá čtyřem jejím známám. Jako viditelná

společnost přichází ve styk s jinými společnostmi státními; musí tedy dějepisec církve katolické líčiti nejprve v nížší dějiny církevní (církve jest katolická) t. j. její rozšíření a poměr k jiným lidským společnostem. Mimo to lze pozorovati i jakýsi rozvoj v lůně církve samé, a ten je též předmětem dějin církevních. Třeba tedy všimnouti si v každé době vnitřních dějin církve katolické, jichž obsahem jsou boje proti různým bludům (církve jedna), rozvoj církevní ústavy (církve apoštolská), kázeň, bohoslužba a vývoj věd a umění v církvi (církve svatá).

§ 3.

Prameny dějin církevních a jejich cena.

Prameny dějin církve katolické lze rozdělit na prameny božské a lidské.

Prameny božské jsou knihy písma sv. Nového Zákona, které líčí nám život a působení božského Spasitele, založení církve sv. a osudy sv. apoštolův.

Poznámka. Knih písma sv. N. Z., napsaných od sv. apoštolův a jejich žáků vnknutím Ducha sv., jest podle výroku církve sv. celkem 27. Jsou to: 1. knihy historické: Evangelia sv. Matouše, Marka, Lukáše, Jana a Skutky apoštolské (sv. Lukáš). 2. knihy poučné: Listy sv. apoštolů: sv. Pavla 2 k Thessallonickým, ke Galatským, 2 ke Korintským, k Římanům, k Efeským, ke Colosským, k Filippským, k Filemonovi, k Židům, 2 k Timotheovi, k Titovi; 2 sv. Petra, sv. Jakuba ml., sv. Judy Thaddaea, 3 sv. Jana ap. 3. knihy prorocké: Apokalypse neboli Zjevení sv. Jana.

2. Prameny lidské veřejné jsou dokumenty církví sv. nebo jinou státní společností vydané, jako na př.: akta sněmů církevních, zákony církevní (corpus iuris canon.), dekrety, bully a listiny papežů, vyznání víry, liturgie, konkordáty, úmluvy atd.

K pramenům lidským soukromým náležejí spisy sv. Otcův a spisovatelů církevních, akta mučedníkův a konečně spisy dějepisců církevních.

Otcem dějepisu církevního nazývá se Eusebius,* biskup v Caesareji Palaestinské († 340), který napsal dějiny církevní až do r. 324. v 10 knihách. V dějinách jeho dále pokračovali: Socrates, právník cařihradský (do r. 439), Sozomenos z Palaestiny, Theodoret, biskup Cyrský a Evagrius Syrský.

Na západě latinsky napsali dějiny církevní: Rufinus, kněz z Akvileje, který volně přeložil Eusebia, pak Sulpicius Severus (křesťanský Sallustius), Paulus Orosius, M. Aurelius Cassiodorus.*

*) Dějiny Eusebiovy a Cassiodorovy přeložil na jazyk český Jan Kocín z Kocinetu (1543—1610).

Cena dějin církevních jest veliká, nejen proto, že jako větev vědy historické odhaluje nám netušené doposud poznatky, nýbrž také pro výborný obsah svůj. Slova Ciceronova: „Historia est testis temporum, lux veritatis, vitae memoria, magistra vitae, nuntia vetustatis“ platí zvláště o dějinách církve katolické.

Probírajíce se dějinami církve sv., poznáváme ve všem působení jejím, že jest řízena Duchem sv. a vedena Prozřetelností Boží. Z malých, nepatrných počátků jako zrno horčičné vyrůstajíc, naplňuje celý svět, pravý to zázrak všemohoucnosti Boží; v nesmírných bouřích vnějších i vnitřních, které zdají se otřásati základy jejími, zůstává bez úrazu; tisíce velikánů klesá v zapomenutí, ale církve brány pekelné nepřemáhají. Vidíme dále, že církev jako blahodárny kvas zušlechťuje nejen jednotlivce, ale i společnost, působíc na dobročinnost, vědy a umění jako náboženství pravé, všeobecné, světové.

Proto v dějinách církevních patrně se jeví božské řízení a vedení církve katolické, založené na slibu Spasitelově: „Aj, já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.“ Dějiny církevní, jak Diodor dí, stávají se „pomocnicí Prozřetelnosti“.

Mimo to neposkytují žádné dějiny příkladů tak vznešených charakterů, vzorů tak velikých ctností a důvodů pro mravný a nábožný život, jako dějiny církevní. Z nich se učíme, že lze podle zákonů Kristových žítí a působiti nejen ve prospěch svůj, nýbrž i ve prospěch bližního. Lze tedy o dějinách církevních říci s Ciceronem, že jsou „magistra vitae.“

Tím také nejen cena, ale i užitek dějin církevních leží na bíle dni.

DOBA PRVNÍ.

Starověk křesťanský.

ODDÍL I.

Od založení církve katolické až po Konstantina Velikého (r. 30–313).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 4.

Ježíš Kristus, zakladatel církve.

Člověčenstvo, opustivši Boha, tonulo ve tmách bludu, nevěry a pověry, což způsobilo i hrozný úpadek mravní, jak jej v dobách před Kristem dobře můžeme v pohanstvu pozorovati. Ani filosofové se mu neubránili. Pohanstvo bylo vyčerpáno. Omnia sceleribus ac vitiis plena sunt; plus committitur, quam quod possit coërcitione sanari. Certatur ingenti quodam nequitiae certamine; maior cotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. (Seneca de ira 2, 8.)

Národ vyvolený, Bohem samým jsa veden a vychováván, zachoval sice víru v Boha jednoho, toužil sice po Vykupiteli, ale jsa neblahým vlivem fariseů pokažen v nitru svém, zachovával pouze vnější ustanovení zákona Božího. Nešťastným sektářstvím sám mezi sebou rozdělen, nehledal vnitřního posvěcení, nýbrž pouze vnějšího oslavení od Messiáše. Málo bylo těch, kteří viděli v Messiášovi osvoboditele od hříchu a bludu.

V bídě té toužilo lidstvo po osvoboditeli: pohané po slovu Božím, které s nebe přijde a lidstvo poučí, židé po mocném králi, který je oslaví. Božská Prozřetelnost připravila vše k jeho příchodu. Všichni národové spojeni byli pod jedním žezlem, jedny zákony platily, jediný jazyk všude se ozýval. Za císaře Augusta zavládl mír po vší zemi. A tu „v plnosti času poslal Bůh Syna svého,“ (Gal. 4, 4) jenž byl knížetem pokoje, po němž lidstvo toužilo. Narodil se Ježíš Kristus, Bůh a člověk v jedné osobě.

2. Za císaře římského Augusta počat byv z Ducha sv. narodil se jednorozený Syn Boží z Marie Panny v Betlemě (asi r. 747 a. U. c.) Narodení Jeho zvěstovali andělé pastýřům, hvězda mudrcům. Aby zachráněno bylo dítě od úkladů krále Heroda, unikli s ním rodičové jeho, poučení andělem, do Egypta, odkud se po smrti ukrutného krále vrátili a usadili v Nazaretě, kde byl Ježíš vychován. Ve dvanácti letech uvedl Ježíš v úžas učitele Zákona v chrámě Jerusalemském svou moudrostí. Vrátiv se do Nazareta, byl rodičům svým poddán.

Ve třicátém roce počal Ježíš vykonávati svůj úřad vykupitelský. V Jordaně byv od předchůdce svého Jana Kř. pokřtěn, od Otce nebeského milým synem nazván, odešel na poušť, čtyřicet dní se postil a trojí pokušení ďáblovu přemohl. Vyvoliv si první učedníky, procházel Judskem, Galilejí i Samařím, vyučuje v chrámě, synagogách, pod širým nebem i v domech soukromých. Své božské poslání potvrzoval životem nejvyšším, zázraky i proctvými. Vyvoliv z učedníků svých dvanácte apoštolů, poučoval je o moci, kterou jim svěřil, a Šimona Petra nazval skalou, na které vzdělá církev svou.

Po tříleté učitelské činnosti dokonil Kristus úkol svůj obětí jako pravý velekněz. Ustanoviv při poslední večeři nejsvětější Svátost oltářní, sám se vydal na hoře Olivetské v ruce nepřátel, jež přivedl zrádný Jidáš, byl jat, od velerady pro přestoupení zákona a rouhání k smrti odsouzen. Rozsudek velerady potvrdil slaboch Pontský Pilát, vladař římský. Tak byl nevinný Ježíš za císaře Tiberia na Kalvarii přibit na kříž, stav se beránkem, který sňal hříchy světa. Dokonav vše, poručil ducha svého Bohu. Příroda truchlila nad smrtí svého Pána: slunce se zatmělo, země se třásla, skály pukaly, hrobové se otvírali, opona chrámová se roztrhla.

Tělo Kristovo bylo od přátel sňato a do nového hrobu uloženo, který židé strážil obklopili. Avšak Ježíš vstal třetího dne

z hrobu vlastní svou mocí jako vítěz nad smrtí. Zjevoval se po čtyřicet dní apoštolům svým, poučuje všechny, kterak uspořádati církev, jejíž vedení odevzdal Šimonu Petrovi, učiniv ho pastýřem apoštolův i věřících. Slíbiv apoštolům Ducha sv., vstoupil čtyřicátého dne na nebesa, kde sedí na pravici Boha Otce, odkud přijde soudit živých i mrtvých.

§ 5.

Založení církve. Apoštolská církev v Jerusalemě.

Podle rozkazu Mistrova dleli apoštolové a učedníci Páně v Jerusalemě na modlitbách. Bylo jich asi 120, a z nich byl na vybidnutí Petrovo sbor apoštolů Matějem doplněn. Desátého dne po nanebevstoupení Páně sestoupil na apoštoly Duch sv. v podobě ohnivých jazyků. Naplnění byvše všichni darem moudrosti, poznali dokonale božské učení Kristovo, nabyvše daru síly, byli ochotni bez bázně je hlásati, a obdrževše konečně dar jazyků a zázraků, obdařeni jsou schopností s úspěchem je rozšiřovati. První z nich vystoupil sv. Petr, který zástupům před domem se nahromaděním kázal Ježíše ukřižovaného a vzkříšeného, vybízejí k pokání. V týž den dalo se 3000 mužů pokřtiti. Tak staly se tyto Letnice narozeninami církve katolické.

Apoštolové kázali neúnavně učení Kristovo v Jerusalemě, a mnozí uposlechli hlasu jejich a přijali sv. křest. Všickni trvali v učení apoštolském, na modlitbách a v sdílnosti lámání chleba, všichni byli pospolu a měli (jakýmsi způsobem) všecky věci společny (Sk. ap. 2, 42 nn.) K lámání chleba (t. j. ke mši svaté) shromažďovali se v soukromých domech, modlitby vykonávali v chrámě Jerusalemském. K rozkvětu církve posloužily také zázraky, které se daly skrze ruce apoštolův, jako: uzdravení chromého v chrámě, potrestání Ananiáše a Safiry, uzdravování nemocných stínem Petrovým a j. Počet věřících množil se tak, že apoštolové nemohli ani stačiti, aby podpory rozdali vdovám a chudým. Dle rozkazu apoštolů vyvolili si tedy věřící sedm mužů dobré pověsti, na které apoštolové modlíce se vzkládali ruce a tak je posvětili (svátost svěcení kněžstva). Mužové ti měli se starati o chudé, křtiti a kázati. Nazváni pak jsou *diákonoi*, t. j. jáhnové (pomocníci).

Vysoká rada židovská, vidouc neustálý vzrůst nenáviděného

učení Kristova, chtěla je potlačit, třeba násilím. Zajavši apoštoly Petra a Jana, poroučela jim, aby nekázali ve jménu Kristově. Petr však neohroženě prohlásil, že více sluší poslouchati Boha než lidí. Když pak všichni apoštolové byli zajati, tu jen rozvázný a moudrý člen velerady Gamaliel zabránil, že nebyli k smrti odsouzeni, řka: „Odstupte od těchto lidí a nechte jich: nebo jestližef z lidí jest to dílo, rozpadneť se: pakli z Boha jest, nebudete ho moci zrušiti, abyste snad nebyli nalezeni i Bohu odporni.“ (Sk. ap. 5, 38, 39.)

Neohrožené kázání jáhna Štěpána způsobilo prvé pronásledování věřících v Jerusalemě. Prvou obětí byl Štěpán sám, který obžalován byv z rouhání zákonu Mojžíšovu vyveden za město a tam u přítomnosti a za souhlasu mladého Šavla Tarsského ukamenován. Tak tekla prvá krev pro víru Kristovu. Štěpán stal se prvomučedníkem. (*πρωτομάρτυς*).

§ 6.

Církev Kristova v Palaestině a v Syrii.

Pronásledování učedníků Kristových v Jerusalemě po umučení Štěpánově užila Prozřetelnost Boží ke vzrůstu církve Kristovy i mimo Jerusalem. Křesťané, kteří rozprchli se po Judsku a Samaří, hlásali všude učení Ježíše ukřižovaného.

Tak kázal jáhen Filip v Samaří, kde pak apoštolové Petr a Jan na pokřtěné ruce vzkládali, a pokřtění přijímali Ducha sv. (svátost biřmování). Blíže Gazy pokřtil Filip komorníka královny aethiopské, pak procházel Judskem až do Caesareje. Petr, prohlížeje vznikající osady, kázal v Lyddě, Joppe a Caesareji. Jiní přišli až do Foinicie a na Cypr.

Všude však kázali první tito věrozvěstové křesťanstí pouze židům. Věděli sice všichni, zvláště apoštolové, že Kristus pohanů z církve své nevyloučil, ale čekali na přímý pokyn Boží, aby otevřeli brány církve i pohanům. Toho pak dostalo se Petrovi, když v Joppe zvláštním viděním (spatřil prostěradlo plné zvířat čistých i nečistých) byl Kristem vybídnut, aby pokřtil pohanského setníka Kornelia v Caesareji. Od té chvíle vznikaly obce i z pohanů, z nichž nejvíce rozkvetla působením Barnabáše a Pavla obec Antiochijská v Syrii. V Antiochii nazváni také vyznavači Kristovi poprvé *χριστιανοί* (křesťané).

Nejohnivějším pronásledovatelem křesťanů byl Šavel. Narodiv se v Tarsu Cilickém a byv pečlivě vychován a vzdělán, stal se ve škole Gamalielově horlivým fariseem a tím i nepřitelem učení Kristova. S dovolením velerady pronásledoval křesťany i mimo Jerusalem. A na takové cestě byl před branami města Damašku zjevivším se mu Spasitelem zázračně obrácen a od Ananiáše v Damašku pokřtěn. Z Damašku odebral se Šavel do Arabie, kde pobyl tři léta připravuje se na úřad svůj; potom vrátil se do Damašku a byv od úkladů židovských zachráněn, odešel do Jerusalema, aby se mu dostalo od viditelné hlavy církve potvrzení v úřadě apoštolském. Odtamtud odešel do Tarsu a pak do Antiochie, kde byl posvěcen.

Šavel, právě tak horlivý apoštol jako dříve nepřítel Kristův, byl vyvolenou nádobou Prozřetelnosti, aby nesl jméno Kristovo mezi pohany.

Utěšeně zkvétající církvi Kristově nastalo nové pronásledování, které způsobil vnuk Heroda Velikého, Klaudiem dosazený, Herodes Agrippa I. (r. 41—44). Chtěje se zalíbiti židům, dal mečem odpravití Jakuba star., Petra pak uvrhl do vězení, aby jej také na smrt vydal. Avšak Bůh vysvobodil Petra z vězení andělem. Herodes raněn hroznou nemocí bídně zahynul (r. 44).

Po smrti apošt. Jakuba rozešli se sv. apoštolové z Jerusalema kázat všem národům. Ale sešli se ještě jedenkrát v Jerusalemě, aby konali tak zvaný sněm apoštolský, na němž rozhodnut býti měl spor křesťanů ze židovstva a z pohanstva o závaznosti zákona Mojžíšova. Předsedal sv. Petr. Za pomoci Ducha sv. učiněno pak rozhodnutí toto: „Vidělo se zajisté Duchu sv. i nám, žádného více na vás břemene nevzkládati kromě těchto potřebných věcí: abyste se zdržovali od věcí obětovaných modlám a od krve a od udáveného a od smilství; od kterýchžto věcí budete-li se ostříhati, dobře učiníte.“ (Sk. ap. 15, 28, 29.)

§ 7.

Apoštolské působení sv. Petra.

Chudý druhdy rybář z Bethsaidy, obdržev od Ježíše Krista moc klíčů, stal se hlavou církve a skalou, o niž se měla moc nepřátel Kristových třštiti. Byv zvláště již samým Spasitelem

přede všemi vyznamenán, stal se hned po nanebevstoupení Páně uznanou hlavou sboru apoštolského a celé obce Kristovy.

Nejdříve působil, jak již pověděno, v Jerusalemě, potom v Palaestině a nějaký čas byl biskupem v Antiochii syrské. Jsa stíhán Herodem Agrippou, odešel z Jerusalema a odebral se za císaře Klaudia do Říma, kde zřídil osadu křesťanskou, jíž stál po dvacet pět let v čele. Když Klaudius vyhnal židy z Říma, odešel také sv. Petr, přišel na východ, předsedal sněmu apoštolskému a navštívil Antiochii, Korint a jiná města. Za Nerona vrátil se do Říma a podnikal pouze potřebné cesty apoštolské. Za pronásledování Neronova byl jat, vězněn (nejspíše ve vězení mamer-tinském pod Kapitoliem) a konečně r. 67. dne 29. června v Ne-ronově cirku na Vatikánském pahorku přibit na kříž hlavou dolů.

Petr zemřel jako hlava církve římské, tím tedy iure succes-ionis přešlo i jeho popřednictví (primát) na jeho nástupce, bi-skupy římské. Z toho důvodu jest přítomnost sv. Petra v Římě veledůležitá, neboť na ní závisí primát biskupa římského v církvi katolické.

Ve starověku nebylo námitek proti této dějepisné pravdě. Pochybnosti vzbudili a přítomnost sv. Petra v Římě popírali ze-jména přívrženci rozkolu, který byl v stol. 16. zahájen Lutherem.

Že sv. Petr v Římě byl, lze dokázatí těmito starými svě-
dectvími:

1. z písmá sv. Sv. Petr píše prvý svůj list z města, jež nazývá „Ba-bylohem“ (1. Petr 5, 13). Nazývá tak obrazně Řím, kterýž obraz byl znám židům z prorockého způsobu řeči v Star. Zákoně; Řím podobal se Babylonu zkaže-ností mravů, jak dosvědčuje Tacitus: *urbs, quo cuncta undique atrocita et pu-
denda conflunt* (Tac. Annal. XV. 44.)

2. ze starých spisovatelů: Mluví o tom Kliment Řím. (ad Cor. c. 5) *Ἀββαμεν πρὸς ἐφθαλμῶν ἡμῶν τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους*, t. j. Petra a Pavla, a Ignatius Antioch. (ad Rom. c. 4) *Ὁὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος δια-
τάσσομαι ὑμῖν*, oba žáci sv. apoštolů. Dále: Dionys, biskup Korintský, (okolo r. 170) připisuje založení církve římské sv. Petrovi (*τὴν ἀπὸ Πέτρον καὶ Παύλου φυτεῖαν*), a Irenaeus, biskup Lyonský, († 177) nazývá Petra a Pavla zakladateli a pořadatelí církve římské (*θεμελιώσαντες καὶ οἰκοδομή-
σαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν*). Podobně svědčí o tom: Papias, Cyprián, Epifanius, Eusebius, Orosius, Jeronym, Liberiánský katalog papežů z r. 360, Tertullian, Origenes. Zvláště krásné svě-
dectví o smrti sv. Petra v Římě podává kněz římský Caius, který píše proti fryžskému bludaři (montanistovi) Proklovi: (r. 180—200) *Ἐγὼ δὲ τὰ
τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι, ἐὰν θελήσῃς ἐπελθεῖν ἐπὶ τὴν Βατικόνον ἢ
ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὀστίαν, εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν*.

3. nepřetržitou a jistou tradicí římskou, s níž shledáváme se v katakombách (Coemeterium ostriatum, kde sv. Petr křtil) a v topografii římské (Vatican, žalář mamertinský, Scti Petri ad vincula atd.); o tom svědčí také římská ikonografie, svátky (Cathedrae scti Petri) a j.

Vůbec nemá starověk křesťanský žádné pochybnosti. Ty byly pro-neseny teprve v době protestantismu, kdy bylo potřebí odůvodniti odtržení od stolice římské. Ale i svědomití historikové protestantští, jsouce důvody přesvědčeni, shodují se s katolickou tradicí. Jsou to na př. ze starších Hugo Grotius († 1645), Pearson († 1688), z novějších Gieseler, Bleek, Hilgenfeld, Delitzsch a z nejnovejších Ad. Harnack, W. Möller, J. B. Lightfoot.

§ 8.

Apoštolské působení sv. Pavla.

Nedaleko bran města Damašku obrátil Ježíš Kristus Šavla na víru a učinil ho svým apoštolem. Sv. Pavel, jsa občanem římským a maje dostatečné vzdělání klassické, měl odejítí mezi po-hany a státi se apoštolem národů pohanských. K tomu zajisté vedle milosti Boží, jíž stal se apoštolem, činilo jej zvláště schopným pečlivé vzdělání, pevná vůle, neobyčejné vlohy a ohnivý temperament, jenž nelekal se překážek.

Byv vysvěcen, působil nejdříve v Antiochii, odkud podnikl tři veliké cesty apoštolské.

Prvá*) cesta apoštolská (r. 45—48) s Barnabášem a Markem vedla na Cypr (obrácení vladaře Sergia Paula), do Pamfylie, Pisidie, Ly-kaonie (Ikonia, Derbe, Lystry) a zpět do Antiochie. Spory v Antiochii zatím povstálé přivedly Pavla do Jerusalema na sněm apoštolský (viz § 6) Po tom podniknuta

Druhá cesta apoštolská (r. 52—55) se Silou, k němuž připojil se na cestě Timotheus (v Lystře) a Lukáš (v Troadě.) Cesta ta vedla Syrii, Ci-licii, Lykaonii, Frygii, Galacii a Mysii do Troady. Odtamtud zjevení po-vzbuzen odešel sv. Pavel do Macedonie (Filippi, Thessalonica, Boerea) a Řecka. V Athénách kázal o neznámém Bohu v areopagu (Dionys areopagita), v Korintě zdržel se 1½ roku. Přes Efesus, Caesareu a Jerusalema vrátil se do Antiochie.

Třetí cesta apoštolská (r. 55—58) vedla do Malé Asie. Pavel na-vštívil osady ve Frygii a Galatii, odešel do Efesu, kde působil horlivě po dvě léta. Byv působením zlatníka Demetria vypuzen, prošel Macedonií a Řeckem až do Korinta. Odtud vrátil se přes Milét (krásná řeč na rozlou-čenou), Ptolemais a Caesareu do Jerusalema.

*) Obširnější vypsání cest sv. Pavla podáno bylo v Dějinách Zjevení B. v Novém Zákoně a pak v Základní nauce katol. nábož.

V chrámě Jerusalemském způsobili židé proti němu vzbouření. Pavel byl jat, ale od velitele Lysia poslán jako občan římský do Caesareje k vladaři Felixovi, který jej držel dvě léta ve vězení. Teprve od vladaře Portia Festa, odvolav se k císaři, byl poslán do Říma. Po velikých útrapách na moři (loď se ztroskotala u Malty) přišel (ok. r. 61) do Říma. Tam trval dvě léta v mírné vazbě, tak že mohl i evangelium Kristovo kázati. Začátkem r. 64 byl propuštěn. I odebral se nejdříve snad do Španěl, pak do Malé Asie (Efesu), Macedonie, na ostrov Kretu (Titus) a do Korinta. Na této cestě byl jat, do Říma přiveden a tam dne 29. června r. 67 na cestě Ostijské stat.

Pavel byl malé postavy, slabého zdraví, ale v nepatrném těle tom byl duch neobyčejně nadaný nejen lidským věděním, ale i moudrostí nadpřirozenou. Pln ohnivého nadšení pro Krista, pln obětovnosti, zmužilosti a svaté lásky pro bloudící lidstvo, byl jistě nejlepším nástrojem Prozřetelnosti Boží, „aby stal se všechněm vším, aby všechny k spasení přivedl“. (I. kor. 9, 22.)

Sv. Jan Zlatoústý praví o něm, že v sobě spojuje vše, co činí člověka i anděla dobrým a velikým, neboť srdce jeho objímalo celý svět. Spisy Pavlovy svědčí nejen o bystrém rozumu, obratném a vzdělaném stylu, ale i o nezlomné víře v Krista a o obětivé, veliké lásce ke Kristu. Vším právem slove apoštol národů!

Poznámka. Sv. Pavel nazýval se nejdříve Šavel. Příčinou toho asi bylo, že židovské rodiny, bydlící mezi pohany, dávaly dítkám svým dvě jména, jedno židovské, druhé řecké. Jiní myslí, že Pavel přijal jméno to po obrácení vladaře Sergia Paula na Cypru.

Sv. Pavel pohřben jest v nádherné basilice na cestě Ostijské „San Paolo fuori le mura“ v Římě. Místo jeho umučení dle známé legendy o třech pramenech nazývá se „Tre fontane“.

§ 9.

Působení ostatních apoštolů.

Skutky apoštolské vypravují nám obšírně jen o sv. Petru a Pavlovi, o ostatních apoštolech nedovídáme se skoro nic. Příčinou toho jest skromnost sv. apoštolů, kteří nestarali se o to, aby věřící poznali obětovnou jejich činnost pro Krista, nýbrž aby spíše zcela je Kristu získali.

Ze starých dob zachovaly se dvě zbožné pověsti: 1. že dvanáct let po smrti Páně sv. apoštolové se rozešli, rozdělivše svět mezi sebe a 2. že sestavili symbolum apoštolské.

Pokud se nám velmi kusé zprávy o sv. apoštolech zachovaly, víme toto:

Ondřej kázal ve Skythii a Řecku. V Patrách (ok. r. 70) byl ukřižován.

Jan, miláček Páně, působil v Efesu, řídě osady maloasijské. Za Domitiána byl v Římě vhozen do vařícího oleje, pak poslán do vyhnanství na ostrov Patmos (ok. r. 95). Po smrti císařově vrátil se do Efesu napomínal křesťanů k vzájemné lásce a bojoval slovem i písmem proti bludařům. Zemřel v Efesu (okolo r. 100) a to ze sv. apoštolů jediný smrtí přirozenou.

Filip kázal ve Frygii, v Hierapoli byl umučen. Bartoloměj působil v Indii, Matouš nejdříve v Palaestině, pak v Arabii a Indii. Tomáš hlásal Kristovo učení v Partsku, Médsku a Persii.

Jakub (mladší), syn Alfeův, nazýván od křesťanů i židů „spravedlivý“. Byl prvním biskupem v Jerusalemě. Dle zprávy Josefa Flavia byl návodem velekněze Annana Saduceje obžalován a ukamenován (dle Hegesippa kyjem dotlučen).

Šimon horlivec působil v Egyptě, Libyi a Numidii, Juda Thaddaeus v Mesopotamii a Armenii, Matěj v Aethiopii. Marek evangelista založil na rozkaz Petrův osadu v Alexandrii.

O Panně Marii, královně apoštolů, nemáme obšírných zpráv. Církevní podání dí, že (asi r. 45) v Jerusalemě zemřela, že však ihned po své smrti byla vzkříšena a na nebesa vzata.

O všech apoštolech kromě sv. Jana věří církev, že zemřeli smrtí mučednickou.

Již tedy působením sv. apoštolů rozšířena byla církev Kristova v prvním století po celém známém světě. Apoštolové zřídili osady křesťanské a dali jim představené. Tak zřízeny přední církve: Římská, Jerusalemská, Antiochijská a Alexandrijská (sv. Petrem, proto se zovou církvemi patriarchálními). Mimo to zřízeny osady v Palaestině (Caesarea), v Malé Asii (Efesus, Milét, Laodicea, Hierapolis, Smyrna), v Macedonii (Filippi, Soluň), v Řecku (Athény, Korint), na Cypru, na Krétě, ve Španělsku, Egyptě a jinde.

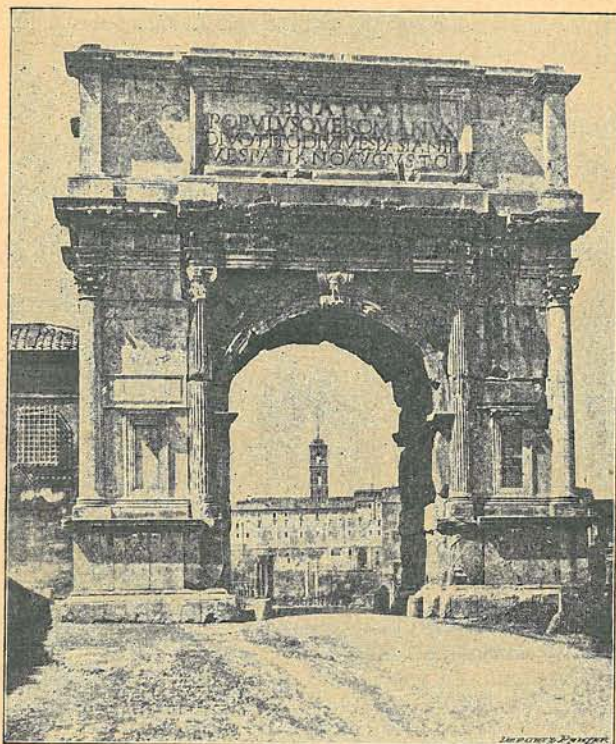
Církev Kristova rozšířila se zvláštním působením Božím tak, že již apologeta Justin (ok. r. 160) mohl napsati: „Není národa mezi Řeky a barbary, ani mezi jiným pokolením, který by modlitby nevysílal k Bohu všeho tvorstva ve jménu Ježíše ukřižovaného“ (Dial. c. Tryphone, 117.)

§ 10.

Zkáza říše židovské.

Většina židů neuznala Krista Messiašem, naopak bojovala vášnivě proti církvi Kristově. Zpronevěřivši se tím svému světo-
dějnému úkolu, který mu Prozřetelnost přikázala, přestalo býti

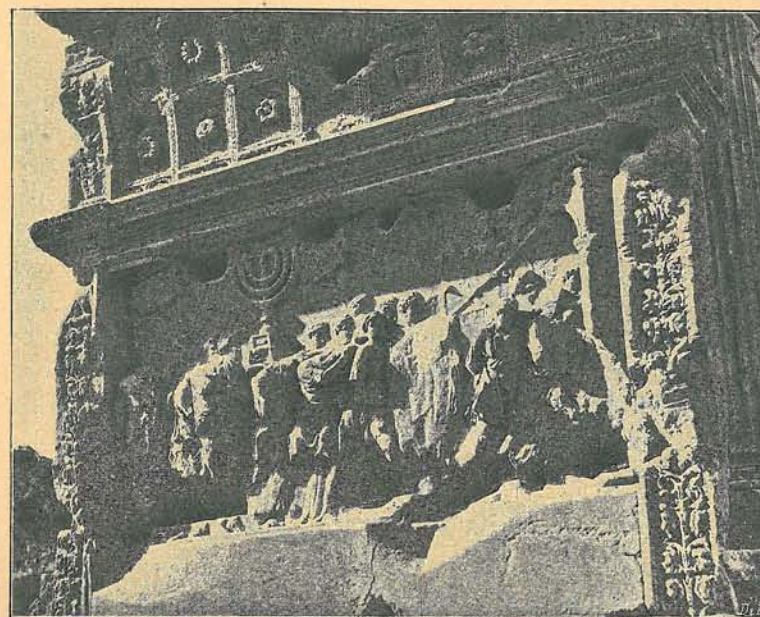
1. Vítězný oblouk Titův v Římě.

židovstvo národem vyvoleným, nositelem zjevení a propadlo trestu, ježž na sebe samo svolalo: „Krev jeho přijď na nás a na naše syny.“

Působením farisejské školy Šammaiovy vyvinula se mezi židy přepjatá horlivost pro zákon, která v každém, kdo zákona nešetřil, viděla nepřítele, hlavně pak v Římanech, kteří židy podmanili. Jho římské bylo kruté, Římané pak, opovrhující židy

nikterak se nenamáhali, aby je zmírnili; a tvrdá přísnost ta ne-
návist židovskou jen více rozdmýchovala, a vyděračnost, lakota
a zpupnost místodržitelů římských stupňovala ji téměř k šílenství.

Rozhořčení dostoupilo vrcholu za ukrutného prokuratora
Gessia Flora, který počínáním svým židy ve vzpouře přímo ve-
hnal. Každý odpor byl doposud krvavě potlačen, ale pohana, která

2. Kořist chrámová. Basrelief na oblouku Titově.

se židům stala v Caesareji (r. 66), způsobila vzbouření všeobecné,
jemuž padla posádka římská v Jerusalemě za oběť. Syrský místo-
držitel Cestius Gallus, který přitáhl na pomoc, zavinil sám náhlým
ústupem svou porážku a dodal židům odvahy. Nastal boj pravi-
delný.

Nero jmenoval vojevůdcem Flavia Vespasiana. Vespasian,
postupuje zvolna od severu, dobyl celé Galileje, když padla
pevnost nejsilnější Jotapata, které hájil Josephus Flavius. Byv
proti Vitelliovi prohlášen svými legiemi za císaře, odevzdal ve-
lení svému syuu Titovi, který r. 70 přitáhl k Jerusalemu, kam se
bylo veliké množství Židů uteklo.

V. Müller: Dějepis církve katolické.

Ve městě zatím zuřil urputný boj stran, jichž vůdcové (Eleazar, Jan z Gišaly a Šimon, syn Giorův) hůře si vedli než nepřátelé, vraždíci a loupíci. Jen nenávisť k Římanům je pojila, tak že Titus přitrhnuv k městu marně nabízel mír. Město bylo sevřeno násy. Z toho vzešel hlad a mor, který v městě strašlivě zuřil. Hrozné dály se tu výjevy; matka vlastní dítě zabila a upekla.

Po zoufalé obraně Židů dobyl Titus města, které i s chrámem lehlo popelem. Dle Josefa Flavia bylo 1,000.000 lidí zabito a 97.000 odvedeno do zajetí.

Vidouce, co se děje, křesťané uposlechli slov Páně a utekli před tím do města Pelly v Zajordánsku.

Tak vyplnilo se proroctví Kristovo o zkáze Jerusalema. Přestaly oběti, přestala bohoslužba levitská, Židé rozptýleni mezi národy zůstali bez chrámu, velekněze a knížete.

Trestu toho užila Prozřetelnost Boží ve prospěch křesťanství, které zevnitř (pronásledováním) i uvnitř (bludy) ohrožováno bylo židovstvem. Zvláště pak se jasně ukázalo, že křesťanství jest náboženstvím samostatným a nikoliv jen sektou židovskou.

Poznámka. Titus vjel u vítězoslávě do Říma, veda zajatce a kořist hojnou. Na paměť toho vystavěn oblouk Titův, na němž basreliefy doposud zachované představují nám kořist chrámovou a císaře na voze triumfálním.

Nové vzbouření Židů nastalo za císaře Hadriana, který, chtěje pokořeně židovstvo zničit, zapověděl obřízku a poručil vystavěti na troskách Jerusalema pohanské město Aelia Capitolina. Židům postavil se v čelo lžimessiáš Bar Kochba, jež uznal sám rabbi Akiba. Nastalo hrozné krveprolití, při němž několik set tisíc Židů zahynulo (r. 133—135). Nové město bylo vystavěno ku počtě Jova kapitolského, a Židům byl tam přístup pod trestem smrti zakázán.

§ 11.

Křesťanství a stát římský.

Po vyvrácení Jerusalema postavil se křesťanství v cestu nepřítel, mající všechnu moc; bylo to pohanstvo.

Než i pohanstvo musilo ustoupiti křesťanství, mělo-li náboženství Kristovo všeobecně se rozšířiti. Záhuba pohanstva byla jasně Prozřetelností Boží naznačena tím, že jako chrám Jerusalemský

i chrám Jova kapitolského, hlavní to svatyně římská, ohněm byl zničen.

Pohanstvo šlo jisté zkáze vstříc, jsouc u vnitřním rozkladu. Vnější kult sice trval dále, jsa úzce spojen se státním zřízením, ale uvnitř věřil v bohy málokdo; úplná nevěra a pověra rozšířila se všeobecně. S počátku nepronásledovalo pohanstvo křesťanů, opovrhujíc jimi jako sektou židovskou; brzo však poznalo, že samo jsouc v rozkladu skepticizmem a epikurizmem, musí podlehnouti vznešenému učení, hlásajícímu vedle dokonalé nauky o Bohu i učení o lásce k bližnímu, kterého stát pohanský neznal. Toto poznání vedlo ke krutému pronásledování křesťanů v říši římské.

Příčiny pronásledování toho vedle všeobecného, dříve vyličeného stavu byly:

1. příkrá protiva mezi křesťanstvím a pohanstvem. Křesťanství hlásalo pokoru, čistotu, sebezapírání, kdežto pohanstvo tonulo v nemravnosti, pýše, rozkošnictví v životě soukromém i veřejném;

2. poměr státu k pohanství. Mnohobožství bylo co nejtěsněji spojeno se zřízením státním; císař byl zároveň pontifex maximus hlava duchovní. Důležité státní úkony počínaly se obětí. Proto křesťanství, bojujíc proti pověře pohanské, dotýkalo se státu. Křesťané byli pokládáni za nepřátele říše (irreligiosi in caesares), nebyli státem uznáni (religio illicita) a proto jako tajná společnost za nebezpečné státu prohlašováni;

3. zájmy jednotlivců, kteří báli se o svůj výdělek, jako kněží pohanští, umělci, řemeslníci (Demetrius v Efesu). Proto také prohlašovaly pohanské věštírny křesťanství za pohromu státu i rodiny;*)

4. pomluvy rozšiřované hlavně Židy, že křesťané nechtí vůbec boha (*θεοι*), že účastní se hodů thiestových, necudných schůzí, že se křesťané straní slavností pohanských a proto jsou prý nepřátelé lidstva, mající špatné svědomí.

Tyto příčiny vedly k pronásledování křesťanů, které trvalo skoro 300 let, ale křesťanství vyšlo z něho vítězně. K vítězství pomohlo mu mimo jiné příčiny nadpřirozené hlavně neohrožené

*) Si Tiberis ascendit ad moenia, si Nilus non ascendit ad arva, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem. (Tertullianus Apol. č. 40.)

mučednictví celých zástupů vyznavačů Kristových. Ti, kteří za pravost víry Kristovy krev svou vycedili, nazváni mučedníky (*μάρτυρες*, vl. svědky božskosti víry Kristovy), ti pak, kteří víru Kristovu vyznali a za to v žaláři neb jinak trpěli, života svého při tom nepozbyvše, slují v y z n a v a č i (*confessores*).

§ 12.

Pronásledování křesťanů.

Podle sv. Augustina počítá se celkem *desatero* pronásledování křesťanů (srv. Zjev. sv. Jana 17, 1—14), z nichž ovšem některá zuřila jen v jednotlivých provinciích. Avšak i za dob císařů mírných byli křesťané pronásledováni, poněvadž dřívější dekrety císařské dále platily.

Pronásledovali pak křesťany tito císařové:

I. Nero. (54—68) Ukrotný a ješitný císař tento počal pronásledovati křesťany, aby odvrátil od sebe podezření, že původcem byl hrozného požáru, který r. 64 zničil Řím. Pronásledování toto povstalo ovšem ze všeobecné nenávisti proti křesťanům, o niž se Nero s ostatními sdílel. Neboť nebylo snad nikdy bláznivější marnotratnosti, všeobecnější zhýralosti a nestoudnější prostopášnosti, nebylo zároveň větší rozhořčenosti proti všemu vyššímu, co v požitcích smyslných brání, než právě v této době. Krutost pronásledování souvisí s hroznou touto smyslností. Čisté, vznešené učení evangelia musilo býti nenáviděno, pohled na útrapy vyznavačů Kristových byl požitkem pro duše hýřivostí přesycené a otrávené rozkoší.

Proto také Nero, vrah své matky, bratra i učitelů, jenž nalézal ve vznešené nauce Kristově jen odsouzení svých chtíčů, roznítil hrozné pronásledování, o němž dí Tacitus, že v něm zahynulo „*ingens multitudo*“ křesťanů. Křesťané byli do koží zašíváni a psům předhazováni, křížováni, smolou natírání a jako pochodně zapalováni. Nero sám býval ukrutnostem přítomen (Tacitus *Annal.* XV., 44). V této době zahynuli sv. Petr a Pavel (67).

II. Domitian (81—96), nehodný syn Vespasianův (70—79) a nepodobný bratr Titův (79—81), podezřívavý, zlomyslný a ukrotný, „část Nerona,“ jak jej nazývá Tertullian, krutě řádil i naproti křesťanům. Mezi mučedníky byl i příbuzný císařův konsular *Flavius Clemens* a *Flavia Domitilla*. Sv. Jan vy-

hnán na ostrov Patmos, a vnukové apoštola *Judy Thaddaea* povoláni do Říma, nemají-li v úmyslu domoci se bývalého království Davidova.

III. M. *Ulpus Trajanus* (98—117), adoptovaný předchůdcem svým, starým, spravedlivým senátorem *Nervou* (96—98), byl panovník výtečných vlastností, ovšem ve smyslu pohanském. Trajan rozšířil zákon o tajných společnostech na křesťany. Učinil tak usuzuje, že starými bohy stal se Řím velikým, oni tedy že jsou základem státu, jež chce povznésti. Proto musí křesťanství padnouti. Tím lze si vysvětliti nespravedlivý rozsudek Trajanův na dotaz *Plinia ml.*, místodržitele v Bithynii: „*Conquirendi non sunt, si deferantur et arguantur, puniendi sunt.*“

Umučeni byli 120letý biskup *Simeon* v Jerusalemě, biskup *Antiochijský sv. Ignacius* (ad *leones* v *Colosseu*.)

IV. T. *Aelius Hadrianus* (117—138) muž bystrý, vzdělaný a činný, při tom však ctižádostivý, marnivý a závistivý (*Dio Cassius* 69, 3), nevydal rozkazu proti křesťanům. Pronásledování však trvalo na žádost chátry, která neštěstí, zemětřesení, hlad a mor, jež řiši stíhaly, připisovala na vrub křesťanů. Teprve na přimluvu asijského prokonsula *Serenia Graniana* zakázal Hadrian vraždit křesťany, nařídív, že jen ten křesťan smí býti potrestán, komu se dokáže zločin. Ve válce proti Židům zneuctil Hadrian v Jerusalemě místa, křesťanům posvátná, modlami.

Za Hadriana umučena sv. *Symforosa* a sedm jejích synů v *Tiburu* (nynější *Tivoli*), papežové *Evaristus* a *Alexander* a j.

Nástupce Hadrianův, mírný *Antonius Pius* (138—161) nepronásledoval křesťanů, naopak nařídil, aby žaloby na křesťany nebyly přijímány. Avšak i za něho umučeno mnoho křesťanů. To přimělo filosofa křesťanského sv. *Justina*, aby podal císaři svou první apologii.

V. *Marcus Aurelius* (161—180), muž jinak vysoce vzdělaný, právník, řečník, malíř, počal zase ukrutně pronásledovati křesťany. Císař, přívrženec stoy, zazlíval křesťanům radostné jejich umírání za víru. I vydal, poštván od filosofů pohanských, dekrety proti křesťanům, dle kterých směly býti obžaloby přijímány také od otroků. Pronásledování zuřilo v Římě, kde umučeny byly mimo jiné sv. *Caecilie*, sv. *Felicitas* a apologeta *Justin*; v Lyoně, kde za hrozného pronásledování zahynuli 90letý biskup *Photinus* a sv. *Blandina*; v Asii září mezi všemi nejvíce mučednictví sv. Po-

lykarpa, biskupa ve Smyrně. Marné byly snahy apologetů Justina a Athenagora, kteří podali císaři spisy obranné, nic nepomohl zázrak, tak zv. „legio fulminatrix,“ kterým se vojsku žízni hynoucím dostalo deště. Císař prohlásil za původce jeho Jova Pluvia.

Poznámka. Tento zázrak připomíná basrelief na vítězném sloupu Mark-Aureliově v Římě, stojícím na náměstí Colonna. Sloup jest z kararského mramoru 29'60 m. vysoký. Basreliefy představují výjevy z války proti Markomannům.

§ 13.

Pronásledování ve století třetím.

Commodus (180—192), spíše gladiator než císař, nepronásledoval křesťanů. Ovšem jak za něho, tak za občanské války, nastalé po jeho zavraždění, byli křesťané přece pronásledováni. Pronásledování úsilné obnovil zase:

VI. Septimius Severus (193—211). Císař, který ještě na smrtelném loži dal heslo „Laboremus,“ byl s počátku křesťanům nakloněn. Teprve r. 102 vydal dekret, kterým se přísně zapovídalo přijímati křesťanství. Tím způsobeno nové pronásledování, které zuřilo zvláště v Africe, Gallii a Italii. Koruny mučednické dosáhli: v Alexandrii Leonidas, otec Origenův, v Karthagině vznešené paní Perpetua a Felicitas, v Lyoně sv. biskup Irenaeus a s ním veliký počet mučedníků, tak že krev jejich potokem tekla. Tertullian vida tyto hrůzy, napsal svůj „Apologeticus.“

Po smrti Sept. Severa poskytla Prozřetelnost Boží křesťanům oddechu jak za Caracally (211—217), O. Macrina (218) a bláznivého Heliogabala (218—222), tak zvláště za šlechtného Alexandra Severa (222—235), který od matky své Mammaey naučil se křesťanství si vážit. Vynikal čistotou mravů. V náboženské příčině byl eklektikem, jenž vážil si Krista a Abrahama právě tak jako Orfea. Za to nevděčný vrah Alexandra Severa

VII. Maximinus, zvaný Thrax (235—238), pronásledoval křesťany, protože se jich jako vrah příznivce jejich Alexandra obával. Za tohoto pronásledování dali život za víru Kristovu papežové Pontianus a Anterus v Římě, panna Barbora v Nikomedii.

Tříletým tímto pronásledováním přerušen byl na krátko pokoj, který trval dále za císařů A. Pupiena a tří Gordianů (235—244), jakož i za Filipa Araba (244—249), jenž slavil 1000 leté jubileum

vystavění Říma, křesťanům pak tak byl přízniv, že povstalo domnění, jakoby sám byl křesťanem (Eusebius). Nástupce jeho

VIII. Decius (249—251) obnovil pronásledování všeobecné. Decius, rodem Illyr, chtěl starý Řím obnoviti. Jsa pak toho přesvědčení, že se křesťanství s pohanským státem nemůže srovnati, vydal r. 250 rozkaz, aby byli křesťané donuceni k pohanským obětem. Nastaly hrůzy veliké. Pohané udávali křesťany, hledali jich i v soukromých příbytcích, otcové vydávali dítky, dítky otce, vězení se plnila. Kde nepomohl rozkaz a hrozba, užito mučení. Zvláště biskupové a kněží byli jako pastýřové věřících pronásledováni. Bohužel byli mezi křesťany mnozí, kteří nevytrvali, nýbrž obětovali modlám buď oběti (sacrificati) nebo kadidlo (thurificati) anebo si úplatkem zaopatřovali vysvědčení, že obětovali modlám (libellatici, acta facientes.) Církev je pokládala za odpadlíky a jen po tuhém pokání přijímala zpět do svého lůna. Příčinou smutného toho zjevu byla vlažnost, která po dlouhou dobu pokoje, jenž předcházela, mezi křesťany se zahnízdila. Proto také nazývá Cyprian a Eusebius pronásledování toto ohněm, který církev očistil.

Za to však oslavili církev zástupové mučedníků, z nichž vynikají papež Fabian v Římě, biskup Babylas v Antiochii, Alexander v Jerusalemě a sv. Agatha na Sicilii.

Také nástupce Deciusův Gallus (251—253) pronásledoval křesťany. Za něho trpěli papežové Cornelius a Lucius. Nové pronásledování započal

IX. Valerianus (253—260), jinak císař dobrý, který dal se svésti radou svého přítele, egyptského kouzelníka Macriana, jenž ho k pronásledování přiměl. R. 257 a 258 vydány kruté rozkazy proti křesťanům, hlavně biskupům, kněžím a jáhnům. Veliký počet mučedníků zahynul v této době. Papež Štěpán I. zemřel v žaláři, papež Sixtus II. byl sťat, jeho jáhen Vavřinec na rožni upečen. V Africe umučen biskup Karthag. sv. Cyprian. V Utice zahynulo 153 křesťanů v rozhašeném vápně (massa candida), v Gallii sv. Dionys na Montmartru v Paříži.

Nástupce Valerianův Gallienus (260—268) poskytl křesťanům úlevu, navrátil jim dříve odňaté chrámy a pohřebiště. V době zmatků, nazvané dobou třiceti tyranů (260—284), jediný Aurelianus (270—275) měl v úmyslu vydati zvláštní rozkazy o pro-

následování křesťanů, ale smrt to překazila. Posledním pronásledovatelem křesťanů byl

X. Diocletianus (284—305), jenž dosednuv na trůn císařský, našel říši na pokraji záhuby. Přesvědčiv se, že ohromnou říši nelze jedinému panovníku ovládnouti, umínil si zříditi umělou dynastii. Ustanovil totiž r. 286 Maximiana Herculia druhým augustem a mimo to dva caesary, totiž ukrutného Galeria a spravedlivého Konstantia Chlora. Caesarové ti byli od augustův adoptováni a měli jedenkrát nastoupiti na jejich místa.

Diocletian, ač sám se přísně držel náboženství pohanského, nepronásledoval s počátku křesťanů, ba byl jim přízniv a svěřoval jim vysoké úřady. Proto veliké množství lidu přidalo se k víře Kristově a všude se stavěly nádherné svatyně. Ale množstvím tím ochabovala horlivost křesťanů. Tu přikvapil trest Boží. Diocletian, pověřám oddaný, povolil naléhání caesara Galeria i jiných modloslužebníků a umínil si, že křesťanství, o němž nabyt přesvědčení, že ho nelze se zřízením říše srovnati, úplně vyhubí. R. 303 vyšel první edikt naproti křesťanům, po němž rychle následovaly ještě dva, jimiž se nařizovalo, aby chrámy byly zbořeny, svaté knihy spáleny, vyznavači Kristovi všech úřadů i práv občanských zbaveni. Po požárech, které vypukly v císařském paláci v Nikomedii, byl vydán rozkaz čtvrtý, jímž křesťanům ponechána jen volba mezi odpadlictvím a smrtí. Od té chvíle „zúřily na východě i na západě (vyjma Gallii) tři divé šelmy“ proti církvi, vymýšlejíce si nejhroznější muka proti křesťanům. Zástupy křesťanů všech stavů i věků byly hrozným způsobem utracovány. Málo bylo těch, kteří zastrašiti se davše vydali svaté knihy (traditores) nebo odpadli. Eusebius vypravuje: „Meče častým stínáním byly otupeny a častou potřebou se lámaly, katové jsouce ustavičnými popravami unaveni, musili se střídati, avšak křesťané prozpěvovali chválu Bohu.“

Dne 1. května 305 vzdal se Diocletian trůnu, poskvrniv jméno své nevinnou krví křesťanů, a donutil i augusta Maximiana Herculia, aby odstoupil. Oba caesarové stali se augusty a caesary jmenování Severus a Maximinus Daja. Všichni pronásledovali křesťany kromě Konstantia Chlora a syna i nástupce jeho Konstantina v Gallii.

Teprve několik měsíců před smrtí, stížen ohavnou nemocí, vydal Galerius rozkazy, aby bylo křesťanů šetřeno (311). Za to

Maximinus, usurpator Maxentius i Licinius, augustem na východě zvolený, vedli boj proti křesťanům dále. Ale hodina vysvobození se blížila. Konstantin dobyt podivuhodného vítězství u mostu Milviova, zastavil pronásledování a památným ediktem Milánským r. 313 dal křesťanům svobodu.

Za posledního pronásledování tohoto dobyli koruny mučednické thebská legie se svým vůdcem Mauritiem, setník svatý Šebastian, jenž stal se v Římě terčem mauretánských lučištníků, sv. Anežka panna, v Syrakusách sv. Lucia, v Illyrii sv. Anastasia, v Alexandrii sv. Kateřina, v Augsburgu kajícnice sv. Afra; v Sebaste umučen sv. Blažej, jenž v žaláři uzdravil mezi jinými hochy, jenž blízek byl zadušení, a jáhen sv. Vincentius trpěl v Saragosse. — V hrozně této době osvědčila se pravdivost výroku Tertullianova: „Sanguis martyrum semen Christianorum.“

§ 14.

Rozšíření křesťanství v prvních třech stoletích.

Prorocké slovo Spasitelovo „A já, když budu povýšen od země, všecko potáhnu k sobě“ (Jan 12, 32) vyplnilo se, neboť v poměrně krátké době rozšířila se nauka Kristova ve všech třech známých dílech světa.

Nasvědčují tomu již nejstarší otcové a spisovatelé, kteří psali proti pohanům jako Justin, Irenej, Origenes, Tertullian, Lactantius a j., a také i sami pohané Celsus, Lucian, Plinius ml. Do církve pak nehlásili se snad jen lidé chudí, nýbrž i lidé bohatí, vznešení, na př. členové rodu císařského; křesťany stali se i učenci, jak toho dokladem jsou spisy dosud zachované.

V Asii byla semeništěm víry Antiochie. V době nejstarší však byly nejčelnějšími osady v Jerusalemě a Caesareji. Ze Syrie rozšířilo se křesťanství do Mesopotamie a Persie. V Armenii římské bylo křesťanství rozšířeno již v druhém století. Církve v Mysii, Lydii, Karii, Frygii, Cilicii, Lykaonii a Pisidii jsou původu apoštolského. Podobně hlásali již apoštolové křesťanství v Galacii, Kappadocii, na Cypru, Krétě i Arabii. Také o křesťanství v Bithynii (Nicomedia) a Pontu (Neo-Caesarea) mluví již Plinius a Lucian.

V Evropě hlásal víru Kristovu sv. Petr, založiv osadu římskou, a sv. Pavel, zřídív církve v Macedonii, Řecku a Španělsku, kde

se křesťanství tak rozšířilo, že bylo r. 306 na sněmu v Elvře již 19 biskupů. V Gallii kvetly již v II. století osady křesťanské, a to ve Vienně a Lugdunu (Lyon). Za času sv. Cypriana působilo v Gallii již mnoho biskupů. Dle zprávy Tertullianovy bylo křesťanství v téže době rozšířeno také v Britanii.

V Germanii rozšířilo se křesťanství velmi záhy. Máme zprávy o církvích ve Špýru, Mohuči, Trevíru a Kolíně. Na Dunaji rozšířili křesťanství vojínové římské v Noriku, Pannonii (Sirmium), Rhaetii. V Lorchu (Laureacum) u Lince působil sv. Maximilian muč. († 285 v Celji v Krajině), v Petaviu sv. biskup Victorinus († 303), v Sicii sv. Quirinus († 303). Za časů Diocletianových umučeni byli mnozí křesťané v Brigantiu (Bregenc), Constantiu (Kostnice) i v městě „Augusta Vindelicorum“ (Augsburg).

V Alexandrii založil církev sv. Marek. Odtamtud šířilo se křesťanství po Egyptě a Libyi, bojujíc hlavně proti gnosticizmu. Dále rozšířilo se v Numidii, Mauretanii a Africe proconsulari. Bylo tam mnoho biskupství jako na př. Carthago, Hippo atd.

O nejstarších věrozvěstech zachovalo se nám velmi málo zpráv. Křesťanství šířilo se bez hluku, ale tím jistěji, každý křesťan byl i horlivým hlasatelem víry.

§ 15.

Příčiny rychlého vzrůstu křesťanstva.

Rychlé rozšíření křesťanství, které jako kvas proniklo brzo celou společnost lidskou, jest zajisté nejlepším důkazem božského jeho původu. Ač každý křesťan byl horlivým missionářem, nelze přece toto podivuhodné rozšíření vysvětliti jen z příčin přirozených. Přirozené příčiny ty byly:

1. Římská říše, která ovládajíc celý svět všude zavedla jediný jazyk a usnadnila styk i nejuvzdálenějších provincií.
2. Smutné náboženské poměry lidstva, toužícího snažně po nápravě, již nalézalo v křesťanství.
3. Horlivost křesťanů, jejich život, mravy, které příkladem působily i na nejzatvrzelejší; jejich obětivost, láska ke všem. Dokladem toho jest list Plinia ml. k Trajanovi.

Avšak všechny tyto příčiny, jak řečeno, nejsou s to, aby vysvětlily rychlý vzrůst křesťanství. Potřebí bylo zajisté příčin

nadpřirozených, totiž zvláštní pomoci Boží, již Spasitel apoštolům přislíbil. Byl to

1. dar zázraků, prorocství a jazyků, hlavně pak moc nad zlými duchy.

2. Síla a výbornost učení křesťanského. Ačkoliv je hlásali věrozvěstové neučení, přece přemáhalo svou dokonalostí i filosofy, dostačovalo všem potřebám srdce i ducha a vysvětlovalo vše, po čem duch lidský marně prahl.

3. Stálost mučedníků, která úžasem naplňovala i nepřátele, tak že dobře poznávali, že stálost ta jest nadpřirozený dar Boží.

A právě v mučednictví jeví se božská síla křesťanství, kterou tisícům vyznavačů poskytnuta byla odvaha, aby za víru život dali. Proto také církev od nejstarších dob sv. mučedníky zvláštním způsobem vyznamenávala, za přímluvu je vzývajíc, slavně pohřbívajíc, nad hrobem jejich slavnosti konajíc a den jejich umučení oslavujíc.

Tvrzení církevních nepřátel, že mučednictví lze vysvětliti fanatismem, rozpadá se v niveč samo sebou, uvážíme-li délku a způsob pronásledování, zároveň pak stav i charakter mučedníků. Mučedníci jsou tedy opravdu nejlepšími důkazy božskosti církve katolické.

§ 16.

Vědecký boj proti křesťanství. — Apologetové.

Zatím co císařové násilím hleděli křesťanství potlačit, vznikal mu nebezpečnější nepřítel mezi vzdělanými pohany, kteří počali je potíratí pérem. Počínali si důsledně: zlehčujíc a v posměch uvádějíc křesťanství, hleděli pohanství prohloubiti a povznést, aby mohlo závoditi s naukou Kristovou.

Mezi duchovními nepřáteli křesťanstva jmenováni buďtež:

1. Celsus, filosof epikurský za časů Hadrianových (okolo r. 150). Ve spise svém *λόγος ἀληθείας* upírá Kristu božství, líčí jej jako podvodníka a popírá vzkříšení těla. Spis Celsův jest sice psán velmi obratně, ale pokud znám jest pouze z úryvků v obraně Origenově *κατὰ Κέλσου* svědčí, že Celsus podstaty křesťanství nepochopil.

2. Lucian ze Samosaty, duchaplný, ale povrchní vtipkář, nepřítel všeho nadpřirozeného, tropil si též posměch z křesťanství,

prohlašuje ve svém spise „Dialogus de morte Peregrini Protei“ vše za směšnou pověru.

Nebezpečnější byl ve třetím století novoplatonismus a novopythagorismus, kteréžto směry filosofické snažily se prohloubiti pohanstvo, aby odolalo božské nauce Kristově. Mezi ně náležejí:

3. Flavius Filostratus, který líčí filosofa a kouzelníka Apollonia z Tyany (v Kappadocii) jako dobrodince a učitele lidstva, divotvorce a proroka, messiáše pohanstva, s patrným úmyslem, aby zastínil stkvělý zjev Kristův. Podobně počíná si

4. Porfyrius, jenž za časů Diocletianových napsal spis *λόγος κατὰ χριστιανῶν*, obratně psaný, ale plný nenávisť ke křesťanství. Dokazuje, že písmo sv. si odporuje, vykládá, že proroctví napsána byla teprve po událostech samých, zázraky přičítá vlivu démonů. Všechny muže dosud jmenované opisoval

5. Hierocles, místopředseda Bithynský za časů Diocletianových, přidává mnohé nejspíše pomluvy.

Avšak jako čelili mučedníci křesťanští hrdinně násilí pohanů, tak vzbudil Bůh neohrožené obhájce v řadách křesťanstva, kteří spisy svými hájili božské pravdy Kristovy, podávající obranné své spisy císařům, senátu i soukromníkům. To byli křesťanští apologetové.

Apologetové vybízeli ve spisech svých pohany ke klidnému přemýšlení, vyvraceli pomluvy o atheismu, urážce veličenství, vlastizradě, hodech thyeťových, necudnostech od křesťanů páchaných a neúčinnosti jejich. Ukazují dále na to, kterak se má křesťanství k prazjevení, k starému zákonu, k věštibám Sibyliným, dokazují pošetilost modloslužby a stavějí proti ní vznešenost pravdy křesťanské. Doličují božství Kristovo, vykládají krátce hlavní pravdy křesťanské, popisují jeho obřady, zvláště však dovolávají se neobyčejných účinků, rozšíření i zázračné moci učení Kristova.

Z apologetů řeckých třeba si zapamatovati: Sv. Justina († 166), jeho žáka Tatiana, filosofa Athenského Athenagora, Theofila Antiochijského a Origena. Latinsky psali Tertulian, Minucius Felix, Arnobius, Lactantius. (§ 18.)

Dějiny vnitřní.

a) **Boj s bludařstvem.** (Církev jednotná.)

§ 17.

Bludy prvních století.

Nebezpečnější než všechny útoky vnější byl pro mladý strom křesťanstva vnitřní červ četných bludařstev, který na samých kořenech jeho počal hlodati.

V této periodě lze v bludařstvu pozorovati trojí ráz: bludy k židovství se klonící, bludy gnostické a bludy racionalistické.

1. První bludy, k židovství se klonící, povstaly již za časů apoštolských. Byli to hlavně Ebionité a Nazareovci. Ti prohlašovali Krista za člověka a tvrdili, že zákon Mojžíšův je pro všechny závazný. Jim podoben byl Cerinthus (žil koncem prvního století), který mimo to učil bludnému chiliasmu.

2. Nepřítelem nebezpečnějším byl gnosticismus. Cestu jemu klestili Samaritáni Šimon Magus, „otec bludařstva“, žijící v době apoštolské, Menander a Dositheus.

Gnosticismus, proti němuž bojují ve spisech svých již sv. Pavel a Jan, byly bludy povstaly smíšením idejí filosofů řeckých (Platona) a nauk východních (hlavně perských) s učením křesťanským. Protože se přívrženci bludů těch vychloubali, že mají dokonalejší a hlubší poznání pravdy než obyčejní věřící, nazváni gnostiky (*γνώσις* poznání).

Celkem vzniklo asi 30 systemů gnostických, jimž společno bylo toto:

Založeny byly na dualismu, učíce, že jest bytost dobrá (Bůh) a zlá hmota, a že bytosti vyplývají z Boha (emanace). Jest prý nekonečný Bůh, pramen dokonalosti, jehož nelze pochopiti (*βυθός ἄγνωστος*). Z něho vyplývají prý bytosti méně dokonalé (*αιῶνες*), jež tvoří dohromady říši duchovní, proti níž stojí věčná hmota zlá. Svět povstal prý smíšením dobra s hmotou zlou, stvořen byv nižším aionem Demiurgem. Vykoupení dobra stalo se skrze aiona Krista v zdánlivém těle, ale také jen zdánlivě (doketismus).

Cílem mravouky gnostické bylo vybavit část dobra ze zlé hmoty, což možno bylo buď přílišnou přísností nebo naprostou bezuzdností a zavrhováním zákona mravního.

Podle toho, převládal-li v gnosticizmu názor řecký nebo východní, rozeznáváme gnosi hellenistickou (západní) nebo syrskou (východní).

Gnosticizmu podoben byl Manichaeismus, jehož původcem byl Peršan Mani nebo Manes, který byl okolo r. 277 na rozkaz krále Bahrama za živa odřen. Nauka jeho, směs názorů perských, indických a gnostických, učí též dualismu. V boji mezi světlem a tmou uloupeny částice světla, které smíšený s hmotou zlou vytvořily svět, zvláště pak člověka. Zdánlivé vykoupení vykonáno prý Kristem se slunce příšlým a dokonáno Parakletem (Manim).

Mravouka poroučela zachovávatí trojí pečeť (signacula): úst (oris), rukou (manus) a lůna (sinus). Blud tento byl tím nebezpečnější, protože předstíral tajné učení, jímž všechny záhady budou vysvětleny. Tím svedeni i znamenití duchové, jako na př. sv. Augustin.

3. Rationalistický směr jeví se nám v bludech protitrojičnicků (antitrinitarií), kteří popírali rozdílnost osob v Bohu a dělili se ve dvě skupiny.

První skupinu tvoří bludaři, kteří popírajíce trojosobnost vůbec, prohlašovali Krista za pouhého člověka, nadaného vyšší silou. K nim náležel Theodot, jirchář byzantský, jež r. 192 papež Victor pro učení toto z církve vyloučil, pak pyšný a rozmařilý Pavel ze Samosaty, biskup Antiochijský, jež byl r. 269 odsouzen a za císaře Aureliana sesazen.

Druhou skupinu tvoří bludaři, kteří vyhlašovali tři božské osoby pouze za jiný způsob jediné osoby božské; podle nich tedy jednoosobný Bůh se v Kristu zjevil a trpěl (patripassiani). Náleží k nim Praxeas (okolo r. 200), jež později bludy své odvolal, Sabellius z Libye, jež papež Kalixt z církve vyloučil.

K těmto všem bludům třeba ještě připočísti blouznivé učení Montanistů, jehož původcem byl Montanus z Pepuze ve Frygii, vydávající se za Parakleta. Montanisté nelišili se od církve ani tak věroukou jako mravoukou, holdující přílišné, nepřirozené a ničím neodůvodněné přísnosti. Tertullian stal se ve starších letech též členem tohoto bludařstva.

Aby církev tyto bludy potřela, nehleděla jich ani tak vědecky vyvrátiti, jako spíše dovoditi, že odporují jednotnému podání apoštolskému. A toto podání prohlašuje církev za pravidlo víry, jež možno poznati jediné skrze úřad učitelský, v církvi

biskupy za pomoci Ducha sv. a pod vedením biskupa římského vykonávaný. Bludaři, kteří tomuto pravidlu víry odporují, ruší jednotu církevní. K lepšímu posouzení odchylného mínění bludařů od pravidla víry bylo potřebí jednotlivé pravdy učení Kristova přesně vyjádřiti. K tomu hodila se symbola, z nichž nejstarší jest symbolum apoštolské.

§ 18.

Křesťanská věda.

Věda i umění pohanské ukazuje nám v této periodě již neklamné známky úpadku, kdežto věda křesťanská z nepatrných počátků spěje znenáhla k velikolepému rozkvětu.

I. V prvním století nebylo ještě křesťanství vědeckého badání potřebí. Mocné slovo apoštolů bylo dosud příliš živé, pravda Kristova, zázraky osvědčená, příliš jistá, aby potřebovala vědecké podpory. Duch nořil se ještě do jasného pramene učení Kristova a byl šťasten. Proto zachovaly se nám z prvního století pouze listy, v nichž prostými, ale přesvědčivými slovy podává se pravda Kristova.

Do doby této náležejí spisy otcův apoštolských t. j. žáků sv. apoštolů, z nichž vynikají:

Klement Římský, žák Pavlův i Petrův a nástupce Petrův na stolci Římském. Za Trajana vyhnán byl na Chersones a tam umučen (kolem r. 100). Dle souvěkých zpráv byl to muž svatý a učený, apoštolsky horlivý. Zachoval se nám jeho list ke Korintským, v němž slohem písma sv. rozhoduje spor, vzniklý v obci Korintské.

Ignatius Antiochijský, biskup, zvaný *Θεόφορος*, žák sv. Petra a Jana. Před Trajanem vyznal neohroženě: „jeden jest Bůh, jeden Kristus, jednorozený Syn Boží.“ Byv odsouzen k smrti v amfítheatru, dopraven byl do Říma a tam dravou zvěří roztrhán (107). Kostí jeho jako drahý poklad sebrány a v Antiochii pochovány. Na cestě do Říma napsal sedm listů, jež jsou pravými drahokamy starokřesťanské literatury, plny ohnivé víry, vroucí zbožnosti, vznešených myšlenek a hlubokých citů.

V listě k Římanům píše: „Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.“

Polykarp Smyrenský, biskup, mučedník, žák sv. Jana. Vynikal horlivostí v pravdě apoštolskou a láskou ke všem. Za papeže Aniceta byl v Římě, jednaje s ním o některých otázkách, kázně se týkajících. Byl za pronásledování předveden k prokonsulovi, prohlásil neohroženě: „Osmdesát šest let sloužím Kristu, Pánu svému, a nic zlého mi neučinil; jak bych mohl zlořečiti králi svému, jenž mne vykoupil?“ Polykarp byl dán na hranici a mečem proboden, tělo pak jeho spáleno (nejspíše r. 167). O jeho významu svědčí žaloba Židů i pohanů před prokonsulem: „To jest učitel Asie, otec křesťanstva, ničitel bohů (Mart. 12, 2). Napsal list k Filippským, plný křesťanské horlivosti, oděné v roucho apoštolské prostoty.

II. Ve století druhém, když zuřilo pronásledování křesťanů, a učenci pohanští útočili na křesťanství, bylo potřebí útoky ty pérem odrážeti. Tak vyvinula se stkvělým způsobem křesťanská literatura vědecká, jak o tom svědčí spisy apologetů (§ 16).

Z nich zasluhují zvláštní zmínky:

Justin mučedník, z města Flavia Neapolis (Sichem) rodilý. Oddav se filosofii, poznal učení stoiků, peripatetiků, pythagorovců i platoniků, ale upokojení došel teprve, když, upozorněn byv ctihodným starcem na břehu mořském, počal čísti písmo sv. a po dlouhém přemýšlení stal se křesťanem. Vykonal mnoho cest, horlivě rozšiřuje křesťanství. Za císaře Marka Aurelia (166) byl stat, hlavně přičiněním kynika Krescence. Napsal dvě apologie křesťanství, prvou císaři Antoniu Piovi (150), druhou Marku Aureliovi (163). V obou hájí křesťanů proti pomluvám. Ve spise: „Dialogus cum Tryphone Judaeo“ napsal učenou hádku, již měl s proslulým Židem Tryphonem v Efesu o křesťanství. Jeví se tu mužem neobyčejně vzdělaným, hlubokým mudrcem, mocně uchvacujícím stilistou. On poprvé užívá výsledků badání mudrců pohanských ve prospěch křesťanství.

Irenej, Řek maloasijský, žák Polykarpův, poslán byl za Marka Aurelia do Lyonu, kde se stal nástupcem umučeného biskupa Photina. Horlivostí svou a učeností získal si jména „Gallorum lumen“. Byl za Septimia Severa (r. 202) umučen. Z mnoha spisů jeho zachoval se pouze spis „Adversus haereses“ lib. V., v němž potírá bludařstva, zvláště gnosticismus. Spis jeho dýše silou, odhodlaností, ochotnou i trpěti, pevnou věrou i horlivostí. Psán jest slohem uhlazeným.

III. Ve století druhém a třetím styk křesťanstva s pohany filosoficky vzdělanými vůbec a přemoudřelý gnosticismus zvláště vyžadoval toho, aby i křesťanství užilo výsledků rozumového badání lidského na utvrzení pravdy i jednoty církve Kristovy. Tato potřeba dala vznik proslulé katechetické škole v Alexandrii, kde tehdy byl střed vědeckého života. V této škole měl i křesťan nabýti hlubšího vzdělání, měl se státi gnostikem křesťanským na rozdíl od gnostiků bludařů.

Učitelé křesťanští postupovali takto. Každá věda vychází od základních pravd, jichž netřeba dokazovati. Křesťanství zakládá se na víře v božství Kristovo. Z tohoto základu vyrůstá pravá věda, totiž *γνώσις* křesťanská. Není tedy pravé gnose bez víry.

Prvým správcem školy Alexandrijské byl Pantaeus ze Sicilie, druhdy stoik, jenž výborně uměl vykládati písmo sv. Později odešel hlásat evangelium do Indie (asi r. 179).

Jeho nástupcem byl znamenitý žák jeho:

Titus Flavius Clemens Alexandrijský, rodem Atheňan, muž neobyčejně vzdělaný. Poznav v dospělém věku křesťanství, přilnul k němu celou duší. Na dlouhých cestách vzdělání své dovršiv, stal se správcem školy katechetické, kde proslul jako výtečný učitel, tak že i pohané ho poslouchali. Ze spisů jeho vynikají *Λόγος προτροπικός*, v němž připravuje pohana k přijetí křesťanství, pak *Παιδαγωγός*, v němž obráceného pohana učí víře Kristově, a konečně *Στάχυα*, kde, jak sám praví, „jako v zahradě, v níž rostou byliny bez pořádku“, vykládá pravdy náboženské i filosofické. Jeví se nám tu mužem neobyčejného vzdělání, výmluvným, znalým písma i tradice, vládnoucím dokonale slohem jazyka řeckého.

Klementa předčil ještě žák jeho:

Origenes, narozený v Alexandrii (185) z rodičů křesťanských, (otec jeho Leonidas byl umučen); byl tak pečlivě vychován, že již v mládí dostoupil vrcholu vědění a stal se celým mužem. V 18. roce ustanoven správcem školy katechetické. Byl to muž tak vynikající, že pro vytrvalost a píli nazván *ἀδαύκτιος*. Za pronásledování byl všem příkladem živé víry, zbožnosti a stálosti. Na sebe jsa přísný, spával málo a na holé zemi, měl jedno roucho, postil se stále a zdržoval se vína. Opustiv Alexandrii, byl pro bludy, kterých se dopustil ve svých spisech, vyobcován z církve, avšak odvolal kajícím vše. Žil v Caesareji a zemřel

jako vyznavač v Tyru (254) na rány, jež za pronásledování Deciova vytrpěl. Činnost jeho jest úžasná. Napsal více spisů, než jiný za celý život svůj může přečísti (sv. Jeronym praví 2000). Jsou to výklady písma svatého a spisy biblické, z nichž nejproslulejší jest Hexapla, dále spisy apologetické, z nichž nejlepší je *Κατὰ Κέλσον* (viz § 16), pak spisy filosofické, z nichž sluší připomenouti *περὶ ἀρχῶν*, v němž se však vyskytují některé bludy. Origenes jest v pravdě muž veliký. Vyniká neuvěřitelnou činností, vůlí neoblomnou, odvahou spojenou s trpělivostí, mírností a pokorou, a to vše ozařuje planoucí láska ke Kristu. Origenes jest vzorem, co může vykonati pro Krista duch planoucí, obětivý a ctnostný.

IV. Všichni mužové dosud jmenovaní psali jazykem řeckým. Teprve později počalo se v církvi psati jazykem latinským. K těm, kteří užívali jazyka latinského, náležejí:

Q. Septimius Florens Tertullianus. Narodil se (160) v Karthagině jakožto syn centurionův a stal se po důkladných studiích právníkem. Vida stálost křestanův u víře, přilnul k nauce Kristově. Jeho ohnivý a přísný duch, jemuž byla mravouka katolická příliš mírná, svedl ho později k montanismu; vrátil-li se před smrtí (240) do lůna církve sv., jest nejisto. Tertullian byl neohrožený obhájce církve. Napsal svůj spis Apologeticus na obranu křestanstva a mimo to mnohé jiné spisy polemické, dogmatické i mravoučné. Nejdůležitější jsou: De praescriptione haereticorum, de baptismo, de paenitentia, de oratione atd. Spisy jeho svědčí o bystrosti ducha, oplývajícího bohatstvím myšlenek a obrazů i ohnivou fantasií. Řeč jeho jest stručná, výrazy pádné, ale sloh mnohdy nejasný. Platí o něm slova sv. Jeronyma: „Ducha chválím, bludy zavrhuji.“

Thascius Caecilius Cyprianus, také Karthagiňan, muž vzdělaný a obratný řečník. Kněz Caecilius r. 245 jej pokřtil. Horlivost u víře a upřímná láska k bližnímu způsobily, že byl r. 247 posvěcen na kněze a r. 248 stal se biskupem „iudicio Dei et plebis favore“. Staral se, aby kázeň se lepšila a věřící za pronásledování Deciova u víře vytrvali. Sám se sice na prosby křestanů ukryl, ale duchem stáda svého neopustil. Hrdinnost lásky křesťanské ukázal v době moru r. 252, staraje se také o opuštěné pohany. Za Valeriana vyznav neohroženě „Christianus sum et episcopus“, dosáhl koruny mučednické (258). Napsal

mnoho listů (as 80) a spisů apologetických, dogmatických i mravoučných. Zvláště sluší jmenovati: De unitate ecclesiae, de lapsis, de oratione. Spisy jeho jeví hlubokého a klidného ducha, vznešené srdce. Sloh jeho jest jako nejčistší pramen, klidný a milý. Pozorujeme na něm vliv Tertullianův, jež nazýval učitelem svým.

Caecilius Lactantius Firmianus pocházel též z Afriky; nabyt pečlivého vychování a stal se vychovatelem syna Konstantinova Crispa. Napsal spis Institutionum divinarum libr. VII. Jeho ryzí sloh a obratnost u výrazu získala mu příjmi „křesťanský Cicero“.

b) Bohoslužba a kázeň církevní. (Církev svatá.)

§ 19.

Svátosti: křest, bířmování a pokání.

Bohoslužba prvních století skýtá nám v podstatě týž obraz jako bohoslužba pozdější, ježto za základ má tytéž nezměnitelné pravdy Kristovy.

Sv. svátosti, a to všech sedm, udělovány již od dob apoštolských.

Sv. křest udělován zprvu — hlavně v dobách apoštolských — ihned po obrácení, později po dlouhé přípravě (katechumenát), v níž procházel katechumen třemi stupni.

Byli to slyšící (*ἀκούοντες* audientes), klečící (*γονυκλίοντες* genuflectentes) a vyvolení (*φωτισμένοι* competentes).

Slavný křest uděloval biskup po důkladné zkoušce (scrutinium) pravidelně o velikonocích a letnicích, později též o Zjevení Páně. Křtěnec odřikal se ďábla a přijímal svátost trojím ponořením do vody ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. Nemocní křtěni pokropením (bapt. clinicorum). Křest udělován i nemluvnatům (Irenej, Cyprian), při křtu pak stáli kmotrové již v 2. století (*χειραγωγοί*, susceptores, sponsors). Křtem svatým nabyt křtěnec odpuštění hříchů a milosti Ducha sv. To naznačováno bílým rouchem (pallium).

Křest byla svátost každému k spasení potřebná. Proto zavrženo církvi mínění, že křest bludařů (správnou formou udělený) jest neplatný. Tak rozhodl papež Štěpán proti sv. Cyprianu. Zlovyk, odkládati křest až na konec života, také odsouzen.

Sv. biřmování, jako utvrzení a dovršení milosti křtem sv. nabyté, udělováno pravidelně hned po sv. křtu mazáním sv. olejem, znamením sv. kříže a vkládáním rukou. Odtud i pojmenování *σφραγίς, μίρον, βεβαίωσις, χρίσμα, χειροτονία*, perfectio, confirmatio.

3. Církev přísně dbala toho, aby nerozšířil se koukol mezi pšenicí. Členové nehodní byli tedy z církve vylučováni, mohli však pokáním dosíci odpuštění. Hříchy byly rozeznávány smrtelné a všední; za nejtěžší provinění pokládáno odpadlictví, cizoložstvo a vražda. Kdo hřešil, mohl přijetím svátosti pokání (*ἐξομολόγησις*) dosíci odpuštění. Podstatnou částí pokání bylo vedle upřímné lítosti vyznání z hříchů (zpověď) knězi, jež bylo pravidelně tajné. Někdy nařídil biskup kajcíníkovi též i vyznání veřejné, a to hlavně z hříchů, které způsobily pohoršení veřejné.

Mimo to ukládala církev kajcíníkům veřejné pokání, aby jim časné tresty za hříchy vytrpěli a jen zvolna, jako při křtu svatém, přístupu do církve opět dosáhli. Byly pak čtyři stupně veřejných kajcíníků (*flentes, audientes, substrati, consistentes*), do nichž bývali kajcíníci podle velikosti provinění svých řazeni. Bylo-li pokání kajcíníků horlivé a upřímné, přimlouvali-li se za ně mučedníci a vyznavači, bývala jim část trestů jejich od biskupa odpuštěna (*indulgentia, odpustky*).

Ač církev sv. přísně stíhala provinění svých členů, přece zachovávala zlatou střední cestu jako pravá matka věřících. Proto také zavrhla minění rozkolníka Novata v Karthagině, jenž chtěl odpadlíkům zjednatí přístup do církve bez přísného pokání, jakož i Novatiana v Římě, který o přijetí hříchů nechtěl ani slyšet. Novatian nazýval své přívržence poprvé *Καθαρτοί* (kacíři).

§ 20.

Eucharistie. Disciplina arcani.

Nejsv. Svátost oltářní byla již v prvých třech stoletích středem katolické bohoslužby, jsouc zajisté sluncem, z něhož vyzařuje všechn vnitřní život církevní. Dle souhlasných zpráv sv. Otcův i spisovatelů církevních, jako Ignatia (ad Smyrn. c 7.), Justina, Ireneje, Klementa Alex. i Tertulliana, věřila církev:

1. ve skutečnou přítomnost Ježíše Krista v eucharistii, učíc, že chléb a víno se proměňuje v tělo i krev Páně (*μεταβολή* sv. Justin);

2. v obětní charakter eucharistie, jak tomu navšedňují výrazy *θυσία, προσφορά, δῶρα, sacrificium dominicum* a p.

Mimo mnohé výroky sv. Otců svědčí o tom i mnohé obrazy v katakombách.

Způsob, jakým se oběť eucharistická, t. j. mše sv. konala, popisuje obšírně sv. Justin (Apol. I. c. 65–67.). Když se křesťané v neděli sejdou, tu

I. a) čte se nejprvé úryvek z písmá sv., Starého i Nového Zákona, nebo jiných spisů;

b) biskup nebo ustanovený kněz mluví k lidu, načež katechumeni opouštějí síň (*missa catechumenorum*). Potom

II. c) konají se modlitby za celou církev a pak následuje políbení pokoje;

3. Koš eucharistický z katakomby sv. Kallista.

d) obětuje se chléb a víno;

e) konají se nové usilovné modlitby a díkyčinění;

f) biskup proměňuje chléb v tělo a víno v krev Páně;

g) koná se sv. přijímání.*) Nejsvětější svátost přijímali věřící pravidelně pod obojí způsobou, ač i přijímání pod jednou nebylo vyloučeno (*missa fidelium*).

Z darů, které věřící při mši sv. obětovali, bývaly v dobách apoštolských vystrojovány hody lásky (*ἀγαπαί*), k nimž bohatí

*) Doslovné znění významného tohoto místa lze nalézt v českém překladě Dr. Fr. Sušila: Spisy sv. Otců apoštolských a Justina mučedníka str. 294.

s chudými v bratrské lásce právě tak zasedali, jako byli společně u stolu Páně. Při hodech těch dály se tu a tam nepořádky, proto je církev ve IV. století zapověděla.

Eucharistie byla hlavním předmětem t. zvané „disciplina arcani“ t. j. oněch článků víry, o nichž křesťanům bylo přísně zakázáno mluvit, aby snad nestaly se pohanům předmětem posměchu a rouhání. K naukám těm náleželo též učení o Nejsv. Trojici, svátostech a apoštolské vyznání víry. Tímto rozkazem lze si vysvětliti, proč spisovatelé prvních století tak opatrně mluví o učení křesťanském, tím také vysvětleno časté užívání symbolů v prvých stoletích. Nejpamátelnější symbol, jenž měl přímý vztah k Nejsv. Svátosti byl symbol ryby (obr. 3.), vyznačující Ježíše Krista, Syna Božího a Spasitele podle začátečních písmen řeckého slova *ΙΧΘΥΣ* (ryba), což znamenalo *Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱός Σωτήρ*. — Utajování nauk křesťanských bylo zajisté i příčinou pomluv, které byly o křesťanech rozšiřovány (Thyestovy hody).

§ 21.

Ostatní svátosti. Svátostniny. Nábožné zvyky. Život křesťanů.

Poslední pomazání bylo dle napomenutí sv. Jakuba (5, 14) udělováno kněžími nemocným, kteří svátostnou milostí bývali na duši posilněni (Origenes).

Manželství pokládáno za veliké tajemství v Kristu a církvi; uzavíráno pak bylo před biskupem (Ignatius Ant., Tertullian). Byl to svazek nerozlučný. Manželství druhé církev sice dovoľovala, ale neschvalovala.

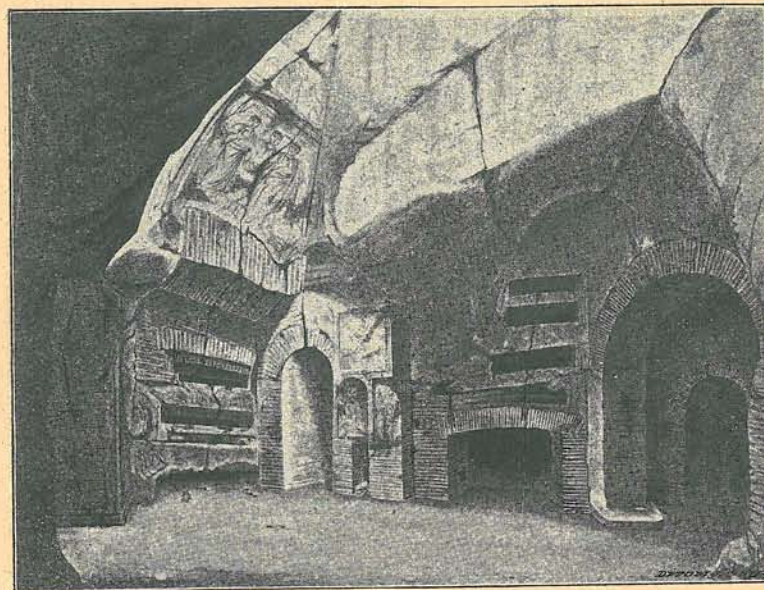
Více však než manželství cenila církev panictví jako prostředek k vyšší dokonalosti. Již v prvých stoletích nalézáme mnoho věřících, kteří pro Krista zůstali svobodnými. Apologetové na tento zjev v křesťanství zvláště ukazují.

Někteří křesťané, vyvolivše si panictví, vzdali se dobrovolně i jiných dovolených požitků, hledajíce přísnějšími posty a sebezapíráním užšího spojení s Bohem. Byli to asketové (*ἀσκηταί, σπουδαῖοι, continentes*). S počátku žili mezi ostatními, brzy však, zvláště za časů pronásledování, počali vyhledávat samoty, jako na př. v Egyptě sv. Pavel, jenž za Decia odešel na poušť, tam 90 let žil a byl původcem života poustevnického.

Mrtvé křesťané na rozdíl od pohanů uctivě pochovávali,

pokládajíce tělo za chrám Ducha sv., které jedenkrát bude vzkříšeno. Pohřebiště nebylo jim místem hrůzy, nýbrž naděje; tam se každoročně shromažďovali zvláště na hrobech sv. mučedníkův, aby tam konali bohoslužbu.

Celý život křesťanů byl živým obrazem nauky Kristovy, zvláště svazek lásky mezi rodiči a dětmi, mezi pány a služebníky. Z vroucí lásky k Bohu, Spasiteli, vyzařovala láska k bližnímu, jež jevila se vzornou, někdy i heroickou péčí o nemocné,

4. Kaple sv. Caecilie.

chudé a nuzné. Tato láska namnoze přetvořila život rodinný, odstranila neb aspoň zmírnila otroctví a stávala se kvasem nové křesťanské společnosti.

Křesťané vyznamenávali se vážností, která vypučela z myslí jejich, k Bohu obrácené, a ze stálé myšlenky na výkupnou smrt kříže. Proto často se žehnali spasitelným znamením sv. kříže, jak to již Tertullian (De corona milit. c. 3.) dosvědčuje. Varovali se zbytečných radovánek, dbali přísných, bezúhonných mravů, stále majíce na paměti, že jsou povoláni k tomu, aby svatými se stali jako jejich Pán a Vykupitel svatý jest.

Posvátná místa Katakomy.

Jako v době apoštolské byly soukromé domy místem, kde se křesťané scházeli k lámání chleba t. j. k slavení Nejsv. oběti, tak tomu bylo i později. Zvláště v krajinách západních propůjčovali křesťané zámožní nádherné síně v domech svých bratřím v Kristu, aby se tam scházeli. Za pronásledování byla i jiná místa, často les, háj anebo sluj místem bohoslužebným.

5. Fossor z coemeteria sv. Petra a Marcellina.

V Římě a okolí byly posvátným místem takovým památné katakomby. Jsouce zprvu pohřebištěm jednotlivých rodin, staly se časem všeobecným hřbitovem církve římské a útočištěm v době pronásledování, poněvadž hřbitov byl dle zákonů římských místem posvátným (*locus religiosus*) a nedotknutelným a tak poskytoval nejvíce ochrany.

Katakomy*) byly bludiště chodeb, vytesaných v měkkém, zrnitém tufu, jež na všechny strany se rozvětvovaly a tu a tam rozsáhlejší kaple tvořily.

Ve stěnách chodeb zřizovali zvláště ustanovení hrobaři (*fossores*) hroby (*loculi*), v nichž ukládána byla k spánku těla křesťanů (*κοιμητήριον*). Hrob přikryt deskou, zatmelen a opatřen jednoduchým nápisem. V kaplích býval obyčejně hrob vynikajícího mučedníka. Katakomb je v okolí Říma asi padesáte, délka všech chodeb měří více než 876 km. Nejdůležitější jsou katakomby sv. Callista, sv. Domitilly a sv. Anežky.

Kaple i hroby byly již v druhém století zdobeny obrazy. Jest to počátek umění církevního. Tvar a způsob provedení přijala církev od pohanův, ale vlila v ně nové myšlenky křesťanské. Provedení maleb v katakombách nevyrovná se někdy

*) Jméno katakomby jest vlastně jménem jediného pohřebiště „ad catacumbas“, jež přeneseno pak na ostatní. Pohřebiště slula coemeterium (z řec. *κοιμητήριον* (*κοιμάω*).

soudobým malbám pohanským, protože neměli křesťané s počátku ani dostatek malířů dovedných a musili malovati pod zemí, při světle, ve vlhku a s překážkami podobnými.

Většina obrazů v katakombách jsou symboly.

Pastýř, ryba (Kristus), Lazar (vzkříšení), holubice, páv, palma, kotva atd.

Mimo to však neocenitelným pramenem historickým a výmluvným svědectvím víry jsou obrazy biblické, dogmatické i liturgické. Máme tu zobrazeny křest, pokání, Nejsv. Svátost oltářní, jest tu jasně znázorněna víra v Nejsv. Trojici, ostatní svátosti, víra ve vzkříšení, očistec, úcta Panny Marie a svatých.

6. Klanění se magů v coemeteriu sv. Trasona a Saturnina.

Jest tedy význam katakomb pro apologetiku, dogmatiku i umění církevní neobyčejný, ony vyrůstají jako kamenní svědkové ze země a dokazují, že dnešní církev a její víra jest totožná s věrou prvých století, jsou neklamní svědkové oněch dob církevních, kdy dle slov sv. Jeronýma krev Kristova byla vřelá a víra v prsou věřících vroucí.

Katakomy byvše při vpádech barbarů vypleněny, upadly v zapomenutí. Odkryty byly teprve náhodou (1578). Kolumbem katakomb nazývá se Antonio Bosio, jenž jejich prozkoumání věnoval všechn život svůj. Největší zásluhu získal si velikolepými svými pracemi Giovanni de Rossi († 1894), který odhalil v katakombách kořeny a základy víry katolické a ukázal, že kořeny ty vyrůstají přímo z evangelia.*

*) V jazyku našem pojednává o katakombách obsírně dílo: Dr. Jos. Bilczewski-Dr. J. Tumpach: *Archaeologie křesťanská* (1898).

§ 23.
Posvátné doby.

Život křesťanů byl sice všecek zasvěcen službě Boží, ale přece jisté dny, v nichž se památka vykoupení takorůzka obnovovala, byly zasvěcovány Bohu způsobem zvlášť významným.

Již od dob apoštolských svěcena neděle jako den Páně (dies dominica) a památka z mrtvých vstání Spasitelova.

Výroční památkou vzkříšení Páně byly Velikonoce (Pascha), o nichž křesťané slavili umučení (*πάσχα σταυρώσιμον*), den smutku, a vzkříšení (*πάσχα ἀναστάσιμον*), den radosti.

Kdy se mají slaviti Velikonoce, o to vzešel v druhém století prudký spor mezi Východem, jenž slavil Velikonoce podle způsobu židovského vždy 14. nisanu, nehledě k tomu, na který den v týdnu 14. nis. připadá, a Západem, kde se slavilo vzkříšení Páně vždy v neděli po 14. nisanu. Spor tento, jehož účasten byl již papež Anicet a sv. Polykarp, rozhodl teprve papež Viktor (190–202) podle mínění Západu. Na sněmu nicejském pak rozhodnutí to potvrzeno.

V téže době slaveny také již Letnice, na památku se slání Ducha sv. a založení církve. K nim pojila se již ve třetím století slavnost Nanebevstoupení Páně.

K těmto slavnostem přistupuje na Východě slavnost Zjevení Páně (Epiphania) a na Západě svátek Narození Páně.

Svátky svatých, jež zakládají se na úctě svatých, shledáváme již v II. století. Církev oslavovala zvláště den smrti mučedníků, kteří dobojovavše vítězně boj víry, narodili se pro život věčný. Odtud zovou se natalitia, γενέθλια. Nad hroby sv. mučedníkův konány v ty dny zpravidla přiměřené obřady.

Jako byla neděle dnem radosti, tak zase byla středa a pátek jakožto dnové utrpení Páně dny postními, k nimž v Římě přistupovala sobota. Posty přikázala církev podle příkladu Spasitelova. Posty byly různé, přísné i lehčí; křesťané postívali se až do slunce západu a zdržovali se nejen masa, ale i všeho vařeného, požívajíce pouze ovoce.

Zvláštní půst přikázán byl před velikou nocí, jenž pravidelně trval čtyřicet dní, ač nebyl způsob tento všude ustálen.

Křesťané postili se, aby dosti činili za své poklesky, avšak také, aby se hodně připravili na svátky důležité. Tím povstaly vigilie.

c) Ústava církevní. (Církev apoštolská)

§ 24.
Zřízení církve.

Kristem zřízená a apoštoly provedená ústava církevní zůstala po všechny věky základem zřízení církevního, jež v podstatě se nezměnilo, nýbrž jen ve věcech vedlejších vždy účelněji se vyvíjelo.

Základem jednotné a spořádané společnosti církevní jest rozdíl mezi představenými církve (*κλήρος*) a věřícími (*λαός*).

Jako Kristus vyvolil si apoštoly, jimž svěřil správu svého království, tak apoštolové mocí od Krista jim danou udělovali vzkládáním rukou a modlitbou osobám vyvoleným zvláštní moc a milost, udělovali jim svátost svěcení kněžstva.

Mezi představenými lze rozeznávati již v době apoštolské tři stupně. Prvním byl:

biskup, jemuž náležela plná moc apoštolská. Jsa hlavou obce křesťanské kázal, konal oběť nejsvětější, uděloval sv. svátosti, světil kněze; přijímal katechumeny, vylučoval z církve. Biskup byl vrchním pastýřem (pastor ordinarius) obce křesťanské.

Volba biskupa děla se za přítomnosti ostatních biskupů, duchovenstva i lidu, jenž mívával hlas poradní. Biskupovým pomocníkem na vinici Páně byl

kněz, jenž kázal, obětoval, uděloval sv. svátosti, avšak jen s biskupovým dovolením, jsa mu ve všem podřízen. Svěcení kněžstva udělení nesměl. Kněze jmenoval biskup, dbaje rady celé obce křesťanské. Část moci apoštolské měli

jáhnové, kteří biskupovi při oběti mše sv. sloužili, s jeho dovolením kázali, křtili a Tělo Páně podávali. Jim svěcena též péče o milodary a chudé.

K těmto třem stupňům svěcení kněžského přidružily se ve 2. a 3. století ještě jiné stupně služebníků církevních, jako podjáhnové (*επηρέται*), akolyté, lektorové (*ἀναγνώσται*), exorcisté a ostiáři. K obsluze katechumenů ženského pohlaví užívala církev diakonisek.

Rozdíl mezi biskupem a knězem, nekatolíky velmi často popíraný, lze dokázati z písma sv. (Skutky ap., listy sv. Pavla, listy pastorální, apokalypse), ze spisů nejstarších otců církevních (Klement Řím., Ignác, Polykarp, Justín) a z pořadí biskupů některých církví, jež nejstarší spisovatelé zaznamená-

vají. Jest ovšem pravda, že pojmenování *ἐπίσκοπος* a *πρεσβύτερος* užívá se brzy o biskupu brzy o knězi, ale vždy činí se přesný rozdíl mezi důstojenstvím a pouhým jménem. Biskup býval starším, proto se také tak nazývá. Vždyť i apoštolové nazývají se *πρεσβύτεροι*. I bludaři činí rozdíl mezi úřadem biskupa a kněze, čehož by jistě nebylo, kdyby se žádného rozdílu nečinilo.

Již od dob apoštolských zavazovali se duchovní dobrovolně k bezženství (coelibát), což vysvětliti lze ze vznešenosti stavu kněžského, jenž byl prostředníkem a zástupcem Krista nejčistšího. Ostatně stopy tohoto ideálního kněžstva jsou jak u židů (služba při chrámě), tak u pohanů (Vestálky, prvý kněz eleusinií atd.). Mimo to pak čistota k přesvaté oběti potřebná, nerozdělené odevzdání se službě Kristově a vnější neodvislost na starostech pozemských způsobily, že kněží žili dobrovolně v bezženství, řídíce se evangelickou radou samým Kristem danou,

Církev s počátku manželství kněží nezapovídala, nýbrž jen značně omezovala, jak toho jsou dokladem spisy sv. Otců. Když se později (ve 3. a 4. století) tento zvyk zakořenil, vydala církev zákony o bezženství kněžském, jež na západě nabyly platnosti.

§ 25.

Zřízení metropolitní. Primát.

Všechny obce křesťanské tvořily jedinou rodinu Kristovu, jako všechny větve stromu vycházejí z jednoho kořene. Proto shledáváme již v době apoštolské čilý styk mezi obcemi křesťanskými.

Později, když křesťanství v celé říši římské se rozšířilo, vycházely obyčejně věrozvěstové z hlavních měst provincií (*μητροπόλεις*), kde nejprve obec křesťanská rozkvetla. Cítili pak nově vzniklé osady závislost svou na této obci, považujíce ji za obec mateřskou a biskupa jejího za svého vrchního pastýře. Tím nastalo tak zv. zřízení metropolitní, jež se znamenitě osvědčovalo, jsouc mocnou oporou jednoty církevní.

Čilý styk, který mezi obcemi metropole panoval, dával podnět ke shromáždění biskupů a kněžstva téže metropole, čímž po způsobu sněmu apoštolského vznikly synody provinciální, v nichž jednalo se o důležitých a časových otázkách víry i kázně se týkajících. Tak známe synody maloasijské o slavení velikonoc (169—170), africké o křtu kacířů (218—222) a j. Synodám předsedal metropolita.

Jako kupily se obce křesťanské kolem metropole, tak celá církev založena byla na jediné skále, totiž nástupci sv. Petra, biskupu římském, jemuž náležel primát v církvi.

Celý starověk dosvědčuje popřednictví církve římské:

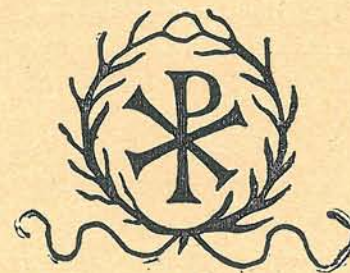
Ve století prvém rozhoduje Klement, biskup římský, spor v obci Korintské listem, v němž je napominá, „aby poslechli toho, co jim skrze Ducha svatého píše“. Toto rozhodnutí stalo se v době, kdy sv. Jan apoštol ještě žil v Efesu a Korint nenáležel ani k metropoli římské.

Ve století druhém. Svatý Ignác Antioch. nazývá obec římskou *προκαθήμενη τῆς ἀγάπης* (Ep. ad Rom.), sv. Irenej slovy „Ad hanc Ecclesiam propter potiore principatitatem necesse est omnem convenire ecclesiam (adv. haer. III. 3, 2), přisuzuje církvi římské popřednictví pocházející od zakladatele Petra, papež Victor (192—202) rozhoduje spor o slavení velikonoc, Tertullian, ač montanista, praví, dáváje tím výraz všeobecnému přesvědčení své doby, o pap. Zefyriinovi: *Audio etiam edictum esse propositum, et quidem peremptorium.* (De pudic. 1.)

Ve třetím století sv. Cyprian podrobuje se výroku papeže Štěpána o křtu bludařů, nazývá církev římskou *Petri cathedram et ecclesiam principalem* jmenuje ji „*radix et mater ecclesiae catholicae.*“

O primatu církve římské svědčí častá odvolání biskupů i bludařů k biskupu římskému; ba i pohané uznávali primát biskupa římského, čehož dokladem jest rozhodnutí císaře Aureliana proti Pavlu Samosatskému, císař přisuzuje biskupství Antiochijské, komu je udělil biskup římský.

Mimo to třeba uvážit, že protivníci popřednictví stolice římské nemohou dokázati žádným závažným důkazem, kdy a jak popřednictví toto v pozdější době vzniklo.

7. Monogram Kristův v koruně.

ODDÍL II.

Od císaře Konstantina do sněmu VI. všeobecného v Cařihradě (r. 313–680)

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 26.

Konstantin Veliký a jeho synové.

Roku 312 porazil Konstantin s pomocí Boží před branami Říma (u mostu Milviova) mocnější voje Maxentiovy a vydal s Liciniem edikt Milánský (313), kterým křesťanstvu dal svobodu a vrátil zabavené statky. Licinius, baže po samovládě, přišel o trůn i život. Konstantin stal se (323) vládcem celé říše římské.

Konstantin počínal si jako panovník křesťanský, snaže se bez násilí zavést křesťanství v rozsáhlé říši své. Konal tak ovšem vlastně jen to, co vnitřní moc a síla křesťanství byla již připravila.

Hned po svém nastolení vydal zákony ve prospěch křesťanství, nařídil svěcení neděle, osvobodil statky církevní od daní, udělil moc soudní biskupům a podporuje stavbu chrámů, jichž celou řadu z vlastních peněz vystavěl a nadal. Naproti tomu zakazoval vše, co se v pohanstvu s duchem křesťanským nersrovnávalo. Tak zakázal tajné, s neřestmi spojené oběti pohanské, zrušil zbytečné chrámy modlářské, odstranil trest smrti kříže a zohavení odsouzenců v obličejí a obmezil nelidské zápasy gladiatorské.

Sám však nestal se křesťanem, užívaje pořád ještě i práv nejvyššího kněze i názvu „pontifex maximus.“

Zvláště však bylo pro církev velevýznamno, že Konstantin opustiv Řím, zvolil sídlem svým nepatrné Byzantium, jež znovu vystavěl a neslýchaným nákladem ozdobil. Řím, zbaven mocného vlivu dvoru císařského a pozbyv úplně pozdějšími převraty v Itálii svého pohanského rázu i tradic, stal se středem duchovní říše Kristovy na zemi a sídelním městem náměstka Kristova, jenž odtud svobodně vládl, nejasa světskou mocí obmezován. Nový Řím, na počest císařského zakladatele svého Konstantinopolis nazvaný,

stal se sídelním městem říše římské, jsa na rozdíl od Říma starého městem ryze křesťanským.

Konstantin přijal teprve na smrtelném loži v Achyroně u Nikomedie křest sv. z rukou biskupa Eusebia. Zemřel 20. května 337. Byl to duch veliký, muž výtečných vlastností; chyby jeho, ač mnohé, byly od nepřátel zveličovány. O křesťanství získal si zásluhy veliké. Církev východní přijala jej proto do počtu svatých, církev však římská, neupírajíc mu čestného přívlastku „Veliký“, nečinila toho, pamětliva jsouc, že všechny jeho zásluhy nestačí, aby mohl býti zván vzorem ctností, mužem svatým.

Poznámka: O svém zázračném vidění při výpravě do Itálie proti Maxentiovi vypravoval sám Konstantin Eusebiovi pod přísahou, že viděl s vojskem svým na nebi světlý kříž a nápis „τοῦτο νίκα“ (tímto vítězíž) v noci pak ve snách spatřil Krista s týmž znamením, jenž mu rozkázal, aby znak ten dal na prapory své. I dal Konstantin zhotoviti stkvostné „labarum“ s monogramem Kristovým. O tomto zjevení vypravuje nejen Eusebius, ale i Lactantius a pohan Nazarius.

2. Synové Konstantinovi, otcí svému nehrubě podobní, Konstantin II. († 341), Konstans († 350) a Konstantius († 361), neřídíce se příkladem otcovým počali křesťanství zaváděti násilím; káceli oltáře a modly, zavírali chrámy pohanské, ba stanovili i tresty na pohany. Tím však křesťanstvu neprospěli, ba naopak rozmnožili jeho řady i takovými lidmi, kteří čekali jen na vhodný okamžik, aby se nesnesitelného jha zbavili. Tím připravili půdu Julianovi.

§ 27.

Julian Apostata. Zánik pohanstva. Stát a církev.

Jako poslední vzplanutí ohně, tak jeví se nám i pokus císaře Juliana obnoviti pohanství.

1. Julian, zvaný Apostata, synovec Konstantina Velikého, byl od přirozenosti povaha silná a šlechtaná, ale špatným, převráceným vychováním stal se nejprve pokrytcem, potom nadšeným ctitelem pohanství a nepřítelem víry Kristovy. Již na školách Athénských přilnul sice k pohanství, ale zálibu svou ovšem opatrně skrýval. Když však byl r. 361 svými legiemi v Gallii povolán za císaře, a Konstantius, jeho strýc, zahynul,

odhodil škrabošku pokřytství, tauroboliem smyl se sebe sv. křest a veřejně počal straniti pohanstvu.

Nechtěje mečem bojovati proti křesťanům, snažil se povznést pohanstvo, které by ovšem bylo jiné než dříve; měl to býti jakýsi pantheistický systém, plný názorů křesťanských a novoplatonských. Julian kázal otevřít chrámy pohanské, předchůdci zavřené, zřídil pohanskou hierarchii, zavedl při modloslužbě hymny, knihy obřadné, kázání, tresty, zakládal nemocnice a chudobince. Křesťanství pronásledoval nepřímou: církvi vzal statky, křesťany zbavil úřadů, podporoval bludařstva a zapověděl zřizovati křesťanské školy.

Avšak snahy jeho byly marny. Často jen posměch klidil za svou horlivost i od pohanů. Všechno namáhání, aby mrtvolu pohanstva vzkřísil k novému životu, selhalo. Rozmrzen neúspěchem na všech stranách a vida, že všemohoucnost Boží zmařila i vroucí tužbu jeho, aby znovu postaven byl chrám Jerusalemský, a tím slova Kristova v posměch dána (Ammianus Marcellinus XXIII., 1), chystal se k pronásledování násilnému. Ale smrt, jež ho stihla na výpravě proti Peršanům v Ktesifontu (363), překazila jeho záměry.

Poznámka. V Athenách chodili s Julianem do školy sv. Řehoř z Nazianzu a sv. Basilius. Dobře pozorovali nejistý jeho pohled i zanicení pro pohanství. Proto napsal o něm sv. Řehoř: „Jaké neštěstí vychovává si říše ve svém lůně.“

2. Nástupci Julianovi nenásledovali ho na bludných cestách jeho, nýbrž stáli věrně při víře Kristově. Jovian (363—364) zrušil nařízení Julianova proti křesťanům, pohanství rychle zas usínalo, a již za Valentiniana I. (364—375) a Valenta (364—378) vyskytuje se nový název modloslužebníků „pagani“, ježto pohanství bylo z měst zatlačeno na venkov. Gratian odmítl název „pontifex maximus“ a dal ze senátu odstraniti oltář bohyně Vítězství. Theodosius Veliký (379—395) konečně vystoupil přísně proti zbytkům pohanstva. Dal rozbořiti chrámy pohanské a zapověděl pod přísným trestem oběti. Když bořeny byly svatyně pohanské, objevily se mnohé podvody a neřesti věštírny a svatyní pohanských. Theodosius poručil zároveň, aby všichni poddani jeho vyznávali víru, již kníže apoštolů svatý Petr Římanům hlásal, a pohrozil těm, kteří neuposlechnou, přísnými tresty. Podobně jednali Arcadius na východě (395—408) a Honorius na zá-

padě (395—423). Není divu, že pak Theodosius II. (408—450) tvrdil, že v říši jeho sotva jsou ještě pohané.

Ačkoliv se křesťanství všeobecně rozmohlo, přece trvaly některé zvyky pohanské ještě dále jako na př. hry gladiatorské, veřejné hry v cirku, luperkalie a jiné. Poslední stopy pohanstva nacházíme za císaře Justiniana I. (527—565).

3. Vítězstvím křesťanství změnila se i tvářnost říše římské, její zákonodárství a poměr k církvi.

Císařové odstraňují znenáhla kruté zákony pohanské, stíhají nemravnost a zřizují soudnictví, manželství i chudinství na základě křesťanském. Církev nabývá práv a výsad pro své služebníky i své statky; statky církevní jsou osvobozeny od dávek a daní (immunitas realis), osoby duchovní jsou prosty daní i služby vojenské (immunitas personalis), biskupům dostává se moci soudní, a chrám křesťanský stává se útočištěm pronásledovaných (ius asyli).

Přízeň tato však církvi na dobré nevyšla; neboť císařové, majíce pořád ještě na mysli neomezenou moc pohanských vládců, osobovali si často vliv i na vnitřní záležitosti církevní, svolávali synody a účastnili se jich, pletli se do voleb biskupů, zkrátka chtěli o všem dle své vůle a bez ohledu na zákony církevní rozhodovati. Tak stávalo se přátelství státu církvi vlastně poutem a vliv císařů příčinou zmatků. Tomuto zlořádu bránila se církev katolická, trvající na zásadě, že církev, jsouc hlasatelkou pravdy a lásky, zasluhuje sice ochrany knížat světských, ale že nesmí, má-li úkolu svému dostáti, býti jimi zotročena.

§ 28.

Rozšíření křesťanství na východě.

Již sv. apoštolové a jejich žáci zanesli símě víry Kristovy za hranice říše římské. V dobách pozdějších símě to jen vzrostlo a neslo ovoce.

1. Armenie přijala křesťanství kolem r. 300. Jejím věro-
zvěstem byl sv. Řehoř Illuminator, potomek královského rodu v říši římské vychovaný. Ačkoliv křesťanská Armenie mnoho trpěla pro víru Kristovu, hlavně Peršany, nevzdala se jí. Rozšíření křesťanství povzneslo i duchovní život národa. Zvláště se o to přičinili (v V. stol.) patriarcha Isaak, učený Mesrob, který

sestavil abecedu armenskou a přeložil písmo sv., pak přítel jeho Moses a Chorene. Křesťanství kotvilo sice pevně v Armenii, ale přece zatlačeno bylo později monofysitismem.

2. V Persii bylo křesťanství již ve 4. století rozšířeno. Ale boje s říší římskou, trvající od dob Konstanciových, způsobily tam pronásledování křesťanů ještě hroznější než bylo v říši římské. Proti křesťanům zuřili králové Šapur, Jezdedžerd, Bahram V. a nejhrozněji Chosroës. Křesťané sice trpěli, ale vytrvali. Později rozšířil se v Persii blud Nestoriův, jemuž králové ze vzdoru proti říši římské přáli.

3. Iberie na Kavkaze přijala křesťanství za dob Konstantinových (ok. r. 326) zásluhou zajaté křesťanky Nino.

4. V Habeši (Aethiopia) rozšířili křesťanství bratři Frumentius a Aedesius z Tyru, kteří přišli na vědecké výpravě se strýcem svým do Aethiopia a z celé výpravy jediní zůstali na živu. Záhy získali si přízně královny a stavše se vysokými hodnostáři, s nemalým úspěchem šířili křesťanství. Frumentius byl od sv. Athanasia v Alexandrii posvěcen na prvního biskupa habešského. I Aedesius stal se knězem. Ale i do Habeše rozšířil se bohužel blud monofysitismu.

V Arabii mezi Homerity působil ve 4. stol. biskup Theofil z Dia právě tak jako mnozí mniši, kteří bydlili v arabských poustínách (na př. Hilarion). Podobně rozšířilo se křesťanství i ve Východní Indii a snad i v Číně.

§ 29.

Rozšíření křesťanství na západě.

Západní říše římská spěla vstříc své zkáze. Stará kultura římská byla úplně vysílána a dalšího rozvoje neschopna; proto dopustila Prozřetelnost Boží, aby tisíciletá říše římská byla vyvrácena národy barbarskými, kteří přicházeli sice bez vzdělání, suroví a ukrutní, ale srdce jejich podobalo se úrodné půdě, v níž mohlo se výborně dařiti nejutěšenějším květům nové kultury. Učitelkou a vůdkyní nových těchto národů, kteří vstupují na jeviště dějinné, byla církev katolická. Úloha, zachovati z antické kultury to, co bylo života schopno, a vychovati barbary zvyklé boji a loupeži v národy vzdělané, byla ovšem ohromná. V hrozných dobách těch byla církev jedinou ochranitelkou práva,

svobody a vzdělanosti. Boj, jimž barbarští kmenové germanští přivedeni byli pod sladké jho Kristovo, byl tak podivuhodný, že jedině toto vítězství s dostatek svědčí o božském původu církve katolické.

Stěhováním národů zničeny byly většinou křesťanské osady Římany založené. Osud ten stihl osady v Dacii, Pannonii, Noriku, Rhaetii i Germanii. Ale národové, již tyto krajiny zalidnili, poznávali znenáhla křesťanství a přijali je.

1. Mezi Goty ujalo se křesťanství záhy. Gotský biskup Theofil účastnil se již církevního sněmu Nicaejského. Visigotům zvláště prospěl slavný biskup Ulfilas, jenž sestavil písmo gotské a přeložil písmo sv. (codex argenteus v Upsale) na jazyk gotský. Za Valenta stali se Visigotové Ariány, ale vrátili se v 6. stol. do lůna církve katolické. Ostrogotové byli také Ariány. Langobardi, založivší panství v Itálii, byli sice též Ariány, ale přičiněním sv. Řehoře Velikého zřekli se bludu toho. Hůře si vedli pověstní arianiští Vandalové, kteří, přestěhovavše se do Afriky, katolíky ukrutně tam pronásledovali. Podobně přijali blud Ariův Alanové, Suevové a Burgundové, kteří však, poznavše bludnost učení toho, záhy opět stali se syny církve katolické.

Jediní Frankové stali se přímo údy církve pravé. Chlodvig, král francký, manžel křesťanské kněžny Klotildy Burgundské, přijal křest po vítězné bitvě u Tolpiaka (Zülpiach u Bonnu r. 496) z rukou sv. Remigia, biskupa Remešského.

2. Ostrované britští pokřestěni v téže době. Apoštolem Hibernie (Irska) po marných pokusech sv. Palladia stal se sv. Patrik, od papeže Coelestina r. 432 do Irska poslaný. Celý svůj život zasvětil spáse zeleného ostrova, trpěl a strádal, sel a zaléval, a Bůh dal vzrůst semeni jeho. Zřídil metropoli irskou v Armagh, kde také zemřel (493). Po něm působil žák jeho Benignus a horlivá sv. Brigida. Četné kláštery a školy dokonaly dílo obrácení, tak že později vysílalo Irsko nejvíce věrozvěstů do krajin pohanských a nazváno „insula sanctorum“.

Škotsko jižní pokřestil okolo r. 412 britský biskup, svatý Ninian v Římě vychovaný; na severu působil irský kněz sv. Columba, († 597), jenž založil slavný klášter na ostrově Hy.

Anglie, již se v 5. stol. zmocnili Anglosasové, pokřestěna přičiněním pap. Řehoře Velikého, který koncem 6. stol. poslal opata Augustina se 40 mnichy do Britannie. Ethelbert,

král Kentský, první přijal křesťanství. Moudrá nařízení Řehořova způsobila, že znenáhla pokřesťeny i ostatní části ostrova toho. Augustin stal se arcibiskupem Kantuarijským (Canterbury), a mimo to založena biskupství v Londýně a Yorku. Řecký mnich, Theodor z Tarsu, posvěcen byv r. 668 na arcibiskupa v Canterbury, zakládal četné školy a vychoval mnoho učenců, kteří pokřesťení Anglosasů dokonali.

3. Národové němečtí ve střední Evropě poznali také v těchto dobách křesťanství. Němcům bylo později křesťanství pevnou páskou, jež je pojila v jediný celek. Nejvíce věrozvěstů přišlo k nim z Anglie a Irska.

V Noriku působil sv. Severin († 482), proslulý svou svatostí a darem zázraků. Světec ten byl zjev neobyčejný, útočiště všech strádajících v hrozných dobách, kdy krajiny dunajské Římany byly opuštěny a vydány v plen barbarům. Tamtéž kázal sv. Valentin Belgičan. Alemanům hlásal křesťanství Irčan sv. Fridolin († 538). Po něm působili tam sv. Koloman a žák jeho Gallus (sv. Havel † 625), zakladatel slavného opatství sv. Havelského na řece Steinachu. V Bavořích šířili křesťanství mnichové Agilus a Eustasius z kláštera Luxeuil v Burgundsku, potom Wormský biskup sv. Rupert a biskup akvitanský sv. Emmeram (Jimram). Východním Frankům hlásal víru sv. Kilian mučedník († 688). V poříčí řek Rýna, Maasy a Mosely sluší vzpomenouti horlivé činnosti poustevníka sv. Goara, v Belgii sv. Amanda a ve Frisii sv. Wilfrida a sv. Vilibrorda († 739).

Činnost misijnářů v Německu, nevycházejíc z jediného středu a nejsouc jednotným duchem vedena, nedodělala se žádoucích úspěchů; kypřila jen půdu k pozdějšímu působení svatého Bonifatia.

§ 30.

Islam.

V době velikých úspěchů církve katolické v Evropě, zničeno bylo křesťanství na východě islamem, jehož původcem byl Mohamed.

Mohamed narodil se v Mekce arabské r. 571 z rodiny Korejšovců. Když mu zemřeli rodiče, ujal se ho a vychovával jej strýc jeho. Dospěv, sloužil v obchodě bohaté vdovy Chadidzy,

již pojal pak za manželku. Nabyv tak jmění oddával se náboženskému hloubání; v chorobném stavu domníval se, že má vidění, kterým sám věřil. Byl tedy s počátku snilkem, ale později podvodníkem. Nenašel přátel v rodném městě a nejsa tam životem jist, utekl do Jathrib, jež nazváno potom Medin'al nabi (Medina) t. j. město prorokovo. Útěk jeho (622), zvaný „hedžra“, byl jeho štěstím. V Medině našlo učení jeho sluchu, tam shromáždil četné přátele, dobyl Mekky a učinil ji středem nového náboženství. Kaabu, odstraniv modly, učinil národní svatyní. Brzy podrobila se mu celá Arabie. Zemřel r. 632.

Učení Mohamedovo jest směs názorů pohanských, židovských a křesťanských. Byly sebrány za Abu Bekra v knihu „Koran“ (t. j. čítanku) nazvanou, jež obsahuje 114 kapitol (sur).

Mohamed učí, že jest jeden Bůh, tvůrce všehomíra, a Mohamed jeho prorok. Jsou dobří a zlí andělé. Všichni lidé podrobeni jsou nezměnitelnému osudu (kismet), budou vzkříšeni a souzeni. O hříchu a vykoupení Mohamed neví. Jemu dostačí k blaženosti otrocká oddanost Bohu. Proto nazval náboženství své islamem (salama = oddati se).

Mravouka Mohamedova přikazuje častou modlitbu (pětkrát denně s obličejem obráceným k Mekce), půst (zákaz pítí víno, měsíc ramadzan), dobročinnost, mírnost k otrokům, avšak dovoluje mnohoženství, jímž ničí důstojnost ženy i rodinný život, a přikazuje ukrutnost k jinověrcům, kteří mají býti obráćeni k islamu ohněm a mečem.

Co Mohamed začal, dokonali jeho nástupci (chalifové) zmocnivše se Syrie (639), Egypta (640) a Persie (651). Z Afriky přeplavili se do Evropy a stali se po nešťastné bitvě u Xeres de la Frontera (711) pány Španělska. Vítězný postup jejich na západě zadržel francký majordomus Karel Martell bitvou u Poitiersu (732) Útoky na Cařihrad odraženy pouze zhoubným účinkem nově vynalezeného řeckého ohně (*πῦρ ὑγρόν*).

Islam byl trestem Boží Prozřetelnosti za hrozný zmatky, které pýcha křesťanských národů na východě způsobila, zničivši jednotu a podryvši život duchovní kacířstvem. Na západě byl však islam prostředkem k sjednocení národů, k společné a nadšené práci pro čest a slávu Boží i pravdu Kristovu. I tu se ukázalo, že Bůh dovede následky zla obrátiti v dobro.

Dějiny vnitřní.

a) **Boj s bludařstvem.** (Církev jednotná.)

§ 31.

Přehled.

Dokud byla církev pronásledována a zalévána krví mučedníků, nebylo bludařstev, která by na půdě křesťanstva samého byla vznikala. Příčiny bludů tehdejších byly spíše vnější (židovstvo a pohanstvo). Teprve rozvoj křesťanství a spojení církve s mocí světskou, jež často svévolně i do vnitřních záležitostí církve zasahovala, bylo příčinou zmatků, jednotu církve vážně ohrožujících. Jest tedy právě toto období dobou velikých bojů za pravdu a jednotu víry.

Avšak sám Bůh postaral se v smutné době této o náležitou pomoc. Jest totiž doba tato i dobou největších učitelů církevních, jichž přičiněním byly pravdy svaté víry (dogmata) přesně vyjádřeny a neohroženě obhájeny. Učitelé církevní zjednali vědeckými pracemi svými pravdám křesťanským nezbytné vnitřní souvislosti a pevnosti.

V bludařstvu této periody lze pozorovati trojí směr, základ křesťanství ohrožující:

1. bludy theologické, týkající se podstaty Boží a troj osobnosti (Arius, Macedonius, Apollinaris);
2. bludy christologické, směřující proti katolickému církevnímu učení o osobě Ježíše Krista (Nestorius, Eutyches, monotheletismus).
3. bludy anthropologické, převracející učení o prastavu člověka, o hříchu prvotném a milosti Boží (Pelagius).

§ 32.

Bludy theologické.

1. Nejohroznější spousty způsobil v církvi ve 4. století Arianismus.

Arius z Libye, kněz alexandrijský, muž schopný a obratný, ale velmi pyšný a ješitný, počal odporovati biskupu svému Alexandrovi v učení o Nejsv. Trojici. Sveden bludy gnosticko-

manichejskými počal učiti, že Syn Boží není věčný a že není téže podstaty s Otcem, nýbrž že jest stvořen od Otce (*κτισμα*) přede vším ostatním tvorstvem. Může tedy hřešiti a Bohem nazývá se neprávem.

Poněvadž biskup Aria marně poučoval a napomínal, byl Arius na synodě v Alexandrii (321) odsouzen a z církve vyloučen. Arius však našel útočiště u biskupa Eusebia v Nikomedii, kde počal blud svůj rozšiřovati slovem i písmem, tak že z toho povstalo nemalé pohoršení. Konstantin, nepochopiv nebezpečné podstaty bludu Ariova, chtěl zprvu obě strany umlčeti; když se mu to nezdařilo, svolal za souhlasu papeže Sylvestra I.

sněm církevní do Nicaeje (I. obecný) r. 325.

Vyslanci papežští předsedali shromáždění 318 biskupů, mezi nimiž byli vyznaváci, divotvorci i učenci. Blud Ariův byl zavržen a pravá víra osvědčena slovy: Věříme v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, „téže podstaty s Otcem“ (*ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ*). Arius a přátelé jeho poslání jsou do vyhnanství.

Privrženci Ariovi pomocí sestry císařovy Konstancie způsobili, že Arius byl zpět povolán, kdežto obhájci pravdy, mezi nimi výborný a neohrožený Athanasius, vyhnáni. Arius měl býti vítězoslavně uveden do chrámu v Cařihradě. Ale Bůh náhlou smrtí Ariovou večer před slavností (336) toto pohoršení překazil. — Za synů Konstantinových byl přičiněním papeže Julia I. postup arianismu na čas sice zastaven, ale Konstantius, stav se samovládcem, oddal se arianismu tělem duší a tak si počínal, že mohl sv. Jeronym napsati: „Okršlek zemský lkal divě se, že jest arianským.“ (Cont. Lucif., n. 19.) Konstantius pronásledoval biskupy (na sněmu v Miláně) a do vyhnanství je posílal (100letého biskupa Hosia z Kordoby, sv. Athanasia, sv. Hilaria), ba ani papeže Liberia neušetřil. Ariáni octli se na vrcholu slávy. Avšak zárodek smrti zahnízl se ve vlastním těle jejich. Rozštěpili se totiž na několik sekt, které se vespolek potíraly.

Arianismus za Juliana klesal, za Valenta na čas sice se zmohl, ale potom stále více mizel, až za Theodosia zanikl úplně.

V hrozné době této byl sloupem církve, otcem pravověrnosti a duchovním středem všech katolíků na východě sv. Athanasius. Arianismus byl v době stěhování národů takorč přechodem z nízkého modlářství k víře katolické. Národové, kteří se ho neodřekli, zahynuli s ním (Ostrogotové, Vandalové).

2. Důsledkem bludu Ariova musilo býti též popírání božství Ducha sv., ke kterému také skutečně dospěl semiarianský biskup

v Cařihradě Macedonius tvrdě, že Duch sv. není téže podstaty s Otcem a Synem, nýbrž že jest pouze tvorem Syna.

Proti tomuto bludu hájili pravdy katolické sv. Athanasius, sv. Basilius a sv. Řehoř z Nazianzu. Blud zavržen na synodě římské (374) a pak

na sněmu církevním v Cařihradě (II. obecný) r. 381,
svolaném Theodosiem I. Usnesením sněmu toho bylo přidáno k symbolu nicejskému: „Věříme v Ducha sv., Pána a obživovatele, jenž z Otce pochází, jenž s Otcem i Synem zároveň se ctí a oslavuje, jenž mluvil skrze proroky.“ Věřoučná usnesení sněmu Cařihradského potvrdil papež Damasus.

Poznámka. Na sněmu v Toledě r. 589 přidáno k slovům těmto ještě „filioque“, jenž z Otce i Syna vychází, čímž učení církve katolické o poměru tří božských osob k sobě správně bylo doplněno. A toho bylo proti tehdejšímu bludům ve Španělsku potřebí.

Na témže sněmu zavržen byl také blud biskupa Apollinara z Laodiceje.

§ 33.

Bludy christologické.

Církev věří, že v Ježiši Kristu jsou dvě přirozenosti, božská a lidská, nerozlučně a nesmíšeně v jednu božskou osobu Slova spojeny; proto jest v něm i dvojí vůle, božská a lidská, avšak jediný směr její. Podle tohoto učení svého užívala církev sv. také vždy o Kristu tak zvané výměny vlastností (communicatio idiomatum).

V tomto učení pochybil:

1. Nestorius, patriarcha cařihradský (428), spíše řečnický než theologický vzdělaný, domýšlivý a ctižádostivý; počal učiti, že v Kristu jsou dvě osoby, božská a lidská, a že tedy Panna Maria nesmí se nazývati *θεοτόκος* (Rodička Boží), nýbrž pouze *Χριστοτόκος* (rodička Kristova). Blud svůj šířil násilím i úskokem. Lid a kněžstvo stálo však pevně při pravdě, jejímž nejznámějším obhájcem byl sv. Cyrill, patriarcha Alexandrijský, jenž potíral zhoubný blud ten slovem i písmem. Mezi obhájci pravdy byl i papež Coelestin I. S dovolením jeho svolal císař Theodosius II.

sněm církevní do Efesu (III. obecný) r. 431,

kde za přítomnosti legátů papežských blud Nestoriův byl zavržen a bludaři z církve vyobcováni. Nestorius zemřel u vyhnanství v Egyptě r. 440. Přívrženci jeho vystěhovali se do Persie.

2. Opat Eutyches v Cařihradě byl původcem bludu monofysitů. Nahrazuje duchaplnost umíněností, počal potíraje Nestoria učiti, že jako v Kristu jest jediná jen osoba, tak že je v něm jediná toliko přirozenost, protože hypostatickým spojením vzala lidská přirozenost za své, jako na př. kapka vína v oceánu. Ochráncem Eutychetovým stal se patriarcha alexandrijský Dioskorus, spíše tyran než biskup; obhájcem víry byl zbožný patriarcha cařihradský Flavian, který blud monofysitů na synodě (448) odsoudil a papeži Lvovi I. o tom zprávu podal.

Dorozuměv se s papežem, svolal císař Theodosius I. sněm do Efesu. Násilnický Dioskorus však předsednictví neprávem uchvátil, velikolepý list papeže Lva k Flavianovi, pravou víru vysvětlující, potlačil, blud Eutychetův schválil a ostatní biskupy násilím přinutil blud ten podepsati. Flavian byl tak ztýrán, že na rány zemřel. Synoda ta nazvána jest loupežnickou. Papež usnesení jejich neschválil, ač jich sám císař hájil. Teprve za nástupce jeho Marciana svolán

sněm církevní do Chalcedonu (IV. obecný) 451,

kde přítomných 600 biskupů blud monofysitů zavrhl.

Ačkoliv bludaři násilím, vzpourami i lstí hleděli se udržeti, ač i moc světská je podporovala, přece blud jejich zanikal.

Poznámka. Na druhém sněmu církevním, Cařihradském (V. obecný) r. 553 zavržena tak zvaná „tria capitula“, t. j. nestoriánské spisy Theodora z Mopsvestie, Theodoret z Cyru a list bisk. Iby z Edessy.

Monofysitismus udržel se jen mezi Kopty v Egyptě, v Haběši, Armenii a Mesopotamii (Jakobité).

3. Monothelitismus zavinili císařové. — Vladyčtí patriarcha cařihradský Sergius přiměl císaře Heraklia, aby vydal nařízení, jež prohlašuje za článek víry, že v Kristu jsou sice dvě přirozenosti, ale jen jedna vůle. Doufal, že tím získá monofysity a upevní pokoj v říši. Papež Honorius I. byv obojetným listem Sergiovým oklamán, pokládal celý spor za hádku o slova a poslal proto do Cařihradu list, v němž sice nerozhodoval o víře, ale nejasně a jen povrchně se o věci té vyjadřoval. Ale císařové vedli svou dále. Svědčí o tom zvláště oba dekry, Herakliův *ἐκθεσις* (výklad) a Konstantův II. *τύπος* (pravidlo), které způsobily mnoho zmatků. Proti odpůrcům neoprávněných výnosů svých užívali císařové i násilí, jehož zakusil svatý papež Martin I., jenž byl jat, vězněn, týrán a konečně vyhnan na Chersonés (Krim),

kde zemřel (665). Teprve císař Konstantin Pogonatus svolal za souhlasu papeže Agathona

třetí církevní sněm Cařihradský (VI. obecný) 680,
jenž monotheletismus konečně zavrhl.

Papež Honorius I. (625—630) není důkazem proti neomylnosti učitelského úřadu, protože nepochybil u víře, ale chybně užil moci kázeňské, uvěřiv dvojsmyslnému listu Sergiovu.

§ 34.

Bludy anthropologické. Rozkoly.

Má-li člověk dobře jednat i spasen býti, musí míti svobodnou vůli, již podporuje milost Boží.

Tuto nezbytnou rovnováhu zvrátil

1. Pelagius, mnich britský, bývalý advokát, jenž přišel r. 400 do Říma a jal se popíratí hřích prvotný a blažený prastav člověka, uče, že hřích prvotný neuškodil člověku (leďa jako zlý příklad) a že může tedy člověk dobré konati bez milosti Boží pouze svobodnou vůlí svou. Pelagius byl učený a bezúhonný, ale jako každý bludař domýšlivý a umíněný. Jemu pomáhal přítel jeho, Coelestius, britský mnich, nadaný, ale mnohomluvný. Oba procestovali Afriku, Asii i Evropu rozšiřující bludy své. Sv. Augustin a sv. Jeronym blud ten dobře postřehli a vyvrátili. Jejich přičiněním zavržen byl na několika synodách v Africe, jejichž usnesení papežové Innocenc I. a Zosimus schválili. Semi-pelagianismus (blud Pelagiův zmírněnější) povstal mezi mnichy v Marseillu. I ten potíral sv. Augustin a sv. Posper z Aquitanie. Bludy Pelagiovy do lidu nevnikly.

2. Jednota církevní byla ohrožena několikráte rozkoly, jež v této době povstaly. Byl to zvláště rozkol Meletia z Alexandrie (311) a v touž dobu rozkol způsobený v Karthagině nápadníkem biskupství Majorinem, po jehož nástupci Donatovi nazývá se rozkol ten donatismem. Nemohouce dosíci potvrzení svých názorů bojovali Donatovci proti katolíkům násilím, loupíce a pálíce, tak že císařové světskou mocí proti nim zakročili. S nebezpečnými bludy jejich o církvi a působení svátostí shledáváme se opět ve středověku.

Věda církevní.

§ 35.

Přehled.

V prvních stoletích hájili otcové církevní pravdy Kristovy naproti židům a pohanům; bludy století 4.—6. však ohrožovaly samé základy a podstatu křesťanství; bylo tedy potřebí hájiti pravé víry Kristovy co nejdůrazněji. Na štěstí za obhájce pravdy přihlásili se mužové učeností i svatostí věhlasní, kteří nejen názory bludařské vyvraceli, nýbrž i pravdy křesťanské vykládali, dokazovali a odůvodňovali. Prco nazývá se doba ta „dobou otců církevních“.

Otcem církevním sluje církevní spisovatel starověký, který ve spisech svých pravdě křesťanské učí a tím jaksi úřad učitelský biskupům náležející vykonává. Čestný název biskupský „otec“ přenesen tu i na spisovatele, kteří ani biskupy nebyli. Otci církevními však jmenuje církev jen učené muže, kteří vynikali starobylostí (antiquitas), pravověrností (doctrina orthodoxa), svatostí života (insignis sanctitas), a jichž zásluhy církev uznala (approbatio ecclesiae). Komu se nedostává některé ze známek těch, nazývá se pouze spisovatelem církevním (scriptores ecclesiae). Církevní otcové, u nichž k pravověrnosti i neobyčejná učenost (eminens doctrina) se pojí, nazváni od církve církevními učiteli (doctores ecclesiae).

Názvem učitelů církevních vyznamenala církev čtyři otce církevní na východě a čtyři na západě.

Otcové východní psali jazykem řeckým, otcové západní psali latinsky. Ve spisech otců východních převládá spekulace, na západě jeví se nám směr více praktický.

Mimo otce církevní působily v těchto dobách ještě školy, jako v Alexandrii, Antiochii, Edesse, Nisibis a j.

§ 36.

Učitelé církve východní.

1. Sv. Athanasius Veliký, biskup v Alexandrii († 373).

Neobyčejný tento muž, otcem pravověrnosti zvaný, utvrdil již v mládí víru svou v době pronásledování, za rozkolů osvědčil věrnost k církvi a na poušti u sv. Antonína nabyt ducha odříkání. Jsa vědychtivý, bystrý a při tom milý, vynikl brzy jako horlivý obránce pravdy. Již jako diakon církve Alexandrijské potíral na sněmě Nicejském blud Ariův a stal se pak nejmocnějším, nejnebezpečnějším protivníkem Ariovým. (Socrates Hist. Eccl. I, 8). Byv zvolen

za biskupa v Alexandrii (328), bojoval proti Arianům se zmužilostí nezlomnou, vynikaje neochvějnou oddaností k církvi. Inení divu, že se obrátil proti němu všecken hněv bludařů, kteří stíhali jej pomluvami a pronásledováním. Pětkrátě šel Athanasius pro pravdu do vyhnanství (za Konstantína, Konstantia (2), Juliana a Valenta), ale vrátil se jako vítěz. Jeho život poskytuje nám hojnost poučení, jest pravým triumfem práva a pravdy. Činnost jeho působení trefně vyjadřují slova: „Byl těm, kteří ho bili, tvrdým dýmádem, těm, kteří se od něho odlučovali, magnetem, jenž železo přitahuje.“ Spisy jeho jsou apologeticko-polemické (proti pohanům, Arianům, Macedonianům), historické (zvláště život sv. Antonina, jež sv. Jeronym nazývá „insigne volumen“) a exegetické. Sloh jeho jest prostý a jasný.

Poznámka: Tak zvané „symbolum sv. Athanasia“ jest z doby pozdější.

2. Sv. Basilius Veliký (sv. Basil), biskup v Caesareji Kappadocké († 379).

Narodil se r. 330 v Caesareji z rodiny světců, chodil do škol v Cařihradě a Athénách, kde spolu se sv. Řehořem Nazianským neznali jiné cesty než do školy a do kostela. Přijav r. 357 svěcení, žil jako poustevník a zavedl a uspořádal život klášterní v Pontu a Kappadocii. Zvolen biskupem v Caesareji (371), vynikl hlavně v praktickém vedení metropole mu svěřené. Bylť sám zářícím světlem pravé víry a dobrých skutků. Hájil neohroženě víru i proti císaři Valentovi, jehož místodržitel Modestus musil vyznati: „Jsme přemoženi biskupem, jest silnější než hrozby, pevnější než slova, mohutnější než přemlouvání“. Spisy jeho jsou obsahu apologetického (Libri V. adv. Eunomium, lib. de Spiritu seto), exegetického a asketického. Mimo to zachovaly se nám četné listy. Pozoruhodný jest i spisek jeho, v němž vykládá, jak má mládež s užítkem čísti pohanské klassiky. Spisy jeho vycházejí ze srdce svatého, světským žádostem odumřelého. Sloh jeho jest čistý, jasný a přirozený.

3. Sv. Řehoř z Nazianzu, zvaný „theologus“ († 389).

Narodil se r. 330 v Arianzu (v Kappadocii) a byl pečlivě vychován. Zalíbil si samotu, ale opustil ji, aby přijal svěcení. Nějaký čas pomáhal svému otci, jenž byl biskupem v Nazianzu. R. 379 byl Řehoř povolán do Cařihradu, aby tam působil proti Arianům. Brzy ukázala se blahodárná jeho činnost, neboť bludaři vraceli se houfně do církve. Řehoř zvolen byl r. 381 arcibiskupem cařihradským, ale vzdal se důstojenství toho, aby předešel sporům, a vrátil se do svého rodiště, kde zemřel. Ačkoliv toužil po samotě a tichém rozjímání, volala ho Prozřetelnost Boží do boje v těžkých dobách těchto. A právě v boji ukázal znamenitě své vlastnosti. Rufinus praví o něm, že to byl muž ve vědách i mravním životem vynikající, nejjasnější světlo církve, jenž to, čemu učil, také plnil. Zvláště úchvatná byla jeho výmluvnost. Napsal řeči (nejdůležitější jsou řeči theologické o Nejsv. Trojici), pak listy, plné hlubokých sentencí, a básně. Sloh jeho lze nazvati klassickým.

4. Sv. Jan, zvaný Chrysostomus (Zlatoústý), patriarcha Cařihradský († 407).

Narodil se v Antiochii (344), byl synem sv. Anthusy, žákem slavného řečníka Libania. Chtěl žiti v samotě, kam se také po smrti matčině skutečně uchýlil, ale choroba jej odtamtud zase vypudila. V Antiochii byl vysvěcen na kněze (386) a ustanoven kazatelem, kterýžto úřad konal s ohnivou horlivostí, tak že mu věřící s obdivem a nadšením naslouchali. Za císaře Arkadia (397) zvolen byl patriarchou v Cařihradě. Ale horlivost a bezohlednost jeho, s jakou káral chyby vznešených i sprostých, zneprátelila mu dvůr císařský, hlavně však císařovnu Eudoxii. Dvakrátě byl za to vyhnán. Po druhé poslán do Kuku (v Malé Armenii) a pak dále ještě do Pitya (v Kolchidě). Na této cestě zemřel. Sv. Jan byl nejznamenitějším řečníkem, slova jeho mocněji bouřila než vodopády Nilské, byl sloupem církve, světlem pravdy. V řečech svých spojoval neobyčejnou sílu s úchvatnou něhou, přesvědčoval rozum, unášel cit. Napsal na 1000 homilií, 248 listů, spisy polemické a asketické. K těm náleží zlatá kniha *περι ιερωσύνης* (o kněžství), v níž nadšenými slovy líčí vznešenost stavu kněžského a odůvodňuje svou bázeň přijmouti svěcení.

5. K těmto znamenitým učitelům východním ještě náležejí:

Sv. Řehoř z Nyssy († 395), bratr sv. Basilia, biskup v Nysse. Vynikl hlavně bojem svým proti Arianům, jejichž bludy ve spisech svých vyvracel. Náleží mezi nejlepší bohoslovce této doby. Sv. Efrém Syrský z Nisibis († asi 379), znamenitý vykladač sv. Pisma, dovedný skladatel hymnů a výtečný kazatel; sv. Cyrill Jerusalemský († 386), neohrožený obhájce církve; napsal 24 katechese (z nich nejdůležitější jsou catech. *mystagogicae* pro nově pokřtěné); sv. Epifanius, biskup v Salamině na Cypru († 403).

§ 37.

Učitelé církve západní.

1. Sv. Ambrož (Ambrosius), arcibiskup milánský († 397).

Narodil se jakožto syn správce obojí Gallie v Trevíru (340), vzdělal se v Římě a jsa potom místodržitelem v Miláně, byl ode všeho obyvatelstva jednomyslně zvolen za biskupa (374). S neúnavnou pílí doplňoval své vědomosti náboženské (bylť zvolen za biskupa již jako katechumen) a povinností těžkého úřadu svého konal se svědomitostí neúmornou. Snažil se odstraniti zbytky pohanství, potříti blud arianský, který i dvůr císařský (hlavně císařovna Justina) podporoval, rozšířiti učení Kristovo a zdokonaliti mravně jeho vyznavače. Bez bázně káral i poklesky císařů. Valentinianovi II. pravil: „Jsem poddán císařům, ale neustupuji jim.“ Theodosia I. přiměl k veřejnému pokání. Učil, kázal, napomínal i trestal jako pravý apoštol. Napsal mnoho spisův obsahu dogmatického, polemického i asketického, pak četné listy a hymny. Spis jeho: „*Libri III. de officiis*“ upomíná na podobný spis Ciceronův.

2. Sv. Augustin (Aurelius Augustinus), největší myslitel křesťanského starověku, biskup v Hipponu († 430).

Pocházel z Tagaste v Numidii (nar. 354). Jevil již v mládí podivuhodné vlohy. Vzdělal se v Karthagině, kde však podlehl pokušením zhýralého města přistavního, tak že se oddal životu neřestnému a tonul v pýše a i tížádosti. Bystrý duch jeho, touže po pravdě, byl zlákan tajemnými sliby Manicheů, že se k nim přidal. Marně prolévala matka jeho, sv. Monika, hořké slzy nad poblouzením synovým. Touže po slávě, odešel do Říma a přijal pak úřad učitele řečnictví v Miláně, kde poznal velikého biskupa Ambrože. Kázání tohoto svěťce, poznání nicotnosti učení manichejského a přímo hořečná touha po pravdě obrátily sv. Augustina konečně na cestu pravou. Byv Ambrožem (387) pokřtěn, vrátil se do vlasti. Na cestě zemřela matka jeho, sv. Monika, jež byla následovala zbloudilého syna do Milána a dožila se tak radosti z jeho obrácení. Doma žil jako mnich v ústraní. Pověst o jeho zbožnosti a učenosti se však záhy tak roznesla, že byl zvolen nejdříve za pomocníka biskupova a pak za biskupa v Hipponu (392). Jako biskup žil prostě a střídě, hořel láskou k Bohu a plál touhou, pracovat pro čest a slávu Boží. Jeho horlivost byla však v mezích udržována mírností a pokorou. Bojoval proti Donatistům, Pelagianům, Manichejským, jsa ohniskem pravověrnosti. Činnost jeho jest úžasná, vědění jeho i chtění podivuhodné; všestrannou vzdělaností ducha svého předčil nejen vrstevníky, ale i předchůdce své. Spisy jeho jsou filosofické a dogmatické (Soliloquia; „De civitate Dei“ = „O městě Božím“, první to filosofie dějin, v pravdě nesmrtelný pomník jeho ducha, a libri XV. de Trinitate), polemické, morální exegetické, asketické, mnoho řečí a listů. Především však třeba jmenovati „Confessionum“ lib. XIII. (vyznání), v nichž líčí život svůj před obrácením. Ze spisu toho poznáváme celou hloubku jeho ducha, podivuhodnou pokoru a vroucí zbožnost.

3. Sv. Jeronym (Hieronymus), kněz († 420).

Narodil se ve Stridonu v Dalmacii (331); vzdělání nabyt v Římě, kde však dal se svěsti k nejednomu mravnímu poklesku. Obrátil se však a byl papežem Liberiem pokřtěn. Konal veliké cesty a učil se pilně řečem; na Vychoďe stal se poustevníkem (374). V Antiochii byl posvěcen na kněze. K rozkazu papežovu vrátil se do Říma a stal se tajemníkem papeže Damasa. Tam bylo mu poručeno, aby opravil starý překlad Písma sv. (Itala), což provedl s takovým zdarem, že se překlad jeho všude rozšířil (Vulgata). Po smrti Damasově odešel do Palaestiny a usadil se v Betlemě; tam také zemřel. Jeronym, sám na sebe přísný, dbal i pravověrnosti u jiných. Duchem svým obsáhl celé vědění doby tehdejší; proto právem se nazývá „div učenosti, sloup pravověrnosti“. Nejdůležitější jest jeho činnost překladatelská. Mimo to však stal se spiskem svým „De viris illustribus“ prvním literárním historikem křesťanským. Ve spisech svých dbal krásné formy, ale při tom dovedl slohu svému dodatí tolik původnosti a rázovitosti jako málo kdo po něm.

4. Sv. Řehoř Veliký, papež († 604).

Řehoř, potomek staroslavného rodu Aniciů (nar. 540), pečlivě se vzdělal, studoval otce církevní i práva. Jmenován byl v dobách těžkých praefektem v Římě. Avšak záhy vzdal se úřadu i jmění svého a odešel do kláštera, kde vedl život velmi přísný. Posvěcen byv na jáhna, byl později vyslancem papežským v Cařihradě (apocrisiarius), pak opatem v Římě. Jsa již jako opat rádcem papežův, byl po smrti Pelagia II. proti své vůli zvolen nástupcem Petrovým. Činnost jeho při chatrném zdraví byla úžasná. Jsa pevně přesvědčen o tom, že stolice Petrova je skalou, na které vzdělána jest církev, snažil se, aby všeliký rozkol byl usmířen, každý blud přemožen a víra Kristova pohanům stále a neúnavně zvěstována. Řehoř byl reformátorem liturgie a kázně církevní, byl obhájcem jednoty církevní i primátu římského biskupa. Za dob zlých byl jediným ochráncem zubožené Italie. Při ohromné této činnosti napsal ještě mnoho spisů. Pamětihodny jsou zejména *Moralium lib. XXXV.*, jakýsi výklad mravních pravidel, a pak *Regula pastoralis*, v níž líčí ideál pastýřského úřadu.

5. Mimo tyto učitele církevní vynikli na západě ještě:

Sv. Hilarius z Poitiers († 396), zvaný Athanasius Západu; potíral slovem i písmem různé bludy, trpěl za to pronásledování i vyhnanství; papež Lev Veliký († 461), jenž hájil učení církve proti monofysitismu, a sv. Petr Chrysologus, arcibiskup v Ravenně († 451), pro znamenitou výmluvnost svou tak nazvaný.

b) Bohoslužba a život církevní.

§ 38.

Sv. svátosti. Mše svatá.

1. Udělování sv. svátostí se v době této podstatně nezměnilo, vyjímaje to, že novými, významnými obřady byly účinky svátostní mnohem jasněji znázorněny.

Tak na př. bylo při sv. křtu zavedeno dýchání ve tvář křtěncovu, dotýkání slinou, podávání hořící svíce atd.

Sv. biřmování nebylo udělováno hned po sv. křtu.

Eucharistie udělována často jen pod jednou způsobou. Papež Gelasius I. nařídil přijímání pod obojí proti Manichejským (ok. 495). Sv. Otcové mluví za doby této o eucharistii jasněji, potvrzující skutečnou přítomnost Ježíše Krista v eucharistii, zřejmě vyslovují nauku přepodstatnění a obětní charakter Nejsvětější Svátosti.

Při svátosti pokání odstraněna zpověď veřejná nejprve na Východě (patr. Nektarius), pak na Západě (papež Lev I.). Také veřejné pokání bylo zmírněno. Pokání to vyměřováno tak, jak předpisovaly t. zv. libri paenitentiales. Odpustky udělovány hojněji.

Při posledním pomazání přísluhováno olejem, od biskupa posvěceným; manželství udělováno při mši sv.

Mše svatá konala se jako dříve. Rozeznávati třeba při ní části dvě, část přípravnou (missa catechumenorum) a část podstatnou (missa fidelium), která se skládala z obětování, proměňování a přijímání. Slova proměnění byla všude stejná. Ostatní modlitby a obřady, ač obsahem totožné, byly konány dle starých tradic jednotlivých obcí křesťanských zvláštním jejich způsobem. Modlitby a obřady tyto sluly liturgie (*λειτουργείν* = sloužiti). Různé liturgie ty měly většinou jména dle svých původců (aspoň domnělých), na př. dle sv. Jakuba (v Jerusalemě), sv. Basilia a sv. Chrysostoma (v Cařihradě) a sv. Ambrože (v Miláně).

Na západě rozšířila se téměř všude liturgie římská, která zůstala od dob sv. Řehoře V. skoro nezměněna.

Slovo „Missa“ vyskytuje se na západě od VI. století.

§ 39.

Posvátná místa. Církevní umění.

1. Církev, nejsouc již pronásledována, počala stavěti nádherné chrámy. K bohoslužbě křesťanské bylo potřebí rozsáhlých místností, v nichž všecken lesk a krása měly spojití a sdružití se k slávě Boha jediného. Tomu vyhovovala basilika.

Basilika (dům krále nebeského) má původ v křesťanství samém. Umění křesťanské totiž vytvořilo tu první dílo umělecké, opírajíc se o tvary, z umění antického známé, jako byly dvorany paláců římských, veřejné basiliky (bas. forenses) atd. Z toho vytvořen nový způsob stavby, jehož rozčlenění i všecko zařízení vyšlo však úplně z křesťanství.

Basilika jest stavba obdélná, rozdělená na tři části: před síň (atrium), loď a presbyterium s polokruhovitou apsidou (*ἄψις* [ἴδος] = kruh, *κογχή* = želva). Atrium byl čtyřhranný dvůr s peristylem (sloupovým), v jehož středu stála nádoba s vodou k očišťování (cantharus); v atriu stávali kajícníci. Loď (obdélník) byla shromážděním osady. Byl to zpravidla pro-

stor, řadami sloupů na 3–5 lodí rozdělený. Loď střední byla vyšší a širší než ostatní. Strop nebyl buď žádný nebo byl vyplněn zdobnými kasetami. V lodi bylo místo pro ženy, muže i mnichy přesně oddělené.

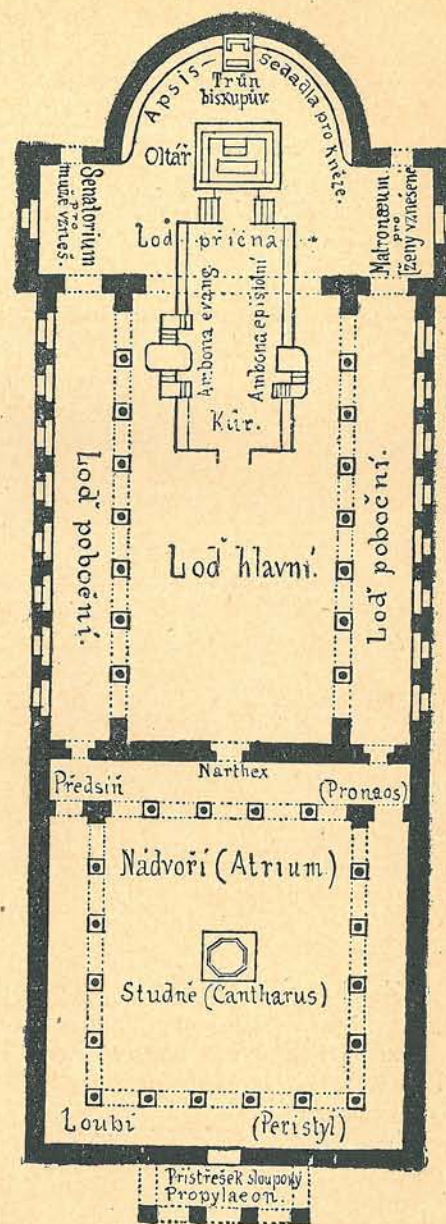
Obloukem, t. zv. triumfálním, ústila apsis do ostatní prostory chrámové. V apsidě bylo presbyterium, v jehož středu stál oltář, zpravidla mramorový stůl, nad nímž se na sloupích vznášel baldachýn. Z baldachýnu visela na zlatém řetěze v podobě holubice nádoba (περιστήριον) s Nejsv. Svátostí; odtud slul baldachýn *καθόριον*. Pod oltářem byly v hrobě uloženy svaté ostatky (confessio).

Za oltářem, u zdi apsidy, byl trůn biskupův (cathedra), a v polokruhu po obou stranách jeho sedadla pro kněží. Před oltářem bylo místo (chor) pro zpěváky s dvojím řečništěm (*ἄμβωνες*).

Basiliky nejpamátnejší jsou: Chrám sv. Pavla před branami římskými z r. 324 a sv. Vavřince (s Lorenzo) z doby Konstantinovy; za papeže Liberiana (352–366) vystavěna S. Maria Maggiore. Původní tvar nejlépe uchovala S. Sabina na Aventině z dob papeže Coelestina (422–432) a nejvěrnější obraz vnitřního zařízení podává S. Clemente (z XI. stol.). Podobné stavby jsou v Ravenně, v Poreči, v Terstu a na Východě v Betlemě.

Vedle basilik obdélníkových budovány také stavby centrální, při nichž celá stavba byla souměrně rozložena kolem

V. Müller: Dějiny církve katolické.

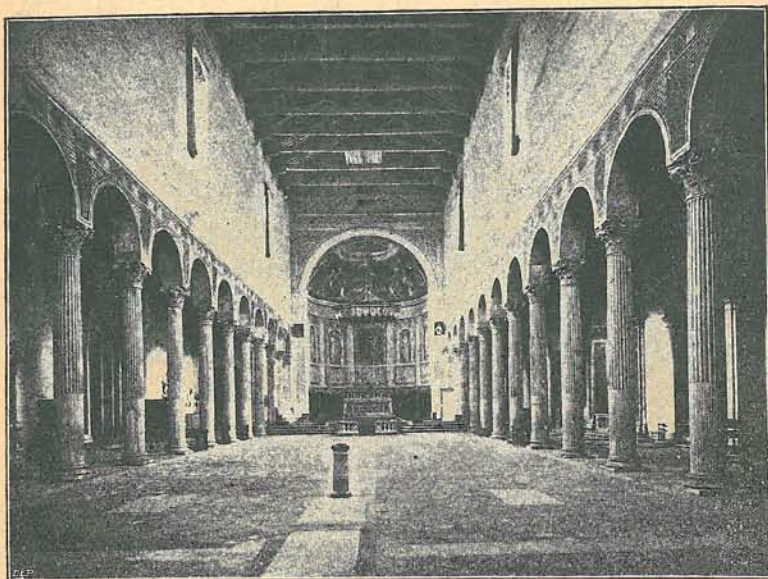
8. Půdorys basiliky.

středu buď v podobě kruhu nebo čtverce neb osmiúhelníku a p. Tak stavěna zvláště baptisteria (v Lateraně) a kaple náhrobní (S. Costanza v Římě).

Na východě tvar basiliky pozměněn byl podle vkusu nádhermilovného Orientu. V chrámech zřízeny pro ženy empory, podoba kříže vystupovala určitěji a rozloze centrální dána přednost. Celá stavba ozdobena báními. Sloh tento slove byzantským.

Vzorem jeho byl chrám Boží Moudrosti v Cařihradě, za Justiniána vystavěný. Ohlas dojmů byzantských na západě nalézáme v Ravenně (S. Vitale).

9. Vnitřek basiliky sv. Sabiny v Římě.

Malba stala se nádhernou ozdobou chrámu křesťanského. Basilika ozdobována většinou mozaikami značných rozměrů.

Práce takové zachovaly se zvláště v basilice S. Maria Maggiore v Římě, kde v provedení znamenati lze dobře stopy antiky, a v basilice S. Pudenziana (z r. 390).

Těž byzantské chrámy zdobeny mozaikou, z pravidla na půdě zlaté. (Chrám Boží Moudrosti v Cařihradě.)

Práce pozdější stávají se jednotvárnými a řemeslnými.

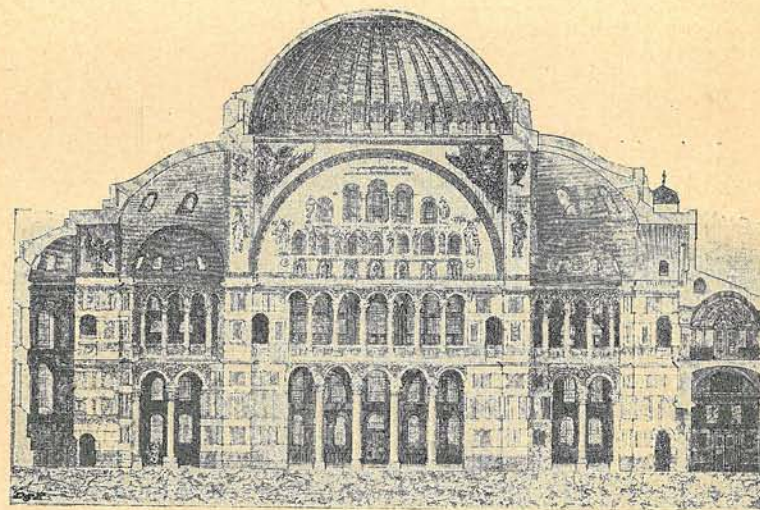
Plastika této doby jest velmi chuda. Sochám se křesťaně ještě vyhýbali. Zachována je pouze socha sv. Hippolyta, a plastiky

na starokřesťanských náhrobcích. Jsou to většinou práce, které svědčí, že zhotoveny byly v době úpadku plastiky. Krásným, novým myšlenkám křesťanského umění nedokonalá forma těch výtvorů nikterak nestačí.

Zajímavé jsou památky plastik menších rozměrů, pokud se vyskytují na pracích uměleckého průmyslu, jako medailony, řezby ze slonoviny a p.

Ani na východě nevedlo se plastice lépe. Utrpěla tam zvláště ikonoklasmem.

2. Hudba nalezla v církvi Kristově bezpečný útulek. Církev z prvkův antických vytvořila nové umění, podstatou svou ryze křesťanské.

10. Průřez chrámu Boží Moudrosti v Cařihradě.

Od pradávna užíváno zpěvu dvojího: Byl zpěv *responsoriový*, kdy jedinému zpěváku odpovídal sbor, a *antifonický*, střídaly-li se dva sbory.

Vývojem liturgie vyvinul se i zpěv. Již papež Sylvestr zřídil v Římě (330) pěveckou školu. K nejstarším zpěvům náleží „Gloria in excelsis“ (veliká doxologie), Sanctus (σάνκτους), Magnificat, Benedictus atd.

Zvláště sv. Ambróž povznesl zpěv; zavedl zpěv hymnů a stanovil theoretická pravidla zpěvu. Zpěv jeho vynikal neobyčejnou lahodou. Největší zásluhu o zpěv má však sv. Řehoř Vel., který zpěvy sebral, nevhodné odstranil, nové přidal, a pak poručil, aby zpěvy, sebrané v antifonári, byly nezměnitelným

pravidlem zpěvu církevního. Mimo to zdokonalil soustavu hudební a značky notové (neumata) zavedl všeobecně. Tento zpěv nazýván *cantus Romanus*, *choralis* anebo po svém původci *Gregorianus*. Sv. Řehoř zavedl konečně také pěvecké školy, v nichž sám vyučoval.

3. Básnictví křesťanské pokračovalo zároveň s hudbou. Skládány hlavně hymny.

Na východě psali hymny: Sv. Efrém, Řehoř z Nazianzu, Jan Zlatouští, Sofronius Jerusalemský. Na západě básnili Hilarius, Ambrož, který počal skládati básně přízvukně místo časoměrných, Damasus, který zavádí rým, Augustin, Prudentius Clemens (Španěl) a j.

§ 40.

Posvátné doby.

Rok církevní, k němuž byly základy položeny již za dob prvního křesťanstva, rozvíjel se vždy více. Přistoupilyť k slavnosti Vánoc, Velikonoc a Letnic ještě tyto dni sváteční:

Svátky Páně: Nanebevstoupení Páně; před Vánocemi slavil se advent; oktávou vánoční stalo se Obřezání Páně; v VII. století ustanoven svátek Povýšení sv. Kříže (14. září), když císaři Herakliovi vrácen Peršany uloupený kříž Spasitelův (629).

2. Svátky Panny Marie: Zvěstování Panny Marie (25. března *εὐαγγελισμός*) na paměť vtělení Kristova; Očišťování Panny Marie (2. února *επαπαντή*), které zavedl papež Gelasius na místě luperkalií, a ve stol. V. nalézáme již také stopy svátků Nanebevzetí a Neposkvrněného Početí Panny Marie.

3. Svátky svatých byly většinou jen místní. Všeobecně slaveny pouze svátky sv. Petra a Pavla, Štěpána, Jana Evang. a Jana Křtitele.

V VII. století ustanoven svátek Všem svatých, když papež Bonifác IV., obdržev od císaře Foky římský Pantheon, zasvětil jej účtě Panny Marie a Všem svatých.

§ 41.

Nábožné zvyky. Život křesťanů.

Stěhování národů na západě a hrozné zmatky náboženské na východě měly záhubný vliv na život mravní, tak že nebyl dostižen ideál života prvých křesťanů; než přece i za této doby zrál utěšeně krásné ovoce křesťanských ctností na živém stromě učení Kristova.

Církev ctnostný a zbožný život podporovala nejen poučnými slovy, ale i svátostinami a nábožnými zvyky, které k osobnímu posvěcení křesťanů přispívaly.

Modlitby ovšem konány v určité doby jako dříve. Z každodenní modlitby však vyvinuly se církevní hodinky, které konali pak závazně nejprve mniši a potom všichni duchovní.

K povzbuzení kajícího zavedena procesí (*λιτανεία*); zmínka o nich děje se již za dob sv. Jana Zlatouštího (IV. stol.). Na západě (v V. století) zavedeny sv. Mamertem, biskupem ve Vienně, křížové dni (rogationes), pak sv. Řehořem Velikým (590) t. zv. *litania septiformis* na odvrácení moru. (Nyní koná se na den sv. Marka.)

Půst byl v této době určitěji stanoven. Půst hlavní zachovávan všude po čtyřicet dní před Velikonocemi (*Quadragesima*); ve století V. zavedeno mimo to čtvero suchých dnů (*quattuor tempora* = kvatember) na poděkování za dobrodiní, Bohem nám prokázaná, a na znamení lítosti naší nad hříchy. Od časů papeže Lva I. udělováno v tyto dny v Římě svěcení na kněžství.

Ducha zbožnosti a kajícího podporovaly také pouti, které konali křesťané již za pronásledování, ale za této doby ještě daleko hojněji. Cílem jejich byla hlavně Palaestina, kde sv. Helena našla kříž Spasitelův, a hroby apoštolských knížat, Petra a Pavla.

Zbožnost křesťanů podporována také úctou sv. ostatkův a obrazův.

Ostatky svatých byly od IV. století v kostelích uctivě chovány. Vzorem úcty k ostatkům jsou nám mnozí velcí mužové této doby (sv. Basil, Chrysostom, Ambrož), kteří je sbírali a uctivě a s velikou slávou na místa posvátná ukládali. Zvláště ctíli křesťané svatý kříž Kristův, v Jerusalemě chovaný.

Obrazy svatých těšily se rovněž vroucí uctivostí; byly jimi zdobeny nejen chrámy, ale i příbytky soukromé. Úcta nevztahovala se ovšem na obraz sám, nýbrž na ty, jež obraz představoval. Úctu svatých obrazů doporučuje sv. Řehoř z Nyssy, Augustin, Ambrož a Řehoř Vel., jenž praví, že nevzdělaný může čísti na stěně (obrazu) tak, jako vzdělaný v knize. V uctivosti největší byl sv. kříž, jenž stavěn byl v chrámě na oltáři nebo nedaleko něho a také i na jiných místech veřejných.

Křesťanská láska k bližnímu projevovala se hlavně velikým počtem ústavů dobročinných, jimiž byla bída tělesná i duchovní zmírňována. Jsou to nalezince, sirotčince, nemocnice, hospitály. Ústavy ty zakládány často jednotlivci, zvláště však štědrostí a přičiněním papežů. Sem náležejí také úsilovné snahy katolické církve, aby odstraněno bylo otroctví.

§ 42.

Život mnišský.

Veliký vliv na povznesení ducha křesťanského i mravnosti mělo zřízení klášterů.

1. Na východě původcem pospolitého života poustevnického byl sv. Antonín (poustevník), který dle slov Kristových prodal, co měl, a dal chudým. Žije na poušti v Egyptě proslul svatostí tak, že množství poustevníků se shromáždilo kolem něho, jež on v celek spojil, dav jim zvláštní pravidla. Sv. Pachomius postavil první klášter na ostrově nilském Tabenně, kde žili mnichové podle přísné řehole pod jednou střechou. Sv. Basil zavedl život mnišský v Asii a stal se patriarchou mnichů východních (Basiliáni). Řeholníci zachovávali tři evangelické rady.

2. Na západ přivedl mnichy již sv. Athanasius. Život mnišský brzy se tu rozšířil. Přálit mu a podporovali jej znamenití mužové, jako sv. Ambrož, Augustin a Martin z Toursu.

3. Patriarchou mnichů na západě jest však sv. Benedikt, narozený r. 480 v Nursii (Umbrii); zemřel 21. března 543 v klášteře na Monte Cassino.

Pocházeje z rodiny bohaté, studoval v Římě. Zhnusil se mu však brzy rozmařilý život tamější, tak že odešel do pustiny Subiaco (u Tivoli), kde se

postil, modlil a pokání činil. Svatost jeho přilákala k němu brzo mnoho učedníků, kterým zřídil 12 klášterů. Byv však odtamtud nepřítelstvím nehodného kněze vypuzen, odešel na Monte Cassino v Kampanii a založil tam slavný klášter, jenž se stal kolébkou řádu sv. Benedikta.

Řád svůj spořádal sv. Benedikt dle pravidel, jež z vnuknutí Božího napsal. Řehole jeho čítá 63 kapitoly a svědčí o jeho veliké znalosti lidí; vystříhát se jak přílišné přísnosti, tak zhoubné mírnosti. Účelem řádu jest 1. posvěcení členů, čehož se řeholníci domáhají mají plněním rad evangelických a 2. posvěcení jiných kázáním, vyučováním, pěstováním věd i prací tělesnou. V čele kláštera stojí od mnichů volený opat, jenž jest otcem všech. Členem řádu může se státi jen ten, kdo odbude zkušební rok (noviciát). Povinností členů jest modlitba a práce dle schopností buď tělesná (rolnictví, řemeslo) nebo duševní. Všem jest věsti život odříkavý.

Řehole sv. Benedikta měla ohromný vliv na nábožensko-mravní obnovení lidstva. Mnichové sv. Benedikta byli po staletí strážci, pěstители i šířiteli evropské kultury; učilí národy rolnictví, zahradnictví i řemeslům, pečovali o záchranu starověkých památek literárních, zřizovali slavné školy a vychovávali nejslavnější věrozvěsty.

Z klášterů sv. Benedikta vyšlo tisíce znamenitých kardinálů, biskupů, světců, spisovatelův a třicet pět papežů.

c) Ústava církevní. (Církev apoštolská.)

§ 43.

Zřízení církve.

Vzrůst církve způsobil, že vedle dosavadních řádů zřizovány byly hodnosti nové; tak na př. ekonomové spravovali církevní statky, defensores hájili práva, notáři pořizovali listiny, psali akta, apokrisiarii byli papežskými vyslanci u dvora císařského.

Vzdělání duchovenstva dalo se v klášteřích nebo v odborných školách biskupem řízených. Svěcení nižší byla přípravou k svěcením vyšším.

Coelibát duchovních byl za této doby synodami znovu přísně nařizován, a nad jeho zachováváním bděli biskupové. Na východě bylo sice trpěno manželství, stalo-li se před svěcením, na západě však žádána čistota úplná.

Výživa duchovenstva hrazena jako dříve z darů; někde zavedeny již desátky.

Při volbě biskupů byla účast lidu obmezována, protože v době náboženských zmatků byl vliv ten velmi nebezpečný.

Biskupům podrobeni byli faráři (parochi), kteří spravovali menší osady. Za Justiniana I. ustanoveno, že ten, kdo postavil a nadal kostel, měl právo ustanoviti za souhlasu biskupova i příslušného kněze (právo patronátní).

Zástupcem biskupovým v dioecesi byl archipresbyter a archidiaconus.

Také zřízení metropolitní bylo utuženo. Metropolita svěřil biskupy své provincie, předsedal synodám, vykonával rozkazy úřadů vyšších.

Již za této doby znamenatí lze u patriarchů východních snahu domoci se na východě téhož vlivu, jaký měl biskup římský nad celou církví. Rozkolnické snahy ty papežové ovšem vždy rozhodně potírali. Tak na př. když patriarcha Joannes Jejunator (582–595) počal se pyšně nazývat patriarchou oekumenickým, přijal papež Řehoř Veliký pokorný titul „servus servorum Dei“.

§ 41.

Primát biskupa římského.

Že biskupům římským jako nástupcům sv. Petra náleží skutečně prvé místo v církvi (primát), vysvítá z celého jejich působení zvláště v této době. Biskupové římské zajisté za doby této konali:

1. nejvyšší úřad učitelský a pastýřský.

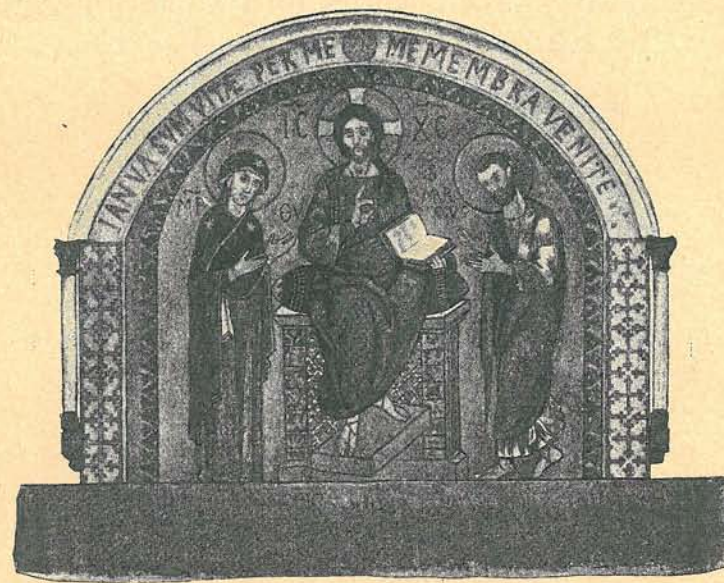
Papežové zavrhovali bludy, obhajovali pravdu (Lev I. na sněmu v Chalcedonu), bděli nad zachováváním pravé víry, předsedali buď sami neb zástupci jejich všeobecným sněmům církevním a potvrzovali jejich usnesení, čímž teprve nabývala usnesení ta zákonné platnosti. Mimo to potvrzovali metropolity a patriarchy, posílali jim „pallium“, vyřizovali odvolání a dávali zákony pro celou církev. Proto se k nim utíkali biskupové celého světa o pomoc, ba i bludaři se snažili, aby papežové bludy jejich potvrdili. Jest tedy stolice římská středem a srdcem celé církve. Proto napsal sv. Augustín: „Romā locutā causa finita“; za papeže Hormisdya (514–523) podpisují všichni biskupové pravidlo, v němž se praví: „in sede apostolica inviolabilis semper custoditur religio“ atd.

2. Pravomoc tato nepovstala nezřízenou panovačností biskupů římských, nýbrž plynula z moci sv. Petra, jehož byli nástupci.

Pravomoc stolice římské připomíná sv. Jeronym a uznávají ji i pyšní patriarchové cařihradští. Žádajíce potvrzení papežského. Ba i císařové ji potvrzují; Valentinian III. na př. praví, že stolice apoštolská má „primatum Sancti Petri meritum“ a Justinian nazývá ji „caput omnium Dei sacerdotum“.

Tomu nasvědčují posléze i jména, jimiž se biskupové římské titulují, jako papa (od VI. stol.), pater patrum, vicarius Christi, summus pontifex.

Nejznamenitější papežové této doby jsou: Damasus I. (366–384), Innocenc I. (401–417), sv. Lev I. Veliký (440–461), sv. Řehoř I. Veliký (590–604) a sv. Martin I., mučedník (649–655).

11. Mosaikový obraz v chrámu sv. Marka v Benátkách z X. století.

DOBA DRUHÁ.

Středověk křesťanský.

ODDÍL III.

Od šestého sněmu obecného v Cařihradě až
po Řehoře VII. (r. 680—1073.)

Dějiny vnější. (Církev katolická)

Rozšíření víry.

§ 45.

Pokřesťení Německa. Sv. Bonifác.

Již v předešlých stoletích pracovali horliví věrozvěstové o obrácení národů německých. Jejich snahy však nepotkávaly se s žádoucím výsledkem, protože se jim nedostávalo pevného středu a jednotného vedení. Vlastním apoštolem Německa byl Anglosas sv. Bonifác,* jenz, podporován jsa stolicí apoštolskou, přemohl v Německu pohanstvo, uspořádal církevní zřízení a tím založil jednotu i potomní velikost Německa.

Mnich Winfrid narodil se v Kirtonu (Wessex) ze vzácného rodu (680). Proslul záhy svatostí a učeností. Zamítl všechna vyznamenání mu nabízená a zvolil si těžký úřad misijnářský. Prvá výprava jeho do Frisie se však odporem knížete Radboda nezdařila. Vrátil se tedy z Frisie domů, odešel do Říma, aby si vyžádal od papeže Řehoře II. požehnání, a pak vypravil se do Německa. Kázal v Duryňsku a Hessensku a pomáhal také sv. Vilibrodu ve Frisii. Podav pak Řehoři II. osobně zprávu o svém úspěchu, byl posvěcen na biskupa krajin německých (episcopus regionarius) a nazván trvale Bonifaciem. Vykonav přísahu pravověrnosti i poslušnosti, vrátil se s doporučením papežovým na Karla Martella do Němec a Hessy na víru Kristovu neúnavně dále obracel. U Geismaru skácel vlastní rukou posvátný dub Donarův, čímž

*) Jméno to se odvozuje od bonum fātum (dobrý osud) a jest překladem anglosaského jména jeho (= Bonaventura [ital.], Eutyches [řec.]

mnoho Němcův o nicotě pohanstva přesvědčil. Pak působil v Duryňsku a říši Francké. Řehoř III., zvěděv o úspěšné činnosti Bonifatiově, jmenoval ho arcibiskupem a poslal mu pallium (732).

R. 737 odešel Bonifác potřetí do Říma a pobyl tam skoro celý rok. Byl jmenován papežským legátem, uspořádal církevní zřízení v Bavořích, svolával synody v Německu i ve Francii, zřídil mnoho biskupství a založil četné kláštery. Z nich vyniká klášter Fuldský, jež založil a řídil žák Bonifatiův, Sturm.

Konečně zvolil si sv. Bonifác za sídlo metropolitní Mohuč (747); nepobyl tam však dlouho, nýbrž odevzdav řízení celé metropole se svolením papežovým druhu svému Lullovi, odešel do Frisie, aby také ji Kristu získal. Tam byl pohany přepaden a se svými průvodci dne 5. června 755 u města Dokkum umučen. — Tělo velikého světce a mučedníka pohřbeno ve Fuldě. Velikolepé dílo Bonifatiovo dokončili jeho žáci: Lullus v Mohuči, Řehoř v Utrechtě, Sturm ve Fuldě, Burkhard ve Würzburgu, pak svaté ženy Lioba, Valpurgis, Thekla a jiné.

§ 46.

Křesťanství v severní Evropě.

1. Sasové, kteří měli sídla svá od Emže a Lippy na severovýchod přes dolní Labe až k Eidoře, vzpírali se přijetí víry Kristovy, ničíce každý úspěch křesťanství způsobem nejkrutějším. Karel Veliký snažil se marně nepokojné sousedy své přivést k poznání pravdy Kristovy. Sasové všechny smlouvy a sliby rušili. Proto domnívaje se, že pokřesťení Sasů jest jediným prostředkem v pokoji a věrnosti je udržeti, počal obracet je násilím na víru Kristovu, ač církev počínání jeho neschvalovala a znamenitý Alkuin přímo z toho zrazoval. Tak trvaly krvavé boje v Sasích skoro třicet let (772—800). Teprve když vůdce saský Vidukind přijal křest, a na půdě saské zřízeno několik biskupství, ujalo se tam křesťanství trvaleji.

Znamenití věrozvěstové Sasů byli sv. Ludgerus, biskup bremský, sv. Heribert z Minden, sv. Suitbert Verdenský a jiní.

2. Severní Evropa byla obydlena Normany, kteří tu založili několik říší, v nichž křesťanství také znenáhla pevné kořeny zapouštělo.

Dánové poznali křesťanství již od sv. Vilibroda, ale vlastním apoštolem severu byl zbožný a nadšený mnich corveyský,

sv. Ansgar, jenž kázal víru Kristovu Dánům a založil biskupství Hamburské. Papež Řehoř IV. jmenoval ho arcibiskupem severu. Přemáhaje největší nesnáze, působil apoštolský muž ten za vlády Ericha I. a II. Po jeho smrti pokračoval v těžkém díle žák jeho sv. Rembert. K úplnému vítězství víře Kristově v Dánsku pomohl král Knut Veliký (1014–1035) jenž založil četné kláštery, kostely a biskupství, a pak Knut II. Svatý, mučedník.

Švédsko poznalo taktéž víru Kristovu horlivou snahou sv. Ansgara, jenž se do země té přeplavil a od krále Olafa obdržel dovolení, aby směl kázati a šířiti víru Kristovu. Ale dlouhých bojů a nesčetných útrap zakoušeli neúnavní věrozvěstové na pohanské půdě té, ana přízeň králů často v příkoří a protivenství se měnila. Teprve za Olafa III. Skötkonunga nastaly lepší časy a zřízeno biskupství švédské (Skara). Pokřesťení dokončeno za Ericha IX. Svatého († 1160).

Norvéžsku přinesli víru Kristovu mnichové angličtí. Král Hakon Dobrý byl sice křesťanům přízniv, ale narazil na tuhý odpor pohanského panstva. Olaf Trygvason (955–1000) užil i násilí k pokřesťení svého národa. Nejvíce se o pokřesťení Norvéžska přičiňoval král Olaf II. Tlustý nebo Svatý († 1030), jenž vystavěl nádherný chrám sv. Klementa v Drontheimu.

Ze Skandinávie proniklo křesťanství v XI. století na ostrov Island a do Gronska.

Normané, kteří vystěhovali se z otcovských sídel svých a usadili se v zemích křesťanských, přijali víru Kristovu od svých sousedů. V Gallii učinili tak po příkladu vůdce svého Rollona (912), v Anglii přičiňením krále Knuta Velikého, v jižní Itálii konečně v XI. a XII. století horlivou snahou papežů.

§ 47.

Křesťanství u jižních Slovanů.

K jižním Slovanům náležejí: 1. Slované Korutanští čili Slované (Slovinci), 2. Charváté a Srbové, 3. Bulhaři.

1. Slované Korutanští (Slovinci). usedlí v Korutanech, Kraňsku, Gorici, Istrii, Štýrsku a obojích Rakousích až po Dunaj, přijali křesťanství v VII. století. Za mocného knížete Sama (623 až 658) kázali Slovincům sv. Amand a sv. Ruprecht Wormský. Po smrti Samově vládla Slovincům knížata, která záhy uznala

panství bavorské. Za knížete Chotimíra poslal arcibiskup solnohradský, sv. Virgilius, Slovincům biskupa Modesta a několik kněží. Po smrti Chotimírově nastaly bouře proti křesťanům, ale vévoda bavorský, Tasillo II., je utišil a o pokřesťení Slovinců horlivě usiluje, založil klášter Kremsmünsterský. Sv. Virgilius sám prošel krajinami Slovinců a zemřel tam r. 784. Nástupce Virgiliův, Arno, pokračoval v díle jeho. Na jihu šířila se mezi Slovinci víra Kristova hlavně snahou biskupů aquilejských. Země slovinské totiž byly řekou Drávou rozděleny mezi arcibiskupství solnohradské a aquilejské.

Charváté, usedlí na Balkáně a v Pannonii, přijali za knížete Porgy ok. r. 640 křesťanství od věrozvěstů z Říma poslaných. V díle obrácení pokračováno za pap. Martina I. Charváté dobyli v tu dobu svobody na císařství řeckém, jemuž byli doposud poddáni. Potom skoro dvě stě let jsou dějiny Charvátů zastřeny temnou rouškou. Shledáváme se s nimi teprve v IX. století, kdy dobývají si svobody na říši francké. V tu dobu obnoveno též spojení jejich s Římem, ač Řekové, hlavně císař Basilius Macedo, se namáhali, aby je svedli k rozkolu. Spojení s Římem utuženo za Branimíra snahou pap. Jana VIII. Tehdy asi přijali Charváté slovanskou liturgii sv. Metoděje. Za Tomislava (ve stol. X.) počaly rozbroje mezi přívrženci liturgie latinské a slovanské a trvaly až do knížete Petra Křesimíra, za něhož byla liturgie slovanská odstraněna. Nástupce Křesimírův, Zvonimír, obdržel od papeže Řehoře VII. odznaky královské.

Srbové, kteří se byli usadili v adrijském přímoří (na jih od Charvátů až k Drači) a vnitrozemí, poznali křesťanství skrze věrozvěsty, kteří byli k nim posláni z Říma prostřednictvím císaře Heraklia. Brzy však vrátili se zase k pohanství. Teprve ok. r. 868 za císaře Basilia stal se nový pokus o jejich pokřesťení, a sám kníže Mutimír přijal sv. křest. Také v Srbsku rozšířily se obřady slovanské (sv. Metoděje). Knížata srbská však klonila se většinou k Římu; proto dostal kníže Michal od pap. Řehoře VII. odznaky královské. Avšak i Řekové hleděli nabýti v Srbsku vlivu. A tak spatřujeme v Srbsku v životě církevním směr dvojí, východní rozkolnický a západní katolický. Ale nejznamenitější srbští králové a světci jako na př. Štěpán Nemanja, Štěpán prvovněčaný a sv. Sava z rodu knížecího byli katolíky a lnuli k Římu, tak že teprve později stala se církev srbská rozkolnickou.

Bulhaři, kmen plemene čudského, podmanil si Slované usedlé mezi Dunajem a Balkánem, ale přijal brzo jejich řeč i zvyky. Slované v krajích těch usedlí byli již před příchodem Bulharů křesťany. Bulhaři poznali křesťanství od zajatců, mezi nimiž byli biskupové i kněží. Sám kníže Boris (843–888) stal se křesťanem, ale jak se to stalo, není nám známo. Nejspíše působil při obrácení Borisově také sv. Metoděj, jenž dovedl prý otřásti myslí knížete obrazem posledního soudu (asi r. 861 neb 863). Boris chtěje, aby lid následoval jeho příkladu, obrátil se k papeži, prose ho o věrozvěsty. Cařihradu se pro náboženské zmatky vyhnul. Mikuláš I. poslal do Bulharska biskupa i několik kněží. Císařové řečtí marně se namáhali odvrátiti knížete od Říma. I nástupci Borisovi Inuli k Římu; Simeon, mladší syn Borisův, obdržel od pap. Jana X. titul královský. Církev bulharská zůstala i později věrna Římu, až ji v rozkol strhl arcibiskup bulharský, Lev z Ochridy, rodem Řek.

§ 48.

Křesťanství u severních Slovanů.

K severní skupině Slovanů náleželi: 1. Čechové, 2. Poláci, 3. Slované polabští, 4. Slované severovýchodní.

Všichni kmenové tito poznali křesťanství ve století IX. a X.

Čechové (totiž Čechové, Moravané a Slováci) sousedili s říší frankou. Lze tedy z toho souditi, že přicházeli v kraje slovan-
ské věrozvěstové z této říše. O pokřtění jejich přičiňoval se zejména biskup Pasovský a Solnohradský. Že snahy jejich nesly užitek, patrně z toho, že již první kníže moravský, Mojmir, byl křesťanem a že již za jeho doby dějí se zmínky o křesťanských chrámech na Moravě. Také knížata pannonská, Privina a Kocel, sloužila již Kristu.

Když nástupce Mojmirův, Rostislav (846–870), Ludvíkem Němcem dosazený, dobyl si nezávislosti a svobody na Němcích, poznal, že zachová si samostatnost, přijme-li křesťanství přímo prostřednictvím stolice apoštolské. Proto vypravil posly do Říma i do Cařihradu, aby byli tamější věrozvěstové na Moravu posláni. I přišli znamenití bratři Soluňští, Konstantin a Metoděj (863).

§ 40.

Sv. Cyrill a Metoděj.

Konstantin a Metoděj, synové patricia Lva, narodili se v Soluni. Metoděj nabyv výborného vzdělání, byl nejprve císařským správcem, bezpochyby strumské krajiny. Vzdal se však hodnosti té, vstoupil do kláštera na Olympu a stal se mnichem. Konstantin vynikaje nevšedními schopnostmi, byl po smrti otcově společníkem careviče Michala a s ním zároveň měl výborné učitele. I Konstantin toužil po zátiší klášterním, ale marně. Byv na kněze vysvěcen, ustanoven jest učitelem filosofie v Cařihradě, kde ho pro hluboké vzdělání jeho záhy „filosofem“ nazývali. Ačkoli v době té bylo v Cařihradě plno zmatků náboženských a bludná učení se šířila, zachoval si Konstantin pravou víru, již také s úspěchem veřejně obhajoval.

R. 858 vyzval Konstantin císař Michal III., aby šel hlásat víru Kristovu Chazarům, mezi Černým a Kaspickým mořem bydlícím. Konstantin s radostí svolil; na cestě však zastavil se v Chersonesu, aby se naučil řeči chazarské. Tam našel také r. 861 tělo římského biskupa a mučedníka sv. Klementa. U Chazarů pořídil velmi dobře. Chán i lid přijali křesťanství. Práce další svěřiv svým nástupcům, Konstantin vrátil se do vlasti. Byl-li i sv. Metoděj této cesty účasten, s jistotou tvrditi nelze.

A právě v tu dobu přišli poslové Rostislavovi do Cařihradu žádat za věrozvěsty. Císař byl přesvědčen, že těžkému a zodpovědnému úkolu tomu nemůže nikdo lépe dostáti než svatí bratři Soluňští. Konstantin, vyslechnuv vůli císařskou, ochotně svolil, ale žádal času, aby se mohl řádně na cestu připravit, zvláště zaopatřiti si slovanský překlad Písma sv. i obřadních knih. K tomu cíli sestavil Konstantin podle způsobu řeckých písmen slovanskou abecedu, doplniv ji známkami zvuků jazyku slovanskému vlastních. Počátek překladu písem sv. učinil evangeliem sv. Jana.

Svatí bratři, prošeďše Bulharskem, přišli v červnu 863 na Moravu, nesouce ostatky sv. Klementa. Rostislav vyšel jim s lidem svým vstříc a provodil je na Velehrad. Bez meškání počali s apoštolskou horlivostí dílo své. Svatí věrozvěstové procházeli neúnavně kraje moravské, lidu učení Kristovo vykládali, konali služby Boží jazykem slovanským, káceli modly, stavěli chrámy a konečně

ani toho nezapomínali, aby si vychovali učedníky, kteří by jim v úřadě apoštolském pomáhali.

Papež Mikuláš I., zvěděv o blahodárné jejich činnosti, pozval je apoštolským listem do Říma, chtěje působení jejich poznati a schváliti a tak potřebné vážnosti mu dodati. Pozváním papežovým splnila se jen dávná touha svatých bratří. Zastavivše se na cestě u Kocela, knížete blatenského, který s poctivostí je přijal a slovanské písmo si oblíbil, přibližovali se s průvodem svým koncem r. 867 k Římu. Zatím nastoupil papež Hadrian II.,

11. Vnitřek chrámu sv. Klementa v Římě.

jenž vyšel svatým bratřím, nesoucím ostatky sv. Klementa, v slavném průvodu vstříc. Bratři Soluňští zdrželi se v Římě do r. 869.

Za pobytu jejich zkoumal papež jejich pravověrnost, uvažoval o zřízení metropole moravské a dal prohlédnouti slovanské knihy jejich. Slavným způsobem schválil papež knihy slovanské, přijav je z rukou sv. bratří, posvětil je a položiv na oltář. Mimo to posvětil oba bratry na biskupy, žákům jejich udělil svěcení na kněžství a jáhenství. Konstantin přijal při svém svěcení jméno Cyrill. Avšak hned po vysvěcení ochuravěl a znamená, že

dnové jeho jsou sečtení, vstoupil do kláštera, kde čtyřicátý den po svém vysvěcení zemřel, spíše „ctností než věkem dospělý“ (14. února 869). S poctami, které jen papežům se prokazovaly, byl pak v kostele sv. Klementa pochován.

Hadrian II. ustanovil Metoděje, jenž měl po té sám těžký úřad apoštolský spravovati, na žádost Kocelovu arcibiskupem srémským, čímž dostalo se novému metropolitovi moravskému nezbytného historického i právního základu. Zároveň schválil papež slovanskou liturgii, žádaje toliko, aby se při mši sv. čtla epištola a evangelium dříve po latinsky.

Metoděj vykonal svědomitě úkol svůj jak u knížete Kocela, tak na Moravě. Neměl však dlouho potřebného klidu. V bojích s králem Ludvíkem zrazen byl Rostislav od Svatopluka, vydán Němcům, oslepen a uvězněn. Němci zmocnili se Moravy a uvěznili i Svatopluka. Ani Metoděje neušetřili. Jali ho (870), zavlékli do Německa, po tři léta věznili a na konec jej i na zvláštní synodě soudili. Zatím nabyt Svatopluk lští svobody a zbavil se Němců. Také sv. Metodějovi podařilo se zpraviti papeže o bezpráví, které trpěl. Papež Jan VIII. rázně ujal se Metoděje a z vazby jej vyprostil (873). Metoděj vrátil se na Moravu a působil tam znova s horlivostí apoštolskou, podporován jsa knížetem Svatoplukem. V tu dobu pokřtil svatý metropolita knížete českého Bořivoje, zašel na svých apoštolských cestách i do Polska a daleko na jih.

Ale brzy nastalo sv. Metodějovi nové utrpení. Svatopluk, jenž nikdy k svatému metropolitovi zúplna nepřilnul, spřátelil se s králem Arnulfem. Mimo to oddal se nepravostem, pro něž jej horlivý metropolita podle své povinnosti káral. Proto se Svatopluk dal pomluvami od sv. Metoděje odvrátiti, a nepřítelé Metodějovi užili vhodné té příležitosti, aby obžalovali sv. Metoděje v Římě z kacířstva.

Jan VIII. povolal Metoděje do Říma, kam se také světec náš bez prodlení vydal (879). Tu teprve poznal Svatopluk nebezpečí, jež hrozilo říši jeho, kdyby byl Metoděj sesazen. I napsal papeži list, prose nejen o potvrzení Metodějovo, ale o i zřízení nových biskupství.

Papež přesvědčil se o pravověrnosti Metodějově, potvrdil jej v jeho důstojnosti, liturgii slovanskou připustil a vysvětil, ač nerad, Němce Vichinga na biskupa nitranského, zavázav ho přísně

poslušností k metropolitovi. — Sv. Metoděj vrátil se u vítězo-slávě na Moravu.

Nevděčný Viching způsobil však sv. Metodějovi nová příkoří. Předstíraje tajné rozkazy papežské, jež prý mu nařizují, aby sv. Metoděje střežil a nad jeho činností bděl, snažil se opět odvrátiti Svatopluka od Metoděje. Svatý Metoděj zvěděv o nešlechtném počínání jeho, psal do Říma, co na pomluvách Vichingových pravdy. Jan VIII. ujistil sv. Metoděje svou přízní a přísně pokáral Vichinga, volaje ho k zodpovědnosti. A protože v dobu tu nastalo také nepřátelství mezi Svatoplukem a Arnulfem, klesl i vliv Vichinga, o Arnulfa se opírajícího. Tak ztrávil sv. Metoděj poslední léta svá v klidu. Tuše, že se blíží konec života jeho, svolal duchovenstvo, ustanovil za svého nástupce Gorazda a zemřel 6. dubna 885. Pochován byl na Velehradě.

Ostatky sv. Metoděje ztratily se úplně, z ostatků sv. Cyrilla zbyla pouze část ramene, jež chová se v klášteře Rajhradském.

Význam sv. Cyrilla a Metoděje pro Slovanstvo nelze věru ani dosti oceniti. Jsou v pravdě chloubou Slovanstva a slávou církve katolické.

Svatí bratři položili základ k celému kulturnímu životu Slovanstva; svým nadšeným apoštolováním získali Slovany Kristu, postavili je do řad národů vzdělaných a činností svou zachovali jim řeč i národní svéráznost. Jejich zásluhou ušetřeno Slovanstvo mocného a nebezpečného přívalu západního. Proto zveme je právem „apoštoly Slovanstva“.

Poznámka. Sv. Otec Lev XIII. uznal tyto zásluhy sv. bratří v pásmé encyklice „Grande munus“ (30. září 1880) těmito slovy: „Jejich vytrvalostí a převelikými pracemi způsobeno jest, že (národové slovanští) světlo evangelia spatřili a z žití surového k lidské i občanské vzdělanosti přivedeni byli.“

Po smrti sv. Metoděje spěchal Viching do Říma, aby zmařil úmysly zesnulého metropolity. Očerniv sv. Metoděje, jenž nemohl se brániti, dosáhl toho na papeži Štěpánu V. (VI), že byl ustanoven správcem metropole moravské. Chtěje dílo sv. Metoděje z kořene vyvrátiti, přemluvil Svatopluka, že učedníky sv. Metoděje z říše své vyhnal, z nichž většina odešla do Bulharska. Tím však vlastní rukou podfal sílu svého panství. Viching opustil Svatopluka i metropoli a stal se kancléřem Arnulfovým.

Po smrti Svatoplukově (894) nastaly mezi syny jeho různě,

ně, jimž říše trpěla. Mojmir II. nabyv konečně moci a poznav, jakou důležitost měla metropole sv. Metoděje, poslal k papeži Janu IX. s prosbou, aby metropoli tu obnovil (899). Jan IX., nebdaje odporu německých biskupů, poslal na Moravu arcibiskupa Jana a dva biskupy, kteří přání Mojmirovu vyhověli. Ale metropole ta neměla dlouhého trvání. R. 905 rozbili říši moravskou Maďaři, a s říší vzala za své i metropole sv. Metoděje.

§ 50.

Křesťanství v Čechách.

Již r. 845 přijalo čtrnáct lechů českých sv. křest na dvoře krále Ludvíka Němce v Řezně. Zdá se však, že lechové tito dali se pokřtiti spíše z odporu proti knížeti svému Hostivitovi, než z vnitřního přesvědčení. Proto neměla událost ta žádného vlivu na pokřestění národa českého.

Křesťanství zapustilo kořeny v Čechách teprve za Bořivoje, syna Hostivitova. Bořivoj se svou družinou přijal křest na dvoře Svatoplukově z rukou sv. Metoděje (874), jenž s knížetem poslal do Čech kněží s horlivým Kaichem v čele. Kněží ti hlásali s úspěchem víru Kristovu v Čechách. Brzy potom navštívil — aspoň lze tak důvodně souditi — Čechy sv. Metoděj sám, posvětil chrámy a pokřtil kněžnu Lidmilu. Těmito úkony pastýřského úřadu podřídil sv. Metoděj Čechy své metropoli. Služby Boží konaly se slovansky. Bořivoj vystavěl chrám sv. Klimenta na Levém Hradci a chrám P. Marie na hradě pražském.

Za Bořivoje žil v Čechách zbožný poustevník I v a n. Byl synem charvátského knížete Gestimuly, zřekl se však panování a odešel do samoty, pak do Čech. Žil v jeskyni u potoka Lodenice, živě se mlékem ochočené laně. Bořivoj lově laň tu poranil a pronásleduje ji našel Ivana. Seznámiv se s ním, často jej potom s Lidmilou navštěvoval. Ivan zemřel zaopatřen sv. svátostmi od kněze Bořivojova Pavla.

Syn Bořivojův Spytihněv pokračoval v díle otcově. Byl to panovník nábožný; zakládal kostely (sv. Petra v Budči, sídlo latinské liturgie) a podporoval kněží. Bratr jeho Vratislav nastoupiv na trůn, podobně si počínal; založil chrám sv. Jiří na hradě pražském a měl při svém dvoře biskupa kancléřem.

Po jeho smrti vládla jménem nedospělého syna svého Václava Drahomíra. Byla sice křesťankou, ale jsouc hrda a pánovita, těžce nesla, že národ více lne k její nábožné tchyni, Lidmile, pro horlivost a dobrotivost její. Ačkoli Lidmila odešla

z Prahy na Tetín, nepřestala Drahomíra kouti proti ní pikle. Konečně dva vladkyové unikli s vědomím a za souhlasu Drahomířina na Tetín a zardousili zbožnou kněžnu 15. září 921. Sv. Lidmila podstoupila smrt pro svůj křesťanský život; proto brzy byla ctěna jako první mučednice, která krví svou zúrodnila zemi českou.

Vláda Drahomířina nebyla zemi na prospěch; hylot tehdy v Čechách téměř úplné bezvládní a samé zmatky. Mimo to i nepřátelé vnější hrozili vpádem do země.

Za těchto těžkých dob ujal se vlády sv. Václav. Byl bábou svou, sv. Lidmilou, nábožně vychován a v jazyce slovan-ském, latinském i řeckém pečlivě vzdělán. Ač mlád, ukázal v brzku znamenité vlastnosti panovnické. Byltě rázný a důsledný, obětovný a smířlivý, ač boje se nelekal; svědčí o tom na př. souboj jeho s Radslavem, vévodou zlickým. Prozíravý duch jeho dobře postřehl nebezpečí, kterému vydána byla naše vlast, majíc stálým bojem se západem zavřeny zdroje k posílení křesťanství. Proto raději uvolil se dávatí králi něm., Jindřichu I., roční poplatek, jen aby knížectví své upevnil a křesťanství aby se v něm dobře zakořenilo. Učiniv tedy s Jindřichem mír, staral se o rozšíření božské nauky Kristovy. Stavěl kostely, bohatě je nadal, kněží povolával a konečně položil i základy ke kostelu sv. Víta na hradě pražském, obdržev od Jindřicha darem rámě sv. Víta. Tělo sv. Lidmily dal přenéstí z Tetína do chrámu sv. Jiří. Ale snahy jeho nelíbily se mnohým lechům, kteří, jsouce jen povrchními křesťany, toužili spíše po rozmařilostech. I dovedli zmámiti bratra Václavova Boleslava, že pozval knížete na den sv. Kosmy a Damiana na hrad svůj Boleslav a tam jej druhý den ráno s druhy svými přepadl a u brány chrámové zavraždil (935).

Pobožný a spravedlivý Václav, podstoupiv smrt pro účinnou lásku a horlivost k náboženství křesťanskému, brzo byl ctěn jako mučedník. Úcta sv. Václava v Čechách je pradávna. Národ nazval ho dědicem české země, orodovníkem u Boha. Mince, pečeti a korouhve české ozdobeny byly obrazem jeho. Sv. Václav byl živ nejen jako dobrý kníže, ale jako pravý apoštol svého národa.

Báchorka, že byl sv. Václav knížetem slabým, nestatečným, jenž vlast svou zaprodal, že více se staral o věci malicherné než o své knížetství, povstala chybným výkladem legend, zvláště legendy Gumpolda, biskupa Mantuanského. Báchorka tato odporuje všem zprávám dějepisným.

Boleslav vzpamatoval se brzy a činil pokání. Dal pak přenéstí tělo svatého mučedníka Václava na hrad pražský.

§ 51.

Biskupství v Čechách. Sv. Vojtěch.

Jest pochopitelné, že v zemi, kde víra Kristova teprve před nedávnem kořeny zapustila, potřebí bylo svrchovaně nejvyššího pastýře, jenž by stádce Kristovo vedl a jemu nejlepší pastvu hledal, aby jedovatým býlím, na mnohých místech ještě bujně rostoucím nezahynulo.

Knížata česká dobře postřehující potřebu vrchního pastýře v Čechách, pečovala o zřízení biskupství v Praze.

Za doby sv. Metoděje náležely Čechy k jeho metropoli a po jeho smrti spravovali naši vlast nejspíše zase biskupové slovanští. Není aspoň určitých svědectví historických, že by byly bývaly Čechy částí diecese Řezenské, a to ani za dob, kdy knížata česká žila ve shodě s panovníky německými; také nevykonávali tu biskupové řezenská žádných úkonů své pravomoci.

Tak hned Boleslav I. (935—967) poslal dceru svou Mladu k papeži Janu XIII. do Říma s prosbou, aby v Čechách zřízeno bylo biskupství slovancké. Papež i přítomný právě císař Ota I. svolili k žádosti té, ale s podmínkou, že zřízeno bude biskupství latinské. Boleslav II. (967—999), který zatím nastoupil vládu, provedl úmluvy ty, a tak zřízeno počátkem r. 973 biskupství Pražské, jež podřízeno bylo metropoli Mohučské.

Jednohlasně zvolen byl za prvního biskupa bývalý mnich Dětmar, rodem Sas, který se v Čechách naučil jazyku slovanckému. Jeho nástupcem byl

sv. Vojtěch, Slavníkovec, na Libici narozený, v Magdeburku vychovaný a na jméno Adalbert biřmovaný. Vrátil se z Magdeburku do Čech jako podjáhén, sloužil při chrámě sv. Víta. Dojemný nářek biskupa Dětmara na loži smrtelném, jenž bál se soudu Božího, jakoby málo byl vykonal pro jméno Kristovo, otrásl jím tak, že ho nikdy nezapomněl.

Na Levém Hradci zvolen jednomyslně za biskupa (982), investuru obdržel od Oty II. ve Veroně a od arcibiskupa mohučského Villigisa byl tamtéž posvěcen.

Do Čech vrátil se nový biskup se srdcem pokorným a zkroušeným a bez marné nádhery světské dosedl na křeslo

biskupské v Praze. Úřad svůj konal s apoštolskou horlivostí. Sám na sebe jsa přísný, spával na holé zemi, postil se často a vroucně i dlouho se modlival a lid svůj, jemuž byl pastýřem dobrým, neúnavně a horlivě k témuž životu bohumilému nabádal. S trpkou bolestí však pozoroval, že nemůže vypleti mnohých neřestí, které nejen v lidu, ale i mezi velmoži byly rozšířeny. Obávaje se, aby nebyl snad sám příčinou nezdaru práce apoštolské v Čechách, rozhodl se, že sestoupí se stolce biskupského. Odešel do Říma, a papež Jan XV. svolil, aby se úřadu svého vzdal. Sv. Vojtěch chtěl putovati do Jerusalema, ale změniv úmysl svůj, vstoupil, pobyv krátkou dobu v klášteře Montecassinském, do kláštera sv. Alexia na Aventině (990). S ním stal se mnichem i bratr jeho Radim, přijav jméno Gaudentius.

Zatím však zželelo se Čechům horlivého biskupa. I vypraveno zvláštní poselstvo do Říma, jež vyprosilo na papeži, aby se sv. Vojtěch vrátil do Čech. Vojtěch uposlechl rozkazu papežova, vydal se na cestu, vzav s sebou několik mnichů sv. Benedikta. Lid uvítal pastýře svého s radostí a sliboval polepšení. Boleslav II. založil pro mnichy, jež sv. Vojtěch přivedl, klášter v Břevnově (993). Před tím založen již panenský klášter u svatého Jiří.

Vojtěch ujal se opět horlivě svého úřadu. Procestoval dioecesi svou, k níž náležela celá rozsáhlá říše Boleslavova, horlil pro nápravu mravů a utvrzení víry. Ale blahodárná shoda neměla trvání. Vzrůstající velmožové, zvláště rod Vršovců, nechtěli dbáti rozkazů svatého biskupa. Sv. Vojtěch byl i veřejně pohaněn. Proto vrátil se do kláštera Aventinského (994). Avšak mohučský metropolita Villigis žádal, aby se opět ujal úřadu svého. Sv. Vojtěch uposlechl s podmínkou, nebudou-li Čechové zase šetřiti jeho rozkazů, že půjde kázat evangelium pohanům. S císařem Otou III., jenž si sv. Vojtěcha zamiloval, vracel se zpět. Zatím však Vršovci povraždili v Čechách rod Slavníkův. Sv. Vojtěch byv o tom zpraven odešel k Boleslavovi Chrabrému do Polska. Poslové do Čech vyslaní přinesli zprávu, že lid o mravokárce nestojí. Zůstal tedy sv. Vojtěch v Polsku a odešel do Prus hlásat víru Kristovu. Pohané nevlídně ho přijali, vyháněli jej, a když vytrval, neustávaje kázati, zabili ho 23. dubna 997. Tělo Boleslavem Chrabrým vykoupeno a pochováno v Hnězdně.

Sv. Vojtěch byl muž v pravdě veliký. Něžný cit požil se

u něho s pevnou vůlí, vlídnost jeho byla spojena s potřebnou přísností. První Čech na biskupském stolci pražském stal se největší jeho ozdobou.

Po smrti sv. Vojtěcha byla naše vlast zmítána smutnými spory o trůn. Teprve Břetislav I. (1037—1055), český Achilles, byl obnovitelem české slávy. Již otec jeho Oldřich chtěl Čechy vybavit ze svazku metropole mohučské a zříditi v Čechách metropoli slovanskou. K tomu cíli založen klášter Sázavský (1032), jehož opatem byl sv. Prokop.

Sv. Prokop narodil se v Chotouni u Českého Brodu, nabyv vzdělání na Vyšehradě, kde se stal kanovníkem a knězem; znal důkladně slovanské písmo. Opustiv vše, odešel na samotu nedaleko svého domova a vedl život poustevnický. Tam ho Oldřich našel; oblíbil si ho, učinil jej svým z odpovědníkem. Sv. Prokop umřel 25. března 1053. Pochován byl v klášteře Sázavském, ale 1588 přeneseny jeho ostatky do kostela Všech Svatých na hradě Pražském.

Břetislav pokračoval v díle otcově. Dobyv pak Hnězda (1039) přinesl s biskupem pražským Šebřem ostatky sv. Vojtěcha do Prahy a zároveň vydal zákon proti neřestem, jež sv. Vojtěch marně potíral.

P o z n á m k a. Domněnka, že ostatky sv. Vojtěcha nebyly do Čech přeneseny, nýbrž že zůstaly skryty v Hnězdně, nemá historického důvodu a rozšířila se jen lichými, nehrubě věrohodnými zprávami některých polských kronikářů jako Dlugoše, Miechowity (z XV. stol.) a j.

Břetislav založil kollegiální kapitolu ve Staré Boleslavi (1046); k rozkazu jeho vystavěn slavný klášter Rajhradský na Moravě (1048). S nezdarem však skončila se jeho snaha, aby povýšeno bylo pražské biskupství na arcibiskupství.

Nástupce jeho, Spytihněv II. (1055—1061), vyhnal mnichy slovanské ze Sázavy, ale jinak získal si pověst knížete zbožného. Papež Mikuláš II. vyznamenal ho biskupskou kápí. Bratr Spytihněvův, Vratislav II. (1061—1092), založil biskupství Olomoucké (1063), vystavěl chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a zřídil tam kanovnickou kapitolu (1070). Žádost jeho, aby v Čechách zřízeno bylo slovanské arcibiskupství, papež Řehoř VII. rozhodně zamítl. Vratislav povolal též slovanské mnichy zpět do kláštera Sázavského; nejvíce z nich vynikl opat Božetěch, malíř a sochař. Klášter ten utrpěl nejvíce nesvorností mnichů samých, tak že koncem tohoto století (XI.) vypuzeni mniši slovanští z kláštera Sázavského na vždy.

§ 52.

Pokřestění Polákův a Polabanův.

Poláci, usazení v krajinách od Karpat až k moři Baltskému, poznali křesťanství již přičiněním sv. Metoděje. Úplné však obrácení Poláků způsobil teprve kníže Měšek I. (960—992), manžel české kněžny Dúbravky, dcery Boleslava I. Příkladem knížete, jenž vlivem manželky své dal se pokřtiti, následovala šlechta i lid. Biskupství Poznaňské zřízeno již r. 968. Za Boleslava Chrabrého svolil Ota III., aby bylo založeno arcibiskupství Hnězdenské (1000), čímž Polsko vybaveno z církevního područí německého. Prvým arcibiskupem byl Radim (Gaudentius), bratr sv. Vojtěcha. Víra Kristova utěšeně se šířila, jsouc zúrodnována brzo i krví mučedníků. Smrt mučednickou vytrpěli sv. Benedikt s bratřími a biskup krakovský, sv. Stanislav. Stanislav, vynikaje svatým životem a horlivostí pastýřskou, káral krále Boleslava II. pro pohoršlivý život jeho. Proto jej král u oltáře zabil (1079). Za to byl Boleslav zbaven trůnu a zemřel v cizině.

Polabští Slované poznali křesťanství jistě již za dob svatého Bonifáce. Nedostalo se jim však věrozhvěstů, kteří by jim křesťanskou lásku hlásali. Spíše přicházeli podmanitelé jako Karel Veliký, Jindřich I., Ota I., kteří zaváděli s řády křesťanskými tuhou porobu svobodných kmenů. Krvavými válkami a zoufalými odboji ztvrdlo srdce ubohých Slovanů těch. Snažili se tedy setřásti nejen jeho podmanitelů, nýbrž i zbaviti se vnučovaného a tím nenáviděného křesťanství. Proto marná byla snaha Oty I., jenž za účelem rozšíření křesťanství založil arcibiskupství magdeburské (967) a několik biskupství, proto s neúspěchem skončila se i snaha slovanských knížat, kteří, vidouce v tom jedinou spásu národů svých, zaváděli sami křesťanství. Byl to zejména Gotšalk, kníže bodrcký (1044—1066), jenž šířil křesťanství, zakládal kostely a kláštery a sám lid vyučoval. Spiknutím strany pohanské byl zavražděn, kněží umučeni a křesťanství vyhubeno k vlastní škodě Bodrců.

Nešťastní kmenové slovanští, jimž nedostalo se horlivých a láskyplných apoštolů, byly tedy konečně vyhlazeny. Zavítali k nim sice i mužové k posvátnému úkolu tomu povolání, kteří apoštolským způsobem jim víru Kristovu zvěstovali, jako svatý Benno, biskup mišenský, ale k pokřestění celého národa práce jejich nestačila.

§ 53.

Pokřestění Rusův a Madarův.

Rusové, severovýchodní větev slovanská, brzy zvěděli o křesťanství. Jistě již za Igora (913—945) bylo jim známo. Teprve však moudrá Olga, vládnouc jménem nezletilého Svatoslava, přijala v Cařihradě sv. křest. Vnuk její, Vladimír (972—1015), rozhodl se, že přijme víru Kristovu, když vzal si za manželku řeckou princeznu Annu. Kázal rozbiti modly a poddané pokřtiti, stavěl kostely a sám předcházet ve všem dobrým příkladem svému národu. Jaroslav (1016—1054) založil několik biskupství a klášterů, jmenovitě slavný klášter jeskyňový u Kyjeva. Kyjev stal se středem říše, biskup kyjevský metropolitou. Po celý čas tento byli Rusové katolíky, jak tomu nasvědčuje čilý styk se západem a hlavně s Římem.

Maďaři, národ uralsko-čudský, zaujali sídla v nížinách uherkých ve stol. IX. Již tehdy poznali křesťanství. Knížata jejich Bulosudes a Gylas dali se v Cařihradě pokřtiti; Gylas přivedl do Uher také kněze řeckého Hierotea. Potřebu křesťanství však uznal teprve Geysa (972—997) vlivem manželky své, sestry polského knížete Měška. Geysa povolal do země sv. Vojtěcha, aby pokřtil syna jeho Štěpána (984). Štěpán (997—1038) položil základ nejen k státnímu, nýbrž i náboženskému zřízení v Uhrách. Jako pravý apoštol národa svého šířil mezi ním neúnavně a horlivě víru Kristovu, stavěl chrámy, zakládal kláštery, zřídil deset biskupství a v Ostřihomě metropoli. Papež Sylvestr II., přijav říši jeho v ochranu, poslal mu korunu královskou a dal mu právo apoštolských legátů (apoštolský král). Také zákonník Štěpánův prodchnut jest duchem křesťanským. Když se po smrti Štěpánově strana pohanská vzbouřila, Bela I. ji pokořil a řády křesťanské nadobro upevnil.

Církev a stát.

§ 54.

Stát papežský (patrimonium s. Petri).

Již za dob Konstantinových obdrželi papežové rozsáhlé statky v Římě i okolí.

Když západní císařství římské zaniklo, vydán Řím v plen

nepřátelům, nikdo ho nechránil, a císařové východní si ho nevšíмали. Exarchát ravennský, k ochraně císařských panství v Itálii zřízený, byl Římu spíše nepřítelem než obráncem. V bidě této byli papežové jedinou ochranou zuboženého lidu, starající se otcovsky aspoň o nejnezbytnější potřeby jeho.

Když zpupní králové langobardští chystali se na Řím, dovolávali se papežové marně ochrany v Cařihradě. Proto obrátil se již Řehoř III. o pomoc ke Karlu Martellovi. Když pak Aistulf, král langobardský, Řím ohrožoval, odešel Štěpán II. (III.) do Francie ke králi Pipinovi, udělil mu název „patricius Romanorum“ a žádal ho o pomoc. Pipin dvakráte přemohl Aistulfa, odňal mu některé země (exarchát ravennský a Pentapolis) a daroval je na vždy sv. Petru a jeho nástupcům. Klíče měst s listinami darovacími dal za přítomnosti městských představenstev položit na hrob sv. Petra.

Toto panství rozšířil Karel Veliký, poraziv na žádost papeže Hadriana I. krále Desideria. Dary ty potvrdili později Ludvík Pobožný, Ota I. a j. Toto darování bylo správné a pravoplatné, neboť země ta byla Langobardům řádným a poctivým bojem spravedlivě odňata, Řekům pak vůbec nenáležela. Ostatně byla vlastně jen náhradou za území, jež bylo od Řeků papežům uloupeno.

Světského panství neměli sice papežové nezbytně potřeby, ale bylo žádoucí z toho důvodu, aby papež jako hlava církve nebyl nikomu podroben, aby nebyl nezřízeným vlivem nějakých knížat v blahodárné činnosti své omezován a konečně, aby také volba papežská byla svobodna.

§ 55.

Západní císařství římské.

Přátelství, jež papeže ke králům franckým poutalo, způsobilo obnovení hodnosti císařské na západě.

Papež Lev III. (795—816) vsadil svému ochránci Karlu Velikému v Římě na Hod Boží vánoční (800) na hlavu korunu císařskou za jásotu všeho lidu. Učinil tak, vděčně vzpomínaje zásluh Karlových o stolicí papežskou, o zmohutnění církve a zavedení kázně církevní.

Toto obnovení císařské důstojnosti na západě mělo ovšem

jiný účel, než bývalá samovládná moc císařů římských. Císař měl býti:

1. světskou hlavou knížat a králů křesťanských na západě, jejich pánem a soudcem;

2. ochráncem církve (advocatus ecclesiae), jenž by bděl nad poslušností k církvi, hájil jí proti nepřátelům jejím, staral se o rozšíření a rozkvět křesťanství, ujímal se vdov, sirotků a utískovaných, a jenž by byl strážcem a šířitelem mravnosti.

Papež a císař byli zástupci dvou mocí vedle sebe postavených. Onen byl svrchovaným rozhodčím ve věcech duchovních, tento byl pánem v záležitostech světských. Jsouce navzájem neodvislí, přece byli druh druhu poddáni, císař papeži jako křesťan ve věcech víry, papež císaři jako panovník ve věcech časných. Obě moci měly však míti jediný cíl — sloužití blahu poddaných.

Karel Veliký (771—814) byl velikým panovníkem, horlivým křesťanem a upřímným podporovatelem věd a umění. Jeho cílem bylo sjednotiti církev a stát a povznést křesťanskou vzdělanost mezi národy. Proto rozšiřoval křesťanství, zřizoval školy klášterní, farní i vyšší (zvláště památná jest škola dvorská schola palatina), povolával do říše své výborné učence a učitele (Alkuin, Pavel Warnefried), staral se o vzdělání duchovenstva a slušnou výživu jeho (desátky), o povznesení kázně církevní, zvelebení bohoslužby a zpěvu církevního. Zemřel svatě dne 28. ledna 814 a byl v Cáchách pohřben.

Pozn. Církev římská Karla Velikého nepřijala do počtu svatých. Kanonisován byl pouze protipapežem Paschalem III. na doléhání císaře Bedřicha I.

§ 56.

Osudy katol. církve ve století IX., X. a XI.

Ačkoliv papežové nabyli za této doby světského panství, ač pracovali neúnavně o pokřesťení pohanských národů, čímž vážnost jejich značně vzrůstala, bylo přece postavení jejich v Itálii samé velmi smutné.

Úpadkem Karlovců rozpoutal se totiž v Itálii boj šlechtických rodů, kteří dychtívali jsouce bohatství a panství, snažili se nabýti na volbu papežů rozhodného vlivu, aby na stolec papežský dosazovati mohli své přívržence. Tím doznala církev ponížení ne-

slýchaného a nebyvalého, stolec sv. Petra stal se hříčkou v ruku nesvědomitých, ctižádostivých, hrabivých a neřestných italských rodů šlechtických.

V IX. století vidíme na trůně papežském ještě řadu výborných mužů, jako Lva IV. (847—855) a Mikuláše I. Velikého (858—867), jemuž hluboká moudrost, nezlomná spravedlnost a neúnavná činnost zjedнала název nového Eliáše. K nim druží se důstojně mírný Hadrian II. (867—872) a veliký státník Jan VIII. (872—882).

V X. století zdá se, jakoby se bylo vše vyšínulo z kolejí. Zkáza světská drala se i do církve, kázeň byla zničena, mezi šlechtou zuřily války a boje, nepřátelé si v Itálii takořka ruce podávali, a panovníci proti nepřátelům vedli si chabě, ale doma byli plni zvůle, zadávající biskupství lidem nehodným, ba i nedospělým dětem. Vše to způsobilo sesurování a úpadek mravů, jemuž není rovno. Po smrti pap. Formosa (891—896) nastalo stolicí papežské pokoření nejhlubší. Rod hrabat Tuskulských a markrabat Tuscijských řádil v Římě tak, že stala se možnou i vláda žen (Theodory a dcer jejich Marozie a Theodory ml.), které lstí, penězi i násilím snažily se stranníky své dosaditi na trůn papežský. Možno-li se diviti, že za této doby byli na stolci papežském mužové nehodní, kteří svatý prestol apoštolský životem svým poskvrnili? Ba, zlořády ty dospěly až v ty konce, že Alberich II. povýšil svého syna (Jana XII.), mladíka 18letého a nezřízenému životu oddaného na trůn papežský!

Stolice papežská podobala se za těch dob nevinnému odsouzení v okovech, jenž potupu snáší, ale někdo jiný zločin jemu přičítaný spáchal. Avšak právě tato doba jest stkvělým důkazem pravdivosti slov Kristových „brány pekelné jí nepřemohou“. A že jí nepřemohly ani za této doby, to svědčí též o jejím božském původu. Není zajisté v dějinách příkladu, aby některé panství světské tak trpělo a přece nezahynulo. Tím více vyniká i božské řízení církve, že i za těchto dob nehodní nástupci sv. Petra nepochybili u víře a že jiskra svatosti nebyla v církvi udušena; když totiž církev nejvíce trpěla, šířila světlo své nicméně dále a rodila dokonce i vzory svatosti.

Smutné tyto poměry vysvětlují nám vznik báchorky o t. zv. papežce Johanně, která prý mezi Lvem IV. (847—855) a Benediktem III. (855—858) vládla. Současníci (na př. Hincmar Remešský, ba i Fotius) nevědí o tom ni-

čeho. Báchorka vznikla teprve v XIII. století. Dnes i nepřátelé církve jí nevěří.

Zprávy o nehodných papežích X. století bývají často přehnány. Většinou čerpány jsou z díla Luitpranda Kremonského, jenž nezasluhuje víry, protože dokázalo se o něm, že přehání, rád pomlouvá a často lže. Nelze na něho spoléhati. (Viz Hefele, Döllinger, Gröne, Schlosser, Wohlenbach a j.)

Pustá vláda šlechty římské byla sice v XI. století císaři z rodu saského (919—1024) zlomena, ale nastalo církvi zase nebezpečí nové. Hrozila totiž papežství opět úplná závislost na libovůli těchto panovníků, kteří chtěli sami proti ustanovením církevním papeže voliti. Tak dostali se na trůn papežský biskupové němečtí.

Ale přece počalo aspoň svítati. Snahou znamenitých mužů jako sv. Petra Damianského, Lanfranka a zvláště opata Hildebranda, později papeže Řehoře VII., zvoleni za papeže mužové výteční. Mezi nimi vyniká zvláště Lev IX., jenž za pomoci mužů svrchu uvedených snažil se očistiti církev od svatokupectví. Týmž duchem působili Mikuláš II. (1058—1061) a Alexander II. (1061—1073), připravující půdu velikým opravám Řehoře VII.

Dějiny vnitřní.

Boj s bludařstvem. (Církev jednotná.)

§ 57.

Obrazoborství a rozkol východní.

1. Ač křesťanství na východě zapustilo pevné kořeny, přece nebylo tam tak čilého duchovního života jako na západě. Dusila jej tam samovláda císařů, kteří i církev chtěli si podrobiti. Tím způsobeny byly nové zmatky, nové neshody se západem, jemuž se církev východní stále víc a více odcizovala.

Ještě se východ nevzpamatoval z velikých bojů dogmatických, a již počal nový boj proti sv. obrazům.

Nevzdělaný povýšenec, císař Lev III. Isaurský (716—741), dal si namluviti, že úcta obrazův uráží židy a mohamedány, a proto nařídil, aby nikdo obrazům úcty nevzdával, nýbrž aby je každý a všude ničil; ctitele jejich, zvláště kněží a mnichy, krutě pronásledoval. Bezbožný jeho syn Konstantin V. Ko-

pronymos (741—775) počínal si ještě hůře, nejinak i nástupce jeho Lev IV. Chazar (775—780).

Teprve císařovna Irena, která vládla za nedospělého syna Konstantina VI. Porfyrogenetu, obnovila úctu sv. obrazů. Za souhlasu papeže Hadriana I. svolán

druhý sněm církevní do Nicaeje (VII. obecný) r. 787,
na němž ikonoklasmus (obrazoborství, εικόν a κλάω obraz, lámu) zavřzen a úcta sv. obrazů schválena.

Ale ještě jednou vzplanul boj proti sv. obrazům za císaře Lva V. Armena (813—820), trval za Michala II. Balba (820—829) a vrcholu dosáhl za syna jeho Theofila (829—842). Opovázlivému počínání císařů protivili se někteří patriarchové cařihradští, kněžstvo a hlavně mnišstvo, majíc v čele zbožného a neohroženého Theodora Studitu. Císařovna Theodora zavedla po smrti Theofilově opět pořádek. Na synodě cařihradské (842) obnovena usnesení sněmu Nicaejského II., svaté obrazy zavěšeny zase na svá místa a na památku této obnovy zaveden zvláštní svátek (εορτή της ἁποδοξίας). Na západě shledáváme jen slabé ohlasy ikonoklasmu na synodách italských a franckých, které se vzpíraly usnesení sněmu nicaejského o úctě (προσκύνησις) sv. obrazů, protože špatný překlad usnesení toho připouštěl výklad, že se jim zavádí klanění se obrazům (λατρεία). Když byl omyl ten vysvětlen, umkl i všeliký odpor.

2. Změny, jež nastaly na západě obnovením císařství římského a založením státu papežského, rozhořčily despotický dvůr řecký proti západu; dlouholeté spory náboženské na východě, jimž papežové neohroženě čelili, otrocký caesaropapismus, zhoubné obrazoborství a nezřízená pýcha patriarchů cařihradských, vyhřívajících se na výsluní přízně císařské, připravily konečně půdu žalostnému rozkolu.

Příčinu k tomu dalo neohrožené vystupování patriarchy Ignatia proti nepravostem u dvora císařského páchaným; přičiněním hlavního vinníka Bardy, strýce císařova, byl Ignatius sesazen a na jeho místo povýšen Fotius, muž stkvělého nadání, ale špatné povahy.

Fotius byl pokrytcem, jenž dovedl mluvit jako světec a jednat jako padouch. (Joh. Bapt. v. Weisz, Weltgeschichte).

Jsa laikem byl proti zákonům církevním již po 6 dnech vysvěcen na biskupa. Zprvu žádal pokrytecky papeže za potvrzení pomlouvaje při tom Ignatia a podplativ za tím účelem i legáty papežské. Papež Mikuláš, zvěděv o tom, ihned jej sesadil. Fotius vida, že ho naděje zklamaly, neuposlechl, ale počal popíratí primát biskupa římského a vytýkati církvi západní různé mali-

chernosti; chtěje pak rozkolu svému dáti základ dogmatický, tvrdil, že církev římská pobloudila učíc, že Duch sv. vychází z Otce i Syna.

Teprve císař Basilius Macedo (867—886) sesadil Fotia a svolal přičiněním papeže Hadriana II.

čtvrtý církevní sněm Cařihradský (VIII. obecný) r. 869,
na němž byl Fotius vyobcován a primát římského papeže slavně uznán.

Časem však dovedl se Fotius vetřít v přízeň císaře i lidu, tak že byl po smrti Ignatiově na stolec patriarchův povolán a na žádost císařovu papežem Janem VIII. potvrzen s podmínkou, že odvolá dřívější své počínání. Fotius sliboval, ale chtěl podvésti papežské vyslance, jazyka řeckého neznalé. Podvod byl odhalen, Fotius dán do klatby. Rozkol začal znova. Konečně sesadil Lev VI. (886—912) Fotia, jenž pak zemřel v klášteře, nesmířen ani s Bohem ani s lidmi (891).

Spor sice na oko urovnán, ale nechuť a odpor proti západu trvaly dále. Po půl druhém století obnovil rozkol nevědomý, ale nadutý patriarcha cařihradský Michael Caerularius, jenž proti církvi západní vydal hanopis, v němž opakoval nehrubě obratně výtky Fotiovy a zavřel latinské kostely a kláštery v Cařihradě. Papež Lev IX. poslal do Cařihradu legáty s odpovědí, ale Caerularius jich ani nepřijal. Poslové položili bullu exkomunikační na oltář v chrámu Boží Moudrosti a odešli (1054). Tím byl rozkol dokonán.

Sporné články, o které tu šlo, byly:

1. dogmatické: Duch sv. vychází z Otce a Syna; primát biskupa římského.

2. kázeňské: užívání nekvašeného chleba při mši sv., půst v sobotu, holení vousů, vypouštění Alleluja v postě, coelibát kněží a j.

Rozkolem tím ztratil východ opory, již mu skýtal křesťanský západ, a stal se kořistí islamu. Církev východní pohromu a ponížení největší utrpěla tím, že se stala služkou dvoru císařského.

§ 58.

Bludy na západě.

1. Adoptiáni povstali ve Španělsku. Biskupové Felix Urgelský a Elipandus Toledský počali učiti, že Kristus jest vlastním synem Božím jen dle božství, ale podle člověčenství je prý jen

přijatým (adoptovaným) synem Božím. Četné synody ve Francii a Německu blud ten zavrhly. Hadrián I. synodální usnesení ta potvrdil. Vědecky blud ten vyvrátil hlavně učený Alkuin.

2. V bludy o praedestinaci upadl Gotšalk, mnich z Orbais, muž učený, ale výstřední. Učil, že každý člověk jest neodvratně předurčen buď k blaženosti nebo k zavržení. Bludy jeho vyvracel Rabanus Maurus a biskup Hincmar Remešský. Gotšalk zemřel (868) s církví nesmířen.

3. Spory a bludy o eucharistii počaly, když zbožný mnich corveyský Paschasius Radbertus vydal spis o Nejsv. Svátosti pro své žáky. Někteří viděli ve spise tom bludy. Ve sporech z toho vzniklých způsobil pohoršení zvláště učený Scotus Erigena († 883) svými pantheistickými a rationalistickými názory. Nazýval na př. Nejsvětější Svátost pouze „památkou těla a krve Páně“. Neméně pohoršlivé bylo učení Berengara, scholastika z Toursu, jenž popíral přepodstatnění (transsubstantiatio). Bludy jeho byly církví zavrženy a učenci vyvráceny (Lanfrank). Berengar zemřel, blud svůj kajicně odvolav.

b) Bohoslužba a život církevní. (Církev svatá.)

§ 59.

Bohoslužba. Kázeň církevní.

1. Svaté svátosti udělovány tímž řádem, jako za časů dřívějších.

Křest udělován všeobecně i dětem. Nejsv. Svátost ol-tátní přijímali věřící aspoň třikráte za rok pod obojí způsobou. Svátostný charakter manželství hájila církev co nejdůrazněji, bděla nad jeho nerozlučitelností a stanovila kanonické překážky manželství. Pokání spojeno bylo i za této doby s pokáním veřejným. Odpustky udělovaly se častěji.

Mše svatá konala se na západě skoro všude podle liturgie latinské. Velebnost obřadů mešních zvýšena všeobecným zavedením zpěvů a průvodu varhan, které z východu na západ byly přineseny. Kněží směli sloužiti za den pouze jednu mši sv.

2. Úcta svatých byla všeobecná. Proti dřívějšímu zvyku, že i biskupové měli právo osoby toho hodné za svaté prohláso-

vati, stala se kanonisace od X. století výhradním právem papežů. Prvou kanonisací takovou provedl Jan XV. (993).

Zvláště se rozšířila a prohloubila úcta Panny Marie. Mnoho modliteb a hymnů bylo za této doby složeno ke cti královny nebeské (Salve regina, Alma redemptoris mater), zavedeny hodinky k úctě P. Marie, sobota zasvěcena Rodičce Boží a konečně se i s jakýmsi způsobem růžence již za této doby shledáváme.

Obcování Svatých a spojení všech údů církevních na bylo určitějšího ještě výrazu ustanovením svátku „Všech věrných Dušiček“, jehož původcem jest sv. Odilo, opat v Clugny.

Svaté ostatky byly u veliké úctě, křesťané horlivě se po nich sháněli a hleděli jich na všecken způsob nabýti. Církev ovšem bděla nad jejich pravostí.

3. Kázeň církevní potkávala se s velikými překážkami pro surovost mravů, která za této doby všecko na ruby převracela. Bylo tedy potřebí, aby církev užila prostředků ráznějších. Vedle vyobcování z církve (excommunicatio), kteréhož již dříve bylo užíváno, zaveden též interdikt, jenž býval uvalován na města, kraje nebo země, jichž představení neb obyvatelé velikých zločinů se dopustili a káti se nechtěli. Za pokání veřejné ukládány posty, pouti a jiné tresty.

Na místě interdiktem stíženém nesměla se mše sv. sloužiti, a sv. svátosti (mimo nevyhnutelné) nesměly se veřejně udělovati.

§ 60.

Křesťanská věda.

Neurovnané poměry, které vznikly po stěhování národů, nebyly vědě nijak příznivy. Za poměrů těch nebylo možno, aby se bohaté květy křesťanské filosofie dále rozvíjely. I bylo třeba zachovati aspoň to, co snahou dřívějších filosofů křesťanských bylo vykonáno.

V církvi východní způsobily úpadek vysilující spory náboženské, boje s islamem, jenž vždy úsilovněji východ ohrožoval, a bezmezný despotismus řeckého dvora, jenž nedovoloval vzniknouti žádnému novému blahodárnému myšlence.

Z učenců východních sluší jmenovati sv. Jana Damašského, jenž těšil se veliké vážnosti ve svém rodišti i na dvoře

chalifově. Vynikl pravověrností svou (v boji proti ikonoklasmu), něžnou úctou k Panně Marii a oddaností k papežům. Zvláště důležitý jsou jeho spisy dogmatické.

Na západě rozkvetlo hlavně školství. Proto byla většina učenců křesťanských výbornými učiteli. Ve století VIII. vynikl Beda Ctihodný, mnich anglický a světlo Anglie († 735), sv. Bonifác († 755), a konečně Alkuin, žák Bedův, jáhen v Yorku, potom představený dvorské školy Karlovy († 804 v Toursu), jenž si získal nesmírných zásluh o theologii a školství v říši francké; ve století IX. Rabanus Maurus, opat fuldský a arcibiskup mohučský, žák Alkuinův († 856). Rabanus má největší zásluhy o školství v Německu, jemuž celý život věnoval. Proto se jmenuje: „primus praeceptor Germaniae“. Spisů napsal veliké množství.

Jeho životopisec dí o něm: „Quotiescunque a curis saecularibus, quas prout possibile erat, toto nisu declinabat, liber esse permittebatur, aut alios sacris litteris instruebat aut in legendo vel dictando divinis scripturis semet ipsum pascebat.“ (Rudolfi Vita c. 5.)

Z jeho žáků vynikl Walafrid Strabo († 849), opat kláštera Reichenavského (na ostrově jezera Bodamského).

V témže století působili Hinkmar, biskup remešský († 882) a Jan Erigena Scotus, přítel Karla Lysého († 883), jenž byl velmi vzdělán, ale často se od víry katolické odchýlil.

Ve století X. působil Gerbert, mnich kláštera bobbijského a učitel v Remeši, jenž dosedl na stolec papežský jako Sylvester II. (999—1003). Byl vzdělán téměř ve všech vědeckých oborech. Pro učenost jeho měli jej často za kouzelníka.

Ve století XI. proslul zase nejen svatostí, ale i učeností sv. Petr Damiani z Ravenny, mnich, pak kardinál († 1072); usiloval zvláště o odstranění zlořádů v církvi. Mimo něj vynikl zvláště výklady písma sv. Ital Lanfrank, jenž vzdělav se v klášteře normanském v Beku, odebral se do Anglie a stal se arcibiskupem v Canterbury († 1089).

Nejlepší mužové starali se za této doby, jak řečeno, o zvelebení školství. Slibný počátek učinil Karel Veliký, jenž všude ve své říši zakládal školy a zval do nich nejlepší učitele a učence. Dvorská škola Karlova (schola palatina) jest prvou školou vysokou. Mimo ni měl skoro každý klášter, každé sídlo biskupské svou školu. Vyučování skládalo se ze sedmi předmětů vyučovacích (artes liberales), jimž se učilo ve dvou

odděleních; v prvním (trivium) pěstováno vzdělání jazykové, v druhém (quadrivium) vyučováno předmětům reálním.

Předměty tyto a jich účel obsažen v tomto říkadle:

Grammatica loquitur, dialectica vera docet, rhetorica verba colorat.

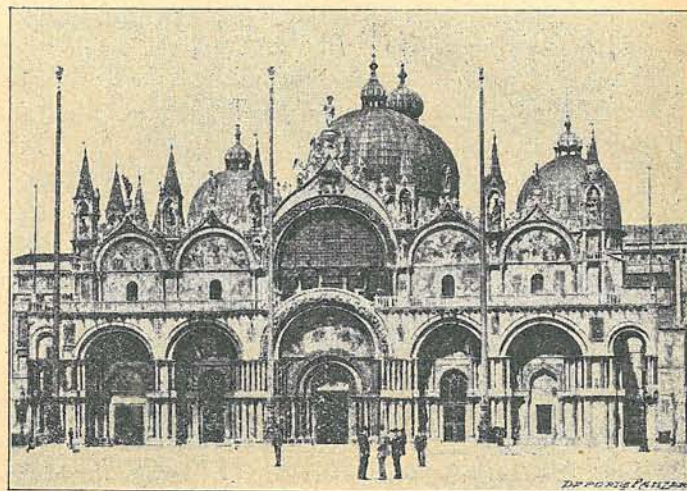
Musica canit, arithmetica numerat, geometria ponderat, astronomia colit astra.

Nejznamenitější školy byly ve Fuldě, Reichenavě, sv. Havle, Hildesheimu, Mohuči, Korveji, Orleansu a Toursu.

§ 61.

Křesťanské umění.

1. Stavitelství tohoto období vyniká hojností staveb, které však neliší se ani slohem ani tvarem od staveb doby předěšlé. Stavitelé byli většinou mniši. — Basilika rozší-

13. Chrám sv. Marka v Benátkách.

řila se sice i na sever, ale jiné poměry tamější způsobily, že tvar dřívější stal se základem novému umění stavitelskému, jež ve století XI. dospělo po dlouholetém kvašení k slohu románskému (viz periodu násl.).

Památky stavitelské doby této jsou: Dóm v Cáchách, vystavěný Karlem Velikým, malebný dóm sv. Marka v Benátkách později zbyzantinisovaný; chrám v Bamberku a chrám sv. Martina v Kolíně n. R. Na východě přestávali stavitelé na slohu byzantském.

Malířství nebylo valně pěstováno, za to však znamenitého rozkvětu došla malba miniatur, již opět dovedně pěstovali mniši. V malbách těch pozorujeme zajímavé nové ozdoby, ač

provedení figurální jest velmi primitivní. Zvláštním charakterem vynikají miniatury irské. Také jiné školy mívaly svůj zvláštní vkus.

Škola v Cáchách na př. kloní se k umění klassickému, Tours pěstuje živly národní, Mety jeví vliv orientální atd. Zajímavé památky jsou také bible Alkuinova a bible Karla Lysého (v Paříži). V této době pěstují mniši i perokresbu, zvláště ve Fuldě a sv. Havlu (psalterium aureum.)

Hudba došla hojného rozšíření. Zpěv církevní byl z Itálie přičiněním Karla Velikého zaveden i v říši francké, kde zřízeny četné školy pěvecké.

Zvláštní zásluhu o hudbu získal si Hucbald (840—930), mnich v klášteře Elnonském (ve Flandrech), jenž prvý píše o hudbě vícehlasé, a Guido z Arezza, benediktin z Francie (995—1050), jenž v Arezzu působil a zavedl důkladnou opravu hudebního písma. Mimo ně pěstovali hudbu chrámovou také Alkuin, opat Odo z Clugny a j.

Za této doby zavedeny na západě varhany. Nejprve obdržel je darem král Pipin Krátký od Konstantina Kopronyma. Podobný dar dostal i Karel Veliký. Ludvík Pobožný dal postavit (812) varhany v Cáchách. Papež Jan VIII. objednal varhany (880) i varhaníka z Německa, kde se byly již rozšířily. Varhanářstvím zabývali se opět mniši.

Básnictví křesťanské vydalo i za této doby plody trvalé krásy. Všichni vynikající mužové této doby (Alkuin, Rabanus Maurus a j.) psali církevní hymny. Hermanus Contractus napsal hymny Mariánské (Salve Regina). Vzdělaná jeptiška Rosvita z Gandersheimu psala i posvátná dramata.

4. Doba tato dala vznik i literatuře národní. U Germánů na př. složen byl za Ludvíka Pobožného „Heliand“, a mnich Otfried napsal báseň „Krist“.

U Slovanů položili základ k národnímu písemnictví sami svatí bratři Soluňští Cyrill a Metoděj. Byl to hlavně překlad písma sv. a knih bohoslužebných, který byl pořízen již na půdě moravské. Také učedníci apoštolů slovanských písemnictví pěstovali. Trvalá posvátná památka z této doby pro nás jest starobylá píseň „Hospodine, pomiluj ny“, která pochází nejspíše z IX. století a byla sv. Vojtěchem doplněna.

Život křesťanský.

Za dob těchto, plných zmatků a změn, snažila se církev prodechnouti život jednotlivců i celých národů duchem křesťanským, naplniti všechny stavy vědomím křesťanských povinností, omezovati vášně a potírati názory, choutky a zvyky pohanské. Každý měl nabýti přesvědčení, že jest služebníkem Pána nebes i země, jenž má pracovati pro Jeho čest a slávu, a že bude jednou počet vydávati ze svých skutků před soudem Božím.

Církev snažila se dále přemoci hrubé násilí a upevniti úctu k autoritě. Proto zavedla královskou korunovaci, proto přijímal rytíř z ruky její meč, jímž měl hájiti zájmů církve sv., proto nařízeno přísné svěcení neděle a zákony církevní vyhlášeny i za zákony světské. Za tím účelem zaveden také mír Boží (treuga Dei). Byl to zákon, kterým byl všecken boj od středy až do pondělí zapověděn. Měl jím býti zamezen surový boj zpupných pánů, ustavičně mezi sebou se svářících, a odstraněna zároveň i krvina (krevní pomsta), častá to příčina bojů těch. Mír Boží zaveden r. 1041 v Aquitanii. Církev snažila se obmeziti i ordalie, jež byly zbytkem zvyků pohanských. Ordaliemi, jež zakládaly se na přesvědčení, že Bůh nemůže nevinného opustiti, byl Bůh opovážlivě vyzýván, aby zázrakem dokázal nevinu obžalovaného.

Život rodinný rovněž povznesen blahodárným vlivem církevním. Církev usilovala ve všech zemích zjednatí úctu stavu manželskému a pomoci ženě k důstojnosti a rovnosti s mužem. Ač doba nebyla přízniva, ač bylo mnoho chyb a poklesků, mnoho surovosti a nevzdělanosti, shledáváme se i za této doby se vzory křesťanských ctností a to nejen v zátiší rodinném, ale i na trůně královském. Byla to zejména kněžna sv. Matilda, matka chudých, sv. Adelhaida, manželka Oty I., duše ušlechtilá a zbožná, císařovna Kunigunda, kněžna sv. Ludmila a pak knížata sv. Jindřich II. sv. Václav, sv. Štěpán a j.

Účinné lásky k bližnímu ani za této doby církev nezanedbávala. Když za všeobecné nejistoty mnoho ústavů dobročinných zaniklo, snažila se církev zase nové ústavy k ulevení bídy zříditi. Kněží a biskupové byli povinni dávatí almužnu, zřizovati hospitály a nemocnice. Máme příklady, že mnozí celé své

jmění rozdali chudým. O chudinu horlivě se starali zejména kláštery a svatí biskupové (sv. Wolfgang, sv. Vojtěch a j.).

O rozkvět života křesťanského mají velikou zásluhu především kláštery. Z nich vycházeli nadšení missionáři, výborní učitelé, dovední umělci a velicí učenci. Jich příklad a slovo působilo i na laiky. Zvláště vynikl v té příčině slavný klášter Clugny (na řece Saoně v Burgundsku), jenž pokleslou kázeň řehole sv. Benedikta povznesl. Založil jej sv. Berno (990); v jeho šlepečích kráčeli horliví opatové Odo, Odilo, Hugo.

Sv. Romuald založil r. 1012 řád kamaldolský (v toskánských Apeninách) a sv. Jan Gualbertus v touž dobu řád ve Vallombrose (Toskana).

c) Ústava církevní. (Církev apoštolská.)

§ 63.

Kněží a biskupové. Kardinálové.

1. Biskupové měli býti dle zákonů církevních voleni kněžstvem a lidem, jak se doposud dalo v Itálii. Ale v zemích německých, ve Francích a v Anglii nastal nový způsob volby. V zemích těch totiž bylo potřebí, aby nabyli biskupové téhož vlivu a vážnosti jako ostatní šlechta. I panovníkům samým na tom záleželo; proto udělovali biskupům a opatům léna, čímž stávali se vasaly a konali homagium (přísahu lenní.) Toto vyznamenání biskupů bylo zajisté prospěšno; nabytím tím vlivu na zákonodárství a mohli přičiňovati se o to, aby zásady křesťanské, hlavně zákony o manželství, v zákonodárství světském ovládly.

Ale vyznamenání to bylo biskupům také na škodu; bralí na sebe zároveň povinnost služby vojenské a jiná státní břemena, která je vznešenému jejich povolání odcizovala. Mimo to získali tím panovníci neobmezený vliv na obsazování biskupství, jež libovolně i proti předpisům církevním zadávali, dbajíce při tom především svého vlastního prospěchu. Tak bohužel otevřely se brány hnusnému svatokupectví. Panovníci totiž povyšovali na stolec biskupský mnohdy osoby nejen nezpůsobilé, ale i nehodné, dávali důstojenství ta za odměnu svým milcům, ba přímo s nimi kupčili. Tak si vedli Karlovci, králové saští a frančtí a po nich i hrabata a knížata. Nejhorším zlozvykem při tom bylo, že pa-

novníci udělovali hodnosti ty obřadem podání prstenu a berly, což byly odznaky moci duchovní. A tak se zdálo, že moc duchovní plyne z moci světské. Tento způsob udílení biskupství a lén, který mnoho zla natropil, nazýval se investiturou.

2. Poměry tyto nemohly ovšem nemíti zhojbného vlivu též i na kněžstvo.

Církev starala se svými předpisy velmi bedlivě o vzdělání duchovenstva, o jeho mravní čistotu a horlivost v úřadě. Biskupové snažili se kněžstvo udržeti v kázni pilným dozorem a neúnavným povzbuzováním. Zvláště zavedli horliví biskupové dle příkladu sv. Augustina pospolitý život duchovenstva. Počátek učinil sv. Chrodegang, biskup v Metách (760), jenž s kněžstvem své katedrály žil dle zvláštních pravidel (*canon*, regula, pravidlo), a proto se členové svazků takových nazývali canonici (= kanovníci). Celý sbor kanovníků tvořil kapitolu (protože se v jejich shromážděních předčítala každodenně kapitola pravidel kanovníckých), a kapitola ta byla poradním sborem biskupovým.

Těmto snahám horlivých biskupů překážely však poměry, které způsobila investitura. Biskupové, vznešeného úřadu svého nehodní, nedbali kázně mezi duchovenstvem, tak že se v něm zahnízdila nevědomost, nezdrželivost a svatokupectví, zvláště když patronové sami dosazovali duchovenstvo farní. Úpadek tento způsobilo také časté svěcení osob, které neměly ani stálého úřadu a s místa na místo cestovali.

3. Zřízení metropolitní změnou poměrů v jednotlivých zemích pokleslo. Práva metropolitů přešla většinou na stolicí papežskou. Říditi dioecesi pomáhal biskupovi arcijáhen.

4. Největšího významu nabylo v církvi duchovenstvo farních chrámů římských, které se s okolními biskupy stalo brzo senátem papeže římského. Od století X. udělován výhradně jim název kardinálů. Sbor kardinálů skládal se ze 7 biskupů z okolí Říma (episcopi suburbicarii), z 28 představených římských chrámů a ze 7—18 jáhnů. Když byla svobodná volba papežů přehmaty římské šlechty ohrožena, ustanovil papež Mikuláš II., že volba papežů má se dítí výhradně jenom sborem kardinálů (1059.)

§ 64.

Primát římského biskupa.

Za této doby bylo popřednictví biskupa římského všeobecně uznáváno.

Jasně dokazuje to počínání papežů. Oni starali se o rozšíření křesťanství, bděli nad čistotou učení Kristova, zavrhovali bludy, hájili církevních práv a odráželi a v niveč obraceli přehmaty světských knížat ve věcech duchovních. Papežové zřizovali biskupství, potvrzovali biskupy a metropolity, jimž posílali pallium, schvalovali usnesení synodální, přijímali odvolání. Oni vykonávali i nejvyšší moc soudní, zejména hájili svatost stavu manželského proti nízkým i vysokým. (Lothar II.)

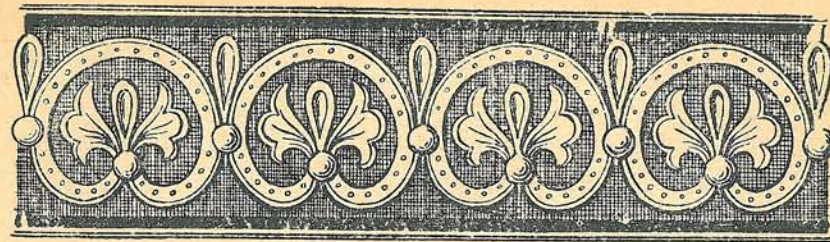
Papežům příslušelo dále právo korunovati císaře římské; proto hájili svobodu a výsad církevních i proti císařům, ač je uznávali za obhájce sv. církve. Papežové jsou sami nejvíce sužováni hanebným bojem stran v Itálii, neustávali bojovat proti simonii, porušování čistoty, neustávali snažiti se o blahodárnou opravu v církvi.

Tak jest papež i za této doby hlavou církve, prvním učitelem a pastýřem křesťanstva. Činnost papežů i za této doby byla tak obsáhlá a blahodárná, že daleko vyváží provinění jednotlivců na stolci Petrově. Činnost ta položila vlastně základ k velikolepému rozvoji moci papežské, s níž se později v dějinách setkáváme.

Nejznamenitější papežové této doby byli: Mikuláš I. (858—867), Jan VIII. (872—882), Lev IX. (1049—1054), Mikuláš II. (1058—1061) a Alexander II. (1061—1073).

14. Obraz P. Marie na skle (vetri d'oro).

15. Ozdoba z kodexu Vyšehradského z XI. století.

ODDÍL IV.

Od nastoupení Řehoře VII. (1073) do smrti Bonifáce VIII. (1303)

§ 65.

Přehled.

Tento oddíl předvádí nám velikolepý obraz sbratření národů pod křížem Kristovým. Křesťanství šíří se na všechny strany, a křesťané tvoří jedinou velikou rodinu národů. Tato vláda učení Kristova jeví se neobyčejným rozvojem moci papežské, křížovými výpravami, rozkvětem věd a umění, prosycením celého života, všech stavů duchem Kristovým.

Dějiny vnější.

Rozšíření křesťanství

§ 66.

Rozšíření víry.

Ačkoli v stoletích předešlých poznala již skoro celá Evropa spasitelnou nauku Kristovu, přece byly ještě na severu a severovýchodě krajiny, kam kříž Kristův doposud nepronikl. Tak tomu

bylo u Pomořanů, Prusů, Finů, Livonců, Estů a Litvanů. Žel Bohu, že nedostalo se národům těm apoštolských mužů, kteří by byli mohli hlásati víru svobodně, nýbrž že byli národové ti většinou od okolních knížat mocí podrobeni a pokřtěni. Tím se stalo, že křesťanství neproniklo celou duší národů těch a že se také právě v těchto krajích nejprve ujaly bludy rozkolu západního.

Pomořané byli pokřtěni ve XII století snahou polského knížete Boleslava III., jenž si je podrobil. Jejich apoštolem byl sv. Otto, bisk. bamberský, znalý jazyka slovanského a svatostí, moudrostí i pokorou proslulý (1124). Založil v Pomořanech četné kláštery a školy.

Poslední bašta slovanského pohanstva, chrám Svantovitův v Arkoně na Rujaně padla 1168.

Prusové byli divoci a pohanství zcela oddaní. První věrozvěstové, sv. Vojtěch a sv. Bruno, byli jimi umučeni. Teprve v XIII. stol. Kristian, mnich kláš. Olivského († 1245), kázal tam s úspěchem, ale dílo jeho zlobou strany pohanské opět zničeno. Proto snažili se okolní panovníci pokřtiti Prusy násilně. Konrád Masovský povolal na pomoc řád německých rytířů (1226). Také Přemysl Otakar II. vedl na Prusy křížovou výpravu (1255). Po boji 69 let trvajícím podařilo se konečně, ovšem násilím, zavést v kraje ty křesťanství.

Finům, jež král švédský Erich IX. porazil, kázal sv. Jindřich, biskup upsalský.

Livoncům přinesl světlo víry Kristovy řeholník Meinhard (1186). Ale símě sotva vzešlé bylo za krátko opět udušeno. Proto nastoupena i proti nim cesta násilí. Založeno pevné město Riga a zřízen řád mečových rytířů. Z krajin těch rozšířilo se křesťanství k Estům.

Na Litvě kázali věrozvěstové již ve XII. a XIII. století, ale s nepatrným úspěchem. Obrácení Litvanů stalo se teprve ve století XIV. za knížete Jagejla.

2. Na východě šířilo se křesťanství ve střední a východní Asii.

Nejprve snažili se o to Nestoriáni. Tatarský panovník Karaitů, „kněz Jan“ zvaný, byl prý již v XI. stol. křesťanem. Tataři tedy a Mongolové poznali křesťanství, ale nepřilnuli k němu trvale. Působili mezi nimi mniši řádu sv. Františka a sv. Dominika. Za papeže Mikuláše IV. poslán byl minorita Jan z Monte Corvina do Číny: kázal tam s úspěchem a postavil v Pekingu chrám (1288).

3. Ani obrácení mohamedánů a židů nepouštěla církev se zřetele.

Mnozí misijnáři působili na př. v Africe a zemřeli tam smrtí mučednickou. I papežové vyzývali chalify, aby přijali křesťanství. Mužové učení nabádali ke studiu východních jazyků, aby tím snáze mohli islam vyvracet.

Židé byli za této doby tu a tam pronásledováni, ale ne církví, nýbrž

luzou nebo knížaty z pohnutek časných. Často zavinili nepřátelství to chováním svým židé sami. Ačkoliv se všelikému sblížení s křesťanstvím vzpírali, přece je církev dle sil svých všeho násilí chránila (papežové, sv. Bernard a j.)

§ 67.

Křížové výpravy.

Svatá země, pozemská vlast Spasitelova a kolébka křesťanství, byla ode dávna předmětem vroucí úcty, která se jevila častými pouti do Palaestiny (sv. Helena). Když Arabové dobyli Palaestiny, byly pouti ty trpěny, zvláště od té doby, co moudrý Harun al Rašid místa posvátná svěřil dozoru Karla Vel. Hůře však bylo za panství Fatimovců a nejhůře za vlády Turků, Seldžukovců (od r. 1073), kteří chrámy zneuctivali, kněží mučili a poutníky olupovali neb odírali.

Kruté útlisky tyto vzbudily rozruch na západě. Již učený papež Sylvester II. volal na obranu krajů posvátných křesťany do zbraně, podobně i veliký papež Řehoř VII. Teprve však druhý nástupce Řehořův, Urban II., způsobil vzletnou řečí na synodě v Klermontu (1095) takové nadšení, že většina přítomných volajíc „Bůh tomu chce“ přijala kříž jako odznak boje za svobodu rodiště Spasitelova. Na všech stranách povzbuzovali nadšení kazatelé k výpravě té; mezi nimi vynikal ve Francii ohnivou a úchvatnou výmluvností svou obzvláště poustevník Petr Amienský. Také knížata křesťanská přijala kříž. Účelem boje bylo osvoboditi křesťany a svatá místa na východě a zadržeti vítězný postup islamu. Papežové dávali účastníkům nejen četné milosti duchovní, ale podporovali výpravy ty také hojně z důhodů církevních.

2. Z četných výprav do svaté země pamětihodno je sedm výprav hlavních.

První výprava (1096–1099).

Již na jaře 1096 táhly na východ nedočkavě a tudíž i nespořádané houfy lidu křesťanského vedením Petra Amienského. Nemajíce však ani peněz ani kázně, loupili často a působili výtržností. (Jeden z houfů těch křtil na př. v Praze násilím židy.) Proto většina zástupů těch zahynula již na cestě. Vlastní výpravu vedl vévoda dolnolotrinský, Bohumír Bouillonský; mimo něj a bratry jeho zúčastnil se jí též Robert Normanský, Raymond Toulousský a Boěmund Tarentský s udatným Tankredem. Vojsko došlo po velikých útrapách a ztrátách Nicaeje, Edessy, Antiochie a konečně (15. července 1099) i Jerusalema. Zřízeno království Jerusalemské a zbožný rek Bohumír zvolen vládcem jeho (trvalo 1099–1187).

Druhá výprava (1147—1149) podniknuta po pádu Edessy. Úchvatnou výmluvností sv. Bernarda dojatí, postavili se v čelo nové výpravy té Ludvík VII. francouzský, Konrád III. německý a s nimi i kníže český, Vladislav II. Věrolomnost Řekův a rozbroje mezi vůdci vojska křesťanského zmařily výpravu tuto docela.

Třetí výprava (1189—1192). Po vítězství Saladinově u Hittinu (hora blahoslavenství) padl Jerusalems zase v moc Turků (1187). To povzbudilo křesťany k výpravě, již se zúčastnili císař Bedřich I. Barbarossa, k němuž přitřhli i Čechové pod vedením knížete Děpolda, Filip II. August, král francouzský, a Richard Lví srdce, král anglický. Bedřich I. zahynul v Sefetu (Kalykadnu), Filip a Richard se nepohodli a rozešli. Richard dobyl města Akkona (Ptolemais).

Čtvrtá výprava (1202—1204) konala se na vyzvání papeže Innocence III.; vedl ji Balduin Flanderský, a Bonifác Montferatský. Pletichami Benátčanův a Řekův svedeni, obrátili se křižáci proti Cařihradu a pomohli Isakovi Angelovi na trůn. Ale věrolomností Řeků jsouce rozhořčeni, Cařihrad znovu oblehli, dobyli a zapálili, při čemž většina drahocenných památek uměleckých bezohledně zničena. Založeno potom císařství latinské v Cařihradě.

Do této doby připadá též dobrodružná výprava dítek z Francie (1212) a z Německa (1214), jež na cestě buď zahynula nebo do otroctví prodána byla.

Pátou výpravu (1228—1229) podnikl císař Bedřich II. na vzdor papeži Řehoři IX. (§ 71). Neměla úspěchu. Císař nevěřícím přímo stranil. Bylo učiněno sice se sultánem egyptským příměří, jimž křesťanům postoupena část pobřeží palaestinského a Jerusalems, ale stalo se tak jen na oko. Výpravou Bedřichovou byla na východě vážnost císařství značně poškozena.

Šestou a sedmou výpravu (1248 a 1270) vedl král francouzský Ludvík IX. Svätý. Na první výpravě dobyl Damiettu (v Egyptě), ale nevyužitkovav vítězství byl přemožen a zajat. Na druhé výpravě zemřel v Tunisu morem.

Jest sice pravda, že výpravy křížové nepotkaly se s výsledkem žádoucím, ale mluvit o nich jako o podniku naprosto špatném, v němž na škodu západní kultury krev prolita a majetek utracen, jak to činí nepřátelé církve katolické, jest nejen nespravedlivě, nýbrž i nesprávně. Právě výpravy křížové mají

1. neobyčejný význam náboženský; jsou důkazem podivuhodného vzpružení ducha křesťanského a potvrzují v dějinách vždy jako největší a nejvelikolepější podnik středověku, jemuž dodávají povahy věku ideálního a hlubokou zbožností prodchnutého. Křesťanství dobylo tu nejstkvělejšího vítězství nad sobectvím.

2. Válkami křížovými oživila víra a účinná láska křesťanská, vzrostla moc církve a vážnost papežů, hlavních to podporovatelů výprav těch.

3. Výpravami těmi povzbuzen i život duchovní, zušlechtěno rytířství, jehož největší rozkvět spatřujeme ve stol. XII., a oživeny missie na východě.

4. Válečným putováním tím rozšířeno a prohloubeno vzdělání. Byly po té horlivěji pěstovány vědy a umění, ježto poznána literatura řecká a arabská, přírodopis, zeměpis, umělecké památky a j.

5. Účinkem válek křížových změněno i veřejné zřízení; knížecí moc vzrostla, osady rozkvetly, měšťanstvo se povzneslo a poddanství zmírněno.

6. Zkušenostmi na výpravách těch nabytými zvelebeno konečně hospodářství, obchod a průmysl a

7. zaražen na delší dobu postup mohamedanismu.

§ 68.

Rytířští řádové.

S výpravami křížovými nerozlučně spojen jest vznik rytířských řádů duchovních, v nichž život řeholní spojen byl s rytířstvím.

Členové řádů těch vykonávali mimo tři sliby mnišské ještě slib čtvrtý, že budou bojovati proti nevěřícím. Členové dělili se na rytíře, jimž náleželo bojovati, kněží, kteří se starali o duchovní správu řádu, a bratry, kteří ošetřovali nemocné. V čele řádu byl velmistr.

1. Řád Johaniťů založili v Jerusalemě (1048) kupci z Amalfi, zřídivše tam hospital k ošetřování nemocných poutníků.

Druhý představený řádu toho, Raymond z Puy, vykonal již i slib rytířský (1118). Innocenc II. řád ten potvrdil (1130). Po ztrátě Palaestiny dlel řád na Rhodu (1310). Karel V. daroval Johaniťům konečně ostrov Maltu (1530) (řád „Maltežský“). Roucho jejich byl černý plášť s bílým křížem.

Do Čech přivedl Johaniť Vladislav II., jenž je poznal na křížové výpravě, a dal jim chrám P. Marie pod řetězem na Malé Straně.

2. Řád Templářů založil Hugo de Payens s devíti francouzskými rytíři (1118).

Král Jerusalemský dal jim část svého paláce, sousedícího s chrámem Šalomounovým (templum), odtud jejich jméno. Sv. Bernard napsal Templářům řeholi, Honorius II. je potvrdil. Záhy nabyli velikých statků. Po ztrátě svatě země žili na Cypru a zvláště ve Francii. Nepřítel jejich, Filip IV. Krásný, donutil papeže Klementa V. k tomu, že řád Templářů zrušil (1312).

V Čechách obdrželi Templáři za Václava I. převorství u sv. Vavřince (1240) v Praze.

Žaloby o hanebnostech, které se prý v řádu páchaly, nejsou podnes dokázány, naopak celé vyšetřování, které Filip vedl, i smrt velmistra Jakuba z Molay, k níž Filip (bez vědomí papežova) podnět dal, svědčí, že Filip bažil jen po jejich statečích. Že v řádu tak ohromném, 20.000 členů čítajícím, mohli býti jednotlivci nehodní, nikdo nepopírá, ale že by byl celý řád klesl v nevěru, modlářství, hříchy sodomské a p., jak Filip předstíral, nelze ani ze zachovaných akt processu toho dokázat. Také papež Klement V. zrušil řád ten „non per modum definitivae sententiae, sed per modum provisionis seu ordinationis apostolicae.“

Roucho řádové byl bílý plášť s červeným křížem, heslo: „Non nobis, Domine, sed nomini Tuo da gloriam.“

3. Řád Německých rytířů založen byl kupci německými při obléhání Akkona (1190).

Prvým velmistrem byl Jindřich Walpot z Bassenheimu. Řád potvrdil Klement III. a Innocenc III. Později za velmistra Heřmana ze Salzy byl řád ten povolán do Pruska. Roucho řádové byl bílý plášť s černým křížem.

V Čechách usadil se řád ten za Přemysla Otakara u svatého Petra na Poříčí (1217).

4. Řád křižovníků s červenou hvězdou vyšel z hospitalů, jež zřídila blah. Anežka, dcera Přemysla Otakara, k ošetřování chudých (1234). Členové hospitalů těch obdrželi od papeže Řehoře IX. privilegia Johanitů. Hvězda červená přidána jim s přívolením pap. Innocence IV. od biskupa pražského Mikuláše (1250). Hlavní sídlo řádu přeneseno pak do špitálu u kamenného mostu pražského. Řád ten v Čechách brzy po svém založení blahodárně působil a těšil se veliké vážnosti.

Církev a stát.

§ 69.

Řehoř VII. Boj o investituru.

Po smrti Alexandra II. zvolen byl za papeže bývalý mnich z Clugny, posléze kancléř církve římské, Hildebrand, jenž dosedl na stolec sv. Petra jako Řehoř VII. (1073—1085).

Nadán výtečnými dary duševními, učený, bystrý, bezúhonný, na sebe přísný, k jiným mírný, ducha nezlomného, povolán byl Prozřetelností k tomu, aby církvi čistotu a svobodu zachránil, jež ohroženy byly nezdrželivostí kněžstva, simonií a investiturou

(§ 63.) Znaže dobře všeliké zlo, jímž církev trpěla, napíal ihned všechny síly, aby je z kořene vyhladil.

Na synodách v Římě (1074 a 1075) vydal zákony proti

1. kněžskému manželství. Obnoviv dřívější zákony o coelibátu, nařídil, aby lid neobcovoval mši sv. a nepřijímal svatých svátostí z rukou kněze nezdrželivého.

2. simonii, nařídil, aby ten, kdo by se úplatkem domohl úřadu duchovního, byl z církve vyobcován. Ježto pak kořenem simonie byla investitura, zapověděl ji taktéž pod trestem vyobcování z církve.

Tato nařízení byla heslem k velikému boji mezi Řehořem VII. a Jindřichem IV., králem německým.

Jindřich ztratil záhy otce, byl špatně vychován; byl pyšný, ukrutný a zhýralý, tak že maje kolem sebe špatné rádce, sáhl i na statky a skvosty církevní, jichž užíval k neřestem.

Nařízení Řehořova vzbudila především bouři u nehodných kněží v Německu a Lombardsku. Jindřich, jež byl Řehoř k životu spořádanému marně napomínal, přidal se na stranu nehodných, a když mu Řehoř pohrozil klatbou, opovážil se s několika odbojnými biskupy ve Vormsu (1076) Řehoře sesaditi a oznámil mu to listem urážlivým, v němž ho nazývá „falešným mnichem.“

Za to stihla Jindřicha IV. klatba, jíž byl král dle říšského zákona zbaven sice vykonávání moci královské, ale sesazen nebyl. Nespokojená knížata říšská však chystala se jej sesaditi, ale na snažnou prosbu Řehořovu se usnesla na sněmu Triburském (1076), že si zvolí nového panovníka, nezbaví-li se Jindřich do dne a do roka klatby; papeže pak pozvali na sněm do Augsburku. Vida nezbytí spěchal Jindřich v tuhé zimě přes zasněžený Mont Cenis do Itálie k papeži, jenž dlel v Canosse, a postaviv se v rouše kajícím na dvoře hradním, stál tam tři dni, čímž papeže takorčka donutil, že s něho sňal klatbu a rozhršení mu dal.

Pokání tomu podrobil se Jindřich zcela dobrovolně, a není pravda, že tam stál ve dne v noci skoro bez oděvu. Měť kající roucho přes oděv svůj oblečeno. Dobře praví Giesebrecht, že to „nebylo násilí pro císaře, ale pro papeže, na němž odpuštění mělo býti vynuceno“.

Sotva však byl Jindřich zbaven klatby, spojil se proti papeži zase s nehodnými biskupy lombardskými. Knížata německá zvolila si proti vůli Řehořově králem Rudolfa Švábského. V Německu nastala válka občanská, v níž se sice štěstí střídalo, ale Jindřich celkem vítězil. Páchal tedy opět dřívější ohavnosti, až

byl novou klatbou stížen. I přitáhl do Itálie a oblehl Řím. Papež povolal na pomoc normanského knížete, Roberta Guiscarda, jenž papeže sice osvobodil, ale zároveň Řím tak hrozně poplenil, že i Římané od papeže se odvraceli. I odešel papež na Monte Cassino a pak do Salerno, kde 25. května 1085 zemřel. Poslední jeho slova byla: „Miloval jsem spravedlnost a nenáviděl nepravost, proto umírám ve vyhnanství.“

Že by byl chtěl Řehoř VII. založit nějaké universální panství duchovní a podrobiti si všechna knížata ve věcech světských, jest nejapná bajka. Svědčit o tom nejen nemožnost věci samé, ale i slova Řehořova: Unum volumus, videlicet ut omnes impii respiscant et ad Creatorem suum revertantur. Unum desideramus, scilicet ut sancta ecclesia, per totum orbem conculcata et confusa et per diversas partes discissa, ad pristinum decorem et soliditatem redeat. Ad unum tendimus, quia, ut Deus glorificetur in nobis, et nos cum fratribus nostris, etiam cum his, qui nos persequuntur, ad vitam aeternam pervenire mereamur, exoptamus (Registr IX., ep. 21.)

Joh. v. Müller praví o Řehoři VII.: „Byl pevný a zmužilý jako hrdina, moudrý jako senator, horlivý jako prorok.“

Řehoř VII. sice podlehl, ale myšlenka jeho zvítězila. Jeho nástupci kráčeli v jeho šlepějích, zvláště činný Urban II. (1088—1099) a Paschal II. (1099—1118). Jindřich ztrácel v Německu stále víc a více půdu. Vlastní synové jeho postavili se proti němu, tak že zemřel zcela opuštěn v Lutichu (1106) s církví nesmířen. Teprve r. 1111 byl pochován v chrámě špýrském.

Jindřich V. byl horší otce svého, povaha pokrytecká a násilná. Vedl dále boj s papežem Paschalem II., jehož podvedl a věznil, sliby své ruše a v slovu nestoje. Druhý nástupce Paschalův, moudrý a rozhodný Kalixt II. (1119—1124), ukončil spor ve prospěch církve konkordátem Vormským (1122). Císař vzdal se investitury prstenem a berlou a dovolil svobodnou volbu biskupův u přítomnosti svých zástupců. Leno udělovalo se po vysvěcení podáním žezla. Tato úmluva potvrzena na

prvém sněmu církevním v Lateraně (IX. obecný) r. 1123,

kde byla také účinně mnohá prospěšná usnesení k obnovení kázně.

Také v jiných zemích, jako Anglii, Francii a Polsku, vybojován byl boj o investituru ve prospěch církve.

Za bojů o investituru zmohly se v Římě šlechtické rody, zvláště Frangipani a Pierleoni, a chtěly podle vzoru X. století nabýti moci voliti si papeže. Při volbě Innocence II. (1130—1143) zvolili protipapeže, čímž vznikl osmiletý rozkol, který byl odstraněn teprve na

druhém sněmu církevním v Lateraně (X. obecný) 1139.

Ale nepokoje trvaly v Římě dále. Strana lidová, chtě se zbavit nadvlády šlechty a poštvána demagogy, odepřela papeži poslušnost a zvolila si senát, majíc v úmyslu založit světové panství římské podle vzoru pohanského.

§ 70.

Boj papežů s Hohenstaufy. Innocenc III.

1. Výborný jinak panovník Bedřich I Barbarossa (1152—1190) neměl pravé úcty k církvi. Ctižádost měla jej k tomu, aby povznesl pokleslé císařství na imperium světové, a to po způsobu pohanského absolutismu, kde by i církev byla služkou jeho (caesaropapismus).

Této neváznosti k církvi a jejímu ztročení naučil se v Cařihradě. Heslem jeho bylo: Ego quidem mundi dominus. Quod principi placuit, legis habet vigorem.

Na svých výpravách do Itálie střetl se Bedřich I. nejprve s papežem Hadrianem IV. (jediný Angličan na trůně pap.), zvláště proto, že papež dal Vilémovi Normanskému Apulii a Sicilii v leno. Spor podněcoval pletichářský kancléř Rainald z Dasselu, jenž dopisy papežovy zúmyslně překrucoval (beneficium přeložil slovem leno místo dobrodiní). Bedřich pokořiv města lombardská a upevniv moc svou sněmem na rovinách ronkalských, investoval podle starého způsobu a s církevním majetkem nakládal jako jediný a svrchovaný jeho pán.

Když zvolen byl za papeže energický Alexander III. (1159—1181), osoboval si Bedřich dokonce právo zkoumatí na koncilu v Pavii pravoplatnost volby té. Alexander se tam však nedostavil, a Bedřich zvolil protipapeže. Byv dán za to do klatby, papeže vším způsobem pronásledoval; drancoval kláštery, zabíral statky církevní, ba přitáhl i do Říma, kde dal protipapeže korunovati. Ale tu jej stihl trest Boží. Mor zničil jeho voje a nejlepší přátelé jeho pomřeli (také pražský biskup Daniel). Neštěstím tím pokořen, spěchal císař do Němec. Alexander III. vrátiv se z Francie, kam se byl uchýlil, zase do Itálie, spojil se s městy lombardskými, jež jemu na počest vystavěla nedobytnou Alexandrii. Císař, přišed znova do Itálie, byl poražen u Legnana (1176). Tu počal jednati s papežem o mír, jenž smluven konečně v Benátkách za přítomnosti papeže i císaře, který od té chvíle zůstal papeži oddán. Mír ten potvrzen byl

na třetím sněmu církevním v Lateraně (XI. obecný) 1179, kde také usneseno, aby k uvarování všech rozkolů k platné volbě papeže potřebí bylo dvou třetin přítomných kardinálů.

Ani za syna Bedřichova, Jindřicha VI., nebylo církvi lépe; naopak syn počínal si proti církvi ještě hůře než otec. Jindřich byl ukrutný, vilný a věrolomný; záhy však zemřel (1197), a boj papežů s Hohenstaufy na čas ustal.

2. Jedním z největších papežů za této doby jest Innocenc III. (Lothar hrabě Conti) (1198—1216), za něhož moc papežská dostoupila vrcholu slávy.

Byl to muž velmi vzdělaný, sličný, bystrý, obratný, přítel věd a umění, při tom však vážný a na sebe přísný. Byl zvolen papežem proti vůli své u věku 38 let.

Innocenc provedl nejprve opravy na dvoře papežském, pak snažil se povznésti moc církevní. Zdařilo se mu to. Jeho bezúhonnost mravů, nezištnost a spravedlnost, již se ujímal utlačovaných i proti mocným tyranům, učinila ho brzy rozhodčím ve sporech knížat po celém křesťanském světě. V Německu rozhodl spor o trůn ve prospěch Staufovce Bedřicha II., ač dříve uznal Otu Brunšvického (Velfa), jenž však se stal království nehodným; proti Filipovi II., králi francouzskému, hájil posvátnost manželství, proti surovému a vilnému Janu Bezzemkovi v Anglii chránil práva církve i poddaných, svým vlivem rozhodoval v Čechách, Uhrách i Aragonii. Bojoval také proti bludařům a hlásal výpravu křížovou do svaté země.

Korunou jeho činnosti byl

čtvrtý sněm církevní v Lateraně (XII. obecný) 1215.

V tomto skvělém shromáždění biskupů, opatů, králů i knížat jednáno o osvobození Jerusalema, nápravu kázně církevní a dosažení věčné blaženosti. Zavrženy byly bludy v této době se vyskytnuvší (§ 74.), a nařízeno svolávat synody provinciální. Zvláště jest památná kap. 21., v níž obsaženo církevní příkázání o velikonoční sv. zpovědi a sv. přijímání.

Po synodě byly již dni Innocencovy sečteny. Zemřel 1216 v Perugii.

Innocenc byl duch veliký, jenž v sobě spojoval ostrovtip s obratností státnickou, pevné zásady s mírností, vznešenost s pokorou, prostotu života vlastního se štědrostí a dobročinností k bližnímu. Vedle Řehoře VII. a Alexandra III. jest Innocenc III. bez odporu největším papežem středověku.

§ 71.

Bedřich II. Záhuba Hohenstaufův.

Mladému Staufovci, jež matka umírajíc poručila v ochranu církve, dostalo se sice od Innocence III. skvělého vychování, ale okolnosti učinily z něho pyšného samovládce, jenž z touhy po neobmezeném panství chtěl si i církev podrobiti. Mimo to častý styk s nevěřícími zviklal i jeho víru a učinil ho skeptikem, tak že náboženství pokládal pouze za prostředek kázeňský. Byl zkrátka osvícencem ve špatném slova smyslu, jemuž práva jiných a zvláště církevní nebyla ničím, prospěch vlastní a neobmezené panství cílem a vrcholem. Vladařské ideje Staufovců dostoupily Bedřichem II. vrcholu. Boj papežů s Hohenstaufy vypukl znovu.

Ze zásad těch vyplývalo jeho jednání, obojetné a kruté. Mezi důvěrníky svými mluvil o třech podvodnících, k nimž počítal i Krista, a přece u veřejnosti trestal přísně kacíře, vydav i zákon, aby byli upalováni. Pravou podstatu převrácené povahy jeho nemůže zakryti jeho láska k vědám a uměním.

Dvanáctkrát slíbil mírnému Honoriovi III., že podnikne křížovou výpravu, ale ani jednou slibu svého nesplnil. Za Řehoře IX., jenž jsa již skoro devadesátiletý dosedl na stolec papežský, zahájen konečně boj. Bedřich, zmařiv opět svou liknavostí výpravu křížovou, dán byl do klatby. I vypravil se s malým průvodem (1228) do Palaestiny, učinil bezvýznamnou smlouvu s nevěřícími postavil si v Jerusalemě sám korunu královskou na hlavu a vrátil se do Itálie, aby počal boj proti církvi. Vida však nepřátele na všech stranách, učinil s papežem mír v San Stefano (1230).

Ale nepolepšil se ani závazků svých nedbal; proto když zase nové hanebnosti páchal, došlo k novému boji, v němž šlo již o bytí a nebytí církve sv., již chtěl Bedřich stůj co stůj pokofiti. Pobuňoval Římany proti papeži, tupil ho, schytl a uvěznil preláty ubírající se na sněm do Říma, bojoval proti církvi horečně dále, ač hrozil říši jeho vpád Mongolů. Papež dal jej do klatby. Když pak Bedřich ohrožoval i nástupce Řehořova, Innocence IV., uprchl nový papež do Francie a svolal

prvý sněm církevní do Lyonu (XIII. obecný) 1245,

na němž se mělo o Bedřichovi rozhodnouti. Ačkoliv ho hájil obratný Thaddaeus de Suessa, byl přece Bedřich odsouzen pro křivopřísežnictví, svatokrádež, zradu a podezření z haerese. Bedřich zuřil. Ničil církevní majetek, mučil kněží, ale sláva jeho klesala.

V Německu zvolili si nového krále, jeho věrní jej opouštěli. R. 1250 zemřel, s církví na smrtelném loži se smířiv.

Od té chvíle mocný rod Staufovců spěl zkáze vstříc. Konrád IV., jenž vstoupil v šlepěje otce, zemřel již v mladém věku v Itálii (r. 1254), a mladičkový syn jeho, též Konrád, (zvaný Conradino), zahynul v Neapoli na popravišti jako oběť Karla z Anjou (1268). V Německu zvolen po dlouhých bojích domácích králem šlechtetný Rudolf Habsburský (1273).

Řehoř X. staral se, aby rány, církvi dlouholetým bojem zasazené, zhojil; za tím účelem svolal:

druhý sněm církevní do Lyonu (XIV. obecný) 1274.

Na sněm tento povolal nejznamenitější muže této doby (Jana Bonaventuru, Tomáše Aquinského a j.). Jednalo se zejména o nové výpravě křížové, spojení církve východní se západem, o utvrzení míru a o nápravě mravů. Mimo to vydáno tam i nad míru důležité nařízení o volbě papeže v konklave.

§ 72.

Bonifác VIII.

Poněvadž bylo Německo zmítáno bojem vnitřním, a papežové potřebovali za nejistých dob těch ochrany, hledali jí ve Francii. Tím dostali se pod vliv francouzský, o čemž svědčí zejména volba Francouzů do sboru kardinálů a veliký vliv Karla z Anjou na dvoře papežském. I není divu, že vážnost papežů klesala a nadšení pro svatou zemi utuchalo. Nemělo-li tedy nastati ještě horší ponížení církve, než bylo odvráceno bojem s Hohenstaufy, bylo potřebí vzepřítí se vši silou zase vlivu francouzskému. Boj s králi francouzskými počal se za Bonifáce VIII. (1294—1303), jenž nastoupil po zbožném, ale slabém Coelestinu V. Snahou učenného a bezúhonného Bonifáce bylo, zjednati všude pokoj a odstraniti nepořádky v církvi. Tím stržen byl v boj s Filipem IV. Krásným.

Filip byl panovník sličný a vzdělaný, ale povahy zvláštní. Protivy nejpříkrější se v něm spojovaly. Hlavní jeho chyby byly bezměrná panovačnost a hrabivost; chtěl založiti monarchii jako Hohenstaufové, papeže si podrobiti a církev oloupiti.

Filip bojoval s Anglií. Papež chtěl zprostředkovati mír, ale marně. Když konečně přece se tomu obě strany podrobily, nebyl Filip s výrokem papežovým spokojen, ba prohřešil se i proti papežskému legátu. Tu papež ve zvláštní bulle vyložil králi poměr

moci duchovní a světské, ale Filip dal bullu jeho zfalšovati a na sněmu osvědčení proti papeži odhlasovati. Papež svolal sněm do Říma. Filip zakázal francouzským biskupům se ho zúčastniti. Na sněmu tom vydána bulla „Unam sanctam“ (1302), v níž se poměr moci duchovní a světské trefně vykládá. Filip však nedbal slov papežových, a znaje zbabělost francouzských biskupů, obvinil na zemském sněmu papeže z různých zločinův a žádal, aby byl sesazen. Papež s důstojnou rozhodností odmítl v Anagni za přítomnosti kardinálů pomluvy ty a chtěl dáti Filipa do klatby. Ale kancléř Filipův, Vilém Nogaret, tomu předešel, papeže zajal a ztýral. Staříčkový, 86letý nástupce Petrův důstojně a trpělivě snesl toto pohanění, modle se při tom za své nepřátele. Byl sice lidem osvobozen, ale záhy stářím i žalem zemřel.

Že by se byl Bonifác před smrtí svou ze zoufalství rozsápal, jest lež, vyvrácená nejen věkem jeho, ale i tím, že byla neporušená mrtvola jeho při stavbě chrámu sv. Petra nalezena (1605).

Filip a jeho strana jásala. Bonifácem klesl stolec papežský s výše, na kterou nadlidským úsilím Řehoře VII. a Alexandra III. byl povznesen.

§ 73.

Církev v Čechách za Přemyslovců ve XII. a XIII. století.

1. Časté rozbroje, které v Čechách mezi členy rodu knížecího trvaly, působily zhoubně na lid i duchovenstvo. Také u nás objevila se simonie a porušování coelibátu. Za papeže Innocence II. přišel do Čech legát pap. Quido (1142), jenž pobyt tu dvě léta, provedl opravy kázně církevní.

Za téže doby žil znamenitý biskup olomoucký, Jindřich Zdík, syn letopisce Kosmy, jenž posvětil r. 1126 Soběslavem vystavěný kostelík sv. Jiří na Řípu. Vykonav pouť do sv. země, vstoupil do řádu premonstratského a přivedl řád ten do Čech. Jeho přičiněním založen klášter Strahovský (1139).

Vladislav II. legáta papežského ochotně a upřímně podporoval, ale v boji papežů s Hohenstaufy přidržel se císaře Bedřicha I. a pomáhal mu v Itálii (dobyti Milánu 1158). Sám tehdejší pražský biskup Daniel, muž ve věcech státních nad míru zběhlý, provázal Bedřicha na jeho výpravách do Itálie a zahynul u Ankony morem.

2. Také boj o investituru a svobodnou správu církevní lze v Čechách pozorovati. Zprvu volil biskupa kníže s duchovenstvem a lidem na sněmu, a investoval císař, později sám kníže. Tím

však byla často svoboda volby omezena. Když tedy domáhala se podle zákonů církevních kapitola sv. Vítká svobody při té volbě, povstal i v Čechách spor o právo církevní. Bylo to za Přemysla Otakara I., kdy biskup Ondřej, dbalý kázně a práv církevních, prováděl, vrátiv se ze sněmu lateránského (IV.), potřebné opravy. Když pak napomenutí jeho nepomáhala, žádal papeže za pomoc. R. 1221 stalo se konečně narovnání; investitura a jiné nepořádky odstraněny.

Za Otakara I. byl zvláště papež Innocenc III. Čechům přízniv. Povýšil Čechy na věčné časy na království (1204) a potvrdil všechna privilegia jejich; nemohl sice vyhověti žádosti Otakarově za povýšení pražského biskupství na metropoli, ale s ochotou prohlásil opata Prokopa za svatého.

Václav I. (1230—1253) stál v boji Bedřicha II. s církví věrně při straně papeže Řehoře IX. Hlavní zásluhu o to měla jeho sestra blahosl. Anežka.

Zbožná kněžna ta odřekla se světa, založila klášter Klarisek na břehu Vltavském v Praze (1233) a stala se první jeho abatyší. Sama sv. Klára z Assisi dopisovala si s Anežkou a poznavši svatou duši její, nazvala ji „polovicí duše své“. Anežka zemřela r. 1282. Již r. 1328 žádáno o její svatořečení, ale bouře husitské uvedly věc v zapomenutí. Teprve papež Pius IX. prohlásil ji za blahoslavenou (1874).

Později se sice Václav pro obsazení biskupství olomouckého s papežem rozešel, ale poznav šlechetné úmysly a upřímné přátelství jeho, jež mu i v neštěstí projevoval, smířil se s ním a věrnost až do smrti mu zachoval.

Přemysl Otakar II. (1253—1278) byl taktéž stolicí papežské oddán. Na žádost Alexandra IV. podnikl křížovou výpravu proti Prusům (1255). Na památku svých vítězství založil klášter „Zlatou korunu“. Za jeho vlády zúčastnil se biskup Jan III. z Dražic církevního sněmu v Lyoně (1274). Také Otakar žádal, aby zřízena byla v Praze metropole, ale ani jeho žádosti nemohl papež Klement IV. vyhověti. Otakar II. udělil tedy pražským biskupům titul knížecí.

Po nešťastném skonu Otakarově na moravském poli (1278) řádil v Čechách lakotný Ota Braniborský; jeho žoldnéři nešetřili ani svatyň. V smutné době té neohroženě hájil práva církve i vlastní biskup Tomáš z Bechyně.

Václav II. (1278—1305) byl panovník mírný, dobrotivý a spravedlivý. Největší radostí bylo mu konati skutky křesťanské

lásky a zvelebovati ústavy církevní. Založil klášter Zbraslavský (1292). Syn jeho Václav III. byl již r. 1306 v Olomouci úkladně zavražděn. Jím vymřel rod Přemyslovcův po meči.

Dějiny vnitřní.

a) **Boj s bludařstvem.** (Církev jednotná.)

§ 74.

Bludy na západě. Inkvisice.

Život církevní došel ve středověku velikolepého rozvoje, ale přece právě za té doby povstaly nepochopením života toho četné sekty, jichž pramenem bylo zvrácené hloubání, vedoucí k pantheismu a rationalismu, přepjaté citové blouznění a ozvěna starých bludů gnosticko-manichejských.

Lze tedy bludy ty rozdělití ve tři skupiny.

1. Sekty pantheistické a rationalistické povstaly z bludných názorů Skota Erigeny a z filosofie arabské, již se mnozí zabývali.

Bludy podobné rozšiřoval Almarich z Beny, učitel filosofie v Paříži.

2. Sekty blouznivé vyznamenávaly se neuvěřitelnou nenávisť k učení katolickému a jejímu zřízení.

Přepjatý Tanchelm z Brabantu vydával se (1115) v Antverpách za Syna Božího; sesazený kněz Petr z Bruis v Jižní Francii (1164) zavrhoval křest dítek, půst, mši sv., bořil oltáře a kříže, podobně jeho nástupce Jindřich z Lausanne; Arnold z Brescie, blouznivý demagog, kázal proti církevnímu majetku v Římě. Apoštolští bratři, jež v život uvedl řemeslník Gerard Segarelli v Parmě, chtěli žítí po způsobu prvých křesťanů.

Nejznámější z blouznivých sekt jsou Valdenští. Původcem jejich byl Petrus Valdo (de Vaux), bohatý kupec lyonský (1170); rozdal jmění své, kázal chudobu a apoštolskou prostotu, tvrdě, že i laikové mohou kázati.

Papež Lucius III. blud ten zavrhl, Innocenc III. staral se o jejich obrácení, ale marně. Valdenští přijali bludy Katharů. Valdo zemřel někde v Čechách.

3. Sekty gnosticko-manichejské zaneseny na západ z Bulharska (Bogomilové). Vyskytují se tu pod souborným názvem Kathari (καθαροί = čistí), v jižní Francii nazývají se Albigenští (od města Albi).

Učení jejich jest dualismus (v § 17.). Zavrhovali základní pravdy křesťanské, sv. svátosti a i. Místo sv. křtu udělovali jakýsi křest duchovní (con-

solamentum), s kterým odkládali až do smrti, nebo, aby po něm již nehřešili, užívali endury, t. j. sebevraždy hladem, jedem a j. Mravouka byla jako u Manichejských na oko přísná.

Nebezpečné tyto sekty podvracely všechn křesťanský řád, ničily manželství, rodinu i majetek, tak že vším právem jmíny jsou „horšími Saracenů“. Proti katolíkům dopouštěly se ohavných ukrutností, jsouce chráněny mocnými šlechtici, jako Raimundem VI. z Toulous a vicomtem Rogerem II. z Beziersu. Papežové marně jich napomínali a missionáře k nim posílali; jeden z nich, ctnostný Petr z Kastelnau, byl zavražděn. Proto vyhlásil Innocenc III. proti nim křížovou výpravu. Válka ta trvala dvacet let a byla na obou stranách vedena bezohledně, tak že došlo k ukrutnostem, jichž papež nemohl zameziti, ač je přísně káral.

Když byli Albigenští přemoženi, stali se mnozí z nich jen na oko katolíky. Věc ta byla ovšem zase nebezpečna. Aby byli tedy tajní bludaři vypátráni, zavedena inkvisice čili vyšetřování, je-li kdo bludařem čili nic.

II. Inkvisice. Nepomáhalo-li ani přesvědčování ani kázání, aby nebezpeční bludaři, podstatu křesťanství ohrožující, byli obráceni, musila je církev trestati, jako vylučuje a tresce každá společnost členy nehodné.

Stát, jsa zřízen na základě křesťanské jednoty, viděl v bludařích osoby státu nebezpečné a počal je trestati jako vlastizrádce. To se dělo již v říši římské. Bedřich II. ustanovil na bludaře trest smrti upálením. Církev však přísných těchto opatření neschvalovala, nýbrž pokud možno je mírnila a za bludaře zatvrzelé se přimlouvala.

Soud nad bludaři náležel biskupům; proto sněmy III. a IV. lateránský ustanovily, aby biskupové bludaře vyšetřovali. Když však biskupové nemohli povinnosti své dostáti, svěřil Řehoř IX. inkvisici řádu sv. Dominika.

Ač trestná ustanovení proti bludařům byla podle našich názorů krutá, nesmíme, posuzující soudy inkvisiční, zapomínati na názory doby tehdejší, a podle nich také vynášeti nad nimi svůj soud.

Třeba uvážiti:

1. že bludaři ti byli skutečně státu i církvi nebezpeční jak svými bludnými názory, tak svým počínáním;

2. že bylo všeobecným přesvědčením doby tehdejší, že třeba bludařství trestati. Toho názoru byli i nekatolíci; vždyť ještě protestanté Luther, Melancton a Kalvín schvalují trest smrti bludařů;

3. a konečně, že přísné tresty, kterými byli bludaři stíháni, shodují se úplně s drsnými mravy tehdejšími, proti nimž církev marně bojovala.

Mimo to třeba připomenouti, že jsou zprávy o soudech inkvisičních často nad míru přeplaty. Ustanovení inkvisiční zostřovala ostatně jenom knížata světská, papežové dbali mírnosti, odsouzeným často milost dávajíce, kruté rozsudky rušice a falešné žalobce i svědky přísně trestajíce.

Spíše pověstná než krutá inkvisice španělská byla soudem světským, vykonávaným duchovními. Zřízena byla za Ferdinanda a Isabelly (1481) a měla spíše účel politický než náboženský, jsouc namířena proti podvrtným snahám Maraňů a Morisků (t. j. židův a Maurů, křest jen na oko přijavších), kteří se vysokých důstojenství domohli a národu španělskému zkázou hrozili. Král sám jmenoval velkoinkvisitora, dával soudu tomu pravidla, jeho jménem ohlašován rozsudek. Právě biskupové a papežové často neschvalovali jednání španělských králův. Mimo to byli mužové, církvi nejméně oddaní, nejhrohlivějšími přáteli inkvisice této.

A i tu jsou zprávy o nesčetných obětech inkvisice té upřílišeny. Tak zvané auto da fé (actus fidei) neznamena smrt na hranici, nýbrž vyznání víry, které musil obviněný vykonati. Sanbenito (saccus benedictus) bylo kající roucho, jež vinník oblékal. I spravedliví nekatolíci uznávají, že na př. velkoinkvisitori Torquemada a Petr Arbuez byli mužové mírní a vážní. O Arbuezovi novější dějepisci dokazují, že vůbec rozsudku smrti nepodepsal. Že by byla konečně inkvisice zničila všechnu vědu a umění ve Španělsku, vyvracejí nejlépe jména nejvýtečnějších spisovatelů doby té, jako Lope de Vega, Calderon a jiní.

Poznámka: Hanebné zprávy o inkvisici jsou čerpány většinou ze spisů Juana Ant. Llorenta (nar. 1756), kněze odpadlíka, jemuž nešlo o historickou pravdu, nýbrž jen o dobrý obchod. Proto velice přepíná a zprávy své strannicky pořádá.

Věda křesťanská,

§ 75.

Školství. University.

Opravy Řehoře VII., jimiž se nový život v církvi rozproutil, měly blahodárny vliv na vědecké snažení doby tehdejší.

Pilnou péčí církve, aby všude zakládány byly školy katedrální, klášterní i farní, rozmnožil se jejich počet a mnohé z nich nabyly znamenité pověsti. Četné knihovny a pilné opisování knih vzdělání podporovalo, šířilo a prohlubovalo. Některé školy prosluly časem tak, že se do nich z daleka žactvo sjíždělo. Tím vyvinuly se university.

University rozumělo se společenstvo učitelů i žáků, kteří

se spojili za účely vědeckými. Nejstarší university byly: lékařská v Salernu z XI. století, právnická v Bologni a theologická v Paříži (z XII. stol.). Teprve ve stol. XIII., a to nejprve v Paříži, pěstováno na jedné a téže universitě několik vědeckých odvětví, tak že měli zvláštní své učitele theologové, dekretisté (právo), artisté (filosofie) a medikové.

Zřízení universitní bylo: Žáci i učitelé dělili se na národnosti, jež spravoval prokurator, maje ku pomoci děkana. Všichni prokuratoři volili rektora. Vrchní dozor měl kancléř, jímž byl biskup a jenž dával také povolení vyučovati (veniam legendi). Stupně hodnostní byly tři: bakalář, licenciát a mistr (magister, doctor). Aby žáci nebyli vydáni mravní nákaze, zřizovány koleje (collegia), v nichž dobrodinci zakládali bezplatná místa (bursy). Kaplan Ludvíka IX., Robert ze Sorbonny (1250) bohatě nadal kolej pařížskou; proto nazývá se theologická fakulta tamější Sorbonna.

University byly ústavy církevní. Většinu jich založili papežové, dávající jim statky, aby se mohli platiti učitelé; papežové schvalovali zákony universitní, žákům a učitelům udělovali výsady a universitám poskytovali samosprávu a vlastní soudnictví. Zástupcem papežovým byl kancléř. Zvláštními příznivci universit byli papežové Alexander III., Innocenc III., Innocenc IV., Urban VI. a jiní.

§ 76.

Scholastika a mystika.

Veliký rozmach křesťanské vědy ve středověku dospěl svého vrcholu ve dvou směrech, totiž scholastice a mystice.

Scholastika (= věda, jíž se ve škole učí) snažila se zjevené, církví neomylně hlášané pravdy věrou poznati, výklady a důvody vědeckými objasňovati a obhajovati, a pravdy nové, dosud nepoznané, z nich vyvozovati. Užívali k tomu metody Aristotelovy.

Mystika (*μυστικός* = tajemný), chtěla dosíci úplného spojení duše lidské s Bohem, věčnou pravdou a nejvyšším dobrem, pokud jest to v tomto životě rozumem a vůlí, milostí osvícenými, možno. Jest tedy mystika patření na Boha, abychom s ním v lásce byli spojeni. Scholastika dbala více bystření rozumu, mystika šlechtění srdce.

Obojí směr doplňoval se navzájem. Scholastika byla chráněna mystikou, aby nezabředla v suché, pochybovačné rozumování, mystiku zase uvarovala scholastika předpiatého blouznění. Proto nelze si ani úplného oddělení

obou směrů mysliti. Největší mužové středověku vynikali v obou směrech, ale jeden směr u nich převládal.

1. Nejznameníější scholastikové této periody jsou:

Sv. Anselm, arcibiskup v Canterbury, původce scholastiky († 1109).

Pocházel z Aosty (v Piemontsku), byl žákem Lanfrankovým v klášteře Beku, opatem tamtéž a konečně arcibiskupem v Canterbury. Hájil neohroženě církevních práv podle zásad Řehoře VII. Nejraději bádál o věcech božských. Důležitý jsou jeho spisy *Monologium* o stvoření světa a *Nejsv. Trojici, Proslogium*, v němž provádí ontologický důkaz o jsoucnosti Boží a *Cur Deus homo*, kde dokazuje potřebu vtělení. Jeho zásadou bylo: *Neque enim quaero intelligere, ut credam, sed credo, ut intelligam*. Toho se drželi i scholastikové ostatní.

Z nich vynikli: Petr Abaelard († 1142), romantickým životem spíše pověstný, než učeností proslulý. V učení katolickém často pobloudil. Petrus Lombardus z Novary, učitel theologie a biskup v Paříži († 1164). Jeho spis, *Libri IV. sententiarum*, jest soustavné podání křesťanských článků víry. Spis ten byl dlouhá léta učebnicí na universitách (magister sententiarum). Alexander z Halsu (doctor irrefragabilis, † 1245), františkán. Užil nejprve filosofie Aristotelovy ve spise: „*Summa theologiae*“, vynikal bystrostí ducha (fons vitae, theologorum monarcha). Byl učitelem sv. Bonaventury. Albert Veliký ze Švábska († 1280), učil v Kolíně, Strassburku a Paříži, kde nestačila žádná budova návalu žactva. Vynikal hlubokostí myšlenkovou a neobyčejnou všestranností (doctor universalis). Znal botaniku, chemii, učil filozofii i theologii. Proto byl též nazýván alter Aristoteles. Žákem jeho byl

sv. Tomáš Aquinský, andělský učitel, největší filosof středověký († 1274).

Sv. Tomáš narodil se z rodiny vznešené v Roccasecca (u Neapole) 1225. Vstoupil proti vůli své rodiny do řádu sv. Dominika, kde byl záhy vzorem zbožnosti a učenosti. Po celý svůj život „modlil se studuje a studoval modle se.“ Učil v Kolíně a Paříži. Nepřekonatelné dílo jeho jest: „*Summa theologiae*“, pravý zlatodol všeho učení náboženského. Mimo to napsal ještě „*Summa contra gentes*“ a výklad sv. evangelií „*Catena aurea*“. Vroucí, zbožný cit svůj vdechl ve své hymny k uctění Nejsv. Svátosti oltářní (Pange lingua, Lauda Sion, Adoro Te). Zemřel cestou na sněm Lyonský ve Fossanuově. Pro svou čistotu v pravdě andělskou, jakož i pro svou zbožnost, horlivost a pokoru nazván jest *doctor angelicus*.

Poznámka: Sv. Otec Lev XIII. vřele doporučil studium filosofie sv. Tomáše a učinil jej patronem studující mládeže.

2. Ve směru mystickém vynikají:

Sv. Bernard z Clairveaux, podivuhodný zjev ve středověku, kazatel, mravokárce, pravý apoštol († 1151).

Pocházel z Fointainu; vstoupil do řádu cisterciáckého, jež obnovil, založiv klášter Clara vallis (Clairveaux). Výmluvností svou uchvacuje posluchače, rozohnil je k výpravě křížové, bludy neodolatelně potíral, mezi ná-

rody slovem svým mír zjednával a bez ostychu káral knížata i duchovní, jimž vždy dobře radil. Sama oduševnělá tvář jeho, světlem nebeské lásky ozářená, posluchače mocně jímala a uchvacovala. Sv. Bernard byl nadšeným cítelem Panny Marie, o čemž svědčí jeho chvalořeči a hymny (Jesu dulcis memoria). Každodenně tázal se sám sebe: Bernarde, ad quid venisti? Pro svou učenost, líbou výmluvnost a mravní čistotu nazván: doctor melifluus.

Sv. Bonaventura, františkán, kardinál († 1274).

Nazýval se vlastně Jan Fidanza a pocházel z Bagnereje (sv. František z Assisi nazval ho buona ventura). Byl učitelem v Paříži; později generálem svého řádu a kardinálem. Zemřel na sněmu Lyonském. Papež Řehoř X. a celý sněm provázeli ho ke hrobu. Vyniká hloubkou a bystrotou ducha, nevinností a čistotou srdce, vroucím citem a neobyčejným vzletem. Proto jej nazývají doctor seraficus.

b) Bohoslužba a život církevní. (Církev svatá.)

§ 77.

Obřady, nábožné zvyky, křesťanský život.

1. Skvělým rozvojem věd bylo za této doby církevní učení o sv. svátostech nejen v celém svém rozsahu vysvětleno a odůvodněno, ale také obřady uceleny a zvelebeny.

Novot podstatných však celkem nebylo; sv. obřady konají se tímž způsobem jako dříve.

Sv. křest uděluje se od XII. století poléváním. Při svátosti pokání ukládá se doposud pokání veřejné, jemuž se podrobují i králové. Zvláštním způsobem pokání bylo bičování, jež však záhy se zvrhlo v nesmyslné výtržnosti flagellantů (mrskačů), tak že církev přísně proti tomu vystoupila. Odpustky (zvláště plnomocné) udělovány za křížových výprav a po nich hojněji. K jich dosažení bylo potřebí stavu milosti a pak dobrých skutků, postů, modliteb a almužny, kterou církev určovala někdy ku podpoře veřejných účelů. Přísně trestala církev nadužívání odpustků. Nejsv. Svátost oltářní přestala se udělovati dětem a podávala se jen pod jednou způsobou. K manželství žádala církev svobodný souhlas obou snoubenců.

Mše sv. konala se s velikou slávou a nádherou. Se mší sv. spojeno bylo i kázání, které pěstovali nejznamenitější řečníci jako sv. Bernard, pap. Innocenc III., sv. Tomáš Aquin., sv. Bonaventura.

2. Úcta Panny Marie došla znamenitého rozšíření a prohloubení. Mariánská místa poutní byla četně navštěvována (od r. 1294 Loreto u Ankony), k počtě její skládány chvalořeči a básně, a sv. Dominikem zaveden růženec.

Úcta Svatých, jejich obrazův i ostatků, povznesena hlavně duchovními řády a výpravami křížovými, kdy mnoho ostatků přineseno z východu. Proti zlořádům v té příčině páchaným přísně zakročovali papežové.

Ro k cí r k e v n í byl doplněn ještě některými významnými slavnostmi.

K oslavě Nejsv. Svátosti zaveden od Urbana IV. (1246) svátek Božího Těla, k němuž napsal sv. Tomáš Aquinský velebné hymny. Mimo to ustanoven svátek Nejsv. Trojice a svátek Navštívení P. Marie. Svátky zasvěcené se přísně světily.

3. Náboženství katolické ozařovalo a povznášelo soukromý i veřejný život všeho křesťanstva.

Církev starala se slovem i skutkem o vzdělání, ušlechtnění a umravnění nejširších vrstev lidových. Proti surovosti bojovala zavedením míru Božího, zákazem sedání, jež se zvrhala v krvavé rvačky, a trestáním žhářů a lichvářů.

Mimo to hájila posvátnosti stavu manželského, pronásledovaným pomáhala právem asyly a bojovala proti pověře. Styk s východem za výprav křížových způsobil nové pověry, jako astrologii, nekromantii, kouzelnictví. Církev všeliké pověry ty zapovídala, a stát stíhal je jako zločiny.

Známé jsou soudy čarodějnic, zvláště v Německu. Církev, především papežové, proti nesmyslným často způsobům útrpného řízení s čarodějnicemi a proti smrti vůbec přísně vystupovali (Řehoř VII., Alexander IV.). V době novější byli to opět duchovní, kteří proti tomu brojili (Adam Tanner a Bedřich Spee, jesuita).

Poněvadž byly právní poměry často velmi nedokonalé, ujímala se církev i za této doby všech utiskovaných, horlíc zejména pro svobodu všech příslušníků svých, pro povznesení rytířstva, měst i venkovského lidu.

Zvláště starala se církev o chudé. I v této době, nehledě k hojným almužnám a universitním dotacím, zakládala církev chudobince a četné nemocnice, zvláště pro malomocné, když bylo malomocenství křížáky zavlečeno do Evropy. Za hrozného moru (černé smrti) (1348) osvědčila církev vzornou, hrdinnou lásku k bližnímu.

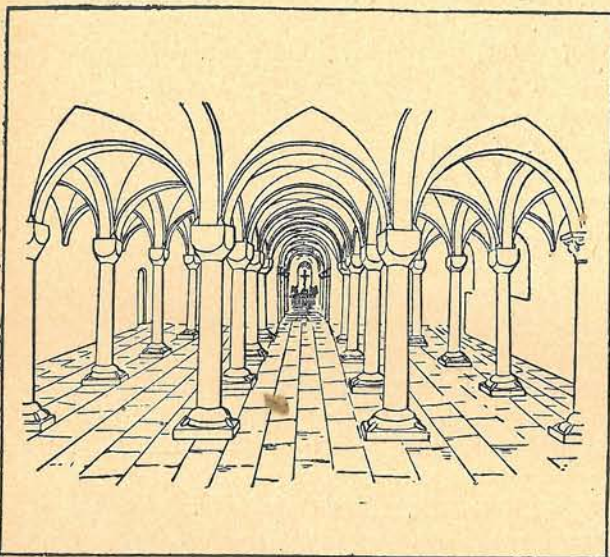
I není divu, že v tomto ovzduší vřelého citu náboženského, jehož nemohly potlačit ani nedostatky a temné stránky tehdejšího života (světáctví některých kněží a řeholníků, surovost mravů a pověry) vyrůstají vzory nejkrásnějších ctností, vzory pevné víry, obětovné lásky a hluboké vzdělanosti a to nejen na prestolu papežském, trůně královském a v nádherných komnatách pan-

ských, nýbrž i v chudých chaloupkách vesnických. Jest to především sv. Ludvík IX., král francouzský († 1270), matka jeho Blanka, sv. Alžběta, markraběnka durynská († 1231) a ti, jež jsme již svrchu uvedli.

§ 78.

Církevní umění.

16. Krypta sv. Kosmy a Damiana v Staré Boleslavi.

bě katolické zcela vyhovovala. Užívající součástí dříve již známých, hlavně oblouku, vytvořují na odumřelém kmeni starořímské kultury nové dílo umělecké, sloh románský, jež nejvyššího květu dosáhl ve století XII. Vyniká vážností a velebností, dobře se hodící k vznešenému účelu katolického chrámu.

Půdorys zůstal též jako v basilice. Jen presbyterium s hlavním oltářem bylo prodlouženo a často bývá povýšeno. Tím vznikla pod ním místo bývalé konfesse kaple, zvaná k r y p t a. Místo atria stavěla se malá předsíň. Ploché strop nahrazen k l e n b o u k ř í ž o v o u. Chrámy zdobeny věžemi, jež byly součástí stavby. Sloh románský užívá sloupů i piliřů. Hlavice sloupů mívají často ozdoby z říše rostlinné i živočišné. Portál bývá bohatě rozčleněn a ozdoben.

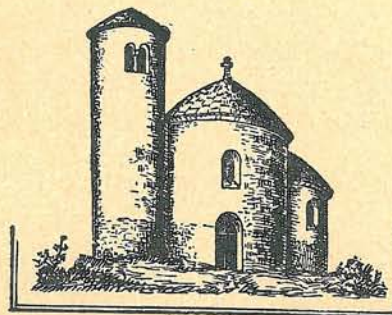
Památky slohu románského: V Německu dómy

Hloubku náboženského citu hlásají nám umělecké památky církevní

1. Na sever od Itálie vyvinul se z prvků, které poznali stavitelé na starokřesťanské basilice, sloh nový. Snahou zbožných stavitelů, většinou mnichů, bylo, postaviti budovu posvátnou, jež by velikolepé, vážné bohosluž-

v Hildesheimu, Trevíru, Mohuči, Wormsu a Špýru (z XII. století); v Francii chrám Toulousský, v Itálii dóm v Pise.

V Čechách vyvinul se sloh románský samostatně, nejspíše vlivem římských staveb kulatých. Proto jsou prvými chrámy českými zajímavé rotundy (již v X. stol.). Rotundou takovou je na př. kaple sv. Kříže a sv. Martina v Praze a sv. Jiří na Řípu. Později se sloh románský vždy více u nás zdokonaloval. Památky jeho jsou: chrám sv. Jiří na Hradčanech, sv. Václava v St. Boleslavi (za Břetislava) a chrám premonstratů v Doksanech s proslulou kryptou.

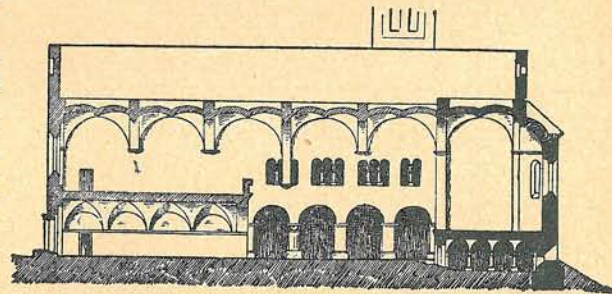
17. Kaple sv. Jiří na Řípu.

2. Plastika sloužila za této doby skoro výhradně jen oslavě Boží. Vyšla z umění staro-křesťanského a má všechny jeho známky, vážnost, ba přísnost, ale i sílu a původnost.

Za této doby zhotoveno bylo mnoho kamenných ozdob portálů, kazatelen soch. Z kovu lity dvéře, křtitelnice, náhrobky, svícny, z drahých kovů hotoveny reliquiáře, kaditelnice, kříže, biskupské berly, ze slonoviny zachovaly se zajímavé řezby.

V Čechách byl sídlem umění klášter Sázavský, jehož opat Božetěch byl dovedným sochařem. Z doby románské zachovala se nám plastická výzdoba chrámu ve sv. Jakubě u Kutné Hory (1165), spodek spěžového svícnu v chrámě Svatovítském a roh Rolandův v pokladě u sv. Víta.

3. Malířství mělo v době románské s dostatek příležitostí rozvinouti se v celé nádheře; veliké plochy na stěnách

18. Příčný řez chrámu sv. Jiří v Praze.

chrámových, rozsáhlá klenutí byla vhodným místem pro velebné postavy biblické.

Ani miniatur pilní mniši nezanedbávali; byly za této doby miniatury vzorem pro obrazy jiné. Také mnoho krásných památek smaltových se nám zachovalo. I malba na skle se značně zvelebila.

V Čechách zachovaly se nám z této doby zbytky maleb chrámových, z miniatur malby kodexu vyšehradského a legendy o sv. Václavu v knihovně volfsbüttelské. Také vzácné tkaniny zhotovovaly u nás pilné jeptišky.

4. Hudba sloužila doposud skoro výhradně oslavě Boží, jsouc pěstována v klášteřích.

Vícehlasy zpěv, který se již počal vyvíjeti, dal vznik hudbě mensurální o niž zvláštní zásluhy si získal Franko z Kolína.

I troubadouři a němečtí Minnesängři často pěli písně sv. ke cti Panny Marie a Svatých.

5. Básnictví a literatura měly stánek svůj opět v klášteřích, svátky a slavnosti církevní skýtaly básníkům látku stále novou a vděčnou.

Velebné hymny psali Innocenc III., Tomáš Aquinský, Tomáš z Celana († 1260 Dies irae), Jacopone da Todi († 1306 Stabat mater).

Že by církevní život byl na újmu vývoji literatury lidové, neshoduje se s pravdou, neboť právě za této doby skládány četné písně duchovní i světské, dramata, satyry, pašijové hry a pod. Sám sv. František z Assisi byl nadaný básník a miloval poesii i zpěv. Prosu pěstovali četní kronikáři a kazatelé. Četné jsou překlady písma sv.; lidem písma neznalým nahrazují čtení bible obrazy, t. zv. bible chudých (biblia pauperum).

Také v Čechách jeví se dosti horlivá činnost literární. Ctihodný děkan Kosmas († 1125) píše svou kroniku, již rozšiřují jeho pokračovatelé. Pobožní mniši pěstují české básnictví. Památky nás dochované svědčí o ušlechtilém jazyku i hlubokých myšlenkách, ač nás došly jen chudé zbytky písní. Jsou to zvláště píseň Svatováclavská, velebný to hymnus českého národa, píseň Ostrovská (Slovo do světa stvorení) a Kunhutina (Vítaj, kralju všemohúci). Výpravné epos o umučení Páně nás nedošlo.

c) Ústava církevní. (Církev apoštolská.)

§ 79.

Správa církevní.

19. Inicialka D z kodexu Ostrovského (XIII. stol.)

oba tato viděla na stolci papežském i mezi biskupy muže většinou znamenité, vynikající apoštolskou horlivostí. Jest sice pravda, že i za této doby někteří duchovní zabývali se houbou, hodováním a jinými věcmi světskými, ale většina dbala vznešeného úkolu svého.

Dioecesi řídil biskup s katedrální kapitolou, jež biskupa zpravidla volila. Kapitole stál v čele probost a děkan. Arcijáhni pomáhali jako dříve biskupovi u vedení dioecese.

V dioecesích větších pomáhávali často biskupu dioecesnímu také biskupové světící, zvláště od té doby, kdy mnoho biskupů pozbylo na východě svých dioecesi a odtamtud na západ se uteklo (episcopi titulares).

Jmění svého užívala církev k zřizování škol, podpoře chudých a dobročinných ústavů.

2. Papež byl otcem křesťanstva. I světští panovníci uznávali vliv papežů, jako držitelů moci duchovní. Ačkoliv papežové často prohlásili, že knížata jsou ve věcech světských úplně samostatná, přece neobmezená vážnost, vysoká důstojnost a neúnavná činnost papežů v celém světě křesťanském získala slovu jejich úctu takovou, že stali se rozhodčími mezi panovníky a národy křesťanskými a ochránci proti zvlí a násilí.

Jako hlava církve katolické nabyl papež za této doby zvláštních práv, k nimž třeba počítati: právo zadávati církevní beneficia (preces, expectationes, reservationes), ukládati daň církevní

pro výpravy křížové, školství a jiné účely veřejné, právo významných poct (papež nosí [od dob Klementa V.] tiaru, rovnou berlu, líbá se mu noha, císař drží mu třemen) a pod.

Kardinálové jsou radou sv. otce, podporují ho v řízení církve. Ustanoveno, aby voleni byli do sboru kardinálů nejvýtečnější mužové ze všech křesťanských zemí, jim výhradně příslušelo voliti papeže, a volba ta měla se díti dvoutřetinovou většinou v konklave.

§ 80.

Duchovní řádové.

Na rozvoj duchovního života veliký vliv měli noví řádové duchovní, kteří za této doby povstali. Plni jsouce svatého nadšení pro čest a slávu Boží, jež v řádech starých světský duch umrtvoval a dusil, řeholníci noví byli spolehlivou oporou církve, šíříce horlivě zbožnost a pěstující dobročinnost, vědy a umění.

Nové tyto řády lze rozdělit na několik skupin.

1. Řádové podle řehole sv. Benedikta a sv. Augustina jsou:

a) Cisterciáci, které založil Robert z Molesme v Cisteaux (Cistercium) u Dijonu (1098). Řád ten zachovával přísnou řeholi; šat nosil bílý. K velikolepému rozvoji pomohl mu sv. Bernard, založiv klášter Clairveaux (1115).

Do Čech přišel řád ten za Vladislava II. a založil klášter v Sedlci u Kutné Hory (1143). Mimo to měli Cisterciáci kláštery v Oseku (1203), Vyšším Brodě (1259), Zlaté Koruně (1263) a Zbraslavi (1297).

b) Kartusiáni. Jejich zakladatel, sv. Bruno Kolínský, zřídil klášter Chartreuse v divoké krajině mezi skalami u Grenoblu, ustanovil řeholi nejpřísnější (mlčení, drsný oblek, půst, stálé zdržování se masa) (1084).

Do Čech přišli Kartusiáni za Karla IV. (1341).

c) Premonstráti, jež podle řehole sv. Augustina založil sv. Norbert z Gennep u Xantenu 1120. Byv jako kanovník omráčen bleskem, zanechal života veselého, obrátil se a založil klášter v Prémontré (u Remeše). Řád jeho měl spojovati život činný s rozjímavým.

Do Čech přivedl premonstráty olomoucký biskup Jindřich Zdík. Prvým klášterem jejich byl Strahov (1139). Později zřízeny ještě kláštery v Želivě, Milevsku, Teplé, Chotěšově a Doksanech.

2. Řády k uctění Panny Marie:

Karmelité, jež založil v Palaestině křížák Berthold z Kalabrie (1156). Později přišli do Evropy.

Do Čech dostali se za Karla IV. (1347).

Servité (servi B. M. V.), založení kupci florentskými (1233). Za Karla IV. usadili se v Čechách.

3. Řády dobročinné:

Trinitáři, mající za účel vykupovati křesťany z otroctví saracenského; založení byli Janem z Mathy a Felixem z Valois (1198). Do Čech přišli až v XVIII. stol.

Mimo to založeny četné řehole k ošetřování nemocných (Antonité), podpoře chudých (Hospitalité) a j.

§ 81.

Řády žebravé.

Mezi všemi řády duchovními nejvíce vynikly řád sv. Dominika a sv. Františka, protože nejlépe potřebám věku tehdejšího hověly.

Sv. Dominik pocházel z Calarogy v Kastilii (nar. 1170). Jako kanovník viděl ohavnosti Albigenských a zahořel touhou obětovati život svůj jejich obrácení. Chud a beze vši podpory, ale velikou chovaje lásku v srdci svém k bludařům, kázal mezi nimi s úspěchem. K povzbuzení pobožnosti zavedl sv. růženec. R. 1215 založil řád kazatelů, kteří v chudobě, pouze od almužny živi jsouce, měli bludaře obracet ku pravdě. Sv. Dominik zemřel v Bologni (1221), Mikuláš z Pisy ozdobil hrob jeho krásným náhrobkem. Řád sv. Dominika došel velikého rozšíření. Ve stol. XIII. přišel do Čech a na Moravu.

Sv. František z Assisi byl synem kupcovým. V mládí byl vesel, účastnil se i zábav, ale vždy prodchnut byl hlubokou zbožností, jsa štedrý k chudým a milosrdný k trpícím. Nešťěstím, jež ho stihlo, zvázněl duch jeho. Vzdam se dědictví otcovského, žil v samotě z milodarů, jež si vyprošoval, nedbaje posměchu a potupy, jichž se mu za to dostávalo, a staral se o chudé a nemocné. Jeho vroucí zbožnost, horoucí láska k Bohu, líbeznost a prostota v obcování přivábily k němu mnoho druhů, kteří si vedli jako on. I umínil si František založiti řád mužů, kteří by sv. apoštolů v chudobě následovali a pokání kázali. Innocenc III. úmysl Františkových schválil, a Honorius III. řád potvrdil (1223). František nazval členy svého řádu menšími bratry (fratres minores). Dle příkladu jeho založila sv. Klára z Assisi řád ženský, pro nějž sv. František napsal řeholi (druhý řád). Pohnuv lidi mimo řády ty žijící, aby zachovávali jakási pravidla řádová a cvičili se v pokoře, zbožnosti a odříkání, založil řád třetí, který ke svým členům čítal milliony lidí, mezi nimi i mnoho hlav korunovaných. Sv. František kázal mohame-

dánům na východě a řeholní bratry své učinil strážci sv. míst v Palaestině. Byl r. 1224 vyznamenán stigmaty (t. j. ranami Kristovými), zemřel po bolestné nemoci v kostelíku Porciunkule u Assisi 1226. Dvě léta po smrti své byl za svatého prohlášen. Sv. František byl zjev neobyčejný, povaha poetická, která působila na okolí dojmem tak mocným, že se zdálo, jakoby blažený rajský prastav člověčenstva v jeho přítomnosti zase se vracel. Odtud jeho náklonnost k přírodě, kterou jako tvora Božího láskou svou objímal, odtud jeho básnické nadšení, kterým jeho zpěvy překypují. Jemu podoben byl člen řádu jeho sv. Antonín z Padovy.

Význam právě těchto řádů jest veliký. V době, kdy se počalo jeviti záští proti řádům bohatým, kdy sekty bludařské chtěly tohoto záští a vlažnosti užiti k rozšíření podvratných svých snah, nejen církvi, ale i státu nebezpečných, vzbuzuje Bůh veliké tyto zakladatele, kteří jdou mezi lid, zavádějí původní čistotu a apoštolskou prostotu, káží ji nejen slovem, ale i příkladem, nemajíce ani zlata ani stříbra a jsouce živi jen almužnami (odtud mendicantes = řádové žebraví).

Výborně vystihl význam těchto řádů Dante Alighieri v Božské komedii:

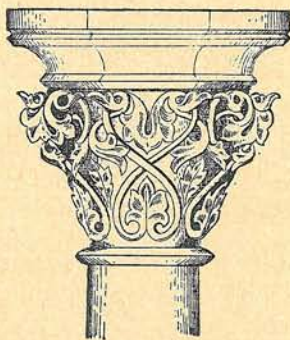
By věrna jemu *) byla,
dva bohatýry k ochraně jí dala,**)
již vedou ji a po stranách jí stojí.

Jak v serafu tak v jednom láska plála,
a moudrost druhého na vaší zemi
se odlesk jasu cherubínů zdála.

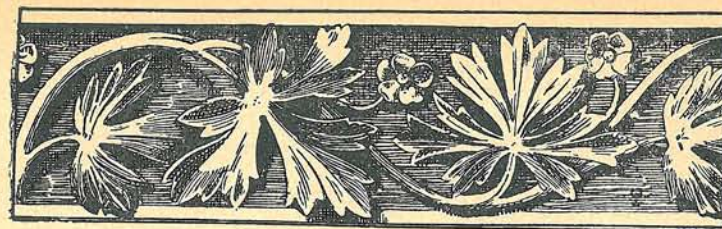
(Ráj XI. v. 34—40.)

*) Církev Kristu.

***) Prozřetelnost.

20. Sloupová hlavice z kláštera bl. Anežky v Praze.

21. Vlys ranné gotiky (XIII. stol.)

ODDÍL V.

Od doby Bonifáce VIII. (1303) do vystoupení Martina Luthera (1517).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 82.

Papežové v Avignoně.

22. Z missálu Jana ze Středy, bisk. olomouckého (XIV. stol.).

mutné a neblahé byly následky, jež mělo v zápětí vítězství Filipa IV., krále francouzského, nad Bonifácem VIII. Po krátkém panování mírumilovného Benedikta XI. dosáhl Filip toho, že dosedl na trůn papežský arcibiskup z Bordeaux, Bertrand de Got, jenž přijav jméno Klementa V., usadil se trvale v Avignoně. Papežové sídlíce v Avignoně (1309—1378) pozbyli rozhodujícího vlivu ve světě křesťanském a sami upadli v porobu sobecké politiky francouzské.

Proto právem nazývá se 70letý pobyt ten v Avignoně „babilonským zajetím“ papežů.

Již první papež Avignonský, Klement V., ubránil se jen stěží závislosti, jež stolci Petrovu ve Francii hrozila. Ochotně hověl králi Filipu IV., ale neukojitelnému záští královu proti Bonifácovi VIII., jež chtěl Filip ještě v hrobě pohaněti, žádaje, aby byl odsouzen a mrtvola jeho spálena, přece jen statečně odpíral. Papež svolal

sněm církevní do Vienny (XV. obecný) 1311—1312,
kde byla památka Bonifácova obhájena; za to zrušen řád Templářský (§ 68.)

Sněmu přítomen byl též biskup pražský Jan IV. z Dražic.

Nové úhony utřžila moc a vážnost papežská *) za neúnavně činného Jana XXII. v boji s Ludvíkem Bávorem, králem německým, jenž se neštítal ani vášnivých hanopisů, všechnu moc papežovu popírajících. K tomuto nízkému boji byl pobádán schismatickými, z církve vyobcovanými minority.

Urban V. vrátil se konečně do Říma na čas, jeho nástupce Řehoř XI. na dobro, nedbaje odporu dvora francouzského.

Přiměly ho k tomu domluvy znamenitých osob doby tehdejší, jako byl básník Petrarca, sv. Brigita a hlavně výmluvná sv. Kateřina Sienská. Neméně vedly k tomu papeže smutné a rozhárané poměry v Římě. Řím byl napolo v ssutinách, ve svatyních rostla před oltářem tráva, památky starověké byly zpuštěny. Na všech stranách zuřil odboj a stálé pŕtky.

Účinky pobytu papežů v Avignoně byly velmi smutné:

1. Důvěra v hlavu církevní byla otřesena. Národům nejevili se již papežové jako neodvislí soudcové nade všemi, nýbrž jako nevolní stranníci králů francouzských.

2. V Itálii rozpoutaly se boje strannické měrou nebývalou. Dříve krotili papežové choutky šlechtické, ale za nepřítomnosti jejich pouštěla šlechta choutkám svým uzdu docela.

3. Úpadek kázně církevní. Papežové nemajíce z území svého v Itálii žádných příjmů, vymýšleli si nové zdroje, jimiž se staly annaty (příjmy prvního roku po obsazení benefícia), expectance (naděje na beneficium dosud neuprázdněné), reserve a j. různé poplatky, což mělo v zápětí mnoho zlořádů a podkopalo vážnost papežů. Biskupové, řídíce se příkladem papežů, dleli často mimo svou dioecesi, čímž kázeň duchovenstva velmi hynula.

*) Papežové Avignonští byli: Klement V. (1305—1314), Jan XXII. (1316—1334), Benedikt XII. (1334—1342), Klement VI. (1342—1352), Innocenc VI. (1352—1362), Urban V. (1362—1370).

4. Papežství opustivši půdu historickou, na níž zmohutnělo, klesalo. Nemajíce na očích vzorů a tradic svých velikých a svatých předchůdců, papežové stávali se vším svým počínáním podobnými knížatům světským. Tento stav nemohl ovšem nemíti zhoubného vlivu i na doby příští.

§ 83.

Rozkol papežský.

Řehoř XI. dobře poznáváje nebezpečí, jež církvi hrozí, umíraje zapřísahal kardinály, aby nástupce jeho zvolili v Římě. A skutečně zvolen tam Urban VI. (1378—1389), muž přísných mravů, nepřítel simonie, dbalý kázně. Nemírnou přísností však rozhořčil kardinály tak, že prohlásivše, že nebyli při volbě jeho svobodni, zvolili ve Fondi protipapeže Klementa VII., jenž se usadil v Avignoně. Urban dovědév se o tom, hořce zaplakal. Chtěl chyby své napravit, ale bylo pozdě. Počal osudný rozkol, za něhož voleni byli papežové dva, pravý papež v Římě a protipapež v Avignoně. Celý katolický svět byl rozdělen. Knížata, většinou podle časných prospěchů, přidávala se na tu neb onu stranu. Poměry se tak horšily a zamotávaly, že bylo konečně vrstevníkům těžko rozsouditi, kdo je papežem pravým. Mnozí učení mužové (zvláště universita pařížská), chtěje neblahý rozkol odstraniti, vyslovovali názory, jimiž nejen moc papežská, ale i jednota církevní, ba i učení Kristovo byly vážně ohroženy.

Smutný stav tento zhoršilo ještě ukvapené a nesprávné jednání kardinálů obou papežských dvorů, kteří za souhlasu některých knížat svolaly sněm do Pisy, nazývajíce jej obecným, a tam oba papeže sesadivše, zvolili papeže nového, Alexandra V. K tomu ke všemu byl po brzké smrti Alexandra V. zvolen Jan XXIII., jemuž se vlastností, hlavě církevní potřebných, nedostávalo. Tak byli papežové tři a každý měl své přívržence.*)

*) Přehled rozkolu.

Avignon	Řím	Pisa
Klement VII.	Urban VI.	Alexander V.
	Bonifác IX.	
Benedikt XIII.	Innocenc VII.	
(sesazen)	Řehoř XII.	Jan XXIII.
	resignoval (1415)	(sesazen)

Martin V. (1417—1431).

Sněm v Pise, jehož počínání bylo od samého počátku nezákonné, nápravy zjednatí nedovedl. Poměry se horšily. Značný nátlak na vydržování tří dvorů papežských, simonie, nadužívání trestů církevních a ustavičné tvrdošijné hádky rozpoutávaly na všech stranách nekázeň a uváděly církve v hluboké ponížení.

Příčiněním císaře Zikmunda svolal konečně Jan XXIII. sněm církevní do Kostnice, kam se sešlo stkvělé shromáždění knížat a hodnostů církevních i světských. Mělo se tu jednat o odstranění rozkolu (causa unionis), o opravy v církvi (causa reformationis) a zavržení bludů (causa fidei).

Na sněmu Jan XXIII. s počátku sice sliboval, že se vzdá, ale pak pomocí Bedřicha Rakouského z Kostnice uprchl. Byl však přiveden zpět, obzlován a sesazen. (Při tom hlasováno nesprávně, podle národnosti). Benedikt XIII. v Avignoně marně vzdoroval, nikdo si ho nevšímal, a tak žil zapomenut v jižní Francii. Řehoř XII. konečně, papež právoplatně zvolený, chtěl jednotu umožnit, svolání sněmu obnovil, svými posly jej zahájil a pak se vzdal.

Tak bylo konečně možno přistoupiti k volbě jednoho papeže. Zvolen jím vážený, bezúhonný a horlivý kardinál, Otto Colonna, jenž přijal jméno Martin V. (1417—1431).

Sobecké zájmy jednotlivých národů byly bohužel tak různé, a hádky o tom, kdo stojí výše, zda sněm či papež, tak nechutné, že se sněm do nekonečna protahoval a o úkolu svém nepracoval. Proto ujednal papež s jednotlivými národy konkordáty a sněm ukončil. Ke konci jest

sněm církevní v Kostnici (XVI. obecný) 1415—1418

sněmem oekumenickým.

Papež potvrdil také usnesení sněmu o víře a mravech s výhradou, že neutrpí primát stolice římské žádné úhony.

§ 84.

Poměry církevní po sněmu Kostnickém.

Martin V. staral se poctivě, aby provedl v církvi opravy, po nichž se se všech stran volalo. R. 1431 svolal z té příčiny sněm do Basileje; zemřel však dříve, než se sněm sešel. Jeho nástupce Eugen IV. (Benátčan) byl muž učený, zbožný a šlechtný, jemuž také šlo především o opravy v církvi.

Sněm basilejský nesplnil však naději do něho skládaných; místo oprav a plodné práce snažil se jen vážnost a moc papež-

skou podkopati. Tak na př. stanovil bludnou zásadu, že sněm stojí nad papežem a že má moc svou od Krista, že tedy papež musí sněmu poslouchati a nesmí ho rozpustiti. Tím ovšem byla by bývala zvrácena celá ústava církevní, Kristem samým založená. Sněmovníci zapomněli, že sněm bez papeže jest tělo bez hlavy, stádo bez pastýře, křesťané bez náměstka Kristova. Eugen IV. počínal si s mírností obdivuhodnou, napomínal, posly vypravoval, ale sněmovníci stále jen opakovali své názory o omezení moci papežské. Když pak nejznamenitější členové sněm ten opustili (Eneáš Sylvius, Mikuláš z Kusy atd.), byl k vůli Řekům přeložen do Ferrary. V Basileji zůstalo pouze několik prelátů, kteří dále sněmujíce, chtěli způsobiti i schisma; nikdo však jich nedbal.

V poradách v Basileji přerušovaných pokračováno tedy ve Ferrare a pak ve Florencii. Usnesení tato a pak papežem schválená usnesení basilejská tvoří

sněm církevní (XVII. obecný) 1431—1439.

Přepjatých názorů o papežově podřízenosti využívala knížata světská k rozmnožení vlivu svého na církev. Ve Francii stalo se tak na sněmu v Bourgesu (1438), kde král vydal t. zv. pragmatickou sankci, proti níž papežové dlouho marně bojovali. V Německu upraveny poměry církevní za Bedřicha III. konkordátem ve Vídni (1448).

Neutěšené poměry tyto způsobily, že se do církve vedralo mnoho světského, což pozorovati i na papežích této doby.

Nástupce Eugenův, Mikuláš V., byl ještě muž šlechtný a veliký přítel věd a umění. (V Římě opravil a vystavěl 40 kostelů a založil vatikánskou knihovnu.) Mnozí z jeho nástupců však byli spíše světskými knížaty, než duchovní hlavou církevní a dopouštěli se chyb tím, že hleděli zaopatřiti své příbuzné duchovními úřady (nepotismus), a že u některých byly s tím spojeny i poklesky mravní. Zvláště často bývá uváděno jméno Alexandra VI. (1492—1503).

Byl Španěl z rodu Borgia. Jako panovník měl mnohé znamenité vlastnosti, staral se o zachování míru a missie zámořské, byl dobročinný a štedrý podporovatel umění. Ale ve příčině mravní přičítá se mu mnoho chyb. Ovšem jsou často hanebné historky, které se o něm vypravují, zveličeny nebo docela vymyšleny. Vypravují je lidé — a to doznávají i nekatolíci — kteří sami nebyli lepší a k tomu ještě prodejní. Alexandr VI. zemřel náhle.

Za Alexandra VI. kázal proti mravní zkáze ve Florencii přísný dominikán, Jeronym Savonarola. Když měl kázati, býval dóm již o půl noci přeplněn. Neznal však pravé míry, pletl se i do věcí politických a proto byl

jat a popraven. Církví katolické však zůstal věren a nemůže se tedy stavěti na roveň reformátorům pozdějším.

Všichni papežové této doby starali se sice o záležitosti vnější, podporovali vědy a umění, ale málo dbali církevních oprav vnitřních, jichž se vždy úsilovněji domáháno. Konečně jali se církev a život její opravovati mužové nepovolání. Sám Bůh dopustil tyto smutné poměry v církvi, aby ji očistil od kvasu špatného. Jako se bolestnou operací tělo zbavuje nebezpečného vředu, tak mělo býti tělo Kristovo, jímž jest církev, zbaveno a očištěno všeho, co jejímu působení překáželo. V tom právě zase jeví se Prozřetelnost Boží, která sice dopouští, aby církev trpěla, ale nenechá jí zahynouti; církev z ran krvácí, ale neumírá. I v tom jeví se nám zvláštní pomoc Kristova, jež slíbena sv. Petrovi a jeho nástupcům, že ani jeden z papežů těch nevydal nařízení, jež by obsahovalo nějaký blud.

Posledním papežem před reformací byl Julius II., muž bojovný a nádhery milovný. Když všude volali po opravách a chtěli je i násilím vynutiti, svolal

pátý sněm církevní do Lateranu (XVIII. obecný) 1512—1517, kde bylo sice mnoho oprav počato, ale vše, co počato, nebylo provedeno. Mračna k veliké bouři se stahovala, v dále již ozývalo se hřmění hrozné bouře, jež měla církev očistiti.

§ 85.

Církev česká za vlády rodu Lucemburského.

Čtyři léta po smrti posledního Přemyslovce, Václava III. (1306), dosedl na trůn český syn císaře Jindřicha VII., Jan Lucemburský (1310—1346). Ačkoliv se o zemskou správu hrubě nestaral a spíše jen dobrodružství sháněl, přece nezanedbával duchovních potřeb svého království, zakládaje kláštery, kostely a j.

1. Církev česká rozkvetla však mnohem zdárněji, když správcem země české stal se nadaný, učený a zbožný syn jeho, Karel (1333). Vychovatelem jeho ve Francii byl opat Petr Roger (pozdější pap. Klement VI.)

Prvou snahou Karlovou bylo, učiniti Čechy ve příčině církevní samostatnými. Jemu konečně se podařilo, oč marně usilovali Břetislav I. a oba Otakarové. Vylíživ papeži, Klementu VI., potřeby království českého, jeho vzdálenost od Mohuče, rozdílnost

jazyka a jiné obtíže, zvláště když rozervané právě Německo nemohlo činiti odporu, dosáhl toho, že papež slavnou bullou dne 30. dubna 1344 povýšil pražské biskupství na arcibiskupství a podřídil mu biskupství olomoucké a

23. Dětiš Pražský: Ukřižování Páně.

litomyšlské, jež mělo býti teprve zřízeno. Prvým arcibiskupem stal se Arnošt z Pardubic, jemuž papež poslal pallium a jmenovav ho primasem království českého, přenesl na něj právo korunovati české krále.

Arnošt z Pardubic, syn rytíře Arnošta z Malovečů, narodil se na hradě Hostinném u Ouval (1297). Léta dětská ztrávil v Kladsku, po čtrnáct let studoval pak na universitách v Bologni a v Padově. Po návratu svém stal se kanovníkem u sv. Víta a proslul moudrostí, vlídností, učeností i výmluvností. Dosednul na stolec sv. Vojtěcha, stal se hodným jeho nástupcem. Staral se o kázeň duchovenstva, svolával četné synody, vydal zvláštní předpisy kázeňské (statuta Arnesti), zřídil correctores cleri, kteří bděli nad životem kněžstva, zavedl knihy nadační (libri erectionum) a knihy stvrzovací (libri confirmationum). Jsa obratným diplomatem, byl upřímným přítelem a rádcem Karlovým a všech jeho velikých činů horlivě účasten. Arnošt byl vzácným vzorem obětovného a štědrého pastýře duchovního. Jaké vážnosti se těšil, o tom svědčí to, že kardinálové po smrti Innocence VI. vážně pomýšleli na to, aby ho zvolili papežem. Arnošt však po tom netoužil, dosti máje, aby jako horlivý sluha Páně podporoval účinně vědy a umění ve své vlasti. Zemřel v Roudnici (1364) a pochován byl v Kladsku.

P o z n á m k a. Slavný básník Petrarca poznáv Arnošta a biskupa olomúckého, J. Očka z Vlašimě, v Praze, napsal o nich: „Mají ducha jemného, mravy slušné, jsou vlídní, hovorní a tak zdvořilí, jako by se byli v Athenách narodili a tam vychováni byli.“

2. Klement VI. osvědčil přízeň svou Čechům i v jiné věci. Jeho přičiněním zvolen Karel králem německým a císařem římským (1346), a s jeho dovolením a pomocí zřízeno i vysoké učení pražské (1348) podle vzoru university pařížské. Karel i Arnošt a s ním i duchovenstvo české byli největšími dobrodinci nového učení. Kancléřství nové university uděleno pražským arcibiskupům.

Karel IV. (1346—1378) byl upřímným katolíkem i vlastencem. Staraje se o rozšíření cti a slávy Boží, zřídil kapitolu Všech Svatých, přivedl do Čech četné řády a založil klášter emauský, v němž se konati měla bohoslužba jazykem slovanickým; chtěl tím povznést lásku k rodnému jazyku a přispět k sjednocení církve východní se západem (1347). Mimo to podporoval snahy arcibiskupovy o povznesení kázně mezi duchovenstvem i lidem. Přízní jeho i arcibiskupově těšili se přísní kazatelé a mravokárci, jako Konrád Waldhauser a Milíč z Kroměříže.

Karel podporoval vědy a umění. Položil základ k nádhernému chrámu Svatovítskému, vyzdobil s nevidaným přepychem kapli sv. Václava, dal zhotoviti nové drahocenné korunovační klenoty, ustanoviv, aby koruna ležela vždy na hlavě sv. Václava, dbal o povznesení řemesel, zabezpečení pokoje i pořádku a rozmnožení blahobytu.

Karel IV. vším právem sluje „otcem vlasti“, a doba jeho zlatou dobou církve české. Všechny práce Karlovy měly základ náboženský, a všechnen prospěch milovaného národa svého

viděl jen v utvrzení ducha náboženského. Podle jeho správného názoru měly církev i národ kráčet v před pevně semčeny.

3. Po smrti Arnoštově dosedl na stolec arcibiskupský neméně šlechtyný přítel a rádcce Karlův, Jan Očko z Vlašimě (1364—1379). Za něho udělena pražským arcibiskupům hodnost papežských legátů v provincii české i dioecesiích sousedních (legatus natus). Jan Očko byl zvolen kardiálem (1378).

4. Po velikém Karlovi IV. dosedl na trůn český syn jeho, V á c l a v IV. (1378—1419), otcí svému nehrubě podobný. Byl prchliv a oddával se i nestřídmosti. Brzo vypukl spor mezi králem a arcibiskupem Janem z Jenštejna (1379—1396). Jan byl muž učený, na sebe přísný, kázně dbalý. Bylo mu hájiti církevních práv proti zvůli krále Václava, jenž nešetřil statků, ba ani osoby jeho. Jeho generální vikář, Jan z Pomuka, neohrožený obhájce církve a zpovědního tajemství, byl umučen (§ 96).

Dějiny vnitřní.

Boj s bludařstvem. (Církev jednotná.)

§ 86.

Církev východní.

Po nešťastném rozkolu na východě, dokonaném Michaelem Caerulariem, snažili se papežové ustavičně, aby církev východní spojili se západem. Avšak poměry se stále horšily, nechut východu proti západu vzrůstala; přispěly k tomu zvláště výpravy křížové. Po dobytí Cařihradu a zřízení latinského císařství na východě nechut ta dostoupila svého vrcholu. Přece však staly se vážné pokusy o spojení.

Michael VIII. Palaeologus, obávaje se, aby snad nenastal nový pokus zříditi císařství latinské na východě, domáhal se sjednocení se západem. Jednalo se o tom na druhém sněmu lyonském (1274). Jednoty sice dosaženo, ale ta byla zase Řeky porušena.

V XV. věku hrozilo Cařihradu nebezpečí od Turků, kteří jej stále víc a více svírali. V tísní té hleděli císařové dosíci opět spojení se západem. Jan VII. Palaeologus vypravil v té příčině legáty na sněm do Florencie (1438).

Sněmu toho zúčastnil se též Josef, patr. cařihradský, Bessalon nicejský, Marcus efeský a Isidor kyjevský.

Po dlouhých úradách dosaženo jednoty, což papež světu křesťanskému oznámil bullou „Laetentur caeli“ (1439). Avšak odpor Řeků proti Římu odstraniti na vždy bylo těžko. Po několika letech byla jednota znovu porušena. Rozvášněné zástupy Řeků volaly, že chtějí býti raději pode jhem tureckým než římským. Nesmyslné přání to vyplnilo se brzy způsobem hrozným. Mohamed II. dobyl r. 1453 Cařihradu, a nádherný chrám Boží Moudrosti proměněn v mešitu. Církev východní od té doby úpí pode jhem islamu.

2. Rusové byli od svého pokřestění stále spojeni se stolicí apoštolskou. Teprve ve stol. XIII. metropolita kyjevský Nikefor, rodem Řek, snažil se Rusy svést k rozkolu, což se mu částečně i podařilo. Od stol. XIII. úpěli pak Rusové skoro dvě stě let pod jařmem tatarským. Rusko rozděleno na dvě části, Velkorusko (východní) a Malorusko (západní). Sídlo metropolitovo přeneseno do Moskvy (1328), ale brzy zřízeny metropole ještě ve Lvově a v Kyjevě. Ruská církev prožila s církví východní všechny proměny, ale i unie s Římem měla mnoho přátel, více však v Rusku západním než na východě. Když se metropolita Isidor vrátil ze sněmu florentského a v Moskvě ohlásil spojení s Římem, byl od knížete uvězněn. Prchl však do Říma a byl od Eugena IV. povýšen za kardinála. V metropoli moskevské utvrzoval se pak rozkol a církev ruská proměňovala se v instituci státní. Knížata obsazovali stolec biskupský po své vůli, zvláště od té doby, co Cařihrad padl v ruce Turků. I potom děly se pokusy o spojení církve ruské, ale bez úspěchu. V Rusku západním však, hlavně snahou panovníků polských, potkaly se pokusy ty s lepším výsledkem.

3. Také o sjednocení Arménů se pokoušeli papežové. Učinil tak již Řehoř VII. a po něm papež Eugen IV., který za účelem sjednocení pozval do Říma i monofysity, nestoriány a maronity. Snahy ty se mu zdařily jen částečně.

§ 87.

Jan Wycliff.

Prvý, jenž mezi středověkými bludaři přešel od jednotlivých bludných článků k jakési všeobecné bludné soustavě, která celé zřízení církevní podvracela a tím půdu připravovala násilným převratům náboženským století XVI., byl Jan Wycliff.

Narodil se asi r. 1324 v Richmondu (u Yorkshiru), studoval v Oxfordu a stal se tam později i professorem. S počátku těšil se přízni dvora královského, protože bojoval ve prospěch moci světské na úkor církve a papežské stolice a o ztenčení církevních statků. Když bludům jeho o Nejsv. Svátosti členové mnišských řádů odpírali, vášnivě je napadal. Konečně způsobily bludy jeho povstání, čímž pozbyv ochrany dvora královského, zbaven byl úřadu učitelského a musil odejiti na svou faru v Lutterworthu. Bludy jeho byly na synodách anglických zavrženy. V Lutterworthu nepřestal pracovati vášnivě proti církvi. Tam sepsal i některé spisy, hlavně „Dialogus“. Při pozdvihování byl náhle raněn mrtvicí a zemřel 1384.

Jeho bludy týkaly se

1. úřadu učitelského. Wycliff učil pantheismu, fatalismu, absolutní praedestinaci a svobodnému výkladu Písma sv., jež mu bylo jediným pramenem víry.

2. úřadu kněžského. Zavrhl mši sv., skutečnou přítomnost Ježíše Krista v eucharistii, působnost sv. svátostí, zpověď, odpustky, poslední pomazání.

3. úřadu pastýřského. Nazýval papeže antikristem, úřad biskupský není prý Kristem zřízen, kněží prý nesmějí míti světských statků, kněží a knížata ztrácejí prý moc, jsou-li v těžkém hříchu. Wycliff spojil ve svém bludném učení všechn vášnivý odpor svůj proti církvi a bludným učením svým šířil nebezpečné zásady, podobné názorům starých donatistů, které neznamenal jen revoluci náboženskou, nýbrž i sociální.

Přivrženci Wycliffovi nazváni jsou lollardi. Poněvadž bludné názory mistra svého i v životě skutečném prováděli, byli ovšem světskou mocí potírání.

§ 88.

Jan Hus.

Za smutného rozkolu papežského vyrostl na půdě české blud, k němuž nemálo přispělo bludné učení Wycliffovo.

V Čechách touženo jako všude po opravách v církvi. A právě u nás byla půda pro podobné tužby zvláště připravena. Zlatá doba Karlova po-

vznesla vzdělanost i kázeň na vysoký stupeň. Když pak nekázeň duchovenstva i lidu vrhala temné stíny i do Čech, tím nemileji se to v Čechách neslo, čím tu byly poměry spořádanější.

Zprávy o nekázni duchovenstva v Čechách bývají často upřilíšeny, u nás nebylo tak zle jako jinde. O tom svědčí

1. Znamenití arcibiskupové této doby, o nichž nelze tvrdit, že by byli zanedbávali kázně církevní. Ve stopách znamenitého Arnošta kráčeli jeho nástupci (§ 85). Jan z Jenštejna přísně stíhal přestupky a nešvary kněžstva a to nejen u nižších, ale i vyšších, řídě se zásadou: „Raději ztratím úřad svůj, než bych špatně řídil církev vlastní své nebo ji dokonce zahubil.“

2. Kněžstvo tehdejší, jak svědčí historie, bylo pilno studií, věd a umění. Kněží opisovali, kupovali a sbírali knihy a konali skutky účinné lásky k bližnímu, starajíce se o chudé a posluhující v četných hospitálech atd.

To vše nesevředly o naprosté nekázni. Případy jednotlivé nelze zevšeobecňovati.

Mimo to vyskytli se právě v Čechách, kde celkem vroucí, neofřesená zbožnost rozkvétala, přísní a neohrožení karatelé všech zlořádů, kteří těšili se podpoře samého krále. Byl to Rakušan Konrád Waldhauser, jenž způsobil svými řečmi, že se hříšníci káli, přepych přestával a mravnost se upevňovala; dále citlivý Jan Milíč z Kroměříže († 1374), jenž vzdal se kanovníctví a neúnavně kázal; nadaný žák Milíčův, Matěj z Janova, působil tímž směrem svými spisy. K mužům těmto sluší všim právem přičísti i filosofa laika, zbožného zemana Tómu ze Štítného.

Ačkoliv přísnost Waldhauserova, vroucnost Milíčova i horlivé působení ostatních jasně ukazovalo cestu, jak jediné na půdě katolické provést lze žádoucí opravy, vybočilo se přece podle vzoru Jana Wycliffa, jehož spisy došly v Čechách veliké obliby, s cesty právě, a tak nastal rozvrat církve české, jenž vlastní naší způsobil škod nenahraditelných.

Muž, který vyrostl v tomto ovzduší, naplněném rozechvlostí myslí a touhou po nápravě, byl Jan Hus.

Jan z Husince narodil se 1369 z rodičů stavu neurozeného, studoval v Praze, kde se stal bakalářem teologie (1394) a mistrem svobodných umění (r. 1396). Již r. 1398 učil na universitě a r. 1403 zvolen rektorem. Na kněze vysvěcen byl r. 1400 a po dvou letech stal se kazatelem v kapli Betlémské.

Spisy Wycliffovy našly na vysokém učení pražském vřelého souhlasu. Přispívaly k tomu zmatené poměry tehdejší, v nichž snahy o opravy v církvi, zájmy národnostní a otázky sociální prudce na sebe narážely. A vůdce, jenž by jasným zrakem poměry tyto přehlížel a pevnou rukou vše ovládal, nebylo. Rychlé změny na stolci arcibiskupském a delší jeho neobsazení, slabost nástupců velikého Arnošta, a konečně prudká a násilná povaha krále Václava byly příčiny, že opravné hnutí octlo se na scesti.

Jan Hus byl mužem, jež sama povaha jeho stavěla v čelo tohoto hnutí. Povahu tu líčí Fr. Palacký: „Přísná opravdovost

v jednání, mysl nábožná, obcování i dle soudu nepřátel bezúhonné, cit něžný k přátelům, horlivá snaha o ušlechtnění národa a opravení všeho, co v církvi porušeného bylo, ale spolu také neobyčejná smělost, neústupnost k nepřátelům, do oka padající chtivost po lásce u lidu a po cti a slávě“*) tof byly světlé i stinné stránky jeho povahy.

Jeho horlivost získala mu přízeň arcibiskupovu, dvora královského i lidu. Arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka (1403—1411) dbal jeho rady a opětovně ustanovil jej kazatelem synodálním, kde Hus bezohledně káral zlořády.

Na universitě dorážely v tu dobu na sebe prudce protivy národnostní, jež ve sporech náboženských nalezaly vždy nové podpory. Čeští mistři, jsouce proti třem hlasům mistrů cizích v menšině, přijímali s velikou pochvalou spisy Wycliffovy, tak že již r. 1403 snahou mistrů cizích vyšel zákaz universitní, že 45 článkům Wycliffovým žádný člen vysokého učení „nemá učiti ani veřejně ani potají, ani rozšiřovati, chtěl-li by zachovati universitě přísahané poslušnosti a neupadnouti v pokutu na křivopřísežníka příslušící“.***) Zákazu toho však nebylo dbáno, ba čtení spisů Wycliffových se ještě rozšířilo, když Jeronym Pražský přinesl do Prahy do té doby neznámé ještě spisy jeho theologické. Hus jim nejen učil, ale podle nich i v kapli Betlémské kázal, tak že stížnosti do výstředních názorů mistrových se množily. Cizí mistři obnovili sice zákaz proti článkům Wycliffovým, ale marně. Spor se přiostrčil, když král Václav, chtěje pomocí papežovou nabýti opět ztraceného císařství, nařizoval, aby se Čechové přidrželi papeže Alexandra V., v Pise zvoleného. Cizí mistři odporovali. I podařilo se Husovi dosíci toho, že dekretem Kutnohorským přiděleny Čechům na vysokém učení hlasy tři, kdežto národům ostatním jen jeden. Mistři a studenti cizí, počtem několika tisíc, opustili Prahu. Hus zvolen podle nového řádu prvním rektorem (1409).

Zatím arcibiskup na stížnosti ke dvoru papežskému podané nařídil, aby zničeny byly spisy Wycliffovy. Hus všeho toho ne dbal a kázal stále bouřlivěji, uče i bludům Wycliffovým o církvi, o jejím majetku a j. Zdá se, že Hus u věcech theologických

*) Fr. Palacký: Dějiny nár. čes. Díl III. str. 45 (vyd. IV.).

***) Palacký l. c. III. str. 35.

nebyl myslitelem důsledným; často kolísal a přijímal názory cizí, jichž pak neústupně hájil. Arcibiskup na rozkaz papeže, jenž o událostech v Čechách byl zpraven, zapověděl kázání v kapli Betlemské. Hus neuposlechl, ale odvolal se od „papeže špatně zpraveného k papeži lépe zpravenu býti majícímu“ (1410). Arcibiskup Zbyněk prováděl však přísně rozkazy papežské a dal spáliti spisy Wyckliffovy. Když Hus ani pak neuposlechl, dán do klatby. Z toho povstaly pohoršlivé výstupy v Praze, tak že musil sám král zakročiti. Hus octl se v přímém odporu s církví. „Učení jeho podkopávalo samy základy církevní ústavy vůbec. Nepřestáváje zajisté kárati veřejné vady a poklesky představených církve, zapomínal lehce, že také pokora i poslušnost jsou ctnosti křesťanské.“ *) Nejznamenitější mistři, do té doby obránci a přátelé Husovi, pozorující, kam se řítí, odstoupili od něho (Štěpán z Pálče, Ondřej z Brodu a j.).

Odvolání Husovo, ani přímělu králova u papeže nepomohly; opatření arcibiskupova byla schválena. Když Hus vedl svou dále, vyřkl arcibiskup nad Prahou interdikt. Král, jemuž tyto spory byly nevhod, vystoupil proti arcibiskupovi, jenž odešel do Uher a tam zemřel. Jeho nástupcem se stal Albík z Uničova, dvorní lékař (1411).

V Praze nastaly bouře nové. Byly tu totiž s povolením královým i arcibiskupovým ohlašovány odpušky, a při tom sbírány příspěvky na křížovou výpravu proti Ladislavu, králi neapolskému. Hus proti odpuškám kázal a na universitě se o nich disputovalo. Královský milec, Vok Voksa z Waldštejna, vystrojil hanlivý průvod, při němž bully papežské byly spáleny. Tím byl lid rozeštván tak, že i posvátný klid chrámový byl porušen; rozvášněná mládež i kazatele tupila. Za to byli tři mladíci odpraveni, ale těla jejich za zpěvu „Isti sunt sancti“ odnesena do kaple Betlemské.

Hus byl dán znovu do klatby (1412), nedbal však toho, ba odvolal se od papeže ke Kristu. Když byl interdikt v Praze přísně zachováván, poručil sám král Husovi, aby z Prahy odešel. Arcibiskup Albík, jsa věčnými spory unaven, vzdal se své hodnosti ve prospěch olomouckého biskupa, Konráda z Vechty (1413—1421). Hus odešel na Kozi Hrádek, zboží to pana Jana Staršího z Oustí

*) Fr. Palacký I. c. III. 106.

a po jeho smrti k příznivci svému, p. Jindřichu z Lažan, na hrad Krakovec. Tam kázal lidu a psal své spisy.

Když byl svolán sněm Kostnický, jehož se Hus častěji dovolával, byl na něj Zikmundem pozván. Slíbil svou účast beze vší výhrady. Obdržev od Zikmunda průvodní list, přišel pod ochranou tří českých pánů do Kostnice (1414).

Tam zbaven byl klatby, ale zakázáno mu konati služby Boží a kázati. Když se však rozneslo, že chce uprchnouti a své suspense nedbá, byl jat a uvězněn nejprve v Kostnici, kde těžce onemocněl, a pak na hradě Gottlieben. Komise sněmovní zavedla ve při Husově řádné vyšetřování, vyslychajíc svědky a zkoumajíc bludné články, ze spisů jeho vyňaté. Hus byl třikráte veřejně vyslychán. Snažil se vyvrátiti obžaloby, ale vždy se vracel k utkvělé myšlence, aby sněmem byl z Písma sv. lépe poučen. Zdá se, „že si Hus nebyl vědom podstatného rozdílu, který jevil se mezi snahami jeho a sborovými a neviděl propasti, která se rozevřela.“ *) Hus zapomínal, že stojí proti celému pravoplatnému sboru, jemuž náleží souditi, srovnává-li se učení jeho s učení církevním čili nic. Po veřejném výslechu, při němž byly bludné články dle jeho rukopisů opraveny, nastala možnost dvojí, buď se podrobiti nebo státi na svém.

Sněm snažil se vyrovnati vše cestou smírnou. Nejznamenitější členové jeho, sám Petr Alliacký, jenž Husa dříve ostře potíral, pak kardinál Zabarella a neznámý prelát, jež Hus „otcem“ nazývá, snažili se, aby Hus podle mírné formule bludy odvolal. Sám Pálec přišel a prosil, ale marně. Hus trval na svém, tak že „sbor, neměl-li jemu přisvědčiti a dáti se od něho posléze i mistrovati, musil konečně přistoupiti k odsouzení jeho, jak toho žádali zákonové církve.“ **)

V XV. sezení, dne 6. července 1415, prohlášen byl Hus sněmem za kacíře po posledních marných pokusech, aby odvolal. Následoval smutný obřad degradace z úřadu kněžského, a nešťastný mistr vydán rameni světskému s prosbou, aby nebyl odpraven, nýbrž držán v žaláři. Prosba ta byla sice pouhou formalitou, ale vyjadřovala jasně, že církev si nepřaje smrti hříšnickovy a nikdy jí neschvaluje. Hus vydán císařem purkrabímu města Kostnice a

*) Palacký I. c. III. 90

**) Palacký I. c. III. 116.

za městem upálen; popel jeho vmeten do Rýna. Rok po tom (1416) touže smrtí sešel přítel Husův, Jeronym Pražský.

Stálost mistrova a neohroženost, s kterou na smrt šel, vzbudila obdiv i u odpůrců. Sám Eneáš Sylvius, později papež Pius II., dí: „Nižádný z mudrců nešel tak srdnatě na smrt, jako tento na hranici.“ Žel, že se netýkala srdnatost ta věci lepší.

Zásluh, jež si získal Hus zvláště o písemnictví a jazyk český, — jeť i původcem pravopisu diakritického — nikdo ovšem Husovi neupírá, a proto tím více sluší litovati, že sveden byv bludným učením Wycliffovým octl se při své neústupné povaze v tuhém odporu proti církvi.

Výrok sněmu byl ovšem oprávněn a spravedliv, neboť vyneseno na základě Husových rukopisů. Sám přítel Husův, Jeronym, v prvním okamžiku myslil, že se stala mistru křivda, ale „když“ prý „sú mi dány byly ty kusy jeho k ohledání . . ., ohledav je velmi pilně a rozmyšliv v rozumu i sem i tam ne s jedním mistrem, úplně sem to shlédl, že z těch kusuův někteří jsú kacířství, někteří bludní a jiní způsobiví pohoršení a škodliví.“ Při soudu šetřeno všeho, co soudní řád předpisoval, výslechu, svědectví, veřejného slyšení. V nálezu jsou jen články Husem přiznané.

Důležitější bludy Husovy jsou v podstatě totožny s bludy Wycliffovými, ač Hus bludů těch otrocky neopisoval. Jsou to:

- 1) Církev skládá se z předřízených, její hlavou jest pouze Kristus.
- 2) Důstojnost papežská jest z moci císařské, papež není nástupcem Petrovým.
- 3) Poslušnost církevní jest výmysl kněží.
- 4) Pán světský i duchovní pozbývá moci své, je-li v těžkém hříchu.

Články tyto byly nebezpečny, protože ve svých důsledcích vedly k revoluci na poli duchovním i světském.

Co se Zikmundova glejtu týče, odsouzením Husovým porušen nebyl; neboť a) týkal se jen cesty Husovy, ale nechránil ho od rozsudku sněmovního, b) ani Hus se toho nedomníval c) ani Čechové nehoršili se na Zikmunda, že by byl dopustil, aby byl jeho porušen. Že by byl sněm prohlásil „že netřeba kacířů držeti v iry“, nelze pravými (authentickými) svědectvími dokázati.

K otázce Husově, již třeba klidně posuzovati, třeba ještě uvést: Církev jednala správně obhajujíc podle rozkazu Kristova neporušenost svého učení. Smutné zmatky, které za doby Husovy všecken život duchovní otravovaly, počínání jeho poněkud sice vysvětlují, ale nikterak neospravedlňují. Z katolíků Husa jako člověka nikdo před Bohem neodsuzuje. Onť jest, který jej soudil sám, a máme přesvědčení, že mu byl soudcem nejen spravedlivým, ale též i svrchovaně milosrdným.

Bouře a války husitské.

Zpráva o smrti mistra Jana Husa způsobila v Čechách veliké bouře, jichž prvou obětí byli pražští faráři, protivníci Husovi. Sněm panský poslal vášnivý list do Kostnice. Odpor na všech stranách se rozmáhal.

Kusá celkem soustava učení Husova neposkytovala viditelné pásky svým vyznavačům. Proto chopili se přívrženci Husovi učení, které po odchodu Husově do Kostnice hlásati počal mistr Jakoubek ze Stříbra o přijímání pod obojí způsobou, jež Hus z Kostnice schválil, ale sněm přihlédaje k dogmatické podstatě věci v XIII. sezení zavrhl. Kalich stal se viditelným znakem odboje (kališníci), jenž se stále víc a více šířil, nalézaje hojně přívržence i mezi panstvem, laickým církevních statků.

Václav IV. choval se ke všem bouřím netečně, také arcibiskup byl lhostejný. Za to kapitola Svatovítská hájila neohroženě pravdy katolické. Když konečně Václav útoky na katolické kněží přece zakázal, bylo již pozdě. Vášnivý, odpadlý mnich, Jan ze Želiva, způsobil při procesi před novoměstskou radnicí bouři, již padli za obět konšelé. Jan Žižka z Trocnova vedl lid. Václav, uslyšev o tom, byl raněn mrtvicí a zemřel (1419). Smrt Václavova byla heslem k novým, hroznějším bouřím proti klášterům a duchovním. Kláštery i kostely drancovány a páleny, a mnoho vzácných památek zničeno.

Zikmund neprozířetelným jednáním propásl vhodný okamžik, aby se v Čechách ujal vlády. I nastal proti němu všeobecný odboj. Husité vedeni Žižkou chopili se zbraně. Počínáním Zikmundovým, jenž na Čechy svolával voje křižácké, byl odboj jen posilován. Mimo to vzpružil odpor i neslýchaný čin arcibiskupa Konráda z Vechty, jenž r. 1421 k Husitům odpadl. Statky arcibiskupské rozprodal a stržené peníze poslal svým příbuzným do Westfálska. Byv dán do klatby, zemřel jsa v opovržení u katolíků i Husitů.

Mezi Husity nebylo však svornosti. Záhy rozdělili se ve stranu mírnou a výstřední. Straně mírné stála v čele universita a Pražané (utrakvisté); klonila se čím dále, tím víc a více k církvi a stanovila již za této doby čtyři články, jež později byly základem kompaktát. Strana výstřední naproti tomu, jejímž středem stal se Tábor (Táborité), zabředala stále hlouběji v bludy náboženské

i sociální. V Čechách zatím zuřil pravidelný boj (1421—1430.) Patero vojsk křižáckých bylo poraženo, ba ani příchodu Čechů nevyčkalo. Vůdcem Táborů byl Jan Žižka z Trocnova a po jeho smrti Prokop Holý.

Táboři ve vlasti ničeho nešetřili a výpravami do ciziny pověsti české hrubě neprospěli. Katolická církev neměla v době té vrchního pastýře, rozptýlené ovce spravovala kapitola Svato-vítská, která se svolením papežovým ustanovovala ze svého středu administrátory arcibiskupství a sama tvořila radu administratorů těch, t. zv. konsistoř horní, na rozdíl od rady farářů a mistrů pod obojí na Starém Městě, kteří tvořili konsistoř dolní (kališnickou).

Kališníci mírnější toužili, jak řečeno, čím dále, tím více po spojení s církví katolickou, ale strana tábořská štěpila se neustále na nové sekty. Povstali Orebité, Sirotci a dokonce i Adamité, proti nimž i sám Žižka přísahě vystoupil. Válkami husitskými, ač Čechům získaly slávu vojenskou, přivedena země k velikému úpadku. Mnoho vzácných plodů českého ducha českou rukou zase zničeno, díla umělecká zkažena a zbořena, knihovny spáleny. Role zůstávala neoseta, obchody se zastavily, řemesla hynula. Úcta a vážnost, které požíval národ náš mezi Slovany i cizinci, ztracena a za to vše nebylo ani svornosti v národě dosaženo.

§ 90.

Kompaktáta. Čeští bratři.

Smutné, rozervané poměry v Čechách přispěly značnou měrou k tomu, že zvláště panstvo, tvořící stranu mírnější, radostně uvítalo vyzvání sněmu církevního v Basileji k želanému smíru.

Čechové vypravili do Basileje poselstvo, v němž byli mimo jiné Prokop Holý a Jan Rokycana. Ale vyjednávání, jehož základem byly čtyři články, mistry pražské university sestavené, nebralo konce. Vinna byla tím strana výstřední (tábořská), která i svými názory politickými stávala se panstvu nepohodlnou. Vše chystalo se k bratrovražednému boji, k němuž došlo u Lipan (1434), kde strana Táboritů a Sirotků potřeena byla spojenými utrakvisty a katolíky. Po tomto vítězství bylo jednání se sněmem snadnější. Po dlouhých poradách v Basileji i v Čechách přijaty

konečně čtyři články pražské, ovšem s náležitým výkladem katolickým.

Artikuly ty zněly: 1. Přijímání pod obojí způsobou se povoluje, ale spolu jest věřiti, že pod každou způsobou jest Kristus celý přítomen.

2. Svobodné hlásání slova Božího dovoluje se za dozoru biskupova kněžím, od něho poslaným.

3. Hříchy smrtelné budtež stavovány a trestány skrze ty, na kteréž to sluší t. j. skrze úřady duchovní a světské.

4. Co do světského panování duchovních nad zbožím časným vyřčeno, že i kněží i chrámové mohou míti statky; že však duchovní, jsouce jen správci zboží církevního, mají je věrně podle nařízení sv. Otců spravovati.

Na sněmu Jihlavském články ty přijaty (1436). Nazývají se kompaktáta. Císař Zikmund uznán králem českým. Ale mír zjednan jen na oko, obtížnější bylo v život jej uvést. Straně příkřejší totiž, již vedl Jan Rokycana, kompaktáta nedostačovala. Jednala tedy proti nim i za Albrechta i za Ladislava. Než strana pod obojí jsouc rozštěpena, strádajíc nedostatkem duchovenstva a podléhajíc zvlí panstva, klesala. Jiří z Poděbrad zavedl sice pokoj a pořádek, ale o potvrzení kompaktát a ustanovení Rokycany arcibiskupem marně usiloval; v Římě snažili se naopak kompaktáta vůbec odstraniti. To však se nezdařilo, ač o to usiloval kard. Karvajal, Eneáš Sylvius, zbožný a výmluvný Jan Kapistrán i učený Mikuláš z Kusy. A tak zůstávalo v Čechách vše při starém.

Když se Jiří z Poděbrad stal králem (1458—1471), nebylo lépe; naopak protivy se ještě přiosměly. Papež Pius II. zrušil kompaktáta (1462), a tak mezi stolicí papežskou a českým králem povstal spor ještě tužší. Jen smrt uchránila Jiřího klatby. Ani Vladislav II. nevymohl stvrzení kompaktát. Nesnáze strany pod obojí se množily, a nedostatek kněžstva ničil vnitřní kázeň, připravuje rozklad celé strany, jenž nastal v době reformace.

2 V Čechách tvořily se již od dob Husových sbory, které usilovaly o to, aby uvedly v život přísné mravoučné názory svých kazatelů. K nim přidružily se zbytky výstředních Táboritů. Příčiněním Rokycanovým a hlavně synovce jeho Řehoře utvořena z nich t. zv. jednota Českých bratří. Duchovním otcem jednoty té jest vlastně Petr Chelčický, který položil k ní základ spisy svými, v nichž bludné učení snoubí se s nepravým mysticismem. Řehoř spojil sbor ten spíše mravoučnými pravidly než důslednou věroukou. Na přímluvu Rokycanovu král Jiří dovolil,

aby si bratři zřídili osadu v Kunvaldě u Žamberka na panství litickém. Ale názory jednoty bratrské způsobily jí brzo pronásledování, které se opakovalo i za krále Vladislava.

Věřoukou blížili se Bratři Táboritům, ač byly tu podstatné rozdíly; mravouka jejich byla přísná, snažili se dosáhnouti prostoty života apoštolského; své zřízení konečně vzali z církve katolické. Pevnější základy jednotě bratrské dal br. Lukáš. K jejímu rozšíření přispělo, že se k ní přidaly i některé rody panské. Dominikán, Jindřich Institoris, marně se snažil o její obrácení. Později vynikli někteří členové jednoty bratrské skvělou činností literární.

b) Bohoslužba, kázeň a život církevní. (Církev svatá.)

§ 91.

Bohoslužba.

24. Z missálu Vaclava z Radče (počátek XV. stol.)

ohoslužba, jsouc výrazem vnitřního přesvědčení, stala se za této doby bohatší, slavnější a skvělejší, když náboženské vědomí se prohloubilo a duch křesťanský se vzdmáhal. Podstatných změn ovšem při obřadech mešních asvátostních není. K pobožnostem dosavadním přistupují nové. Zvláštní obliby docházejí sv. růženec a křížová cesta. Také zvonění klekání a modlitby s tím spojené všeobecně byly zavedeny.

Svátky církevní šíří se všeobecně, jako na př. svátek Božího Těla s průvodem theoforickým, Navštívení Panny Marie (Urban V. r. 1369). Sedmera bolestí Panny Marie, sv. apoštolů a j.

Jubileum, Bonifácem VIII. zavedené, koná se s velikou slávou. Doba stoletá zkrácena Klementem VI. (1343) na 50, a Pavlem II. konečně na 25 let. Za Alexandra VI. vešlo při jubileu v obyčej otvírati t. zv. sv. bránu v Římě.

Odpustky udělovaly se často a hojně; proti přehmatům některých hlasatelů odpustků papežové přísně vystupovali.

§ 92.

Církevní věda.

Vědecký život soustřeďoval se na universitách, které v této době neobyčejně vzrostly. Nastal čilý vědecký styk mezi národy křesťanskými, usnadněný tím, že řečí vědeckou byla latina. Papežové byli i za této doby předními ochránci a dobrodinci universit. Rozmnožily se nejen university, ale i žactvo. V Praze bylo až na 30.000 studentův.

Scholastika i mystika byly pilně pěstovány, zvláště členy řádů žebrových, ale neudržely se na výši doby předchozí. Scholastika upadá často v plané slovíčkářství, mystika v nejasné, rozbředlé horování. Výborní odborníci poznávají úpadek ten a vracejí se proto k sv. Tomáši Aquinskému. Ale i za této doby vyniklo mnoho znamenitých mužů v obojím směru.

Jest to zejména Jan Gerson (doctor christianissimus, † 1429), profesor theologie a kancléř university pařížské, výborný učitel a v době rozkolu muž velice činný; pak všestranně vzdělaný kard. Mikuláš z Kusy († 1464), jenž prvý ve středověku vyřkl pravdu, že se země otáčí kolem slunce, všestranně vzdělaný Roger Bacon, doctor mirabilis († 1294), ohnivý kazatel Jan Tauler († 1361), od přátel doctor sublimis et illuminatus zvaný, Jindřich Suso († 1365) a vroucí láskou k Bohu překypující bl. Tomáš Hämerken († 1471), Kempenský zvaný. Spis jeho „O následování Krista“ je knížka v pravdě zlatá, v níž prostou, důstojnou mluvou nabádá k pravé dokonalosti křesťanské. Kniha ta rozšířila se po Písmě sv. nejvíce. Filosof Leibnitz řadí ji mezi nejvýtečnější spisy, co jich kdy bylo sepsáno. Blaze prý tomu, kdo se nespokojí tím, by se mu podívoval, nýbrž kdo dle návodu jeho žije.

Mystiku pěstovaly i svaté ženy tohoto věku, na př. sv. Kateřina Sienská a sv. Brigitta Švédská.

Avšak ani jiných vědeckých oborů nebylo zanedbáváno. Máme z této doby výborné spisy o právu církevním, o mravouce, díla dějepisná (Eneáš Sylvius) a j.

Zvláště rozkvetly v této době studia biblická. Pěstovala ovšem i scholastika a mystika výklady Písma sv., ale snaha po správném a důkladném výkladu Písma sv. vedla k studiu biblických řečí a pomocných věd. Na universitách byly zřízeny proto zvláštní stolice.

Znamení výklady Písma sv. podali: Mikuláš z Lyry (doctor planus et utilis, † 1341), františkán; znaje výborně jazyk hebrejský, dbal při výkladu Písma sv. smyslu doslovného. Podobně si vedl Alfons Tostatus v Salamance († 1455). K studiu Písma sv. přispěl znamenitě kardinál Ximenes, jehož péčí vydána bible komplutenská (polyglotta), zpracovaná sborem učenců. Jsou v ní obsaženy nejen texty Písma sv., ale i grammatiky biblických řečí. Biblické studium pěstoval i znamenitý klassik, ale slabý dogmatik, Erasmus Rotterdamský († 1536).

Ani ostatním vědám neodpírala církev své pomoci. Jejím přičiněním pěstovány matematika, fysika i astronomie. Jména Rogera Bacona a Mikuláše z Kusy skvělě o tom podávají svědectví. Přímluvou a podporou církve provedl Krištof Kolombus velikolepý objev Ameriky.

2. V Čechách byla to doba Karlova, jež dala vznik novému, čilému životu vědeckému; život ten vrcholil v Tomáši ze Štítného (1330—1401), ježž zdobily ctnosti v pravdě křesťanské, vroucí zbožnost a láska k vlasti. Jeho vzdělání filosofické, živé vypravování, umělecká a pečlivá forma, a při tom dětinná oddanost církvi, jejímž je věrným synem, jeví se i v „Knížkách šesterých o obecných věcech křesťanských“ i v „Řečech besedních“. Spisy své podává „kostelu“ (t. j. církvi) k napravení jako poslušný syn církve.

Za doby Karlovy pěstován byl dějepis, jemuž sám Karel se oddával, zeměpis i cestopis; máme spisy opata Neplacha a kanovníka Beneše Krabice z Weitmile. Ani právo nebylo zanedbáváno; Karel vydal zákonník „Maestas carolina“.

Doba pozdější, husitská, vydala sice ve své první periodě, zvláště zásluhou Jana Husa, díla po stránce jazykové dokonalejší a skvělejší, ale nebylo jí lze zameziti úpadek, který vědám připravovalo vydávání polemických traktátů ceny nevalné.

§ 93.

Humanismus.

Nikdy sice nezapomnělo se ve středověku na studium jazyků klassických, zvláště latiny, ale učenci středověcí majíce na zřeteli spíše obsah spisů, nedbali hrubě krásné, klassické formy. Obrat nastal ve věku XV. nejdříve v Itálii, kde hlavně čilým stykem s východem při pokusech o sjednocení církve východní

a při výpravách křížových, zvláště pak pádem Cařihradu vznikla byla láska k jazykům klassickým, čímž nastala t. zv. renaissance čili znovuzrození věd a umění na základě klassickém. Středem těchto snah byla Florencie a potom Řím, ježto rod Medicejský a pak papežové tento směr vědecký, humanismem zvaný, horlivě podporovali.

Předchůdci humanismu v Itálii byli Dante Alighieri, Francesco Petrarca a Giovanni Bocaccio. Dante Alighieri, největší básník křesťanský, narodil se ve Florencii, zemřel a pochován jest v Ravenně (1321). Nesmrtelné dílo jeho, trojdílná „Božská komedie“, jest poetický souhrn theologie a filosofie XIII. století, dílo přímo báječného bohatství myšlenek a přec okouzující krásy a souměrnosti. Platí o něm slova básníka samého, že „jsou to sloky, o kterých Země i Nebe pracovaly“ (Ráj 25, 1). K němu druží se Francesco Petrarca, proslavený svými znělkami (1304—1374), a Giovanni Bocaccio († 1375), prosaik, pohanským svým směrem a svou frivolností špatně proslulý.

Ač byl humanismem jazyk latinský zlepšen, a znalost klassické literatury rozšířena, přece humanismus církvi spíše uškodil než prospěl. Nastalo, zvláště později, přepjaté opičení se po spisovatelích pohanských; pojmy křesťanské vyjadřovány jmény pohanskými (Minerva e capite Jovis orta = Kristus, aura Zephyri caelestis = Duch sv., dea Lauretana, spes deorum = Panna Maria); a filosofie pohanská přeceňována, kdežto na vědu církevní s patra pohlíženo, z čehož se vyvinulo povrhování církvi a jejími řády, indifferentismus a frivolnost.

V humanismu lze pozorovati směr dvojí. Starší dbal sice krásné formy, ale zůstal věren křesťanství. Pozdější humanismus však stavěl i obsah klassických děl výše než křesťanství a napodoboval nejen ctnosti, nýbrž také neřesti doby klassické. Proto většina humanistů pozdějších nevynikala ani poctivostí charakteru.

Z humanistů nejvíce vynikl Eneáš Sylvius, v Německu Jan Reuchlin († 1522), Rudolf Agricola († 1485) a Desiderius Erasmus z Rotterdamu († 1536). Erasmus byl sice muž všestranného vzdělání, ale neměl myšlenkové hloubky, mužného charakteru, ani oddanosti k církvi.

K rozšíření děl klassických znamenitě přispěl vynález tisků (r. 1440). Duhovenstvo uvítalo vynález ten s radostí a ihned zřizovalo tiskárny. Nastal brzo zápas ve všech odvětvích vědeckých. Nejprve tištěny bible. V Itálii byly mezi prvými knihami tištěnými i spisy klassické.

V Čechách počal se humanismus pěstovati za krále Jiřího z Podě-

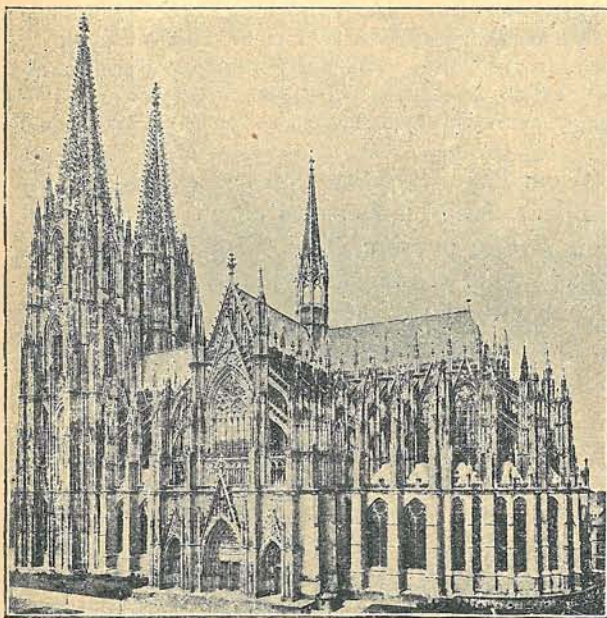

brad; Řehoř Pražský totiž počal na vysokém učení pražském čísti o Vergilioví r. 1465. Humanismus rozšířil se zvláště za Vladislava II. a vrcholu dostoupil horlivým katolickým pánem, Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic († 1512).

Knih-tiskařství rozšířilo se u nás dosti záhy. Již v XV. století byly u nás tiskárny v Praze, Plzni a Kutné Hoře. Nejstarší tištěná bible pražská jest z r. 1480 (či 1488), kutnohorská s dřevorezby (1489).

§ 94.

Církevní umění.

25. Dóm v Kolině n. R.

Poslední období středověku jest vrcholem rozkvětu umění křesťanského.

I. Stavitelství církevní dostupuje vrcholu slohem gotickým. Stavby románské byly duchu křesťanskému k výšinám spějícímu příliš těžké a těsné, silné klenby a mohutné pilíře dusily nadšení. Sloh gotický setřásl těžké součásti stav-

by, rozlomil mohutný pás zdiva a uživ lomeného oblouku, jímž přenesen tlak klenby na pilíře, šel do výše a sestrojil vzdušné prostory, myšlenky o Boží nesmírnosti, vznešenosti a velebnosti zcela přiměřené. Gotický chrám jest podivuhodným výtvozem náboženského ducha ve středověku. Křesťanský středověk postavil si jím kamenný pomník svého smýšlení.

Sloh gotický vznikl ve Francii ve XII. století, ale teprve později se rozšířil. „Gotickým“ nazván byl v Itálii. Možno rozeznávat tři doby: 1. dobu přechodní, 2. dobu gotiky přesné a 3. dobu gotiky pozdní.

Sloh gotický zachoval základní tvar basiliky, ale zakončil chór několika stranami mnohoúhelníku, a povýšiv jej o něco nad loď, vynechal kryptu. Podstatnou částí gotiky jest lomený oblouk, kterým se tlak vodorovný zmenšuje, a pilíř, na který se tlak přenáší. Pilíře vnitřní nesou klenbu, která se skládá z článkovaných žeber, tvořících kostru a slabší výplně. Kde nestačí pilíře vnitřní, přejímají tíži pilíře vnější (opěrné), spojené při slohu katedrálám s bohatě vyzdobenými opěrnými oblouky. Znakem gotiky mimo důmyslnou konstrukci jest bohaté rozčlenění jednotlivých částí pilířů, konsol a římsových uvnitř, šial, krabů a růžic zevnitř. Zdivo ustupuje nádherným, bohatou kamennou kružbou zdobeným a barevným sklem zaskleným oknům. Do chrámu vede bohatě zdobený portál a nad chrámem pne se do výše štíhlá, jako vši hmoty zbavená věž.

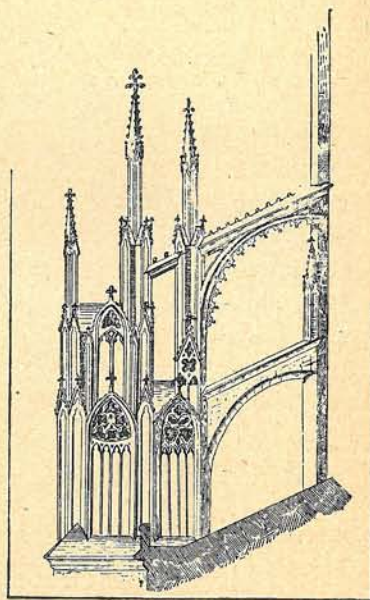
Památky slohu gotického. Ve Francii sloh gotický ve XII. století počav, dospěl k nejkrásnějšímu rozkvětu ve století XIII. Vzorem je katedrála Notre Dame v Paříži a nádherná kath. v Re-meši (z r. 1212).

V Německu dospěla gotika vrcholu pětilodní katedrálou v Kolině nad R. (z r. 1248). V Anglii památná jest kath. v Yorku. V Itálii se sloh gotický úplně neujal; stavby chrámů italských byly spíše jen goticky zdobeny. Jsou to na př.: dvojitý chrám v Assisi, Orvietě, Florencii a pohádkový dóm Milánský. V Rakousku jest vzorem gotiky Svatostěpánský dóm ve Vídni.

V Čechách našel sloh gotický brzo hojné pěstitele. Již ve XII. století vzniká sloh přechodní (chrám v Třebíči, v Milevsku a Kolině), a rozkvétá za Vladislava I. (klášter bl. Anežky v Praze, Tišnov na Mor.).

Přesná gotika, vynikající lepeší tvarů, kvetla od dob Otakara II. Nejdůležitější památky byly bohužel zničeny ve válkách husitských. Karel IV. rozvinul i v této příčině činnost velikolepou. Položil základ ke katedrále Svatovítské, jejímž prvním stavitelem byl Matěj z Arrasu a jeho nástupcem Petr Parléř. Neobyčejně zajímavý jest chrám Karlovský v Praze, centrální to stavba gotická. Pozdní gotika, libující si v přepínání výzdoby, dospěla k rozkvětu za Vladislava II. (sloh vladislavský). Slavní mistři jsou Matouš Rejsek († 1506) a Benedikt Rejt († 1554). Stavby významné jsou: sv. Barbora v Kutné Hoře a chrámy v Lounech, Mostě, Táboře a j.

II. Sloh gotický podal příležitost i plastice, aby se náležitě vyvinula. Nádherné chrámy ozdobovány sochami, bohatými

26. Oporná soustava chrámu sv. Vít v Praze.

oltáři a skvělými náhrobky. Práce tyto, ač je umělci neprováděli dle přírody, jsou ušlechtilé a vážné.

V Itálii pracoval ve XIII. stol. na základě antiky Nicolo Pisano, jenž se synem svým Janem založil zvláštní školu. Ve Florencii vynikl veliký Giotto a Andrea Pisano (dvěře baptist. florentského). V Německu působili Vít Stoss, Adam Krafft (znamenité tabernaculum v Norimberce) a kovolítec Petr Vischer (hrob sv. Sebalda).

V Čechách pěstovali plastiku hlavně stavitelé. Výtečným sochařem byl Petr Parléř. Znamenitou památkou této doby jest bronzová socha sv. Jiří v nádvoří hradu pražského od bratří Klussenbachů.

III. Malba

pěstována všestranně. Malovány chrámové stěny, sloupy i pilíře (polychromie). Malba byla buď temperová (barvy zemité se roztíraly) nebo al fresco (barvy minerální pokládaly se na čerstvou omítku). Vedle toho však

27. Fra Ang. Fiesole: Korunování P. Marie.

Jeho obrazy jsou v pravdě vrcholem církevní malby; jsouť prosyceny duchem zbožnosti, jsou to malované modlitby, zobrazená rozjímání. Fiesole maloval modle se a rozjímaje, proto vyznačuje z jeho obrazů život nadpřirozený. Svými malbami ozdobil zvláště klášter S. Marco ve Florencii.

V Německu vytvořila se škola Kolínská, jejíž štíhlé postavy vyznačují se vroucností a něžností, a Norimberská, mající přesnější kresbu.

prováděla se malba obrazů (tabulová) na dřevěných deskách.

V Itálii počal Cimabue († 1300) vymaňovat malbu ze ztrnulého byzantinského. Povstalo tam několik škol: 1. Florentská, jejíž žák Giotto di Bondone († 1337) vdechl postavám život a cit (díla v Assisi a Florencii).

2. Škola Sienská, jejíž díla vynikají vroucím zbožným citem a nadpřirozeným půvabem. Výkvětem obou škol jest zbožný mnich Fra Angelico da Fiesole († 1455).

Flanderská škola v Nizozemí počíná poprvé malovat dle skutečnosti. Bratři van Eykové užívali první barev olejových.

V Čechách povznášelo se umění mališské ve stol. XIV.; svědčí o tom četné miniatury, na nichž znamenat lze vliv půvabného vkusu francouzského. Za štedrého a umění milovného Karla povstala i zvláštní pražská škola mališská. Malířové sestoupili se totiž (1348) v bratrstvo mališské, jehož mistrem byl Dětřich, proslulý obrazy v kapli sv. Kříže na Karlštejně. Česká malba udržuje se až do doby Vladislavovy. Z doby té jsou také četné madonny vynikající milostností.

Také malba na skle dosáhla znamenitého rozvoje, k čemuž jí pomohl právě sloh gotický. Pěstován i dřevoryt a umělé vyšívaní. Umělecké řemeslo povzneslo se rovněž ke znamenité dokonalosti. Stkvostné monstrance, ozdobné křtitelnice, krásné mříže a kování, umělé vazby knih, vše povstává pod dojmem nádherných staveb gotických a spojuje se k oslavení Spasitele v jeden velikolepý chvalo zpěv.

IV. Hudba sloužila k oslavě služeb Božích. Církev, pokud bylo možno, zachovávala velebné nápěvy gregoriánské, ale zpěv vícehlasý, který se v té době rozvinul, vnikl přece i do chrámů. V té příčině vynikla zvláště škola nizozemská, jejíž mistři bývali voláni i do Itálie ke dvoru papežskému. Ale že do hudby církevní vnikaly i nápěvy písní světských, (na něž skládány mše) a že byla často umělá stavba hudební vším, a posvátný text v bohatém pletivu hlasů úplně zanikal, proto nastal úpadek.

Ze školy nizozemské vynikají skladatelé: Vilém du Fay († 1474), kaplan Jan Ockenheim († 1495) a nejslavnější Josquin de Prés († 1521), jehož skladby vyznačují se vážností a bohatostí.

V Čechách byl to opět Karel IV., jenž se staral o rozkvět církevní hudby. Mansionáři a žaltáři prováděli zpěvy chrámové. Žáci učili se zpěvu církevnímu ve školách. Nejlepší památkou církevní hudby české jsou rorátní zpěvy. Mimo to složen byl za té doby veliký počet i jiných písní duchovních (Narodil se Kristus Pán, Vstalt jest této chvíle).

Ani duchovní básnictví neleželo ladem. Vroucí chvalo zpěvy církevní, nábožné legendy, písně, duchovní hry a dramata, dojemné plankty (nářky) Panny Marie svědčí s dostatek o vřelém citu náboženském ve středověku.

Život křesťanský.

Úpadek autority církevní, jenž od dob Bonifáce VIII. počal se vždy zřetelněji jevití, nezůstal bez vlivu na kázeň a duchovní život lidu, jehož mravnost klesala a povaha opět surověla. Protože moc světská sama neměla dosti síly, aby zlořády ty stavila, počalo brzo bujetei loupežné rytířstvo, nemravnost, utlačování poddaných, lichva a podvody; náboženská horlivost chladla, svátosti se méně přijímaly. I pověra se šířila, hlavně alchymie, astrologie i čarodějství.

Avšak církev bez únavy plnila veliký svůj úkol učitelský a pastýřský, poučujíc a posvěcujíc lid nejen slovem, ale i příkladem; vychovávala zajisté muže i ženy, kteří vynikali pevnou vírou, vroucí zbožností a smyslem pro právo a spravedlnost.

O utvrzení víry starala se církev úřadem kazatelským, jenž byl přední povinností biskupů. Středověk má celou řadu výmluvných kazatelů, kteří mocí slova svého obracejí hříšníky, potírají bludy, rozplameňují lásku k Bohu a britkým mečem jazyka svého kárají zlořády a stíhají všelikou nepravost.

Z kazatelů vyniká dominikán sv. Vincenc Ferrerský († 1419), Jan Kapistrán († 1456), jehož kázání bývalo přítomno až stotisíc lidí, Jan Tauler a Jindřich Suso. O kazatelích českých viz § 88.

Církev starala se dále o školství. Na synodách byly dávány rozkazy, aby se pilně vyučovalo a spisovaly učebnice. Církev pečovala o výklad Písma sv. Čtení Písma sv. nezakazovala církev nikdy, ale ovšem bděla nad tím, aby z toho nevznikaly bludy. Že tomu tak, o tom svědčí četné překlady Písma sv. do všech skorem řečí evropských. V Čechách byl již ve XIII. stol. překlad všech knih Písma sv., které již ve XIV. stol. splynuly v jediný celek. Čechové měli tedy z národů slovanských první celý překlad bible. Nejznamenitější rukopisy jsou bible Slavatovská, Leskovecká a Mikulovská.

Církev pečovala i o posvěcení života rodinného, o upřímné obrácení hříšníků a ulevení bídy; za hrozného moru zřizovala jako druhy dobročinné ústavy a nemocnice, a kláštery byly rovněž stravovnou a útulkem chudých a bídých. Aby lid chráněn byl lichvářů, zakládala církev zastavárny (v XV. stol. montes pietatis)

I možno říci, že středověk i přes vady a nedostatky, které z lidské křehkosti lze vysvětliti, jest doboi pevné, živé víry, vroucí zbožnosti, věkem příkladných ctností křesťanských, jimiž stkví se všechny stavy bez rozdílu.

Vzorem ctností byli biskupové: sv. Ondřej Corsini, biskup z Fiesole († 1373), otec chudých a hříšníků, vzor pokory; sv. Vavřinec Giustiniani patr. benátský († 1455), jenž říkal, že arcipastýř nemá jiné rodiny než chudinu; 2. řeholníci: sv. Vincenc Ferrerský, jenž mocí a silou Eliášovou kázal pokání; sv. Bernardin ze Sieny († 1444), mocný kazatel, „druhý Pavel“, jak ho nazval Pius II. 3. laikové: bl. Mikuláš z Flüe, zbožný rolník švýcarský, vzor křesťana a poustevníka; sv. Rochus, v čas moru pravý anděl lásky k bližnímu; sv. Jan Kentský, sv. Kazimír, princ polský, vzor panické čistoty a něžné úcty k Panně Marii (od něho pochází hymnus: *Omni die dic Mariae*), patron mládeže; 4. ženy: Johanna d'Arc, panna Orleanská, kterou Angličané jako čarodějníci upálili (1431), ale Kalixt III. ospravedlnil; sv. Františka Římská, sv. Kateřina ze Sieny a j.

Sv. Jan Nepomucký.

Církev česká oslavena byla mučednictvím sv. Jana Nepomuckého.

Byl synem Velfína z Pomuka (= Nepomuka). Narodil se v polovici XIV. stol., studoval v Praze a Padově, kde byl povýšen na doktora práv. Po té stal se r. 1372 veřejným notářem. Posvěcen byv na kněze, byl oltářníkem u sv. Víta a farářem u sv. Havla, jsa při tom sekretářem a notářem arcib. Jana z Jenštejna. Poctěn byv několika hodnostmi církevními ustanoven jest generálním vikářem arcibiskupovým a konečně kanovníkem u sv. Víta. Král Václav IV. na něj zanevřel, protože mu nechtěl prozraditi zpověď manželky jeho. Vhodná příležitost k pomstě nahodila se králi, když arcibiskup potvrdil nového opata kláštera kladrubského. Král dal přední rádce arcibiskupovy mučiti a sám při tom pomáhal. Jan z Pomuka utrpěl smrtelná poranění v mučírně, byl na rozkaz králův shozen s mostu do Vltavy (20. března 1393).

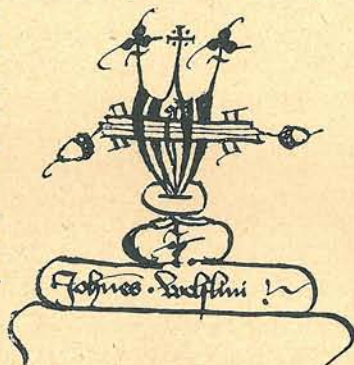
Mučednická tato smrt dokázána jest četnými svědectvími: 1. V žalobě arcibiskupa Jana z Jenštejna k papeži se praví: Ctihodný doktor Johannes, můj vikář, byl po ukrutném mučednictví... utopen“. 2. Souvěké kroniky, jako životopisec Jana z Jenštejna, Palackým nalezená kronika v knihovně sv. Marka v Benátkách, kronika lipská, falcká, pražská a j. svědčí o násilné smrti sv. Jana.

3. Totéž potvrzuje rektor vídeňské university, Tomáš Eberdorfer z Haselbachu, jenž byl r. 1433 v Praze a píše, že Václav IV. „dal Jana, zpovědníka své manželky a magistra theologie, do Vltavy shoditi, protože řekl, že jen ten je královského jména hoděn, kdo dobře vládne, a pak že tajemství zpovědního, jak se vypravuje, nechtěl porušiti.“ 4. Podobně vypravuje i Pavel Židek ve Správozně (1470).

Za bouří, jimiž byly potom Čechy zmítány, přišel rok smrti sv. Jana, jenž byl již tehdy ctěn jako mučedník, v zapomenutí a na hrobě jeho označen rok 1383 jako rok úmrtí.

Hájek z Libočan, kronikář nespolehlivý a nekritický, neuměje si obě data vysvětliti, bez dlouhých rozpaků udělal osoby dvě stejného jména, kanovníka († 1383) a suffragána († 1393). Zprávy Hájkovy při nedomůckech drželi se i i při kanonisaci byl úmrtí (1383) uve- nebylo nikdy po- tého prohlášen je- jehož tělo odpočí- porušení od roku Svatovítském a by- obecné úcty.

Sv. Jan byl r. 1719 28. Autograf sv. Jana Nepom. za přítomnosti arciznalců starožitností, lékařů, ranhojičů, právníků a řemeslníků. Když byl hrob otevřen, nalezena kostra sv. Jana neporušena, na důkaz, že jí nebylo nikdy hnuto. V lebce nalezen jazyk čerstvý a neporušený, jež lékaři prozkoumali a pod přísahou zázrak ten ztvrdili. Jazyk sv. Jana, uzavřený ve zlatém relikviáři, dnes ještě (po 184 letech) zachoval se neporušený.

Nesmyslné tvrzení německého spisovatele Oty Abela, že jesuité zavedli úctu sv. Jana místo úcty Jana Husa v Čechách obvyklé, vyvrací historie, jež svědčí, že dávno před založením řádu sv. Ignáce, ba i před smrtí Husovou byl v Čechách sv. Jan uctíván. Že jen chudičké zprávy o jeho smrti se nám zachovaly, snadno pochopíme uvážíce, že účastníci mučednické smrti sv. Jana, jsouce dílem přísahou vázání, říci nic nesměli, dílem, znajíce prchlivost Václavovu, zpráv delších podávat se obávali.

Nejstarší zprávy historické, nepřetržitá tradice, jíž ani bouřlivé doby válečné neudusily, a konečně poctivost a svědomitost

1729 za svatého pro- otevřen hrob sv. Jana biskupa, kanovníků,

otevřen hrob sv. Jana biskupa, kanovníků, Kdýž byl hrob otevřen, nalezena kostra sv. Jana neporušena, na důkaz, že jí nebylo nikdy hnuto. V lebce nalezen jazyk čerstvý a neporušený, jež lékaři prozkoumali a pod přísahou zázrak ten ztvrdili. Jazyk sv. Jana, uzavřený ve zlatém relikviáři, dnes ještě (po 184 letech) zachoval se neporušený.

osob při svatořečení zúčastněných svědčí, že svatý patron náš církev českou svým mučednictvím oslavil.

c) Ústava církevní.

§ 97.

Papežství, duchovenstvo, řehole.

Vážnost stolice papežské byla otřesena zajetím avignonským, rozkolem papežským a spory o svrchovanosti obecných sněmů.

Tím ovšem porušen i soulad mezi mocí duchovní a světskou. Moc světská nejen že nechtěla uznávati žádné závislosti na mocí duchovní, ale snažila se naopak církev podrobiti a učiniti ji služkou svých zájmů. Tyto snahy zavinily nejen neposlušnost k stolici apoštolské, ale i smutné přehmaty v soudnictví, ve správě jmění církevního, v obsazování duchovních úřadů, ba i vměšování se do vnitřních záležitostí církevních.

Poměry těmito značně ublíženo i vážnosti biskupův a kněží. Znamenití mužové této doby snažili se ovšem vážnosti a svobody církevní hájiti, vědouce, že církev bez svobody nemůže obstáti, ale neblahé poměry ty způsobily, že i kázeň církevní poklesla a horlivost pastýřská ochabla. Proto papežové přísně nařizovali synody a sněmy provinciální, které by nápravu zjednaly.

Ku provedení oprav těchto přispívali i řádové duchovní. Řehole staré byly reformovány, nové zakládány. Z nich vynikali hlavně olivetáni, jesuiti a nejmenší bratří (minimi), kterým sv. František de Paula dal přísnější řeholi, než byla řehole sv. Františka z Assisi.

Mimo to zakládány spolky duchovní i bez slibů, které měly za účel zdokonalovati své členy duchovně. Byli to zvláště Fratres de communi vita, jež založil Gerhard Groot z Deventru.

Doslov.

Středověk nese na sobě jasně pečeť věku křesťanského. Církev učinila křesťanským stát a všechny národy spojila v jedinou rodinu, jejíž hlavou byl Kristus. A právě tato jednota byla

lidské povaze měrou svrchovanou přiměřena. Že křesťanství lidstvo skutečně povzneslo, poznati lze „z mohutného vzletu všech lidských sil, z ladného rozvoje všelikých vloh, z neobyčejné výše,

29. Rafaël: „Proměnění Páně.“

keré dostupovali jednotlivci ve všech oborech věd, života a umění.“ (Novalis „Křesťanství nebo Evropa“). Není tedy středověk věkem duševní temnoty. Všichni spravedliví mužové uznávají zásluhy církve o duchovní život ve středověku.

DOBA TŘETÍ. Novověk křesťanský.

ODDÍL VI.

Od vystoupení Martina Luthera (1517) do míru vestfálského (1648).

Přehled.

Těsné pouto, které pojilo ve středověku církev a stát, láme se, byvši zvikláno bojem, který se na konci středověku rozpoutal. Snahy panovníků po sestátnění a úplném podrobení církve se množí, zvláště když jich protestantismus k tomu přímo nabádá.

Také jednota víry se rozštěpuje; nastává veliký rozkol ve víře, jenž ovšem způsobuje převraty nejen v církvi, ale i ve státě, nejen u víře, ale i v kultuře národů. Ducha náboženského ubývá, lhostejnost, nevěra, ba zřejmě nepřátelství proti víře se množí.

Církev, která přijala na počátku středověku ve své lůno národy nevzdělané, jež moudrou výchovou svou měrou netušenou vzdělala, ušlechtila a v jedinou velikou rodinu Kristovu spojila, vidí, jak otřesen jest princip autority a jak povstává vzpoura proti světovému názoru křesťanskému. Toť je také hlavní ráz doby nové, jímž zároveň položen i zárodek k pozdějším převratům politickým a sociálním. Ale nepřátelství to a vzpoura proti církvi jest zároveň i jejím obrozením a povznesením.

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 98.

Rozšíření víry katolické.

Zatím co v Evropě četné zástupy opouštěly ovčinec Kristův, přijímala církev nejen na východě, ale i na dalekém západě tisíce duší pohanských do lůna svého, kterým horlivou a obětovnou snahou nadšených missionářů, hlavně jesuitů, víra Kristova neúnavně byla hlášána.

V Asii působil v této době řád sv. Dominika, sv. Františka, kapucíni a hlavně jesuité. Nejznamenitějších úspěchů dodělal se sv. František Xaverský, nazvaný „apoštol Indie.“

Pocházel z Navarry a byl druhem sv. Ignáce z Loyoly. Již před svým odjezdem do Indie sloužil bídým v nemocnicích, konaje pravé divy účinné křesťanské lásky k bližnímu. R. 1541 odplul do Indie, přistál v Goe a staral se nejdříve o polepšení mravně pokleslého tamějšího obyvatelstva. Potom působil v Malabarsku, Travenkuru, hledaje žeň Kristovu právě tam, kde se toho jiní hrozili; jeho slasti bylo utrpení, jeho heslem „amplius“ (jen více)! V Japanu získal tisíce pohanů Kristu. Podivuhodno bylo působení jeho na lidi třeba nejpustlejší; činil divy a zázraky a měl dar jazyků. Často umdlely ruce jeho od udělování sv. křtu; vlastní rukou pokřtil více než million pohanů. Na cestě do Číny zemřel (1552).

V díle blahodárně započatém pokračovali jiní členové řádu jesuitského, hledíce se přizpůsobiti názorům i mravům národů východních a zároveň střehouce se ryzost nauky Kristovy porušiti. Tak vznikly mocné osady křesťanské v Tonkinu, Anamu, Kočinčině, na Ceylonu, Filipinách i v Tibetu, jichž pak ani kruté pronásledování úplně nezničilo. Missionářům z Tovařystva Ježíšova podařilo se proniknouti i do Číny.

Velikými vědomostmi zeměpisnými, astronomickými a mathematickými získali si přízeň císařů čínských. Zvláště prosluli učený Matěj Ricci, jenž hotovil mapy, hodiny a j. a Jan Adam Schall, výborný hvězdář, jež čínský císař učinil mandarinem. V Pekingu a Nankingu byly zřízeny chrámy, a i členové rodu císařského stali se křesťany. Krásné tyto plody nadlidského namáhání byly bohužel pozdějším pronásledováním zničeny.

V Japanu potkalo se dílo sv. Františka taktéž s velikým úspěchem. Bylo tam na 200.000 křesťanů. Ale již r. 1587 vypuklo pronásledování (26 mučedníků japonských). Byli toho příčinou protestantští Hollandané, kteří kramářským způsobem brojili proti kupcům španělským a portugalským a křesťany vinili i z vele-

zrády. Tím bylo křesťanství skoro zničeno; na tisíce mučedníků zahynulo.

V Africe působili jesuité na Kongu a v Angole, zřizující tam chrámy a školy. Na velikou újmu horlivé práci jejich byla hrozná surovost pohanských kmenů a vražedné podnebí těch krajin, a proto se tam jen zvolna křesťanství ujímalo. Také v Tangeru a Marokku působili missionáři.

Amerika stala se hned po objevení cílem mnohých věrozvěstů. Působili tam benediktini, dominikáni i františkáni. Jejich práce byla však ztěžována ukrutností a lakotou Španělů. Církev bojovala tam hlavně proti otroctví.

Dlouho vzpírali se missionáři hnusnému otroctví, jež tam Španělové zavedli; po celý život svůj bojoval proti němu dominikán Bartoloměj Las Casas († 1566) ze Seville, jenž celou silou prudké své povahy hájil ubohých Indiánů. Čtrnáctkrát přeplul oceán a všude ličil jejich bídu, až konečně zákaz otroctví vymohl. Ale lakota evropských dobrodruhů šlechtěné úmysly zase zkazila. Také papež Pavel III. (1537) důrazně se ubohých otroků ujal. Církví tedy lze děkovati, že Indiáni nebyli vyhubeni docela.

V Jižní Americe, objevené Cortezem a Pizarem, ujalo se křesťanství záhy. — V Jižní Americe působili nejprve řádové sv. Dominika, Františka a Augustina. Víra utěšeně vzkvétala. První květ svatosti na stromě církve americké jest sv. Rosa z Limy. Apoštolem Peru jest sv. František ze Solana († 1610) v Nové Granadě působil sv. Ludvík Bertrand a obrátil 150.000 Indiánů na víru Kristovu. Jesuité, přišedše 1549 do Ameriky, brzy všechny ostatní missionáře horlivostí předčili; řídíce se příkladem starých věrozvěstů, zřídili v Paraguay hojně osady (redukce); z nich utvořena republika, jejíž zřízení král španělský Filip III. schválil.

Osadníci byli nejen dobří křesťané, ale i dobří lidé. Republika tato byla ideálem, o kterém snil Plato. Ani černošských otroků církev neopouštěla. Sama jediná bojovala proti jejich otroctví, když politikové otroctví to schvalovali. Jejich ochráncem a věrozvěstem byl sv. Petr Claver († 1654), jenž z lásky k nim chtěl a vlastně byl jejich otrokem.

Boj církve s protestantismem.

§ 99.

Dr. Martin Luther. Protestantismus v Německu.

Smutné zmatky století XIV. a XV., jimiž kážeň církevní značně utrpěla, mimo to otřesená autorita církevní, kterou zvláště vášnivě výstřelky humanismu poškodily, a konečně ustavičné a, jak se zdálo, marné volání po opravách v církvi, připravily půdu velikému převratu. Bylo potřebí jen vnější záminky, aby se lavina utrhla a způsobila ohromné spousty. Záminku tu zavalil dr. Martin Luther, mnich řádu sv. Augustina a professor na univerzitě ve Vittenberce.

M. Luther byl syn horníka z Eislebenu (nar. 10. listopadu 1483); vychován byl v nerozumné přísnosti, což na ducha jeho zhoubně působilo. Proti vůli otce svého a bez rozvahy vstoupil do kláštera augustiniánů-bosáků v Erfurtě. Roku 1507 stal se knězem a roku 1508 professorem filosofie na nové univerzitě ve Vittenberce. Byl povahy melancholické, veselost střídala se u něho s hlubokou zasmušilostí. Všude viděl hřích a Boží hněv, zapomínaje na dobrotu a milosrdenství Boží a zoufaje nad mocí modlitby. Maje svědomí vrtošivé, zmítán byl z opaku do opaku: brzo se modlil, brzo zase povinnosti svých nedbal. Mimo to bouřily v nitru jeho nebezpečné vášně, pýcha a smyslnost. Celý jeho duševní stav způsobil, že dávno před svým veřejným vystoupením odstoupil od katolické nauky o ospravedlnění, jež rozhoduje o náboženském životě člověka. Mučivá a beznadějná nejistota srdce jeho hledala úlevy; i zdálo se mu, že ji vyčetl z bible, usuzuje z ní bludně, že Bůh člověka hříchem pokaženého jen skrze zásluhy Ježíše Krista ospravedlňuje, přikrýváje jimi hříchy jeho.

Příčinu k veřejnému vystoupení svému nalezl Luther v bulle papeže Lva X., jenž vyhlásil odpustky na dostavění velikolepého chrámu sv. Petra v Římě.

Učený dominikán, dr. Jan Tetzel, měl o nich v Německu kázati. Působil s velikým úspěchem také v okolí Vittenberka. To se protivníkům jeho nelíbilo, a proto Luther přibil o vigilii svátku Všech Svatých na dvěře universitního chrámu ve Vittenberce 95 thesí o odpustcích (1517).

Jan Tetzel († 1519) byl kněz bezúhonný a učený. Jest pravda, že někteří kazatelé odpustky vychvalující nadsazovali, ale Tetzel o nich špatně neučil. Bylť mu všude hlavní podmínkou, aby bylo odpustků dosaženo, sv. zpověď, sv. přijímání a půst. Tetzel tedy nezavinil výbuch reformace, jak mu mnozí vytýkali. Uznal to sám Luther, napsav ubohému muži k útěše list, v němž dí, aby se netrápil, „neboť dítě to (t. j. reformace) má jiného otce než tebe.“

Tetzel hájil učení církevního proti Lutherovi (106 thesí); na obou stranách vydáno několik obranných spisů, což vzbudilo všeobecnou pozornost. V Římě sice poznali nebezpečnost bludů, ale jsouce oklamáni pokorným listem Lutherovým, na přímluvu kurfirsta saského svolili, aby spor urovnán byl v Augsburku; tam byl Luther před kardinála Tomáše de Vio z Gaëty povolán (1518). Vyjednávání se nezdařilo. Luther bludů svých se nezřekl, ale z Augsburku tajně ušed, odvolal se na církevní sněm příští. Papežský komoří, Karel z Miltitzů, chtěje spor urovnati, počínal

30. Chrám sv. Petra v Římě.

si neobratně a i nedůstojně. Nedosáhl ničeho, leda slibu, že Luther bude mlčeti, budou-li mlčeti i protivníci jeho.

Lutherovo počínání objasňuje nám nejlépe list, v němž papeži pokorně píše a ujišťuje ho svou oddaností, a deset dní potom píše Spalatinovi, „nevím, je-li papež antikristem či jeho apoštolem.“

Mlčení toto porušila disputace, konaná v Lipsku (1519) mezi učeným dr. Janem Eckem z Ingolstadt a vittenberským professorem, Ondř. Karlstadtem. Luther se jí sám zúčastnil, ale byl na celé čáře poražen; doznal to sám, když napsal „male disputatum est“. Pohroženo mu klatbou, neodvolá-li do 60 dnů bludů svých (1520). Luther však vydal spis „Proti bulle antikristově“, v němž nazývá papeže zatvzrelým kacířem, a spálil bullu i zákonník církevní ve Vittenberce.

7/5. 574.

Luthera zřekli se sice upřímní katolíci, ale za to získal si Filipa Melanctona, profesora ve Vittenberce, jenž bystrým svým úsudkem a všestranným vzděláním Lutherovi často z nesnází pomohl, a mimo to přidali se k němu loupežný rytíř Frant. ze Sickingen, a mravně zchátralý humanista Oldřich z Huttenu.

Ani na sněmu ve Wormsu (1521), jež svolal nově zvolený císař Karel V., Luther neodvolal, začož byl dán do klatby říšské. Kurfirst saský však dal jej odvézti na hrad Wartburk, kde Luther pod jménem „Ritter Jörg“ spisoval a překládal Písmo sv., ovšem dle svých bludů. Na Wartburku dokonáno i vnitřní odpadnutí Lutherovo od církve katolické, neboť Luther počal si výčitky svědomí svého vykládati za pokušení ďáblov.

Karel V., jsa zaměstnán ve Španělich, nestaral se o Německo, a tak měli novotáři volnou ruku. Šlechta těšila se na statky církevní, nehodní mniši opouštěli kláštery a kněží brali si manželky. Karlstadt odstranil ve Vittenberce mši sv., Tomáš Münzer znova křtil, jinde počínali páchat na katolících násilí.

Císař, jsa ohrožen Turky i Francií, neměl moci, a kurfirstové, chtěje se domoci náboženských svobod, zlu nebránili. V Německu počala „selská válka“ (1525).

Luther ji uspišil. Utiskovaní sedláci vykládali si Lutherovu „evangelickou svobodu“ dle svého přání, ničili a pálili kláštery a kostely a páchali hroznou ukrutností. Luther, jenž je nazýval dříve „milými přáteli“, vybízel potom šlechtice k neúprosné přísnosti proti „loupežným a vražedným sedlákům“.

Tehdy překvapil Luther přívržence své, oženiv se s bývalou jeptiškou, Kateřinou z Bory.

Zatím však novota pokračovala; někteří kurfirstové zavedli ve svém území nový pořádek církevní a učinili Torgavský spolek (1526) k ochraně učení Lutherova.

Na sněmu ve Špýru (1529) nařídil císař, se všech stran ohrožený, podle usnesení katolické většiny, že až do příštího církevního sněmu nesmí býti zavedena žádná novota. Tomu stoupeni Lutherovi odporovali a proto nazváni jsou protestanty. Na sněmu v Augsburku (1530) podali protestanté své vyznání, Melanctonem zpracované, t. zv. „konfessi augsburskou“, o níž všechny porady a všechno vyjednávání bylo marné. Proto císař poručil, aby vše zůstalo při starém. Ale toho strana Lutherova nechtěla; knížata protestantská učinila ke své obraně spolek šmalkaldský a dovolávala se i pomoci ciziny proti

svému císaři. Slo jim hlavně o zabrané statky církevní. Císař, jsa v úzkých, uznal v míru norimberském (1532) protestantismus.

Lutherova nauka šířila se zatím dále. Luther, jsa sám zapleten v časté hádky se svými odpůrci, snažil se na jisto postaviti rozdíl mezi učením svým a katolickým (šmalkaldské artikuly) a povzbuditi přívržence své k úsilovné činnosti. Ale vzpoura proti církvi, jím započatá, postupovala i bez něho. Luther vida, že odboj jím zahájený stále mohutní, hrozil se zároveň i děsivé spousty mravní, již způsobil.

Z toho lze si vysvětliti jeho mučivou trýzeň duševní, kterou v posledních letech života jeho při něm pozorujeme. Stěžuje si, že prý nyní jest zkáza mravů větší než za papežství, a to nejen u lidu, ale i u knížat. Tím také množily se u něho pochyby, nejistota, výčitky svědomí. Pln vášně a jízlivosti odmítl pozvání na sněm tridentský, ač se sněmu církevního často dovolával. Zemřel náhle v Eislebenu 1546.

Základním bludem Lutherovým byla nauka, že člověka ospravedlňuje a spasiti může samotná víra. Hříchem prvotním byl prý člověk úplně pokázen. Ospravedlnění se člověku dostává jen tím, že sám Bůh přičítá věřícímu zásluhy Kristovy; proto prý člověk sám k svému ospravedlnění a spáse nemůže ničím přispěti, a dobrých skutků jeho není tedy nikterak potřeby. Tím tedy přestává potřeba odpustků, úcty svatých, očištění, ba i svátostí. Křest a pokání jsou pouze znamení, nikoliv však prostředkem a příčinou ospravedlnění. Luther zavrhoval mši sv., uče o Nejsv. Svátosti, že jest Tělo Kristovo v chlebě přítomno jen v okamžiku přijímání. Podobně zavrhoval církev a kněžství. Písmo sv. bylo mu jediným pramenem víry.

Luther byl nadán bohatou fantasií, byl neúnavně činný, výmluvný a také nebylo při něm zistnosti. Ale neměl pokory ani důslednosti, necháváje se unášeti vášní. Ve spisech jeho často uráží frivolní a sprostý tón, kterým mluví i o věcech posvátných. Neměl tedy Luther vlastností, jež by mu dodávaly síly a oprávnění býti reformátorem církve.

§ 100.

Reformace v Německu. Válka třicetiletá.

Novotáři vedli si proti císaři stále odbojněji, až došlo k zjevné vzpouře, kterou Karel V. pokořil bitvou u Mühlberka (1547) (válka šmalkaldská). Císař neužil však vítězství svého po způsobu novotářů, nýbrž vyjednával na sněmu augsburském (1548) o mír dále a marně; výsledek neuspokojil nikoho. Mořic saský,

jenž byl doposud císaři věren, spojil se s Francouzi a znenadání císaře přepadl. Tu byla nejprve učiněna smlouva passovská a po dlouhém jednání náboženský mír augsburský (1555), jímž dána protestantům nejen úplná svoboda, ale knížatům přiznáno i reformační právo t. j. právo nutiti poddané k vyznání, k němuž se hlásil kníže (*cuius regio, illius religio*), a ponechány jim zabrané statky církevní. Od dalšího odpadlictví a nových ztrát církevních statků mělo katolíky chrániti t. zv. *reservatum ecclesiasticum*.

Mír byl sice učiněn, ale reformace postupovala odbojně a vítězně dále. Knížata protestantská nadužívající práva reformačního, zmocnila se biskupství, opatství i klášterů. Katolíci nesměli v jejich území vykonávatí bohoslužbu a i v zemích vlastních byli vydáni stálým útokům. Vzájemné rozhořčení stoupalo. Císař Ferdinand I. marně se snažil spory urovnati. Vidouce tyto zmatky v Německu, chtěli hlavně Francouzové zeslabiti moc rodu Habsburského, jenž zůstal věrně katolickým, a ponoukali stavy protestantské k zjevnému odboji. Tak stalo se náboženství pláštěm zájmů politických. Protestanté spojili se v unii, proti níž postavili katolíci ligu.

Nahromaděné tyto vášně vybuchly konečně v Čechách r. 1618, kde vzplanul odboj proti císaři, a tak počátek svůj vzala brozná válka třicetiletá (1618—1648). Mimo válku českou lze válku třicetiletou rozdělití na válku dánskou, švédskou a švédsko-francouzskou. Ve válce dánské zvítězil císař Ferdinand II. a vydal restituční edikt (1629), jímž nařizoval, aby se všechny statky církevní, po míru augsburském zabrané, vrátily. Ve válce švédské bojoval Gustav Adolf proti poctivému a zbožnému vojevůdci Tillymu, který bývá často bez příčiny hanoben. Konečně byla válka švédsko-francouzská, již se brozná válka třicetiletá skončila; mírem vestfálským (1648) rozšířena náboženská svoboda augsburská i na kalvíny. Stavům přiřčeno právo reformační, stran zabraných statků církevních přijat status quo z r. 1624; co kdo toho roku držel, směl si ponechati.

Mírem tím značně zkrácena náboženská i politická práva církve katolické, ba bylo přímo zasaženo i ve vnitřní záležitosti její, čímž ovšem vzala značnou újmu. Proto se proti míru tomu papež Innocenc X. ohradil. Ovšem marně.

§ 101.

Reformace ve Švýcařích.

Také tato země stržena ve vír zmatků náboženských. Půdu k převratům těm zlehčováním církevní autority připravil humanista Erasmus Rotterdamský v Basileji. Reformaci prospělo i to, že Švýcarsko nemělo své metropole. Reformaci počal

Oldřich Zwingli (nar. ve Vildhausu 1484), kněz v Curychu, nepravému humanismu oddaný a podle svého vlastního přiznání ani mravně bezúhonný.

Proti církvi počal kázati v Curychu. Všechno napomínání a vyjednávání se o neústupnost Zwingliho rozbilo. Magistrát jej podporoval, protože mu Zwingli přiřkl vrchní moc v církvi. Zwingli se oženil, rada městská, lačna statků církevních, zapověděla mši sv., rozbila oltáře, obrazy, varhany a drahé kovy sebrala. Příčiněním Oecolampadia zavedena reformace Zwingliho v Basileji a rozšířila se na Bern, Šafhúzy, Glarus, St. Gallen. Naproti tomu kantony Uri, Švýc, Unterwalden, Lucern, Zug a Freiburg zůstaly věrně viře katolické. Když je Curych brannou mocí ohrožoval, došlo, hlavně příčiněním Zwingliho, k boji. U Kappelu byli Curyšští poraženi, a Zwingli padl (1531).

Zwingli učil: Člověk není svoboden, Bůh sám působí v něm i zlo (absol. praedestínace), tak že člověku nejsou pranic platny dobré skutky, odpustky, svátosti. Nejsvětější Svátost jest mu jen znamením těla a krve Kristovy. Jen víra spasí člověka, a jediným pramenem jejím jest Písmo sv., k jehož výkladu dostává se člověku zvláštního osvícení. S Lutherem měl Zwingli prudké hádky. Oba se navzájem po křesťanskou nechovali. —

II. Jan Kalvín (Chauvin) stal se reformátorem francouzské části Švýcarska. Ženeva byla ohniskem jeho reformace.

V Ženevě způsobili přívrženci Zwingliho veliké zmatky u víře, čímž zaviněn úpadek mravů a bezuzdnost. V tu dobu přišel poprvé Kalvín (nar. v Noyonu 1509), do Ženevy, když pro novotářské snahy musil ze své vlasti odejiti. Jeho přisnost však vzbudila odpor, tak že na čas ze Ženevy odešel, ale již r. 1541 byl zpět povolán a dostav moc neobmezenou, provedl reformaci. Odstraniv katolickou bohoslužbu ponechal pouze kázání, modlitbu a zpěv žalmů. Kalvín zřídil konsistoř, která bděla nad životem měšťanů, návštěvou chrámů atd.; ba i dovolené zábavy byly zakázány. I byla konsistoř tato pravým soudem inkvisičním, který vnikal i do rodin; kdo se nepodrobil, býval i na hrdle trestán. K rozšíření nauky své založil Kalvín akademii, kterou po smrti jeho († 1564) vedl Theodor Beza.

Kalvín byl bystřejší a důslednější než vrtkavý Luther a povrchní Zwingli. Učení jeho jest podobno učení Zwingliho, ale důslednější. Důsledně provedl na př. nauku o naprosté praedesti-

naci, podle níž Bůh stvořil i lidi, kteří musí hřešiti, aby se na nich spravedlnost Boží v pekle ukázala. O Nejsvětější Svátosti učil, že jest Pán Ježíš v zevnějších znameních silou svou přítomen. Bohoslužba Kalvinova byla jednotvárná a chladná. Jeho přísnost byla ukrutností. Mnozí „bludaři“ byli jím umučeni.

§ 102.

Reformace na ostrovech britských.

I. Anglie byla na dráhu bludařskou svedena Jindřichem VIII. Jindřich hájil církev proti Lutherovi (defensor fidei), ale, když církev nechtěla sňatek jeho s Kateřinou Aragonskou zrušiti, aby se mohl oženiti s dvorní dámou Annou Boleynovou, odtrhl se od církve a svedl i království své k bludu.

Jsa podporován svým dvorním kaplanem Tomášem Cranmerem, knězem nepěkného charakteru i pochybné mravnosti, odtrhl se od papeže, zbral církevní statky a prohlásil se za hlavu anglické církve. Parlament schválil vše. Kněží i laikové musili králi konati přísahu věrnosti; kdo nechtěl přísahati, byl pronásledován neb usmrcen. Povolnými nástroji královými byli ukrutný Tomáš Cromwell a úlisný Cranmer. Katolíci krváceli na popravištích. Vzorem křesťanské statečnosti byl biskup Fisher z Rochestru a kancléř Tomáš Moorus. Fisher býval vychovatelem Jindřichovým. Na popravišti řekl: „Umírám pro pravou víru katolickou, Bůh zachovejž království i krále a požehnej ho dobrými rádci.“ Tomáš Moorus, kancléř, byl muž neobyčejně vzdělaný, bezúhonný, pevné víry. S klidem vstoupil na popraviště. Jindřich, jenž se šestkrát oženil, dal odpravit 2 královny, 12 vévodů a hrabat, 164 šlechticů, 2 kardinály, 2 arcibiskupy, 18 biskupů, 500 kněží a mnichů a asi 70.000 poddaných.

Za nezletilého a nesamostatného Edvarda VI. zavedl Cranmer s lordem Seymourem, vévodou Sommersetským, protestantismus. Vyznáním víry bylo „42 článků“ Cranmerových. Vyznání katolické trestalo se smrtí.

Královna Marie (1553—1558), jsouc horlivou katoličkou, obnovila spojení s Římem, ale nešetřila vždy náležitě mírnosti k bludařům, ač jí k tomu rozvážný papežský legát, Reginald Polus, radíval.

Královna Alžběta (1558—1603) dokonala odloučení Anglie od víry katolické.

Nemajíc podle zásad katolických práva na trůn, jenž náležel Marii Stuartovně, obrátila se úplně k protestantismu. Sestaveno 39 článků, na něž musil každý přísahati (Act of supremacy). Hierarchické zřízení církve bylo zachováno, ač se vyskytli někteří, již ho chtěli odstraniti (presbyteriáni, pu-

ritáni). Alžběta, zvláště od poprav Marie Stuartovny, řádila krutě proti katolíkům. Kdo se nechtěl učeni katolického zřici, byl trestán, všechny úkony kněžské byly zakázány, a přísné tresty stihaly toho, kdo katolické kněží přechovával. V smutné této době bylo dosti hrdinných kněží, kteří nešetřice života svého, katolíkům sv. svátostmi sloužili a v úkrytu bohoslužbu konali. Mnozí ovšem zahynuli na popravišti. Tak na př. byl umučen hrdinný kněz, blah. Edmund Kampian.

Za nástupce Alžbětina, Jakuba I., syna Marie Stuartovny, trvalo pronásledování katolíků dále. Prachové spiknutí (1605) přičteno neprávem jesuitům a katolíkům. Za slabého Karla I. nebylo lépe. Za něho hrozně proti církvi řádil Olliver Cromwell. Na hlavu knězovu byla vypsána odměna jako na zvěř.

Škotsko propadlo reformaci záhy. Za Jakuba V. (1524—1542) byl klerus sešlý, lid nevědomý a šlechta hrabivá. Není divu, že se reformace šířila. Ještě hůře bylo za nezletilé Marie Stuartovny. Fanatický John Knox počal zaváděti kalvinství, jež se tak rozmohlo, že proti královně, již prohlásili za služku ďáblu, bylo zosnováno vzbouření. Marie utekla do Anglie, kde ji po devatenáctiletém věznění dala Alžběta odpravit. Protestantismus zvítězil. Přes všecko utrpení udrželi se však katolíci ve Škotsku přece.

Irsko, věrno svým katolickým tradicím, nebylo dotčeno novými proudy až za Alžběty, která chtěla zavést v Irsku protestantismus násilím. Z toho povstaly dlouhé a krvavé boje za víru a svobodu, v nichž šlo o vyhlazení Irčanů. Za Karla I. byli Irčané dohnáni ke vzpouře. Cromwell se na nich mstil ohněm i mečem. Statky jejich byly konfiskovány, a 20.000 Irčanů prodáno za otroky; ale víra katolická jim vyrvána nebyla.

§ 103.

Reformace ve Francii a Nizozemi.

I. Francie odporem proti sv. stoli, obojetným počínáním dvora královského a rozšířením dřívějších bludařstev byla k přijetí nové nauky připravena. Již za Františka I. rozšířil se protestantismus. Kalvínům dostalo se jména hugenotů.*

*) Význam slova hugenoti (franc. huguenots) není jasný. Jest mnoho výkladů fantastických. Pravdě nejpodobnějším zdá se býti, že slovo to vzniklo z „Eidgenossen“ = Eignots, politické to strany v Ženevě, nebo od jejího vůdce Huguesa.

Král Jindřich II. doma sice hugenoty pronásledoval, ale mimo říši snahy protestantů proti rodu Habsburskému podporoval. Za slabé vlády Františka II. a Karla IX. byly poměry ještě horší. Vládychtivá a úskočná Kateřina Medicejská, matka Františka II., nemajíc ducha katolického, klonila se brzo sem, brzo tam. Mimo to zápasili mezi sebou u dvora katoličtí Guisové a kalvíniští Bourbonové. Hugenoti šířili bez ostychu spisy hanobící církev katolickou, jimiž byly na mnohých místech způsobeny výtržnosti proti katolíkům. Majíce mocné ochránce, hugenoti odvážili se i útoku na krále Františka II. a mohutněli stále, tak že již r. 1562 vydán pro ně toleranční edikt. Ale tím se nespokojili.

Hugenotům nešlo o náboženskou svobodu, nýbrž o vlastní nadvládu a zničení mocného katolicismu. Svědčí o tom hanobení chrámů a kněží, zvláště na jihu Francie, a pálení sv. obrazův a ostatků. Smutné poměry ty vedly konečně k náboženským válkám, v nichž dály se veliké ukrutnosti. Mír, který byl po třetí válce v St. Germain en Laye učiněn a hugenotům svobodu zabezpečoval, netrval dlouho. Hugenoti, nabyvše moci u dvora, hleděli zbaviti Kateřinu Medicejskou vlivu jejího. Kateřina, nejsouc v prostředcích vyběra, namluvila králi, že hledají jeho bezživotí, a způsobila pověstnou noc bartolomějskou (24. srpna 1572), v níž hugenoti, shromáždění na svatbě sestry královny, úkladně byli povražďeni.

Noc bartolomějská byla zločinem čistě politickým. Zahraničím dvorům bylo totiž oznámeno, že úklady proti životu královi byly šťastně odvráceny, a proto Řehoř XIII. konal „Te Deum“ a blahopřál králi. Z toho povstala bajka, že papež slavil „Te Deum“ pro zavraždění kacířů. Také počet obětí se zveličuje. Nebyloť jich 20.000—30.000, nýbrž jen 2—3 tisíce. Při tom však bylo zabito i mnoho katolíků, kteří hugenotů s nasazením vlastního života chránili. Zvláště činili to katoličtí biskupové.

Z toho povstaly nové boje, jimiž byla Francie přivedena na pokraj záhuby. Katolíci, utvořivše ligu, hájili neohroženě svého náboženství. Jindřich IV. Navarrský stal se katolíkem, ale dal hugenotům ediktem nantským úplnou svobodu. Ale když nebyli hugenoti ani potom spokojeni a strojili nové vzpoury a bouře, byla moc jejich energickým ministrem Ludvíka XIII., kardinálem Richelieu, zlomena. Richelieu hugenoty jako stranu politickou potlačil, ale jinak si mírně proti nim počínal.

Nizozemí bylo protestantismu velmi náchylné, neboť rozsáhlý obchod, veliký blahobyt a rozšíření humanismu mu tam půdu výborně připravilo.

Za Karla V., jenž byl v Nizozemí velmi oblíben, podařilo se ještě vznikající novotářství potlačit. Ale novoty, jež zavedl Filip II., jakož i to, že

dlelo vojsko španělské v zemi, způsobily velikou nespokojenost. V čelo nespokojenců postavil se tížádstivý Vilém Nassavský, princ Oranský, k němuž připojili se hrabě Egmont a Horn. Přívrženci jejich dali si jméno Geusů (gueux = žebrači). Spolek tento hledal pomoci v cizině; ale když přijal ráz úplně protikatolický, zřekli se ho stavové katoličtí, vzpoura potlačena, a Vilém Oranský prchl. Na neštěstí poslal Filip do Nizozemí vévodu z Alby, jenž počal vládnouti rukou železnou; to vedlo k povstání novému, v němž Vilém Oranský dobyl úspěchů. Obě strany počínaly si krutě; Filip II. vévodu z Alby sice odvolal, ale bylo již pozdě.

Provincie severní přijaly kalvínství; vládl tam Vilém. Jih (Belgie) zůstal katolickým. Po dlouhých bojích se Španělskem byla r. 1648 uznána neodvislost Hollandska.

§ 104.

Reformace v Čechách.

Nauka Lutherova našla brzo cestu do Čech, majíc tu půdu dobře připravenou. Strana katolická byla oslabena, nemajíc duchovního pastýře, a strana pod obojí vydána jsouc panstvu na milost a nemilost a mimo to ustavičnými spory rozrývána, stále víc a více klesala; zle bylo i s Českými bratry, kteří vyšedše z mravoučného blouznění, neměli pevné a důsledné soustavy věroučné, jež jedině mohla jich chrániti od rozkladu. Poněvadž pak od dob Vladislava II. nebylo v zemi trpěno žádných sekt, skrývaly se ve straně pod obojí. Nedivno tedy, že brzy navázány styky s Vittenberkem. Učinil tak již farář M. Poduška; četní kazatelé němečtí hrnuli se do Čech. Vlivem Lutherovým zvolen administrátorem konsistoře pod obojí Havel Cahera, jeho stoupenec. Podobně tomu bylo na Moravě.

Ferdinand I. (1526—1564) byl horlivý katolík; věděl, že počínání novotářů je Čechám nebezpečno, a proto hleděl zavádění protestantismu překaziti. Ale bylo těžko zkrotiti odbojně panstvo, které stranu pod obojí stále víc a více vhnělo v náruč protestantů. Teprve když po porážce u Mühlberka ztrestal Ferdinand stavy české za pomoc poskytnutou spolku šmalkaldskému, počal úsilovně zaváděti náboženský řád v Čechách. Vydav přísné nařízení proti bludařům, kteří musili Čechy opustiti, uvedl do Čech řád jesuitský (1556). Jesuité zřídili kolej Klementinskou v Praze, zakládali školy nižší i vyšší, zejména akademii Ferdinandovu. Po 140 letech obsazen konečně snahou Ferdinandovou osiřelý stolec arcibiskupský v Praze, na nějž dosedl výborný

muž, velmistr řádu křižovnického, Antonín Brus z Mohelnice (1561—1580.)

Nový arcipastýř, horlivý a výmluvný, zúčastnil se sněmu tridentského, jehož opravy hleděl v Čechách provést. Avšak byla to práce veleobtížná. Byl totiž veliký nedostatek duchovenstva, tak že jeden kněz musil spravovat i tři farnosti. Spolu s Ferdinandem vymohl na papeži Piu IV. stvrzení kompaktát (1564), jichž však strana pod obojí nedbala. Arcibiskupovi svěřena také dohlídka na spisy tiskem vydávané (censura).

Ale snaha Ferdinandova, protestantismus v Čechách udusiti, se nezdařila. Jsa zapleten ve války s Turky, nemohl s důrazem nařízením svých prováděti, a tak se protestantismus šířil dále.

Když pak nastoupil Maxmilian II. (1564—1576), jenž se k protestantům choval snášlivě, novotáři doufali, že proud reformační zachvátí i země rakouské. V Čechách ovšem šířilo se luteránství zvláště mezi šlechtou, která se však tím stále víc a více zamotávala v osidla cizích nepřátel rodu Habsburského. Maxmilian nepovolil sice stavům konfesse augsburské, ale když se s jednotou bratrskou shodli na tak zv. „konfessi české“ o 25 artikulích, ústně ji připustil (1575). Protestantští stavové zvolili defensory víry.

Rudolf II. (1576—1612) byl upřímným katolíkem, ale povahy mírné; všímal si spíše věd a umění než bojů náboženských. Proto odvaha stavů protestantských za něho ještě rostla, zvláště když povstaly neblahé spory mezi Rudolfem a Matyášem o trůn. Přísná nařízení Rudolfova proti jednotě bratrské nepomáhala, naopak strana protestantská vynutila na králi pověstný „majestát“ (9. července 1609), jímž nabyla úplné svobody a dovoleno jí i na statcích královských zřizovati chrámy a školy.

Pro katolíky byly to ovšem těžké chvíle, ale i oni sílili, jsouce horliví u víře, zvláště od těch dob, co nejprve mezi studenty a potom i mezi ostatními stavy zřízeny byly „Marianské družiny“, jichž původcem byl bl. Edmund Kampián, který byl pro svou víru katolickou v Anglii umučen.

Také výborní arcibiskupové podporovali stálost katolíků u víře. Tak nábožný a vzdělaný nástupce Brusův, Martin Medek z Mohelnice (1581—1590), hájil církve proti bludařům a dbal i nápravy kázně v církvi. Jeho nástupce, ušlechtilý, věd i uměn milovný Zbyněk II. Berka z Dubé, měl těžké postavení, když byla za Rudolfa protestantům vydána i konsistoř pod obojí a universita Karlova.

Po odstoupení Rudolfově zhoršily se za Matyáše (1611—1619) poměry tak, že těžké mraky zvěstovaly blížící se bouři. Katolíci měli v době té obětovného a neohroženého arcipastýře, premonstráta, zakladatele knihovny strahovské, Jana Lohela (1612—1622).

2. Na Moravě šířil se protestantismus, právě tak jako v Čechách, kazateli z Německa. V Jihlavě kázal Pavel Speratus, v Mikulově novokřtěnec Balth. Hubmayer. Domácí šlechta novotám těm přála.

Za Ferdinanda I. vystěhovali se Čeští bratři na Moravu, přijavše za svého starosty Jana Augusty nauky Lutherovy. Jsouce chráněni mocným pánem Karlem z Žerotína založili četné obce, v nichž zřídili tiskárny. V ruchu literárním vynikli zvláště starší jejich, Jan Blahoslav († 1571.)

Za Maxmilianu hájil víru katolickou na Moravě biskup olomoucký, Vilém Prusinovský, jenž konal synody a uvedl řád jezuitský do Olomouce. Podobně působil i jeho nástupce, Jan Grodecký. Ale i na Moravě se protestantismus šířil a stavové vcházeli ve spojení se stavy českými.

§ 105.

Bitva na Bílé Hoře. Reformace katolická.

Ještě za života Matyášova zvolen a korunován byl Ferdinand Štyrský za krále českého, a stavové jemu přísahali. Ale cizozemské vlivy, usilující o pokoření moci rodu Habsburského, neustávaly připravovati i v Čechách půdu svým záměrům. Šlechta cizí, již se s protestantismem do Čech mnoho nastěhovalo, lásky k zemi české nemajíc a jen po požitcích a statcích bažíc, podporovala ovšem vlastizrádné tyto proudy, od nichž i někteří rozvážní nekatolíci, jako Karel z Žerotína, varovali. Marně. Bylo potřebí jen nepatrné jiskry, aby zhoubný požár se zanítil. Příčina ta našla se brzy. Protestanté, nedbajíce majestátu, stavěli chrámy též na statcích církevních. Když se tak stalo v Broumově na statku tamějšího opata, Wolfganga Selendra, a na panství arcibiskupském v Hrobech, byly kostely ty nejprve zavřeny a pak na rozkaz císaře Matyáše kostel v Hrobech (u Teplice) rozbořen (1618).

Této události užili protestantští stavové k vzpouře. Přišedše na hrad pražský, vyhodili císařské místodržící, horlivé katolíky Jaroslava z Martinic a Viléma Slavatu i s písařem

Fabriciem z oken. Všichni tři byli však zachráněni. Stavové zvolili 30 direktorů, vyhnali arcibiskupa, jesuity i katolické pány, a jsouce podporováni unií protestantskou, strhli k odboji i Moravu a Slezsko. Když za této bouře Matyáš zemřel (1619), odepřeli korunovanému králi Ferdinandovi II., znajíce ho jako horlivého katolíka, poslušnost a způsobem nezákonným prohlásili za krále kalvína Bedřicha Falckého.

Ferdinand marně napomínal k poslušnosti; Thurn přitřhl s vojskem až k Vídni, a Mansfeld řádl v Čechách. „Zimní král“ Bedřich přišel do Čech, dal kazatelem Abr. Skultétem popleniti chrám Svatovítský a zavésti bohoslužbu kalvínskou. Šlechtici, kteří zůstali Ferdinandovi věrni, byli odstraněni neb uvězněni, statky církevní pobrány, kardinál Dietrichstein na Moravě musil do vyhnanství, farář holešovský, bl. Jan Sarkander, byl umučen, nechtě vyzraditi zpověď pána z Lobkovic (1620).

Konečně sebral Ferdinand vojsko, jež vedeno Maxmilianem Bavorským porazilo vojsko stavovské na Bílé Hoře (8. list. r. 1620). Bedřich spasil se hanebným útekem z Čech. Ferdinand odbojné stavy na hrdle i statcích přísně potrestal.

Bílá Hora bývá často zvána pohromou českého národa, jejíž příčinou byla prý církev katolická. Neprávem. Odboj stavů byl dílem vzpoury z ciziny živene a náboženským pláštěm zakryté. V čele odboje byli většinou cizinci (Thurn, Anhalt, Hohenlohe, Mansfeld), upřímní Čechové naproti tomu i nekatolíci od vzpoury zrazovali (Karel z Zerotína). Stavové čeští nevázaností, vládychtivostí a zaslepeností svésti se davše, v záhubu střemhlav se řtili.

Pravda jest, pravda smutná, že národ český po bitvě bělohorské děsnými pohromami války 30leté ožebračen a uštván v tuhý upadal spánek, když byla před tím víra i národnost lehkomyšlně uvedena v nebezpečí svrchované. Ale zda nebyl spánek ten dílem Prozřetelnosti, aby posilnil národ k životu novému? Právě v době předbělohorské ustavičnými hádkami náboženskými kleslo vědomí národní tou měrou, že Čechové otupěli k nejvzácnějším pokladům lidským, k víře a národnosti své. Proto mnozí historikové (Tomek, Brandl) praví, že „porážkou na Bílé Hoře nepřírozené Čechů těžiště, jež do Němec kladli, zničeno jest a Čechové obdrželi své těžiště tam, kde jedině nevývratné jest — v sobě samých.“

Ferdinand II. (1619—1637) jsa přesvědčen, že nebude v Čechách dříve pokoje, dokud nebude tu pouze jedině vyznání náboženské, počal tak zvanou reformaci katolickou v Čechách i na Moravě, užívaje, jako jiná knížata, všeobecně uznávaného práva reformačního (cuius regio, illius religio).

Vydal tedy rozkazy, jimiž nejprvé všichni nekatolíci kaza-

telé byli z Čech vypověděni. Protestantům odňata universita a dána jesuitům. Zapověděno užívati kalicha, kostely odevzdány katolíkům a všichni měli se účastniti služeb Božích. Zřízeny zvláštní komise královské, jež měly reformaci vésti. Konečně r. 1627 vydán rozkaz, že král nemíní trpěti nekatolíkům ve svém království. Proto musili do šesti měsíců buď vrátiti se k víře katolické nebo prodati statky a zemi opustiti.

Pravda jest, že komise ty užily nejednou i prostředků násilných, s nimiž nelze souhlasiti a jichž ani sám Ferdinand ve svých rozkazech nemínil; užilť přísnějších prostředků jen tehdy, když nekatolíci udržovali vlastizrádné spojení s cizinou. V době této zvláště horlivě působil arcibiskup pražský, kardinál Arnošt hrabě z Harrachů (1623—1667), a řád jesuitský.

Arcibiskup i jesuité stavěli se rozhodně proti reformaci násilné, doporučíce hlavně missie. Proto také kard. Harrach*) podporoval různé řády a zřídil seminář; do Čech přivezl též tělo sv. Norberta (1626). Již Ferdinand za souhlasu Harrachova chtěl zříditi v Čechách nová biskupství, což však provedeno až později.

Za těchto dob vystěhovalo se z Čech mnoho nekatolíkům. Mezi nimi bratrský starosta, Jan Amos Komenský, jenž svými spisy znamenitě proslul a jméno české proslavil, ale svým souhlasem s nepřátelskými vpády do Čech vlasti valně neposloužil.

O této reformaci katolické usuzuje dějepisec Dr. A. Rezek: „Zkrátka z celého průběhu katolické reformační činnosti jest viděti, že kde působili missionáři sami, odbývala se věc klidně, kam přišla komise, docházelo k bouřím nebo k pokrytectví.“

Poznámka: O působení řádu jesuitského v Čechách viz § 111. —

§ 106.

Protestantismus v ostatních zemích evropských.

1. V zemích rakouských rozšířil se protestantismus snahou kazatelů vittenberských, kteří působili v Tyrolsku, Rakousích a Štyrsku, jsouce podporováni šlechtou i městy. Ferdinand I. zapověděl šíření spisů protestantských, jakož i studia na universitě vittenberské a přivedl do Vídně znamenitého světce, horlivého učitele bl. Petra Canisia, jenž napsal katechismus ku potřebě škol katolických. Za Maxmilianu II. dosáhli stavové

*) O jeho činnosti a zároveň o katolické reformaci viz spis: Dr. Fr. Krásl: Arnošt hrabě Harrach.

rakouští náboženské svobody a proto se protestanství i tam šířilo. Karel, vévoda štyrský, uvedl sice do Štyrského Hradce jesuity a svěřil jim založenou tam akademii (1578), ale brzy vymohli si i stavové štyrští náboženskou svobodu. Nástupce jeho však, Ferdinand (1598), náboženství katolické, valně ovšem oslabené, opět zavedl. V Tyrolsku zachována jednota víry, ač i tam někteří šlechtici přáli novotám. Ferdinand II. byl sice protestantskými stavy v samé Vídni ohrožen, ale konečně byl přece vojskem svým osvobozen. Také v Horních i Dolních Rakousích bylo za něho náboženství katolické obnoveno.

Do Uher přinesli nauky Lutherovy studenti z Vittenberka. Šlechta, statků církevních dychtivá, snahy ty podporovala. Nad luteránstvím však nabylo v Uhřích převahy kalvinství.

V Sedmihraděch původ vzal protestantismus skrze kupce, až do Německa za obchodem dojíždějící.

Polsko seznámili s protestantismem studenti a čeští emigranti. K novému učení klonila se universita krakovská. Bojům později vzniklým učiněn konec mírem varšavským (1573), jímž dána dissidentům (t. j. protestantům) stejná práva s katolíky.

Prusko přijalo protestantismus, když Albrecht braniborský, velmistr řádu německých rytířů, odpadl r. 1525 od víry, oženil se s dánskou princeznou a zemi prohlásil za panství světské. Týmž způsobem přijalo protestantismus Livonsko a Kursko.

Ve Švédsku zavedl protestantismus Gustav Vasa. Aby lid katolický novoty spíše přijal, ponecháno zřízení i obřady katolické.

Dánsko přijalo nauku Lutherovu za Kristiána II.

Norvéžsko, jsouc spojeno s Dánskem, přijalo protestantismus od Dánů. Island vzdoroval dlouho, teprve r. 1551 přijal reformaci.

Italie a Španělsko hlavně péčí panovníků a poměry politickými vůbec byly reformace ušetřeny. Ale i tam vrhala reformace své stíny, jevíc se poblouzením pantheistickým nebo rationalistickým. V Italii na př. smutně v té příčině proslul Giordano Bruno († 1600), jenž hlásal pantheismus, tupě veškeré náboženství.

§ 107.

Příčiny rychlého vzrůstu protestantismu.

Zkoumáme-li bedlivě převrat, který se stal v XVI. století, a přemýšlíme-li o příčinách rychlého jeho vzrůstu i o jeho následcích, shledáváme, že reformace není nikterak dílem Božím,

nýbrž že vyrostla z příčin přirozených, jsouc prostředkem Prozřetelnosti Boží k potřebné nápravě v církvi.

Z příčin těch vytknouti lze

a) na straně katolické:

1. Nedbalost a nezpůsobilost některých biskupů.

Někteří biskupové, většinou šlechtici, byli spíše světskými knížaty než duchovními. Hromadili benefícia, s poddanými se svářivali a o kněžstvo a církev málo se starali.

2. Nekázeň v klášteřích.

Mnozí stávali se mnichy jen proto, aby měli pohodlný život. Mniši takoví pak sháněli se jen po požitcích tělesných, odříkání klášterní jen s nechutí nesli

3. Poblouzení vědy.

Humanismus a pěstitelé jeho pro lásku k pohanství a hříchům jeho zapomínali rádi na Krista a obtížné ctnosti křesťanské (sr. § 98.)

b) na straně reformátorů:

1. Výhody časné, jež učení jejich poskytovalo.

Reformátoři odstranili vše, co se přiči pýše, rozmařilosti a smyslnosti lidské, jako zpověď, půst, sliby, nerozlučnost manželství, coelibát. Šlechtě dány na pospas statky církevní a lidem všem dávala „evangelická svoboda“ právo volného zkoumání.

2. Způsob, kterým se učení šířilo.

Reformátoři bojovali zdánlivě proti zlořádům a zatím bořili nauky katolické a v pochybnost uváděli i pravdy křesťanské. Učení šířeno slovem (kázáním), písmem (spisy), obrazy (Cranach). Často byl převrat náboženský spojen s převratem politickým. Většinou užito k rozšíření nové nauky hrubého násilí (cuius regio, illius religio).

Avšak tento rychlý vzrůst protestantismu měl účinek neočekávaný a svrchovaně blahodárný, v němž nelze neviděti prst Prozřetelnosti Boží; protestantismus způsobil totiž dlouho želanou nápravu v církvi.

Církev zdála se býti zničena, vši moci zbavena a znetvořena. Ale tu jako suchý strom náhle se zazelenala, vydala květy i ovoce podivuhodné krásy. Učení církevní přesně stanoveno, horliví pastýři vedou stáda sobě svěřená k svatosti, zástupy světců, věrozvěstů, učenců i umělců krásli církev, nové ústavy a řády oživují církevního ducha, v novém jasném lesku stkví se stolec sv. Petra. Kdežto protestantismus vnitřními spory slábne a se rozpadá, pevná skála církve katolické mohutní a tvrdne v jednotě učení i zřízení.

Dějiny vnitřní.

a) Ústava církevní.

§ 108.

Sněm tridentský.

Těžké rány, jež církvi zasadil protestantismus, byly zároveň lékem, jež Prozřetelnost Boží připravila k ozdravení církve a k úplnému provedení oprav v hlavě i údech. K provedení těchto oprav svolal pap. Pavel III. dlouho žádaný

sněm církevní do Tridentu (XIX. obecný) (1545—1563).

Sněm ten zasedal 18 let s dvěma přestávkami, z nichž jedna trvala dvě, druhá deset let. Protestanté, kteří se stále na sněm odvolávali, byli několikrát vybidnuti k účasti, ale marně.

Činnost sněmu toho byla velikolepá; zúčastnil se ho mužové znamenití, na př. kardinál Reginald Pole, sv. Karel Borromejský, biskup Stan. Hosius a j.

Na sněmu jednalo se o rozkvětu víry a náboženství katolického, o vyplenění bludařstev, o sjednocení církve a nápravě duchovenstva i lidu. Toho dosaženo po dlouhých, namáhavých poradách, jichž se zúčastnili nejvýtečnější tehdejší bohoslovci. Výsledek porad těch ohlášen byl v 25 veřejných sezeních. Usnesení sněmovní obsahují:

1. nálezy o víře (*decreta fidei*), v nichž katolické pravdy náboženské, zvláště novotáři popírané, slohem jasným i vznešeným a uhlazeným byly vyjádřeny a bludy, jich se týkající, stručně zavrženy (*canones*).

Zvláště památno jest sez. V. o hříchu prvotném, sez. VI. o ospravedlnění, sez. XIII. o Nejsv. Svátosti, sez. XXII. o mši sv. a j.

2. nálezy o kázni církevní (*decreta de reformatione*), jimiž se nařizuje důkladné vzdělání duchovenstva v seminářích, residence (bydlení na místě svého působení) biskupům a farářům a konání diocezních synod. Mimo to opraveno právo manželské (*forma tridentina*) a pořízen seznam závadných knih (*index librorum prohibitorum*). Sněm sestavil katolické vyznání víry (*professio tridentina*), nařídil nové vydání Písma sv., katechismu a obřadných knih i opravu kalendáře.

Usnesení tato, jež papež Pius IV. schválil, byla v zemích katolických prohlášena a opravy v nich nařízené horlivými biskupy provedeny.

§ 109.

Provedení oprav tridentských.

Naplnění vřelou láskou k církvi postarali se otcové sněmu tridentského nejen o upevnění víry a povznesení kázně, ale i o utvrzení církevní jednoty a úcty k stolici papežské. V život církevní vlila se nová síla, ratolesti její pučely.

Bylo však třeba, aby spásonosná tato usnesení uvedena byla soustavně v život. O to postarali se výborní papežové, biskupové a kněží, kteří v této době působili. Uvádíme z nich:

I. papeže.

Pius IV. (1559—1565) zřídil kongregaci kardinálů, která bdíti měla nad provedením tridentských usnesení (*congregatio interpretum*).

Za jeho nástupce, sv. Pia V. (1566—1572), muže to dobrotivého a nábožného, jemuž jedinou zábavou byla modlitba, vydán sněmem žádaný katechismus (*catechismus Romanus ad parochos*), opraven breviř i missál a provedeny opravy v klášteřích. Jeho vláda jest vrcholem reformace katolické. Jemu se podařilo sjednotiti knížata křesťanská k boji proti Turkům, jež porazil rytířský don Juan d'Austria v památné bitvě u Lepanta (1571).

Řehoř XIII. (1572—1585), nejlepší právník této doby, dbal zvláště o povznesení školství, na něž vydal ohromné summy. Opravil kalendář juliánský, poručiv v říjnu 1582 vypustiti deset dní. Vydal zákonník církevní (*corpus iuris canonici*).

Řehoř XIII. zřídil nové kongregace, založil *collegium Romanum*, velikolepý to ústav vzdělavací, a bohatě nadal *collegium Germanicum*, jež bylo založeno pro vzdělání kněží z Německa a Rakouska.

Sixtus V. (1585—1590) vynikal velikými vlohami panovníckými, pilí a ctností. Spořádal církevní stát, podporoval štědře vědy a umění.

Sixtus rozšířil vatikánskou knihovnu, zařídil dokonalé tiskárny na vydávání děl církevních, vystavěl hospital pro 2000 osob, dokončil stavbu obrovské kopule Svatopetrské, nesmrtelného to díla Michelangelova, a před chrámem tím postavil obelisk Caligulův.

Klement VIII. (1592—1605) postaral se o nové vydání Vulgaty a všech knih obřadních. Za tím účelem shromáždil kolem sebe sbor nejvýtečnějších mužů (Bellarmín, Baronius a j.)

R. 1600 slavil jubileum, k němuž zavítalo do Říma 3,000.000 poutníků.

Pavel V. dbal kázně církevní, podporoval vědy i umění, dokončil stavbu chrámu sv. Petra v Římě.

Řehoř XV. (1621—1623) vydal podrobná nařízení o volbě papežské, zřídil sbor pro šíření víry (congregatio de propaganda fide), jehož účelem bylo obrácení nevěřících a spojení rozkolníků.

II. biskupy. Tito podporovali horlivě papeže, provádějíce svědomitě a neohroženě jejich nařízení. Z nich chvály největší zasluhují:

Sv. Karel Borromejský, arcibiskup milánský a kardinál († 1584).

Vynikaje již v mládí zbožností, stal se již v 23. roce věku svého kardinálem. Horle pro čest a slávu Boží, pracoval neúnavně o zdar sněmu tridentského. Vrátil se po smrti svého strýce, pap. Pia IV., do Milána, osvědčil podivuhodnou činnost ke spáse duší sobě svěřených. Kněžstvu svému byl vzorem čistoty, zbožnosti, obětovnosti a dobročinnosti. Přímou heroická byla jeho láska k bližnímu, o čemž svědčí činnost jeho za doby hladu a moru v Miláně; rozdál, co měl, i roucho své a lůžko, sám pak umírající těšil, započítával a za něj dnem i nocí se modlil. Pavel V. charakterisoval činnost jeho slovy: „Byl mučedníkem lásky, jasným příkladem pastýřů i ovcí, vtěleným andělem.“

Sv. František Saleský, biskup ženevský († 1622).

Již jako kněz horlivostí svou přivedl tisíce bludařů do lůna církve katol. Jsa biskupem, nedbal únavy. Na sebe jsa přísný, byl k jiným samá laskavost. Neobyčejná tato láska, pokora a prostota mysli, nevyčerpatelná mírnost a dobrota byly v takovém souladu ve veliké jeho duši, že bytost jeho působila kouzlem neodolatelným. Slovný biskup Du Perron vystihl činnost jeho slovy: „Dovedu kalvíny potíratí a bludy jejich vyvracetí, ale obracetí je, to Bůh udělil jen biskupu ženevskému.“ Celá krása obětovné duše jeho jeví se ve spisu „Filotea“, návodu to k životu bohumilému.

III. kněží. I kněží byli horlivými pomocníky papežů a biskupů, pracující kázáním, poučováním, slovem i písmem o obrození katolické církve. Mnohé poznáme mezi zakladateli duchovních řádů (§ 110.).

V Čechách provedena nařízení tridentská péčí arcibiskupa Zbyňka II. z Dubé, jenž za tím účelem konal synodu (1605); na Moravě prohlásil je výborný biskup olomoucký, Stanislav Pavlovský, již r. 1591.

§ 110.

Řády duchovní.

Nový život církevní vypučel také v nových řádech, které byly na základě potřeb časových v této době zřízeny.

1. Řády pro missie a správu duchovní:

Kapucíni, jichž zakladatelem r. 1528 byl horlivý řeholník Matouš de Bassi, chtěl nejen původní přísnou řeholi sv. Františka z Assisi obnoviti, ale i původní roucha jeho zavést. Nový řád věnoval se službám prostého lidu a získal si tak velikých zásluh o církev. Byl to v pravdě řád lidový.

Do Čech přivedl kapucíny sám jejich pozdější generál sv. Vavřinec z Brindisi za císaře Rudolfa II. (1599). Na Hradčanech byl jim vystavěn klášter. Řád těšil se přízni i u dvorů vladařských a knížecích. Z řádu toho vynikli za dob reformace P. Valerián Magni, František z Podražova a mučedník sv. Fidelis ze Sigmaring, za válek tureckých P. Marco d'Aviano.

Oratoriáni, jež založil sv. Filip Nerejský v Římě k poučení a zušlechtění lidu. Kongregace shromažďovala na určitém místě (oratorium) lid k modlitbě, nábožnému čtení, výkladu Písma sv. a k ušlechtilé zábavě (1574).

Sv. Filip Nerejský byl vzor lásky k Bohu i k bližnímu, přítel chudých, nemocných i hříšníků. Největšími miláčky jeho byly děti, jež na jaře vodíval k dubu Tassovu na Janikulu v Římě a tam si s nimi hrával, aby ne-hřešily. Celý jeho život prosycen byl láskou k Bohu, z níž plynula jeho veselost, dobrota srdce a obětovnost, hlavní to rysy jeho povahy. Byl již za života zázraky vyznamenán; zemřel 1595.

2. Řády pro výchovu mládeže.

Piaristé založeni sv. Josefem Kalassanským (1617). Do Čech přivedeni r. 1640.

Uršulinky založila sv. Angela Merici (1537) z Brescie k výchově mládeže dívčí. Do Čech přivedeny byly r. 1655.

Salesiánky zavedeny byly biskupem sv. Františkem Saleským a sv. Františkou z Chantal (1618).

3. Řády pro ošetřování chudých a nemocných.

Milosrdní bratří. Založil je sv. Jan z Boha (1545) k ošetřování nemocných.

R. 1620 povolal je do Čech císař Ferdinand II. a dal jim chrám svatého Šimona a Judy v Praze se špitálem a zahradou.

Milosrdné sestry k ošetřování chudých a nemocných založil sv. Vincenc z Paula (1618).

Sv. Vincenc z Pauly, chudý syn sedlákův z Pyrenejí, proslul tak, že nebylo v XVI. a XVII. století nikoho, kdo by byl prokázal lidstvu větších dobrodiní než on. Staral se o ubohé otroky, galejní trestance, nalezence, chudé i nemocné. Počítá se, že sebral a rozdál chudým na 50,000.000 franků. Založil též misijnářský řád (Lazaristé) a dal jméno konferencím, jež starají se o chudé.

§ 111.

Řád jezuitský.

Největší zásluhy o rozšíření víry, její utvrzení a obrácení bludařů má v době této řád, založený sv. Ignácem z Loyoly, jež Pavel III. r. 1540 potvrdil. Řád nazván jest „Tovaryšstvo Ježíšovo (societas Jesu)“.

Don Iñigo López de Recalda narodil se na zámku Loyola ve Španělsku (1491). Byl udatným rytířem, ale byl raněn při obléhání Pampeluny, čelil za své nemoci životy Svatých, jimiž byl pro Krista tak nadšen, že si umínil státi se Jeho vojínem. Připravil se na to rozjímáním, postem i modlitbou v Manrese. Pociťuje potřebu hlubšího vzdělání, odešel do Paříže, kde se spojil se svými krajany J. Lainezem, Frant. Xaverským a jinými; všichni pak vykonali slib, že služby své nabídnou papeži a půjdou tam, kam je pošle. Pavel III. jejich slib přijal a řád potvrdil.

Řád sv. Ignácem založený měl pracovat pro čest a slávu Boží (O. A. M. D. G.) a spásu duší. Jeho zřízení směřuje k úplnému a pevnému vychování celých, Bohu oddaných mužů. Noviciát trval dvě léta. Řád rozdělen byl na novice, scholastiky, bratry, kněží a professy. V čele řádu byl doživotně volený generál; jemu podřízeni jsou provinciálové a rektorové (superior). Při výchově (řádových) členů bylo dbáno zvláště hlubokého vzdělání vědeckého ve filosofii a theologii.

Působení tovaryšstva Ježíšova bylo neobyčejné. Řád rychle se šířil, tak že při smrti svého zakladatele (1556) měl již tisíc členů. Vyšlo z něho mnoho mučedníků, světců, učenců i umělců. Úspěchy jeho způsobily mu však tolik závisti, že žádný řád neměl snad tolik nepřátel jako jezuité.

Tisíce pomluv bylo o řádu tom rozšířeno, na př. že učí „účel posvěcuje prostředky“. Jest to pomluva, které nikdo ze spisů jejich nedokázal. P. Roh S. J. vypsál 1000 zl. odměny tomu, kdo tuto pomluvu dokáže, ale po 20 let, co se odměna ta rok co rok ohlašovala, nikdo se nepřihlásil.

Jiná pomluva, že totiž člen řádu musí poslouchati, i když se mu přikazuje páchat hřích, zakládá se rovněž na omylu; slova „obligationem ad peccatum inducere“ znamená „zavazovati pod hříchem“, nikoli ke hříchu, jak o tom svědčí spisy sv. Tomáše Aquinského.

Nebylo zkrátka snad nepravostí, která by nebyla jezuitům přičítána.

(hrabivost, vražda, lest, lež), ale to právě jest nejlepším důkazem jejich velikolepé činnosti, neboť jen do vysokých stromů bijí blesky.*)

Jesuité v Čechách.

V naší vlasti, kam byli Ferdinandem I. povoláni, osadili jezuité nejprve kolej u sv. Klementa v Praze (viz § 107.) Předním úkolem jejich bylo vyučovati mládež, kterou vedli s takovým úspěchem, že i nekatolíci do škol jejich chodili; před r. 1620 byla na školách jezuitských skoro polovice žactva nekatolického a mnozí z nich stali se katolíky. Zdar učení klementinského povzbudil české pány, že založili na svých panstvích jezuitské koleje v Krumlově, Chomutově a Jindř. Hradci. Na čas svěřena jezuitům i universita Karlova. O dospělě věřící starali se jezuité kázáním, horlívce pro úctu Nejsvětější Svátosti a P. Marie a podporující pouti. Nekatolíkům konali časté missie. Z almužen, jichž se jim hojnou měrou dostávalo, pomáhali chudým, vdovám, sirotkům, vykupovali dlužníky z vazby a starali se o nemocné a vězně. Tím jim ovšem přibývalo přízně. Po bitvě bělohorské pracovali jezuité horlívě pro katolickou reformaci konajíce missie, kázání a katechese a spisy katolické rozšiřující. Násilí neschvalovali, naopak radili k mírnosti; a proto dařilo se jim dílo obrácení nejlépe tam, kde nebylo reformačních komisí. Jezuitům šlo, jak se samo sebou rozumí, o povznesení vědomí katolického, když pak viděli, že dílu jejich překážejí závadné knihy, sbírali je a ničili, ale za to rozdávali na tisíce knih katolických. Nejčastěji uvádí se v té příčině jméno Antonína Koniáše S. J. († 1760), jenž jsa prý zarputilým nepřitelem českých knih, zničil jich na tisíce.

To se s pravdou nesrovnává. Byl Koniáš nepřitelem knihy bludařské, nikoli české, a neničil všech knih bez rozdílu. Knih dobrých vůbec neničil nýbrž svědomitě jich šetřil, knihy polepšitelné s velikou péčí a bedlivostí opravoval a knihy zcela špatné, kacířské, ukládal k budoucímu užívání vědeckému do knihoven; o tom svědčí nejlépe to, že všechny vzácnější, Koniášem stíhané knihy se nám zachovaly. Ostatně počet knih Koniášem spálených bývá nad míru nadsazován a vnitřní hodnota knih skutečně odsouzených byla zpravidla nicotná; byly to většinou knihy pověrečné. Mimo to nestíhal Koniáš jen kacířských knih českých, nýbrž i německých, latinských a francouzských.

*) Pomluvy ty důkladně jsou vyvráceny v znamenitém spise P. Bern. Duhra: Bajky o jezuitech. Praha 1901.

Přehlédneme-li činnost jesuitů v Čechách, uznáme, že stárali se nejen o rozkvět náboženství katolického, ale i o pokrok kulturní (Pelcl), literaturu vědeckou a umění, jsouce při tom dobrými vlastenci.

Z missonářů vynikl spisovatel dr. Václ. Sturm, Vil. Chánovský, dr. Balt. Hostounský a Adam Kravařský, mezi spisovateli Bohuslav Balbín, Matěj Václav Steyer, Frant. Pubička, Stan. Vydra, vlast konečně proti Švédům statečně hájil v Brně P. Martin Středa a v Praze P. Jiří Plachý.

b) **Boj s bludařstvem** (Církev jednotná.)

§ 112.

Bludy. Církev východní.

Bludné nauky, jež hlásal Luther, měly vliv i na názory některých katolíků, kteří pak v učení katolickém pochybili. Byl to hlavně

Michaěl Bajus, professor v Lovani, jenž pobloudil v učení o hříchu prvotném, o svobodné vůli a o poměru dobrých skutků k milosti Boží.

O svobodné vůli učil, že záleží sice ve svobodě od násili (libertas a coactione), nikoliv však ve svobodě od vnitřní nezbytnosti (libertas a necessitate.) Mimo to učil, že vše, co člověk vykoná před ospravedlněním, jest hřích.

Papež Pius V. a Řehoř XIII. bludy jeho zavrhl. Bajus zemřel, podrobiv se církvi, r. 1589.

Bludů Bajových hájil Kornelius Jansenius, biskup Ypernský, v knize „Augustinus“, která byla teprve po jeho smrti vydána. V závěti své však podrobil se úsudku apoštolské stolice. Z bludů těchto povstal později prudký spor, jenž způsobil mnoho zla. (§ 118.)

2. Na straně protestantské, která vydala heslo o volném zkoumání Písma sv., brzy počaly sejeviti zhoubné následky nauky té; neboť tím, že se protestanté vzdali neomylného úřadu učitelského, nastalo mezi nimi ustavičné rozštěpování v sekty větší nebo menší.

Byli to hlavně: 1. Anabaptisté (novokřtění), kteří zavrhuje křest dítek a všechnu vrchnost světskou i duchovní, oddávali se jakémusi blud-

nému učení o království messiášském. Hrozné stropili spousty v Münsteru, kde krejčí, Jan Bockelsohn z Leydenu, a jeho spojenci zařídili království, v němž vládla šílená ukrutnost, nemravnost a jiné neřesti. 2. Sociniáni chopili se starých bludů proti Nejsv. Trojici. Laelius Socinus ze Sieny pracoval totiž protestantismus na jakési náboženství rozumové, popíraje učení o Nejsv. Trojici, božství Kristově a prvotném hříchu. 3. Mennonité, druh novokřtěnců, pocházejí od bývalého kněze Mennona Simonisa († 1561). 4. Arminiáni nebo remonstranti, nazvaní dle kalvína Arminia, jenž uchýlil se od absolutního předurčení Kalvínova. 5. Puritáni byli kalvíni, jimž se nelíbila biskupská ústava církve anglické; proto zakládali jen obce se svými kazateli (presbyteriáni).

3. Rozkol na východě trval dále, ač se církev katolická snažila jej odstraniti.

Církev řecká upadla úplně v moc islamu. Po dobytí Cařihradu obsazovali stolec patriarchy sultánové. Snaha protestantů, strhnouti Řeky v reformaci, úplně selhala.

Církev ruská byla v XVI. století sice ve spojení s Římem, ale o unii namáhali se papežové marně. Za Ivana IV. Hrozného byl na Rusi učený jesuita Possevin (1581), ale i jeho snahy byly marny. Unie Rusínů provedena za Klementa VIII. (1595). Sv. Josafat Kunčevič stal se mučedníkem unie.

c) **Bohoslužba a život církevní.** (Církev svatá.)

§ 113.

Liturgie a život křesťanský.

1. Sněm tridentský postaral se také o opravu kultu, kde toho bylo potřebí. Byly vydány předpisy o důstojném konání služeb Božích i o vyučování dítek. Vydáním liturgických knih byla všechna libovůle odstraněna.

Papež Urban VIII. stanovil 32 svátků zasvěcených. Svátek sv. Josefa zaveden (1621) pro celou církev.

2. Život křesťanský velmi poklesl; zavinil to nejen protestantismus svými naukami, nýbrž i hrozná doba válečná, které způsobily surovost a nemravnost; všudejevila se nevědomost, zdivočilost, pověrečnost, a zvláště mezi protestanty.

Církev starala se svědomitě o nápravu. Její biskupové a kněží pracovali neúporně. Vyučovali mládež, kázali lidu, podporovali chudé a nemocné, hleděli odstraniti pověry, zvláště ne-myslné a nelidské procesy s čarodějnicemi (viz § 77).

K povznesení života křesťanského přispěli i četní řádové a zástupy svatých kněží a biskupů. Z nich uvádíme aspoň bl. Jana Sarkandra, faráře v Holešově na Moravě († 1620), mučedníka sv. zповědi.

Narodil se v Skočově (ve Slezsku) z rodičů šlechtických. Vzdělav se pečlivě, stal se knězem a kaplanoval na několika místech, až se stal farářem v Holešově. Všude horlivě staral se o povznesení náboženství katolického. Když se strhl v Čechách a na Moravě odboj proti Ferdinandovi, byl vrchní zemský hejtman Ladisl. Popel z Lobkovic uvězněn. Jan Sarkander, jenž ho zpovídal, byl právě na pouti v Čenstochově. Protestanté podezřívající ho, že tam odešel za účelem politickým, jali jej po jeho návratu, a když nechtěl zповěd pána z Lobkovic vyzraditi, mučili jej tak, až od ran skončil. Pius IX. jej 1859 beatifikoval.

§ 114.

Věda církevní

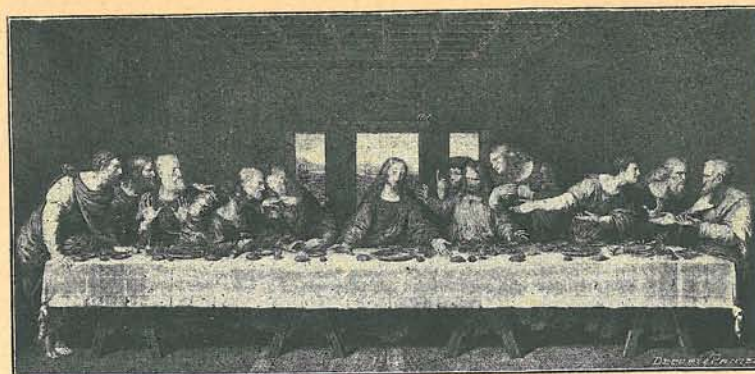
Knihotiskařství a částečně i humanismus měly vliv na rozvoj věd církevních, jež i v této době našly hojnost výborných pěstitelů.

Výklady Písma sv. (exegese), jehož se protestanté tak často dovolávali, psal Cornelius a Lapide a zvláště Španěl, jesuita Jan Maldonat, († 1583), výborný znalec řeči východních. Dogmatika, která protestantismem nabyla veliké důležitosti, dospěla vrcholu ve spisech kard. Bellarmina († 1621) a Frant. Suareza. Spisy asketické obohaceny knížkou sv. Ignáce z Loyoly „exercitia spiritualia“, mistrovským to dílem psychologicky založeným; mystika slaví triumfy ve spisech sv. Terezie. Dějepis našel výborné pracovníky ve zbožném oratorianu, Caes. Baroniovi, a v mravenčí pili bollandistů (Acta Sanctorum).

Kazatelství pěstovali sv. Karel Borromejský, bl. Petr Canisius, Polák Skarga, Španěl Jan z Avily a j.

V Čechách ovšem neměla věda katolická půdy příznivé. Rozbroje náboženské a pak zmatky politické nikterak jí nevěděly, ale přece nestojí na místě posledním. Dějepis pěstoval Václav Hájek z Libočan († 1552), jehož kronika jest sice psána slohem libým a jadrným, ale jest to dílo nekritické. V polemice vynikl jesuita Václav Sturm, kazatelství pěstoval Tomáš Bavorovský († 1562), jehož Postilla česká se nám zachovala, Písmo sv. vydal Šeb. Vojt. Berlička.

V době té vyniklo u nás zvláště písemnictví bratrské, jehož vrcholem jest vydání bible Kralické.

31. Lionardo da Vinci: Večeře Páně.

§ 115.

Umění křesťanské.

Všeobecně možno říci, že humanismus nezůstal bez vlivu na umění. Jako vzrůstal zájem pro staré klassiky, tak i zápal pro staré umění klassické pobádal k tomu, aby antické památky byly měřeny, kresleny i napodobeny. Snahy ty měly ovšem nepopíratelný vliv i na umění křesťanské. Jsouc přesazeno do půdy cizí, zářilo často sice zevnějškem, formou, ale ztrácelo křesťanského ducha. To pozorovati lze zvláště v umění výtvarném.

I. Stavitelství.

Úpadek života církevního a ochladnutí náboženské vroucnosti jevily se v XV. věku i na slohu gotickém. Jeho vroucnost a velebná prostota mizela pod povrchním rouchem. Není divu, že se obracely zraky k novým útvarům, a to zvláště tam, kde gotika nikdy úplně nezdomácněla, jako na př. v Itálii. Humanismus upozornil na památky starořímské, jež jsouc napodobovány, staly se základem nového slohu, který byl pokládán za vzkříšení antiky a nazván stilus renascens, t. j. renaissance. Nevyrostla tedy renaissance z půdy církevní, nýbrž byla v ni přesazena.

Renaissance měla hlavně smysl pro prostor, malebná skupení, jasné článkování a oživení hmoty. Chrámů renaissanční byly buď stavby centrální

32. Donatello: Sv. Caecilie.

gotiky a renaissance, jako na př. chrám sv. Rocha na Strahově; určitěji vystupuje renaissance na chrámě sv. Salvatora v Karlově ulici v Praze.

II. **Plastika** jest v první části této doby skoro výhradně církevní. Nádherné náhrobky, oltáře, kazatelny, kantie, dvěře svědčí o bohaté činnosti její. Vroucnost náboženská pojí se tu se snahou po pravdivosti a přirozenosti výrazu. V druhé části dosahuje i v plastice renaissance vrcholu. Tu pak přirozenost výrazu snoubí se s ušlechtilostí tvarů.

Kolébku plastiky jest také Florencie. Lorenzo Ghiberti († 1455) zhotovil proslulé dvěře

nebo podélné, ozdobené kopulí. Renaissance líbovala si v účinně článkovaných římsách, ballustrádách a velikolepých branách, obstoupených sloupy. V půdorysu a rozdělení zachovala plán basiliky.

Lze rozdělit renaissanci na dvě periody rannou (v XV. stol.) a vyspělou (v XVI. stol.)

Kolébku renaissance jest Toskana, kde Fil. Brunellesco, otec renaissance, navrhl ohromnou bání domu florentského (1420). V Římě jest vrcholem slohu tohoto chrám sv. Petra, jejíž stavěti pečal Bramante, a jehož kopuli navrhl a vystavěl staříčký již Michelangelo nechtěje přijati odměny, aby prý něco vykonal pro spásu duše své. Stavbu dokončil ne právě dokonale Vignola, kolonády přistavěl Bernini.

Ve Francii není významných staveb církevních tohoto slohu.

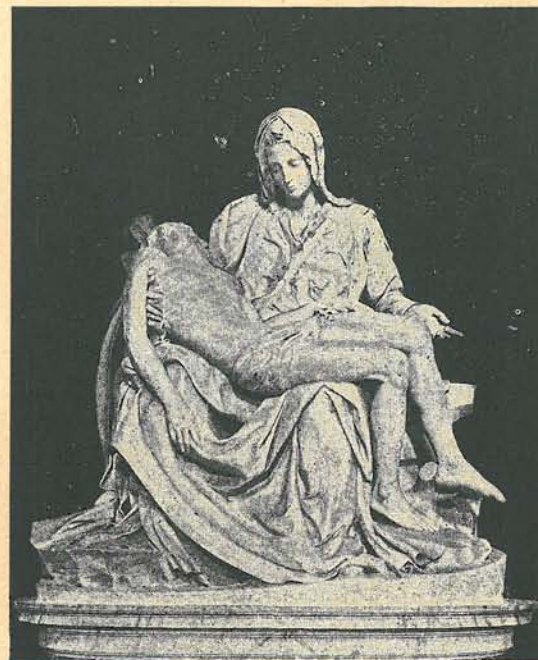
Do Čech přišla renaissance za Ferdinanda I. Stavby chrámové jeví tu směs

33. Michelangelo: Mojžiš.

baptisteria florentského, o nichž Michelangelo pravil, že by měly zdobiti bránu ráje. Vrstevník jeho Donatello († 1466) jest rázovitý, realistický. Nedostižná jsou díla z hlíny bíle polévané s mírným barevným nádechem, jež vytvořil Luca della Robbia († 1455); milostný výraz hlaviček jeho upoutá každé oko. Rafaelem plastiky nazývá se Andrea Sansovino (Contucci † 1529), jenž vyzdobil svatý domek v Lorettě.

Vrcholu dosahuje plastika v dílech veleducha Michelangela Buonarroti (1475—1564), básníka, stavitele, sochaře i malíře. Michelangelo byl muž zbožný, dobročinný a přímý, umělec smělý, velikolepý; díla jeho

34. Michelangelo: Pietá.

jsou zosobněním síly a velikých myšlenek. Z jeho soch jest nedostižně krásná Pietá (v chrámě sv. Petra v Římě) a rozhněvaný Mojžiš na pomníku pap. Julia II. (Řím). Malbami vyzdobil kapli sixtinskou. Dobře nazval ho Gibbon „Dantem v barvách“.

V Čechách pracovali většinou mistři cizí. Krásnými reliefy zdobil u nás díla svá zvonář Briek z Cinperka.

III. **Malířství** dosáhlo za této doby tak ohromného rozvoje, že se nesmrtelným jeho dílům díváme do dneška. Vroucí něha a nábožné zanícení dob Fiesolových doplněny živostí, přiroze-

ností a formální dokonalostí, která v Rafaelu Sanziovi dospěla svého vrcholu. Později dokonalost vnější sice zůstává, ale náboženské zanícení vnitřní mizí.

V Itálii lze malířství rozdělit na několik škol, a to toskánskou, umbrickou a benátskou. V XV. století počal v Toskaně pravdivě a živě kreslit ve modelů Masaccio († 1428). Jeho žákem jest veselostí a barvitostí znamenitý Fil. Lippi, půvabný Sandro Boticelli a nejznamenitější Domenico Ghirlandajo († 1494). Škola umbrická zachovala nejlépe náboženskou vroucnost a ideální něhu. Náleží sem ušlechtilý a cituplný Pietro Perugino († 1523), učitel Rafaelův.

Škola benátská konečně vynikla stkvoucí nádhrou barev.

Ve století XVI. školy jednotlivé splývají a umění dostupuje vrcholu krásy. Umělci prvního řádu byli Lionardo da Vinci, Michelangelo (str. 195) a Rafael Santi. Florentaň Lionardo da Vinci († 1519), sochař, básník, hudebník, byl duch geniální, plný něhy a myšlenkové hloubky i vznešenosti.

35. Tizian: Peniz daně.

Říma a vymaloval tam sály vatikánské, zvané stanze; v malbách těch jeví se neobyčejná hloubka jeho umění (disputa, škola athenská.) Labutím jeho zpěvem jest obraz Proměnění Páně (Vatikán). Všichni tito velikáni měli řadu výborných žáků. Z ostatních umělců této doby budiž připomenut Florentan, zbožný Fra Bartolomeo († 1517) a Correggio, jenž jest mistrem polosvitu a perspektivy a vášnivého citu (Narození Páně). Z Benátčanů vynikl živý, zářivý, ale důstojný Tizian Vecellio († 1576) (peniz daně), nádherný Paolo Veronese († 1588), půvabný Palma Vecchio a přednosti všech spojující Tintoretto.

Nejproslulejší obraz jeho jest „Večeře Páně“ v Miláně. Rafael Santi (1483—1520), žák školy umbrické, spojoval něhu s dokonalostí. Na jeho obrazech jeví se úplný soulad obsahu formy. Dokladem toho jsou nedostížné jeho obrazy Madon, na př. della Granduca (Firence), v zeleni (Víděň), della Sedia (Firence) a Sixtinská (Drážďany). Od papeže Julia II. byl povolán do

V Německu vybavovalo se malířství z kresby řemeslné jen pomalu. Nejvíce proslul Albrecht Dürer († 1528), ale ani jemu nedostává se často k vyjádření myšlenek formální dokonalosti. Zabýval se mědirytinou a dřevorytem. Někteří z umělců německých, jako Lukáš Kranach, Jan Holbein a j., byli ve službách reformace; malovali sice náboženské náměty, ale umění církevní to není. Reformace způsobila vůbec uměleckou střízlivost až zhoubnou, dusíc všeliký vzlet a náboženské nadšení.

V Čechách pozorujeme na malbách této doby vliv výtečných mistrů vlašských, ale práce ty přes to valně nevynikají. Za to se udržely znamenité práce v miniaturách. Z iluminátorů vynikl Jan Táborský a j.

Ve Francii a Nizozemí jeví se také vliv vlašských mistrů.

I umělecký průmysl, rytectví, zlatnictví a zámečnictví sloužilo k ozdobě chrámové.

IV. Hudba. Bohatá mnohohlasost školy nizozemské zvrhla se v hudební hříčky, které výraz i deklamaci zničily. Nastal tedy úpadek. Sněm tridentský i v tomto směru osvědčil svou činnost reformační, nařídil, aby z hudby církevní všeliká kluzkost a nečistota byla odstraněna. Když šlo o provedení oprav sněmu tridentského, svěřena úloha tato muži, který jest tvůrcem bohatého slohu církevního. Jest to Giovanni Pierluigi, dle rodiště svého Palestrina (1524—1594) zvaný.

Napsal mši šestihlasou „Papae Marcelli“, již církví zachránil zpěv vícehlasý. Umělé formy podřídil potřebám liturgie. Právem dána do jeho rakve tabulka s nápisem „princeps musicae“. V šlépějích jeho brali se Felice Anerio a Gregorio Allegri († 1652), známý svým úchvatným Miserere pro dva sbory. V Německu došel zasloužené obliby Orlandus Lassus († 1594), jenž dovedl obsah a výraz slovný trefně zhudebniti. Jeho následoval Jacob Gallus (Handel, kapelník Rudolfa II.) a H. L. Hassler, jenž žil také v Praze.

V Čechách došla rozvoje zvláště píseň lidová, a to nejen v jednotě českých bratří, ale i u katolíků. Byla zřízena literátská bratrstva, psány nádherné kancionály, účelem všeho bylo zvelebiti hudbu církevní. Ale ani hudba umělá (vícehlasá) nebyla zanedbávána. Ze skladatelů znám jest farář Jan Trojan Turnovský a Jiří Rychnovský. Katolíci vydávali hojně kancionály již na počátku XVI. století. Z doby pozdější nejznámější jest kancionál Jana Rozenpluta ze Švarcenpachu a Jiřího Hlohovského.

V. Básnictví kvetlo zvláště v zemích katolických.

Italie honosí se katolickým eposem Torquata Tassa „Osvobozený Jerusalema“, Španěly zrodily velikány dramatické, duchem náboženským prodechnutého Lopeza de Vegu († 1635) a Calderona de la Barca, lyriku pěstovala sv. Terezie a Jan de Cruce; v Německu básnil jesuita Bedřich ze Spee († 1635) a lékař Angelus Silesius (Johann Scheffler).

U nás básnictví a krásné prose se nedařilo; v bojích musy mlčely. Skládány většinou jen básně didaktické (Kadlinský, Šimon Lomnický z Budče a j.) a pořizovány překlady.

ODDÍL VII.

Od míru vestfálského (1648) do revoluce francouzské (1789).

Přehled.

36. Rafaël: Madonna della Sedia.

Církev vyšla sice z boje s protestantismem vítězně, zastavivši jej na jeho postupu, ale boj ten přece zůstavil na straně katolické jakousi ochablost, která způsobila, že i v zemích katolických počaly se šířit protestantské názory o absolutní moci státu nad církví.

Boj proti církevní autoritě, jenž se vedl na poli mravním, politickém i vědeckém, jest charakteristickou známkou stol. XVIII. Avšak boj ten oslaboval nejen církev, jež byla vždy pevnou oporou autority, nýbrž musil nezbytně vésti i k převratům na poli politickém.

Než i v této době dostává se církvi, se všech stran nepřáteli zjevnými i tajnými utiskované, opět mocné ochrany Boží, která způsobila, že církev v hrozných převratech, kdy všechna autorita byla v prach šlapána, stála pevně na skále, na níž ji vzdělal Kristus Pán.

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 116.

Rozšíření víry.

Činnost horlivých a obětovných věrozvěstů v této době nikterak neochabla, ba spíše se vzpružila. Noví zástupové nadšených řeholníků dávají v šanc zdraví i život svůj, aby pohany získali Kristu. Jako missionáři působili členové řádu sv. Domi-

nika, kapucíni, lazaristé a zvláště jesuité. Mimo to zřízeny též zvláštní ústavy, které se měly o missie starati. V Římě bylo to slavné collegium de propaganda fide a v Paříži založen zvláštní seminář pro zámořské missie ve Východní Indii (1663). Missionáři působili

v Asii. V Číně vzkvétalo křesťanství utěšeně, ale utrpělo sporem o tak zv. „čínské obyčeje“.

K nim náleželo na př. ctění Konfucia a mrtvých předků; jesuité po kládali obyčeje takové za zvyky pouze občanské a proto je dovolovali, ale jiní missionáři viděli v nich pověry.

Když Benedikt XIV. obyčeje ty zapověděl, jesuité se sice podrobili, ale v Číně způsobila záповěď ta pronásledování křesťanů (1747), při němž zahynulo mnoho mučedníků. Také v Tibetu, Východní Indii, Tonkinu, Kočínčině a Koreji rozkvétaly missie katolické, ale byly všude zalévány hojnou krví mučedníků. Boj, který se rozpoutal proti jesuitům v Evropě, uškodil ovšem i kvetoucím osadám missijním, jesuity spravovaným.

V Africe působili vedle Španělů a Portugalců hlavně Francouzové. Křesťanství rozšířilo se v Mozambiqueu a na Kongu.

Amerika byla úrodnou půdou pro katolické missie.

V Brasílii působil zvláště šlechtný a nadaný Antonín Vieyra († 1697), jako druhdy Las Casas, proti otroctví. Po dlouhém boji podařilo se jeho namáhání a otroctví bylo zakázáno. Za to křesťanský stát v Paraguay, založený jesuity, zničen byl ministrem portugalským Pombalem, jenž jesuity odtamtud vyhnal.

V Severní Americe trpěly missie pod panstvím anglikanismu, jenž jako v evropské vlasti své, tak i v zámoří nepřátelsky se choval ke katolíkům, zvláště kněžím.

Církev a stát.

§ 117.

Jansenismus a gallikanismus.

Od doby protestantismu obmezovali se sice papežové na vládu čistě duchovní, ale moc světská, toužíc po absolutismu a jsouc podporována často odstředivými snahami některých členů církve samé, hleděla papeže a církev libovůli své úplně podrobiti. Ve Francii přispěl k tomu

1. Jansenismus.

Kniha, v níž Kornel. Jansenius vykládal bludné nauky o milosti Boží (viz § 112.), našla ve Francii mnoho obránců, kteří nauk papežem zavržených vášnivě hájili, berouce i papežovo právo zavrhovati bludy v pochybnost. Vůdcem jejich byl Ant. Arnauld, k němuž se přidal i hluboký jinak myslitel Pascal, jeptišky z kláštera Port Royal a konečně oratorián Paschasius Quesnel, jenž bludy Janseniovy pérem šířil. Jansenisté vzdalovali se od církve stále víc a více, projevovali neposlušnost a neúctu k papeži a nenávisť proti jesuitům. Velikou přísností vnější chtěli zakryti pravé smýšlení své vnitřní.

Když papež Klement XI. bullou „Unigenitus“ (1713) bludy Quesnelovy zavrhl, odvolali se sice jansenisté na sněm všeobecný („appellanti“), ale přízně stále víc a více ve Francii pozbývali. Za to dostalo se jim příznivého přijetí v Nizozemí, kde zřídili schismatickou církev svou v Utrechtu (1723), zvolivše Kornelia Steenhovena arcibiskupem. Za Benedikta XIV. opustili jansenisté půdu církevní ještě více a spojili se konečně s nevěreckou filosofií, která jich užívala ke svým účelům.

2. Gallikanismus.

Příčiněním jansenistů oživily ve Francii bývalé (viz § 84.) snahy o obmezení moci papežské a našly sluchu u krále Ludvíka XIV., s jehož heslem *l'état c'est moi* (stát jsem já) velmi dobře se shodovaly. V podstatě však nebyly názory tyto ničím jiným, než přímým popíráním neomylnosti papežské ve věcech víry a mravů.

Příčiněním parlamentu a biskupů, dvoru oddaných neb aspoň jeho se strachujících, sestaveny t. zv. „gallikánské svobody“; ve čtyřech člancích vyslovena byla úplná neodvislost králova i ve věcech duchovních, nadřícenost sněmu nad papeže a právo biskupů zkoumati věroučné i mravoučné výroky papežské. Byl tím vlastně vrchní pastýřský úřad sv. Otce úplně odstraněn.

Alexander VIII. ovšem svobody gallikánské zavrhl. Když pak Ludvík XIV. viděl, že se proti nim na mnohých stranách zdvihá odpor, přestal jich sice veřejně hájiti, ale tím články ty nebyly odstraněny, majíce mnoho přátel ve Francii a nalézající hojněho ohlasu i v cizině.

§ 118.

Febronianismus a Josefinismus.

37. Dinzenhofer: Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze.

Odpor proti hlavě církevní, jež počali jansenisté ve Francii a jež zřejmě vyslovily gallikánské svobody, nezůstal v Německu bez povšimnutí. Vyvinul se tam

1. Febronianismus.

Původcem jeho byl světitel biskup trevírský, Mikuláš Hontheim, žák jansenistů, jenž vydal pod jménem Justinus Febronius knihu (1763), v níž dokazoval, že papeži nepřisluší prvenství pravomoci (primatus iurisdictionis), nýbrž jen prvenství důstojnosti (primatus honoris).

Byl by tedy římský biskup „primus inter pares“, ale bez pravomoci, tak že by bez souhlasu biskupů nemohl rozhodovati o věcech víry a mravů.

Knížata měla papeže práv, jež si přisvojil, zbaviti a zříditi církev národní. Lessing nazval knihu tu „bídným lichocením knížatům“, ale církevní nepřátelé knihy té zneužili.

Klement XIII. knihu zavrhl. Hontheim sice odvolal, ale záhubné jeho nauky působily dále. Z nich vyvinul se v Rakousku

2. Josefinismus.

Císař Josef II, jsa vychován osobami, které oddány byly zásadám febronianským a gallikánským a veden k tomu svými rádci, ministrem knížetem Kounicem a van Swietenem a j., počal, na práva papežská a zákony církevní nic se neohlížeje, všeliké reformy zaváděti, čímž vlastně zřídil církev státní, od hlavy církevní ne sice vně, ale uvnitř úplně oddělenou. Žel, že i duchovní, povinností svých nepamětlivi, s těmito opravami souhlasili, utvrzující tak císaře v domněnce, že jedná úplně správně.

Cisář Josef II. byl naplněn upřímnou snahou prospěti svým národům; jeho láska k stavu rolnickému jest příslovečná. Touha jeho však po jednotné ústavě a řeči pro všechny země různorodé říše jeho měla vliv i na jeho poměr k církvi. Josef II. žádal, aby nařízení biskupská i papežská měla schválení panovníkovo (placetum regium); duchovenstvo stalo se úřednictvem státním, jeho řádem bohoslužebným zrušeny mnohé obřady, pobožnosti, průvody a poutí, nařízení státní předpisovala hodinu bohoslužeb i počet svící, štolový patent určoval poplatky za úkony církevní a konečně zrušeny i kláštery, vyjímaje řády pro ošetřování nemocných a vychování mládeže. Celkem zrušeno bylo klášterů na 700 (v Čechách 74) a při rušení knihoven a p. přišlo

38. Murillo: Madonna.

i mnoho děl uměleckých (sbírky Rudolfa II.) a vědeckých, také českých, na zmar. Duchovenstvo mělo být vychováno v seminářích generálních, které nebyly závislé na biskupech, a biskupům byl styk s papežem skoro znemožněn.

I zdálo se, že dojde k rozkolu, jemuž hleděl pap. Pius VI. předejít tím, že osobně přijel do Vídně (1782); byl sice uctivě přijat, ale obratu nezpůsobil. Josef II. však dožil se sám smutných zkušeností, které jej přiměly k tomu, že část svých oprav na konci svého života odvolal, zvláště v Tyrolsku, Uhřích a Nizozemí, kde narazily novoty na tuhý odpor.

Poznámka. R. 1788 stojí před oltářem Josef II. pravil: „Před Bohem zde přítomným, kterého brzy jako soudce očekávám, dosvědčuji, že vše, co jsem za svého devítiletého panování učinil, stalo se s tím úmyslem, abych svým poddaným blahobyt zjednal. Chybil-li jsem, bude míti se mnou Bůh milosrdenství, zření máje k dobré vůli mé a křehkosti lidské.“

Církevní knížata z Kolína, Mohuče a Solnohrad, řídíce se zásadami Febroniovými, odřekla papeži poslušnost. Vyslancové jejich sestavili za tím účelem v lázních Emských t. zv. Emské punktace (1786). V Itálii týchž zásad se přidržel jansenský biskup Scipio Ricci z Pistoje, který na synodě tamtéž konané zásady ty schváliti dal. Obojí počínání bylo stolicí papežskou zavrženo.

§ 119.

Zrušení řádu jesuitského.

Když na všech stranách usilováno bylo o ujařmení církve a ztenčení moci papežské, obrátil se ovšem hněv také proti těm, kteří byli nejpevnější oporou papežství a nejhrolivějšími obhájci církve katolické. Proto měl řád jesuitský nejvíce nepřátel a úsilovně byl pronásledován.

Začátek učinil v Portugalsku násilný ministr Pombal, jenž užil i nejhrošších prostředků k tomu, aby jesuity v zemi té zničil; většina jich pomřela v žalářích.

Ve Francii způsobili pronásledování řádu jesuitského jansenisté a pověstná paní de Pompadour na dvoře Ludvíka XV. Marné byly protesty duchovenstva (1764). Totéž stalo se ve Španělsku (1766), Neapoli a v Parmě.

Ale nepřátelé nespokojili se jen pronásledováním; vlády dotíraly již na pap. Klementa XIII., aby řád jesuitský zrušil, papež však nátlaku tomu ještě odolal. Klement XIV. však, jemuž i násilím bylo vyhrožováno, konečně povolil a po dlouhém otálení řád jesuitský zrušil bullou „Dominus ac redemptor“ r. 1773. Jesuité se poslušně podrobili.

Důkazů, které by svědčily proti řádu a roztrušované pomluvy potvrzovaly, nebylo. Generál řádu L. Ricci zemřel v Andělském hradě a před zapotřvením sv. svátostmi přísahou potvrdil nevinnost řádu. Bedřich II. psal d'Alembertovi, že „marnivost, tajná pomstychtivost, úklady a zvláště prospěchářství vše způsobil“ (Oeuvres posthumes XI. 75); a proto ani on ani Kateřina II. nedovolili papežskou bullu prohlásiti, nýbrž poskytli jesuitům ochrany, protože uznávali jejich působení za nevyhnutelné a velmi prospěšné ve škole. Pius VI. mlčky to trpěl, protože byl sám o zdatnosti řádu toho přesvědčen.

Zrušením řádu jesuitského padla bašta autority církevní, a to právě v době, kdy se chystal boj proti autoritě vůbec. Církev

byla tím oslabena a ještě prudším útokům na milost i nemilost vydána. Bývalí členové řádu zůstali i potom věrnými zastanci církve.

§ 120.

Církev katolická v ostatních zemích evropských.

39. Petr Pav. Rubens: Snímání s kříže.

líkům bylo ulehčeno, ale celkem zůstávalo vše při starém.

V Čechách za Ferdinanda III. (1637–1657) prováděna reformace katolická dále, při čemž církev rozhodně hájila stanovisko, že na kacíře má se působiti jen poučováním (missiemi) a dobrým příkladem. Dobrý příklad dával jim výborný arcibiskup a horliví kněží řádoví i světští. R. 1656 založeno biskupství litoměřické. Týmiž cestami postupovala církev v Čechách i za Leopolda I. (1657–1705). Reformace byla za něho již sice úplně dokonána a jádro lidu přilnulo upřímně k víře katolické, ale potají, zvláště na hranicích, žilo ještě mnoho bludařů. Za Leopolda zřízeno jest biskupství královéhradecké (1664),

Země protestantské, pokud zůstala v nich katolická menšina, bedlivě k tomu přihlížely, aby nezmohutněla. Ale také církev starala se o své údy; ježto pak v zemích těch katolická hierarchie byla odstraněna, byli k správě jejich ustanoveni apoštolští vikáři.

V Německu dály se ustavičně pokusy o spojení protestantů s církví katolickou, ale marně. Ani schůze a jednání vynikajících mužů s obou stran, jako byli Bosuet a Leibnitz, nemělo úspěchu. Vrátila se sice některá knížata německá do lůna církve sv. a kato-

jehož prvním biskupem byl horlivý Mat. Sobek z Bílenberka, později arcibiskup pražský.

Jsa vroucím ctitelem sv. patronů našich, dal nově vyzdobit kapli sv. Václava na hradě pražském. Selská bouře, hlad a mor, jež sužovaly Čechy, hleděli biskupové i kněží obětovností svou zmírniti. Nástupce Sobkův, zbožný hrabě Valdštýn, kupoval obilí a rozdával lidu. Za císařovny Marie Terezie trpěly Čechy vpády nepřátelskými; církev hleděla tyto rány zmírňovat, jsa pravým otcem chudých. Za téhož císaře povýšeno bylo biskupství olomoucké na arcibiskupství (1777) a v Brně zřízeno nové biskupství. V Čechách pak zřízeno biskupství čtvrté v Českých Budějovicích (1785).

40. V. V. Reiner: Sv. Jan Nepom.

Za Josefa II. byly v Čechách podobné poměry jako v ostatních zemích rakouských (viz § 118.) Těžký byl tehdy úřad horlivého a církvi věrného arcibiskupa pražského, Antonína hraběte Příchofského, jenž neohroženě práv církevních hájil a o své věřící obětovně se věrněji stáli při králi, i když parlament se proti němu bouřil. Irům brala se půda, odpadlictví se odměňovalo, katolíci nesměli zřizovati školy, biskupové jejich byli vyhnáni a kněží jen za krutých podmínek trpěni. Tento smutný stav trval až do konce XVIII. stol.; než i později bylo potřebí o každé nepatrné ulehčení vésti dlouhý a těžký boj. Ne lépe vedlo se katolíkům v Nizozemí, Dánsku a Švédsku.

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem.

§ 121.

Rationalismus, deismus, nevěra.

Zásada volného zkoumání písma, kterou prohlásil protestantismus v XVI. století, zahrnuv neomylný učitelský úřad církve

Kristovy, vedla nezbytně nejen k ustavičnému tříštění v lůně protestantismu, ale také k důsledkům z této zásady plynoucím, totiž k volnému zkoumání všeho nadpřirozeného čili k nadvládě lidského rozumu ve věcech víry (rationalismus) a z toho k úplnému popí-

41. K. Škréta: Sv. Jan evangelista.

1626) tvrdil, že zkušenost jest pro vědy přírodní jediným pramenem poznání (empirismus). Ale tuto celkem správnou zásadu jeho přenesli jiní i na náboženství, což ovšem vedlo k úplnému popírání nadpřirozeného zjevení (deismus), k zavržení zjeveného mravního zákona a na konec ke skepsi vůbec. Bludy tyto šířili Herbert hrabě z Cherbury († 1648), Tomáš Hobbes († 1679), Jan Locke († 1704) a odpadlík Toland († 1722), jenž s Ant. Collinsem († 1729) byl otcem „svobodných myslitelů“. David Hume († 1776) popíral dokonce pravdu křesťanství.

Ve Francii, kde absolutismus, rozmařilost, znemravnělost a marnotrat-

rání křesťanství (deismus) a náboženství vůbec (atheismus).

Začátek rationalismu učinil filosof René Descartes (Cartesius, † 1650), jenž tvrdil, že pochybnost jest pramen všeho zkoumání. Jeho žák, Baruch Spinoza, učil pantheismu. Velikých rozměrů nabyl boj proti víře v Anglii. Filosofof Lamsky (†

207

nost na dvoře Ludvíků zkyprily půdu pro pochybnosti u víře, zvrhl se deismus v čirý atheismus. Již Petr Bayle počal pochybováním, ale když se z Anglie přihnula nevěra, šířena pak slovem i písmem. Boj vypověděn zvláště církvi katolické; bylť heslem jeho „écrassez l'infame“ = zničte ohavu (t. j. náboženství katolické). V čele nevěrců stál Frant. Arouet, nazvaný Voltaire (1694—1778), nadaný, ale záhy mravně zkažený pochybnou společností, v níž se pohyboval. Jsa neobyčejně marnivým a nepřitelem všeho katolického, užíval svého nadání k zlehčování církve. Články, básně, dramata jeho oslňovala sice skvělou formou, ale v lidu ničila soustavně víru i mravnost. Voltaire, jenž těšil se vážnosti u mnohých knížat (Bedřicha II., Kateřiny II.), zemřel v zoufalství, volaje: „Jsem opuštěn od Boha i od lidí“. Jeho přátelé, stejně smýšlející, vydávali naučný slovník,*) v němž se články tendenčně psanými podkopávala víra i mravy. Sluli encyclopedisté. Byli to hlavně Jean R. d'Alembert († 1783) a Denis Diderot († 1784), jenž materialismus a atheismus veřejně hlásal, říká, že by si přál uskrtiti posledního krále střevy posledního kněze.

K nim družil se Jean Jacques Rousseau († 1778), jenž vedl život mravně zpustlý a zemřel sebevraždou. Bojoval proti křesťanství a stát odvozoval od společné úmluvy (contrat sociale). V Německu, kde byly zvláště za Bedřicha II. pěstovány čilé styky s Francií, rozšířil se rationalismus v theologii, filosofii i v krásné literatuře. Rationalismus šířil Immanuel Kant († 1804), jenž prohlašoval jen náboženství rozumové za jediné pravé, pak Reimarus, Mendelsohn; Lessing byl oddán rationalismu, Goethe dokonce pantheismu a Schiller deismu. Písmo sv. bylo vykládáno jako Livius nebo Horác. Tento směr ovšem nemohl zůstat bez zhoubného vlivu na církev i stát, jak mnozí znamenití mužové dobře předvíдали. Byla to vlastně předehra k hrozně revoluci. I v zemích katolických viděti zhoubný vliv těchto bludů, i tam jeví se náklonnost k rationalismu, febronianismu a p.

Bludné tyto názory byly též původem tajných spolků církvi nepřátelských. Svobodní myslitelé angličtí vytvořili tajný spolek, jemuž dali zřízení a roztrídění starých cechů zednických a nazvali jej s v o b o d n ý m z e d n á ř s t v e m. Ačkoliv na odív stavěli snahy filantropické, tvrdíce, že snaží se zbudovati duchovní chrám člověka, ve skutečnosti vedli boj proti každému náboženství a každé autoritě.

Prvé lóže zednářské utvořeny v Anglii (1717). Zednářstvo šířilo se úzasně, přistupovali k němu knížata, ba i kněží, nemajice o vlastním účelu zednářstva pravého názoru. V zemích katolických bylo sice zednářstvo (na př. v Rakousku) zapověděno, ale šířilo se přece.

Ve Vídni zřízena lóže r. 1742, brzy potom v Praze. Apoštolská stolice poznala brzy pravou podstatu podvrátěného zednářstva a nebezpečí, jež hrozí církvi i státu a proto již papežové, Klement XII. (1738) a Benedikt XIV. (1751), je zavrhl.

*) Encyclopedie ou dictionnaire raisoné des sciences, des arts et des métiers.

Na universitě ingolstadtské zřídil A. d. Weishaupt podobný řád „illumínátů“, jež šířil v Německu známý baron Knigge.

§ 122.

Bludy. Církev východní.

1. Mimo bludy, o nichž byla již řeč v §§ 117. a 118., protože se týkaly spíše vnějšího života církevního, nebylo v církvi žádných větších bludařstev, vyjímaje některé učené hádky, které se vyskytly mezi učenci.

2. Za to protestantismus nepřestával se tříštit v nové sekty. Pozoruhodnější jsou:

1. Pietisté, jejichž zakladatel, Filip Spenner, hověl nepravému mysticismu a prohlašoval náboženství pouze za věc citu. 2. Ochránovští, jichž původce, hrabě Mik. Zinzendorf, spojil v Ochránově (Herrnhut v Lužici) zbytky českých bratří s protestanty. 3. Kvakerové byli oddáni blouznivému spiritualismu (quek = třásti se). 4. Methodisté a baptisté přijali ústavu anglikánskou, ale hlavní důraz kladli na nábožnost a milosrdenost. 5. Svedenborgiáni, jichž zakladatel, Emanuel Svedenborg, spojil křesťanství s racionalismem v nauku fantastickou.

3. Na východě úpěla církev řecká pode jhem islamu. Největšího významu nabyla v době této církve ruská. Rusko totiž domohlo se v XVII. století šťastnými válkami značné moci. Tím zmohutněl i rozkol a přiměřeně stoupla i moc patriarchů moskevských. Tuto moc patriarchů chtěl Petr Veliký zlomit. Proto po smrti patriarchy Hadriana (1700) novou volbu odkládal a r. 1721 svolal do Petrohradu synodu, jíž předložil zákony o církevní správě. Tak dostala se církev ruská úplně v moc carskou. Hlavou její učiněn stálý sněm, „svatý synod“, jehož členy jmenoval car. Když biskupové proti tomu činili námitky, chtíce mít patriarchu, udeřil se Petr v prsa, řka: „Tu je váš patriarcha“. Při tom zůstalo. Za nástupců Petrových se tato novota upevnila, církev ruská byla postátněna.

Pod samovládou knížat pozbyla církev ruská nejen moci vnější a všech statků, nýbrž i síly vnitřní; svědčí o tom hojně sektářství, které se od těch dob na Rusi vyskytuje, jsouc živeno hlavně názory protestantskými (skopci, duchoborci, molokani).

§ 123.

Věda církevní.

Ačkoliv rozvrat, který způsobila nevěra a proticírkevní proudy, nebyl vědecké práci katolické přízniv, přece učenci věrně katoličtí v práci nejen neochabují, nýbrž pilnost svou spíše ještě stupňují, takže se jejich všestrannosti a důkladnosti vším právem podivujeme. Není oboru církevní vědy, v němž by se nebyla celá řada výborných mužů proslavila. Nad to třeba ještě podotknouti, že učenci této doby většinou nevynikají jen v oboru jediném, nýbrž často v celé vědě bohoslovně.

Francie zrodila nejvíce skvělých řečníků, jako jsou Bossuet, Fénelon, silný a slohem bohatý Bourdatori, † 1750; životy Svatých vydal Mabillon, dějiny koncilů Harduin, výklady Písma sv. Aug. Calmet a církevní právo kard. Lambertini. Ve všech oborech vynikli členové duchovních řádů, zvláště jesuité, kteří počali první ve spisech učených psát jazykem národním.

O jazyk český získalo si veliké zásluhy „Dědictví sv. Václava“, založené jesuitou Matějem V. Šteyerem (1669) za tím účelem, aby se vydávaly náboženské knihy české. Mimo jesuity vynikl křížovník Jan Fr. Beckovský († 1725) a kanovník Tomáš Pešina z Čechorodu († 1680).

42. P. Brandl: Sv. Řehoř.

loue a mistrovský Mabillon. Fénelon, „labuť cambraiská“, ohlásiv na kazatelně sám odsouzení svého spisu, prosil věřících, aby ho nečetli.

Se stejným zdarem pěstovány idogmatika (A. Perez, Thomassin), apologetika a mravouka (sv. Alfons z Liguori). Velikého rozkvětu došly dějiny církevní (Fleury a zvláště učený Ludvík Ant. Muratori, † 1750); životy Svatých vydal Mabillon, dějiny koncilů Harduin, výklady Písma sv. Aug. Calmet a církevní právo kard. Lambertini. Ve všech oborech vynikli členové duchovních řádů, zvláště jesuité, kteří počali první ve spisech učených psát jazykem národním.

b) **Bohoslužba a život církevní.** (Církev svatá.)

§ 124.

Kultus a křesťanský život.

1. Sněmem tridentským ustanovená „congregatio rituum“ bděla nejen nad obřady při udílení sv. svátostí, ale i nad pobožnostmi a modlitbami, zamezujíc v příčině té všelikou libovůli, jež by mohla buď zmatek způsobiti nebo býti na újmu vážnosti a důstojnosti svatých obřadů. Aby se nic bludného v církevní obřady nevloudilo, byly knihy modlitební a asketické před vydáním přísně posuzovány (censura).

2. K oslavě Boží zavedeny nové slavnosti a pobožnosti.

Nové slavnosti: Jména Ježíš (za Karla VI.), Nejsv. Srdce Páně, Pěti ran Ježíše Krista; svátky mariánské: Jména Panny Marie (po vítězství u Vídně r. 1683), P. Marie Sněžné, slavnost růžencová a j.

K pobožnostem přistoupily litanie o Nejsv. jménu Ježíš a mimo ty velikého rozšíření došly: křížová cesta a pobožnost k Nejsv. Srdci Páně (zavedena bl. Marketou Alacoque v klášteře Paray le Monial ve Francii).

Počet zasvěcených svátků byl zmenšen za papeže Benedikta XIV.

3. Život křesťanský neměl v tento čas vroucnosti a síly dob dřívějších. Podvratnými proudy, o nichž svrchu byla řeč, nábožnost se menšila; vidíme, jak se národové odvracejí od Boha a obracejí k Jeho tvorům, jak se vše žene za prospěchem časným, zapomínajíc prospěchu věčného. Tím hynula ovšem kázeň i mravnost. Avšak církev, pamětliva jsouc vznešeného úkolu svého, nelení, napomíná, káře i tresce, a kde třeba, pomáhá i skutkem, ač jsou její statky značně ztenčeny, pečujíc o školství, o chudé i nemocné. A tak i v této době rozkvétá strom církve katolické květy svatosti, jako jsou na př. sv. Josef a Cupertino, bl. Marketa Alacoque, Leonardo a Porto Mauricio, Španěl sv. Benedikt Jos. Labre a mnozí jiní.

§ 125.

Církevní umění.

Jako utuchalo v období tomto náboženské vědomí, klesalo i církevní umění, které jest dobrým teploměrem náboženského nadšení. Stará podání byla zavržena a smyslné, naturalistické

pojetí nabývá vrchu; umění sleduje účely povrchní, libujíc si ve strojenosti, dobrodružnosti a bujně nádhernosti a nestarajíc se o hloubku citu, dbá zkrátka spíše malebného účinku než přísných pravidel.

I. Stavitelství. Z renaissance vyvinul se podle směru výše naznačeného barok, jenž nazývá se někdy slohem jesuitským, protože jej jesuité podporovali, vystíhající se všeliké přílišnosti, ale snažíce se dosáhnouti velikolepé nádhery.

Stavby barokové mají uspořádání velmi libovolné, jež řídí se potřebou i mírou chrám sv. Karla Borom. ve Vídni.

V Čechách rozkvétl sloh barokní po bitvě bělohorské. Užívali ho hlavně jesuité (Klementinum, sv. Salvator a sv. Ignác v Praze). Zvláště zaji-

43. Brokoffové (otec a syn): Sv. Vojtěch.

stem. Jsou to buď stavby centrální nebo podélné s bání. Klenba bývá různá a vnitřek se mramorem, štukaturou, zlatem i malbou bohatě vyzdobuje.

V Itálii stavěl barokem Giacomo della Porta (chrám al Gesù v Římě). Krozvoji však přivedl sloh ten Lorenzo Bernini († 1680) z Neapole, původce kolonád a baldachýnu u sv. Petra v Římě. Z řádu jesuitského vynikl Andrea del Pozzo z Tridentu.

Ve Francii jest vzorem baroku chrám invalidů (Paříž), v Anglii chrám sv. Pavla (Londýn), v Německu katolický chrám v Drážďanech V Ra-

mává jest stavba chrámu křižovnického od M. Luragha, a pak díla Dinzenhofrů; malebný a velikolepý chrám sv. Mikuláše na Malé Straně stavěl Křištof a geniální syn jeho Kilián Dinzenhofer, od něhož pochází i chrám sv. Jana na Skalce, chrám přestický a j.

II. **Plastika** jest podobna stavbě. I ona zapomíná na náboženskou vroucnost a vyhledává malebnost, libujíc si v zobrazení pohybu a vášně. K zvětšení dojmu užívá polychromie a zlata.

V Itálii jest mistrem opět Lor. Bernini. V Čechách a na Moravě vyniká Mat. Braun (sochy na mostě Karlově), pak výborný Ferd. Brokoff (sochy tamtéž; † 1731) a jesuita Fr. Baugut.

III. **Malířství** kráčí po cestách svých sester. Miluje veliké plochy, ale místo klidu a vroucnosti nastupuje naturalismus, přepiatost a drastické efekty.

V Itálii jest barok úpadkem renaissance. Malíři napodobí dřívější velikány, ale nedosahují jejich hloubky. V Bologni vynikla zejména rodina Carracciů, nejvíce však Guido Reni.

Nejlepší plody umění církevního vytvořilo v této době poměrně Španělsko, kde na základě škol vlášských maloval Diego Velasquez a hluboký a vroucí Bartol. Esteban Murillo († 1682). Ve škole nizozemské (katol.) dostoupil vrcholu Petr Pav. Rubens († 1640).

Protestantské Hollandsko ani nevěrecká Francie umění církevního nemá. Malíři jejich malují sice též náměty náboženské (Rembrandt), ale malby ty nejsou prodchnuty duchem náboženským.

V Čechách, řídíce se ovšem cizími vzory, vynikli Karel Škreta ze Závořic († 1674), rázovitý Petr Brandl a nejsamostatnější z nich Pražan Václav Vavř. Reiner (fresky). Mimo ně malířství pěstoval premonstrát Siard Nosecký a jesuita Jan Kramolín.

Rokoko, libujíc si v titěrnostech a jsouc úplně ve službách rozmařilého dvora francouzského, jest umění církevního vzdáleno.

IV. **Hudba**. Také hudba církevní, dosáhši vrcholu v dílech Palestrinových, pomalu klesala. Zpěv býval za této doby provázen nejen hrou na varhany, ale i na jiné nástroje. Opera novotou svou působila však zhoubně na hudbu církevní, ježto ji tato formou i obsahem napodobila.

V této době přísným slohem církevním skládali Antonio Lotti († 1740), Pompejo Canniciari a P. Giambattista Martini, výborný hudební učenec. V Německu pěstovali církevní hudbu Jiří Bedř. Händel († 1759) (oratorium *Messiáš* a j.), Jan Šeb. Bach († 1759); složil díla podivuhodná, zbožná, ale ve slohu své doby pišící Josef Haydn, a výtečný Wolfgang Amadeus Mozart.

V Čechách kvele píseň lidová. Jesuita Šteyer písně sám předzpěvoval, staré zachoval a lid zpěvu učil. Mimo to pěstována i hudba umělá. Největším mistrem jest Jan Dismas Zelenka († 1745 v Drážďanech). Mimo něj vynikli minorita Bohusl. Černoorský a střizlivý, ale nábožný Frant.

Tůma († 1774). Za císaře Josefa II. zrušena byla bratrstva literácká a tím mnohé kancionály vzaly za své.

V. **Básnictví** křesťanskému v stol. XVIII., nábožensky chladném a mělkém, dařiti se nemohlo; záviseloť skoro vše na proticírkevních proudech francouzských. Poesií církevní byla buď příležitostná, bezvýznamná báseň nebo přesládlá píseň nábožná, pravého ducha náboženského naprosto vzdálená.

c) **Ústava církevní** (církev apoštolská).

§ 126.

Stolice apoštolská. Biskupové. Nové řády.

1. **Stolec papežský** ohrožován byl ve své pravomoci a svém působení snahou světských vladařů po absolutismu, který často i některými biskupy byl podporován. Papežové však hájili neohroženě práva hlavy církevní a starali se o rozkvět církve celé. V zemích protestantských ustanovovali apoštolské vikáře, v ostatních zřizovali nunciatury.

2. **Biskupům** ztěžována a ztrpčována činnost jejich názory o svrchovanosti státní ve věcech duchovních. Mnozí ovšem sami zásad těch z přinucení neb i z dobré vůle se drželi. Proto také pozorovati lze úpadek života církevního. Synody byly konány velmi zřídka, a biskupové upadali čím dále, tím více v státní odvislost. Ale i tato doba má výborné biskupy a kněží, povinností svých dbalé a neohrožené obháje své právo.

3. **K rozkvětu** života duchovního přispěli značnou měrou řádové duchovní, a to nejen staří, nýbrž i nově zřízení. Noví řádové byli:

1. **Školští bratři**, založení kanovníkem remešským, sv. Janem de la Salle, k výchově mládeže zvláště dělnických vrstev.

2. **Trappisté**, kteří se řídili zostřenou řeholí cisterciáckou, jež prikazovala půst a ustavičné mlčení.

3. **Redemptoristé**, jež založil sv. Alfons Maria z Liguori za tím účelem, aby zvláště mezi lidem konali missie (1732).

Sv. Alfons narodil se v Neapoli (1696) z rodiny šlechtické. Byl advokátem, ale zřeknuv se toho, přijal svěcení a byl ustanoven biskupem. Jeho apoštolská horlivost, veliká učenost a andělská trpělivost činí jej největším mužem XVIII. stol., jemuž je tím, čím je sv. Bernard stol. XII. Spisy jeho, zvláště mravoučné, vynikají mírností a jsou velmi důležitý. Zemřel r. 1787. Redemptoristé přišli do Čech v polovici XIX. století.

ODDÍL VIII.

Od revoluce francouzské (1789) až na naše doby.**Přehled.**

Poslední perioda církevních dějin počíná hrozným převratem, způsobeným francouzskou revolucí. Osvícenské ideje, které v XVIII. století zachvátily většinu Evropy, počaly nésti krvavé ovoce. Za pochvaly učených nevěrců rozmohla se všude nevěra a neznabožství, autorita církevní byla podryta, papežství zlehčeno, a tím otřeseny i základy společnosti lidské.

Církev však mučednickou krví v revoluci prolitou od skvrn vlastními údy jí způsobených očištěna, nezapomíná svého poslání, ale v boji vnitřně sílí, v utrpení mohutní a v útiscích roste. Život křesťanský ve všech oborech utěšeně okřívá, církev trojím svým úřadem působí k obrození celé společnosti.

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 127.

Rozšíření víry.

I. Neobyčejný jest vzrůst missií po francouzské revoluci. Nepříznivé poměry XVIII. století, jež missiím škodily, přestaly úplně (pronásledování řeholí), a proto křesťanství v krajinách missijních počalo utěšeně rozkvétati. Přispěla k tomu hlavně organisace missií, jež provedena byla četnými společnostmi duchovními i světskými. Společnosti tyto missionáře buď vychovávaly neb aspoň hmotně je podporovaly. Rozdělení je lze na

1. *collegia* světských kněží missionářů.

K nim mimo slavné *collegium de propaganda fide* přistoupila *collegia* jiná, jako anglické, irské a kanadské a seminář ve Steyly (Nizozemi) pro Čínu. Veliké zásluhy o ně má zvláště papež Lev XIII.

2. *collegia* řeholní.

Jsou to *collegia* řízená kapucíny a františkány, kongregace „bílých tců“ (pro Alžír), „otců Ducha sv.“ (pro východní Afriku), Pallotinů (pro Kamerun) atd.

3. spolky na podporu missií.

Spolek Lyonský, jenž ročně vydá na 4 milliony franků, spolek sv. Leopolda ve Vídni, sv. Ludvíka v Bavořích, spolek dětství Ježíšova.

II. Neobyčejných úspěchů dodělali se missionáři v Asii.

V Přední Indii jest na 2,000,000 katolíků a v Indii Zadní šíří se křesťanství stále, ač jest pronásledováno. V říši anamské na př. zahynulo r. 1848 na 16 tisíc mučedníků, a přece se tam křesťanství stále šíří. Podobně v Siamu a Birmě. Ostrovy Filipinské jsou veskrz katolické. V Číně tekla také ustavičně krev mučedníků; teprve od r. 1860 se tam křesťanům ulehčilo, ale pronásledování jsou doposud (boxeři). V Japanu dostalo se působením Lva XIII. křesťanům svobody. Ale náboženská lhostejnost, jež se tam zahnízdila, dalšímu šíření víry Kristovy velice překáží.

Také v Africe dodělaly se missie lepších úspěchů než dříve, ač tu víře Kristově stojí v cestě divý fanatismus mohamedánů, hrozná netečnost pohanů a zákeřné africké podnebí, jež na sta missionářů v předčasný vrhá hrob.

Na severu Afriky v Alžíru, Tripolisu a Tunisu působil zvláště kardinál Lavigerie a jeho „bíli otcové“. I v Africe střední, zejména na Kongu je mnoho missionářských stanic.

V Australii rozkvetla víra katolická, ačkoliv Anglie ji nepodporovala.

Již Pius VII. podřídil missie australské apoštolskému vikáři na Mauritiu. R. 1842 zřízena v Sidney metropole. V Australii působil zejména Rakušan, jesuita Jan Hinterröcker.

Amerika, zejména severní, skýtá nám velikolepý rozvoj víry katolické.

Ve Spojených státech rozšířila se víra katolická zvláště působením duchovních řádů (benediktinů a jesuitů). Za Lva XIII. zřízena katolická universita ve Washingtoně. V Mexiku a Americe střední škodily rozvoji církve katolické podvrtné živly. Jednotlivé státy středoamerické učinily s papeži konkordáty. V Americe Jižní překáží novým úspěchům liberalismus, tajné protikřesťanské spolky a ustavičné občanské války. Nejvíce rozkvetla církev v Ecuadoru, kde působil zbožný a šlechtný president Garcia Moreno, jenž byl nepřáteli víry zavražděn (1875). V Brasílii bylo a jest křesťanství utiskováno hlavně vlivem svobodného zednářstva.

Církev a stát.

§ 128.

Revoluce francouzská.

Ve Francii položili již hugenoti základ k podvrtným snahám, jež rozmařilost dvora, tíha absolutismu a nevěrecká literatura podporovala. Konečně příklad států severoamerických, šťastným bojem za svobodu, a rozervané finance státní připravily výbuch. Ovšem nebyla to již Francie katolická, jež bouří způsobila, katolíci při tom jen trpěli.

Dlouhá rozmařilá vláda Ludvíka XV. přivedla Francii na pokraj záhuby. Lid odcizoval se nejen králi, ale i církvi a oddával se podvratným proudům. Ludvík XVI. byl očekáván jako vykupitel. Byl sice mírný, dobrotivý, bezúhonný, ale nerozhodný a slabý. R. 1789 stavy říšské, mezi nimiž stav třetí nabyl převahy, odepřely králi poslušnost a prohlásily se za národní shromáždění. Zatím odvážní demagogové štváli lid, tak že v Paříži došlo k bouřím a dobytá bastilla. Příkladem pařížského následoval venkov, kde dály se útoky na zámky šlechtické a kláštery. V Paříži sestoupil se lid v revoluční kluby, v nichž brzo měl první slovo Robespierre.

Ústavodárné shromáždění provedlo nejdříve útok na církve. K návrhu Lafayettovu prohlášena t. zv. práva lidská — rovnost, volnost, bratrství. Nehodný biskup Talleyrand navrhl zabavení církevních statků, za to měl stát platiti kněží a podporovati chudé. Také kláštery byly zrušeny (1790), a konečně vyhlášena civilní konstituce, již byla církev úplně sestátněna.

Konstituce (constitution civile du clergé) zrušila biskupství, jež spojila s departementy, a nařídila, aby biskupa volili občané (i nekatolíci a židé); biskup měl podléhati jen shromáždění občanů, s papežem neměl co jednati. Na konstituci mělo kněžstvo přísahati. Většina kněžstva však přísahu tu odepřela (insermentés); za to byli buď vyhnáni nebo pronásledováni a žalařováni. Talleyrand, jenž se neostýchal tvrditi, že má člověk řeč, aby myšlenky své zakryl, světil kněží, kteří přísahu konali (assermentés).

Papež konstituci zavrhl a byl mu za to odňat Avignon a Venaissin. Ale i lid venkovský tomuto zákonu statečně odpíral; kraj Vendée trpěl za to hrozně.

Zákonodárné shromáždění potom svolané sáhlo na moc královskou. Jakobíni, v jichž čele byl Robespierre a Danton, poštváli luzu, jež se zmocnila Tuillerií. Král byl sesazen a uvězněn.

Národní konvent počal pak hrůzovládou. Ludvík XVI. byl odpraven (21. ledna 1793); za několik měsíců následovala ho šlechtná choť jeho, Marie Antoinette. Za vlády konventu vyhlazeno vše, co upomínalo na křesťanství. Odstraněn letopočet křesťanský, kostely znesvěceny a zaveden kult bohyňe rozumu (představovala ji nemravná ženština), již postavili na oltář chrámu Notredamského. Výbory veřejného blaha počaly krvavou prací. Ale revoluce pohlcovala sama sebe. Když padla hlava Dantonova, dal Robespierre odhlasovati, že národ francouzský věří v nejvyšší bytost a v nesmrtelnou duši (1794).

Nejvyšší bytost oslavena průvodem, při němž Robespierre dělal velekněze. Ale ani on neunikl guillotíně. Tehdy pracovalo ve Francii 44 tisíc guillotín pro veřejné blaho.

Za direktoria (1794) hrůzovláda sice znenáhla přestávala, ale církve trpěla dále. Teprve mladistvý Napoleon Bonaparte obnovil církve katolickou. Ale za to nešetřně počínal si vůči papeži Piu VI. Francouzské vojsko zmocnilo se Říma a staříčkový, 82 letý Pius VI. odvečen do Francie, kde zemřel ve Valence, žehnaje nepřátelům. Řím prohlášen republikou.

Jednání Francouzů vůči papeži bylo hanebné. Vše mu vzali, i prsten s rybářem, a jemu, starci nad hrobem, se posmívali, že umřítí možno všude. I Loretto bylo vyloupeno.

V Benátkách zvolili kardinálové papeže Pia VII. (1800), jenž se do Říma vrátil.

§ 129.

Napoleon a církve katolická.

Napoleon zvolen byv konsulem snažil se revoluční hrůzy zastaviti konkordátem, jímž se upravovaly poměry církve katolické (1801). Ale organické artikuly, plné gallikánských a febronianských názorů, s konkordátem zároveň uveřejněné, obsah a cenu jeho rušily. Napoleon chtěl patrně užiti církve pouze k svému prospěchu. Pius VII. maje na srdci pokoj a blaho církve sv., vyhověl přání Napoleonovu a pomazal jej v Paříži za císaře (2. pros. r. 1804). Ale snaha Pia VII., zachovati mír, byla marná. Čím více stoupala moc a sláva Napoleonova, tím více církve a papeže ujařmoval. Papež odpíral statečně a důstojně i rozhodně odbýval nezřízené choutky mocného uchvatitele. V odvetu obsadil císař Řím (1808) a přivtělil konečně celý stát papežský k říši francouzské (1809). Papež protestoval a všechny původce násilí toho vyobcoval z církve. Za to dal jej Napoleon zajmouti a odvléci nejdříve do Francie a potom do zajetí v Savoně. Ale papež nebdal ani týrání ani hrozeb. Také „národní sněm biskupů“, jež poručil Napoleon svolati do Paříže, choutkám jeho nevyhověl. Napoleon chtěje papeže donutiti k povolnosti, dal churavého papeže odvézti do Fontainebleau. Zatím však počala sláva Napoleonova blednouti. Po své porážce na Rusi vyjednával, vlastně nutil Napoleon papeže k povolnosti a navrhoval mu jakýsi konkordát, ale papež ho nepřijal. Moc Napoleonova byla konečně u Lipska zničena. Vida nezbytí, propustil papeže, jenž byl s jásotem v Římě uvítán. Napoleon odvezen na ostrov Elbu a pak

na ostrov sv. Heleny, církev však zůstala nepřemožena. Napoleon zemřel, došed za všecky křivdy své, na církvě spáchané, od ní odpustění.

Napoleon, když ho dal papež do klatby, psal Muratovi: „Což pak papež myslí, že pro klatbu jeho vypadne vojákům mým zbraň z ruky?“ A po třech letech zněly zprávy jeho z Ruska: „Našim vojákům padají zbraně z rukou.“ Ve Fontainebleau, kde Napoleon papeže věznil, musil se vzdát trůnu.

Vídeňským kongressem byl stát papežský obnoven (1814).

§ 130.

Církev katolická v Rakousku.

Nařízení císaře Josefa II. sice platila a církev dusila, ale jeho nástupci snažili se je zmírniti a znenáhla odstraniti. Šlechtným úmyslům jejich překáželi ovšem houževnatí přívrženci zásad Febroniových, k nimž přidružil se i novodobý liberalismus.

František I. (1792—1835), panovník zbožný a šlechtný, vrátil semináře biskupům, jimiž jmenoval jen muže horlivé, svěřil doзору církve veškero školství a povolal do Rakouska řády duchovní. Ještě lépe bylo za Ferdinanda I. Dobrotivého (1835—1848), panovníka to mírného a zbožného. Za něho vyjednávalo se již o konkordát, ale bouřemi r. 1848 zmohli se zase živlové církvi nepřátelští. Jakmile však nastoupil doposud slavně panující císař František Josef I. (1848), církev katolická počala zas volně dýchat. Schůze biskupů ve Vídni sestavila církevní požadavky a císař je schválil; bylo také odstraněno konečně placetum regium, a biskupům dána volnost jednati s apoštolskou stolicí. Aby pak zdárné dílo bylo dovršeno, ujednán s Piem IX. (18. srpna 1855) konkordát, jímž bylo tužbám katolíků vyhověno. Od té doby počal katolický život v Rakousku vzkvétat, konány četné synody, zavedeny duchovní řády, založeny katolické spolky a časopisy.

Ale nepřátelé katolické církve neustali v boji, až mír sotva zjednaný zase zničili. To se jim podařilo, když byla r. 1867 změněna ústava a když byly r. 1868 vydány zákony o manželství, školství a vyznání, církevnímu duchu se přičící. Jen s těžkým srdcem podepsal panovník některé z těchto zákonů, jiným podpisu svého vůbec odepřel. Prohlášení papežské neomylnosti bylo

nepřátelům církevním záminkou, aby byl odvolán konkordát (1870). Než i jiné nové zákony byly proti církvi chystány, a jen šlechtností panovníka, církvi oddaného, lze děkovati, že byly některé opraveny a zmírněny, a jiné že vůbec nebyly přijaty a schváleny. Biskupové hájili v době té církevních práv neohroženě. V Čechách počal se rozvíjeti život nejen katolický, ale i národní, když zmírněny byly zákony císaře Josefa II. V čele ruchu toho stálo kněžstvo. Velikou zásluhu o rozkvět ten získali si také horliví biskupové.

Z nich vyniká arcibiskup pražský, Václav Leopold Chlumčanský, (1815—1880), jež sám císař František I. poctil názvem „Otec chudých“. Byl upřímný, dobrotivý a horlivý. Tisíce rozdal mezi chudé a na podniky národní. Národnímu museu daroval vzácné rukopisy a prvotisky, Josefu Jungmannovi platil několik let zvláštního písaře, aby mohl dokončiti svůj slovník. Mimo to založil mnoho škol a nařídil, aby se zřizovaly vikariátní knihovny. Rovněž výborná a prospěšná byla činnost za bouří roku 1848 arcibiskupa Aloisa Josefa sv. p. ze Schrenků. Po něm vedl českou metropoli šlechtný, zbožný a dobrotivý kardinál Bedřich kníže ze Schwarzenberků († 1885). V touž dobu působil v Budějovicích horlivý biskup a vlastenec Jan Valerián Jirsík. V době nejnovější byl metropolitou českým kardinál Frant. hrabě ze Schoenbornů, pastýř horlivý, obětovný, přítel věd a umění; za něho doplněna česká universita fakultou bohosloveckou, zřízena česká kolej v Římě a Školští bratří přivedeni do Čech.

§ 131.

Církev katolická v Itálii. Stát papežský.

Z italských států, po vídeňském kongresu obnovených, největší moci nabyla Sardinie, již přiřčeno bylo Savojsko a Piemont. Králové sardinští snažili se spojití celou Itálii pod svým žezlem. Proto byly podporovány pikle proti Rakousku v Lombardii, kde vítězně bojoval výtečný vojevůdce a zbožný katolík, maršálek hrabě Radecký, ve státě papežském revoluce, již v čele stáli karbonáři, Mazzini a Gioberti, a v Neapolsku Garibaldi, jež s dobrodruhy svými napadal i papežský stát. Marně zaváděli papežové, Pius VIII. a Řehoř XVI., opravy ve svém státě; revoluce propukla, ale přispěním Rakouska byla potřena. Podvratné snahy však trvaly i za mírného Pia IX., jež dal ve svém státě poddaným svobodu a nařídil rozsáhlé opravy. Ale vše bylo marno. Revoluční stranu podporoval sardinský ministr, Kamil Cavour, jež nelekal se žádného prostředku. Konečně ohrožen i život papežův

v Quirinále, a ministr jeho Rossi úkladně zavražděn. Papež prochl do Gaëty; v Římě zřízena republika a statky církevní zabaveny. Mocnáři sice zakročili, a papež, vrátiv se do Říma, staral se horlivě o důkladnou a všeobecnou nápravu, ale všechny snahy jeho tříštily se o revoluci, která byla Sardinií podporována. Když bylo Sardinii odstoupeno Lombardsko (1859) a zabrána část státu papežského (1860) i Neapolsko (1861), bylo patrné, že jde jen o vhodný okamžik, aby celý stát papežský přivtělen byl k panství sardinskému. Ten se naskytl, když byl Napoleon III. u Sedanu zajat (1870). Voje sardinské přitrhly k Římu a zmocnily se ho (20. září 1870), vyrvavše tak papeži bezprávným násilím dědictví sv. Petra. Byly sice vydány tak zv. garanční zákony, jimiž se papeži zaručovala jakási svoboda, ale vše mu bylo vzato, paláce, sbírky a všecko církevní jmění. Papež odmítl důstojně nedostatečné záruky ty a zůstal v dobrovolném vězení ve Vatikáně, ohradiv se proti bezpráví na sobě spáchanému. Stav tento trvá až podnes.

§ 132.

Církev katolická v ostatních státech evropských.

V Německu nesly zásady Voltairovy a racionalismus Kantův pro církev smutné ovoce. Po smíru Lünevillském byla duchovní knížectví německá saecularisována (1801) a rozdána knížatům světským. R. 1806 zřekl se František I. titulu císaře římského a tím přestalo císařství to docela. Panovníci němečtí pak církev utiskovali, zasahující i do vnitřního zřízení jejího (do liturgie a kázně). Papežové snažili se poměry ty konkordáty s jednotlivými zeměmi napravití, ale ani práv, konkordáty těmi církví zaručených, nebylo dbáno.

V Prusku bylo nejhůře. Bedřich Vilém III. vydal nařízení o smíšených sňatech a vychování dítek. Když se biskupové proti tomu ohradili, byl arcibiskup kolínský, Klemens August sv. pán z Droste-Vischering, uvězněn. Ale to bylo spíše štěstím než neštěstím církve katolické, neboť utrpením se katolický duch v Němcích probudil.

Nový boj nastal za Viléma I. (jenž se r. 1871 prohlásil císařem); nazývá se bojem kulturním. Za kancléře Bismarka byly totiž vydány protikatolické květnové (1873) zákony, jež byly prováděny násilím. Kněží a biskupové byli pokutováni, žalařováni (na př. hr. Meč. Lédochowski, jenž byl v žaláři jmenován kardinálem) a do vyhnanství posíláni; ba i přísluhování sv. svátostmi bylo stíháno. Teprve za papeže Lva XIII. (1882) změnilo se částečně vše k lepšímu.

Ve Francii zlepšil se stav katolické církve za Ludvíka XVIII. a Karla X. Učiněn nový konkordát (1817), založena nová biskupství a zřízeny

církevní ústavy. O zahojení ran, revolucí církví zasazených, pečovali výborní a zbožní mužové, jako Chateaubriand a de Maistre. Ale revoluce často se opakující církví opět a opět škodily, aspoň však tolik dobrého způsobily, že ji očistily od jansenismu. Po státním převratu Ludvíka Napoleona nabyla církev opět na čas svobody. Ale porážka u Sedanu (1870) pomohla zase k vítězství revoluci a církví k novému utrpení. Republika po revoluci zřízená byla, zvláště vlivem L. Gambetty, církví nepřátelská. Církev zbavena byla svých práv, školství podpory. Křesťanské zákony manželské zrušeny a náboženství ze škol vyloučeno. Neohrožení biskupové hájili ovšem a hájí práv církevních, ale útlaky trvají měrou hojnou až podnes.

Ve Španělsku byla církev, hlavně vlivem francouzským také pronásledována. Zvláště zhoubný byl pro církev boj královny Kristiny s Karlisty a vláda regenta Espartera. Statky církevní prohlášeny za majetek státní, kláštery zrušeny, mniši vyhnáni, desátek odstraněn. Za Isabelly byl sice ujednán konkordát (1851), ale utrpení nebyla tím učiněna přitřž. Teprve za krále Alfonsa XII. nastaly poměry spořádanější.

V Portugalsku rozhodovaly zhoubné zásady Pombalovy. Církev byla pronásledována, kláštery zrušeny a jmění církevní pobráno. Vrchu tam nabylo svobodné zednářstvo. Poměry ty zlepšily se teprve za pap. Lva XIII. (1881).

Do Švýcarska, jež bylo přeměněno ve federativní republiku, hrnuly se z Francie proudy církví nepřátelské. Po roce 1830 nastalo pronásledování biskupů a klášterů, zákony církví nepřátelské byly vydávány a spojení s apoštolskou stolicí přerušeno. Po sněmu vatikánském bylo ještě hůře. Spolková rada podporovala starokatolictví; kantony katolické marně se bránily. Za pap. Lva XIII. byly katol. církví poskytnuty některé úlevy.

Britanie prováděla zákony církví nepřátelské až do začátku XIX. století. Teprve strach z revoluce přiměl ji k nepatrným úlevám. Irsko naproti tomu bylo po revoluci zbaveno svobody a přivtěleno zcela k Anglii. Náboženství katolického i svobody hájil zvláště duchaplný a zbožný advokát, Daniel O'Connell. Snahou jeho bylo dobýt svobody v mezích zákona.

Když pak dostalo se katolíkům v Britanii úlevy t. zv. zákony emancipačními (1829), mohutněla tam katolická církev úžasně, podporována jsouc výtečnými muži, jako byl kard. Wisemann, Tomáš Morus a konvertité, kard. Newmann a kard. Manning. Pius IX. obnovil v Anglii katolickou hierarchii. Anglie stále víc a více blíží se k církví; ročně vrací se do lůna církve sv. průměrně 10 tisíc osob.

V Belgii, jež si víru katolickou zachovala, jest církev v neustálém boji s nevěrou.

V Nizozemí byli katolíci dlouho utiskováni, ale přece jich přibývalo. Konečně nastaly tam poměry lepší, tak že papež Pius IX. obnovil tam hierarchii (1853).

V Rusku nastalo pronásledování katolíků hlavně v přivtěleném Polsku od dob Kateřiny II. Unitáři donucováni byli k rozkolu; zvláště krutá byla pro ně vláda Mikuláše I., za něhož byli katolíci zbaveni jmění a kostelů, a věrní biskupové a kněží musili na Sibiř. Marny byly stesky papežů. Řehoř XVI. počínání to Mikuláši I. při jeho návštěvě neohroženě vytkl. Slibeny sice nápravy, ale slib ten po dnes nesplněn. Polské povstání (1863) poměry ty ještě zhoršilo; teprve za pap. Lva XIII. poměry poněkud se lepší.

Dějiny vnitřní.

a) **Boj s bludařstvem.** (Církev jednotná.)

§ 133.

Protestantismus.

Smutná rozervanost, která v protestantismu se objevila hned po jeho vzniku, trvala dále. Vznikaly sekty nové, které držice se názorů přepjatých, zaváděly místo víry Kristovy pověry, kdežto filosofie a náboženská věda klonily se vždy víc a více k úplné nevěře. Proto u všech lidí dobré vůle znamenati snahu po spojení s církví. Ale pokusy takové v některých zemích v niveč se rozpadly, hlavně odporem moci světské, jež protestantismus úplně ovládala. Ale nejlepším dokladem rozkladu i v těch zemích jsou četní konvertité všech stavů.

Důležitější sekty protestantské jsou: 1. Irvingiáni, jež založil Ed. Irving ze Škotska. Učení jeho jest směs pietismu a nepravého mysticismu. 2. Mormoni. Původcem jejich jest Jos. Smith v Severní Americe. Jest to nauka dobrodružná, v nejedné věci mohamedanismu podobná. 3. Spiritisté, jež učí, že lze pomocí medií vejiti ve styk s dušemi zemřelých. Sekta tato rozšířila se i v Čechách.

Mimo to působil dále i Kantův racionalismus. Rozum, jenž prohlášen i ve víře za soudce svrchovaného, rozhodoval i ve věrouce i u výkladu Písma sv. Tím ovšem zničil racionalismus znenáhla i věrouku i mravouku. Písmo sv. zbaveno vnuknutí nadpřirozeného, záznaky zavrženy, až konečně všechno zjevení i život Kristův prohlášen za mythy (Dav. Strauss) a Kristus líčen jako románový hrdina (Arn. Rénan). To ovšem působilo dále: lid zbaven víry, poesie zlehčovala křesťanství, a úplná nevěra valem se rozmáhala. Filosofie snažila se odstraniti rozdíl mezi Bohem a světem — svědčíc o tom pantheismus Schellingův a Hegelův — ale spěla k čirému materialismu (Edv. Hartmann). Materialismus pak dohnali někteří, užívající zásad Darwinových ve vědách přírodních, až k hnusnému naturalismu (Vogt, Büchner, Haeckel).

§ 134.

Bludy v zemích katolických.

Nevěrecké, racionalistické názory XVIII. století nezůstaly bez vlivu ani na země katolické, svádějící jednotlivce k poblouzení, které se pak i v kruhy širší šířilo. Ani zásady Febroniovy úplně nezanikly; jeví se ve snaze zakládati církev národní.

Konečně chorobné názory sociální připravují rozvrat společnosti lidské nad míru povážlivý a svrchovaně nebezpečný.

1. I mezi katolíky objevuje se pseudomystické blouznění, zvláště v Bavořích, Rakousích a Štyrsku. Mimo to nedovedli se někteří učenci úplně ubrániti rationalismu.

2. Odstředivé snahy febronianismu viděti v národních církvích ve Francii a Německu. Jsou to Němečtí katolíci, jež založil suspendovaný kněz Jan Ronge (1844); klonili se valnou měrou k protestantskému rationalismu. R. 1870 vznikli Starokatolíci; odpírali nejdříve pouze dogmatu o neomylnosti papežově, ale brzo utonuli v protestantismu. Z počátku přidal se k nim i učený Döllinger.

3. Z nauk, povstávších z bludných názorů sociálních, sluší uvést:

Blud Saint-Simonův, jenž na základě pantheismu, v praktický život uvedeného, a mlhavých zásad o lidské společnosti, které vyslovil již Rousseau, chtěl provést sociální opravu. Nauky Saint-Simonovy působily na vývoj socialismu. Socialismus chce lidskou společnost přetvořiti tak, aby práce a výdělek byly rozděleny souměrně, kdežto komunismus žádá pro každého stejnou míru práv i statků. K zásadám těm v Německu přidali se Ferd. Lasalle a K. Marx. V praxi znamenají zásady ty boj všech proti všem, veliké převraty sociální a zkázu křesťanství, jehož naukám odporují. Positivismus Aug. Comte-a jest čirý materialismus, oprávněnost křesťanství popírající.

§ 135.

Křesťanská věda.

Převraty, které byly koncem XVIII. století způsobeny revolucí, měly na vědu katolickou takový vliv, že byla by bývala málem zničena. A přece právě tato doba položila základ k neobyčejnému rozvoji lidského vědění ve všech jeho oborech. A učenci katoličtí, jimž víra byla nade všecko, nejsou poslední mezi těmi, jimž moderní věda děkuje za svůj velikolepý rozvoj.

Tak sepsána jsou důkladná díla apologetická (Hettinger, u nás dr. Kadeřávek), dogmatická (dr. Schwetz, Hurter, Jan Perrone, výtečný J. Möhler; u nás Jirsík), mravoučná a právníká; s podobným zdarem pěstuje se výklad Písma sv. a církevní dějepis (J. B. Weiss, dr. Kryštůfek), archaeologie (de Rossi, Garucci), liturgika a kazatelství (Lacordaire, Dupanloup, Veith).

Z ostatních učenců budtež jmenováni: astronom U. Leverrier, jesuita A. Secchi, matematik Aug. Cauchy, vynálezce descriptive geometrie G. Monge, fysik Al. Volta a Ampère, chemik M. Chevreul, A. C. Becquerel (původce elektrochemie) a L. Pasteur, anatom V. Hyrtl, geolog J. Barrande a j.

V Čechách byl po dlouhá léta „Časopis katol. duchovenstva“ (1828) téměř jediným pěstitelem české vědecké literatury. O rozvoj církevní literatury získala si zásluhy různá dědictví, „sv. Prokopa“ (1861), „sv. Jana Nep.“, jež vydává spisy vzdělavatelné pro lid, které založil kněz Hanikýř (1830)

a řídil kanovník Václav M. Pešina z Čechorodu, a na Moravě „dědictví sv. Cyrilla a Methoděje“ (1850). Záhy i u nás vzkvetla literatura církevní ve všech oborech. Pozoruhodní spisovatelé církevní (mimo dříve jmenované) jsou: Jan Val. Jirsík, Dr. Ant. Lenz, Dr. Klem. Borový, Mat. Procházka, Fr. Sušil, J. Svoboda, dr. Innocenc A. Frencl, dr. Jan Bílý, kanov. Vinc. Bradáč a mnoho jiných. K tomu přistupují v době novější různé „Knihovny“, vydávající katolické spisy vědecké, z nichž uvádíme zejména „Vzdělávací knihovnu katolickou“.

b) Bohoslužba a život křesťanský. (Církev svatá.)

§ 136.

Bohoslužba katolická.

V bohoslužbě a obřadech církevních nestala se žádná podstatná změna. Ale prohloubením života duchovního prohloubila se i bohopocta, zvláště úcta Nejsvětější svátosti oltářní, k jejímuž uctění zavedena pobožnost čtyřicetihodinná. Také úcta Panny Marie velice rozkvetla.

Svatky církevní, zvláště ty, jež křesťanům na oči stavěly krásné vzory křesťanských ctností, byly zavedeny pro celou církev. Sv. Josef prohlášen za patrona církve sv.

Za učitele církevní vyvolení sv. Petr Damianský, sv. Hilarius, sv. Alfons z Liguori a sv. František Saleský.

Papežové a biskupové snaží se, aby se bohoslužba konala způsobem důstojným a sloužila k povzbuzení věřících.

§ 137.

Umění církevní.

Jako poklesl v době revoluce duchovní život a náboženské přesvědčení, jako ochladla vřelá láska ke Kristu, tak klesalo i umění církevní. Zanikl živý pramen víry, jež napájel studnici umění, a proto udušen i plamen uměleckého nadšení pro stavbu a výzdobu křesťanských chrámů.

Revoluce, zalíbení majíc v pohanství, oživila antiku, která se však prostě napodobovala. I nastal suchopar, nemotorné a chudičké napodobení antiky pohanské, z něhož vanul chlad, všechen vyšší vznět a zvláště lásku ke Kristu umrtvující.

I. Stavitelství tedy, napodobující stavby antické, vytvořilo sloh klasicismem neboli slohem císařským (empire) zvaný. Teprve obnovením náboženského ducha oživila i láska

k církevnímu umění. Ale nových tvarů uměleckých nebylo nalezeno, nýbrž staré památky byly pouze pečlivě opravovány a při nových stavbách napodobovány.

Vzorem empiru jest chrám Madelaine v Paříži. Opraveny nebo dokončeny byly chrámy Notre Dame v Paříži, dóm v Kolíně n. R., sv. Vít v Praze, sv. Barbora v Kutné Hoře a chrám Vyšehradský. Nové chrámy byly u nás postaveny slohem románským (Karlín), slohem gotickým (Král. Vinohrady, Žižkov), v němž vynikl stavitel J. Mocker, a renaissančním (basilika Smíchovská).

II. Plastika vracela se také ke klasicismu, snažíc se dosáti krásy a ušlechtilosti tvarů. Později obrací se k romantismu.

V klasicismu vynikl zvláště Benátčan Ant. Canova a ušlechtilý Thorwaldsen; romantismus pěstovali Chr. Rauch, Ar. Hähnel (pomník Karla IV. v Praze), Lud. Schwantaler a zbožný Achtermann. U nás pěstitelé klasicismu byli čtyři Prachnerové, romantismu vroucí Václav Levý a bratři Maxové (sochy na mostě Karlově).

líšá se od protivy k protivě, od naturalismu k symbolismu.

Empire uměleckého průmyslu si nevšímal, ale doba nová, napodobující slohy dřívější, s pečlivostí jej pěstovala. Tak zdobí nové chrámy krásná díla řezbářská, zlatnická, zámečnická, stkvostné výšivky a p.

U nás o povznesení uměleckého průmyslu získala si veliké zásluhy „Křesťanská akademie“.

V. Müller: Dějiny církve katolické.

44. Overbeck: Sv. Pavel.

III. Malba nemohla nalézt záluby v suchém klasicismu. Proto se brzo seskupil sbor mužů, kteří přilnuli k vroucímu směru umění středověkého.

Hlavou jich byl Němec B. Overbeck, jenž přišel do Říma založil tam školu Nazarenů.

Z novějších malířů vynikl Petr Kornelius v Mnichově; z Čechů Fr. Tkadlík († 1840), Jos. Führich († 1876), jehož obrazy vynikají poesíí, a Jos. Hellich. Z nejnovějších malířů malovali náboženské obrazy u nás Jos. Manes, P. Maixner, K. Liška a j.

Celkem možno říci, že za této doby umění výtvarné ne-našlo ještě půdy křesťanské. Jsouc z ní násilně vytrženo, ko-

IV. Hudba pokračující ve směru století předchozího odchylovala se vždy více od ducha církevního. Hudba chrámová lišila se od hudby operní pouze místem provedení. Reformovati hudbu církevní pěstováním chorálu gregoriánského a návratem k ušlechtilému slohu Palestrinovu počal v Německu Fr. Witt, zakládaje jednoty cecilské.

U nás reformy tyto prováděti mají jednoty cyrilské.

V. **Básnictví** křesťanské rozkvetlo oživením ducha křesťanského.

V Německu vynikali básníci Fr. Schlegel, Kl. Brentano, hr. Stolberg, Guido Görres, Fr. Weber. U nás má kněžstvo katolické o povznesení literatury naší velikou zásluhu. Nejznámější jsou: Frant. Procházka († 1809), Ant. Jar. Puchmayer († 1820), Vojt. Nejedlý († 1844), Jos. Vl. Kamarýt († 1833), Kar. Vinařický († 1869), Frant. Jar. Vacék († 1869), Josef Frant. Smetana († 1861), Kar. Eug. Tupý (Bol. Jablonský) († 1881), Frant. Sušil († 1868), Václ. Štulc († 1887), Frant. Doucha († 1884), Vinc. Zahradník a j.

§ 138.

Křesťanský život.

Část křesťanstva se sice za této doby od církve stále víc a více vzdalovala, až bludnými naukami zaslepena v čiré nevěře utonula, ale u většiny počal život křesťanský utěšeně vzkvétati, což se jeví zvláště

1. hojným přijímáním sv. svátostí, kterými se milost Boží rozhojňuje.

2. snahou stavěti a ozdobovati chrámy, kaple a oltáře.

3. nábožným a horlivým obcováním duchovním cvičením, misii a kázáním.

4. zakládáním spolků, kongregací a jednot, hojnými poutmi do Říma, Palaestiny a Lourdu; u nás na sv. Horu.

5. novou náklonností k životu duchovnímu; stav duchovní volí si nejen chudí, ale i bohatí.

6. obětovností a dobročinností křesťanskou; svědčí o tom spolky sv. Vincence, úžasná a požehnaná činnost kněze Jana Boska v Turině pro zanedbanou mládež, zřizování nemocnic, útulen atd.

7. vroucí oddaností k papežské stoličce a upřímnou účastí při osudech sv. Otce.

8. stálostí u víře a bojem za sv. víru, v němž vynikli výborní mužové.

9. příkladným a ctnostným životem, který jeví se hojným počtem osob svatostí vynikajících.

10. množstvím upřímných konvertitů, mezi nimiž jsou mužové vědy i umění, politikové, chudí i bohatí.

Životem ctnostným vynikli: Marie Kristina Savojská, císař Ferdinand I. Dobrotivý, jesuita Karel Antoniewicz, farář Jan Kř. Vianney († 1859), (neúnavný zpovědník), redemptorista bl. Klement Hofbauer, Adolf Kolping, zakladatel tovaryšských spolků a mnozí jiní.

c) **Ústava církevní.** (Církev apoštolská.)

§ 139.

Papežové XIX. století.

Pius VII., vrátiv se ze svého zajetí do Říma (viz § 130.), snažil se zacelit rány církvi zasazené. Obnovil řád jezuitský (1814), zřídil nové kongregace a řády, otevřel collegia. Jeho nástupce Lev XII. (1823—1829), muž zbožný a moudrý, v díle Piově pokračoval.

Vystoupil proti zednářům a karbonářům, vrátil jezuitům collegium Romanum a založil university v Římě a Bologni. R. 1825 slavil jubileum.

Pius VIII. (1829—1830), zbožný a pokorný, staral se o vzdělání duchovenstva, hájil posvátnosti stavu manželského.

Řehoř XVI. (1831—1846), bývalý mnich kamaldolský, muž přísných mravů, neohroženého a pevného ducha, hlubokého vzdělání.

Ve výborných encyklikách svých horoval proti lhostejnosti u víře a bludům; zřídil mnoho biskupství a apoštolských vikariátů. Kolem sebe shromažďoval výborné muže, mezi nimiž byl na př. kardinál Mezzofanti, jenž zna 50 jazyků. (České knihy poslal mu Jos. Jungmann.)

Pius IX. (1846—1878) byl proti předchůdci svému velice mírný a shovívavý. Ačkoliv celý jeho pontifikát padá do dob plných bojů a útisků, vykonal přece pro povznesení ducha křesťanského věci neobyčejné.

Z encyklik jeho vyniká Syllabus (1864), v němž zavrhuje novodobé bludy; 8. pros. 1854 prohlásil za souhlasu biskupů ex cathedra dogma o Neposkvrněném Početí P. Marie.

Nejslavnějším činem jeho bylo svolání *sněmu církevního do Vatikánu (XX. obecný) 1869—1870.*

Na sněm pozval Pius IX. i rozkolníky a protestanty. Zvláštní komise sestavovaly jednací řád. Na sněm sešlo se 48 kardinálů a na 700 patriarchů a biskupů. Sněm byl zahájen 8. prosince 1869.

V sezení IV. prohlášeno dogma o neomylnosti papežské, jímž stanoveno, že biskup římský, mluví-li jako nejvyšší učitel křesťanstva, požívá neomylnosti, církvi Kristem propůjčené; jsou tedy články věroučné i mravoučné jím prohlášené nezměnitelné.

Sněm byl po dobytí Říma (1870) odročen.

Pius IX. staral se též o povznesení zbožnosti. Blahořečil Jana Sarkandra a Anežku Přemyslovnu a u přítomnosti 300 biskupů svatořečil 26 mučedníků japonských. Mimo to zřídil četná biskupství a s některými státy smluvil konkordáty.

Pius IX. dožil se nejdelšího pontifikátu ze všech papežů. Pro svou mírnost a horlivost těšil se úctě celého katolického světa.

Lev XIII. (hrabě Joachim Pecci) (1878—1903).

Narodil se 2. března 1810 v Karpinetu; vynikal již v mládí pílí a opravdovostí, studoval ve Viterbu a v Římě, byl nuntiem, pak biskupem v Perugii a konečně v 68. roce věku svého zvolen papežem.

Neobyčejná jest jeho činnost. Jeho encykliky, díla v pravdě nesmrtelná, ukazují všem pravou cestu. Mírnost a rozhodnost, moudrost a opatrnost, učinnost a láska k vědám a uměním, láska k Bohu i k bližnímu a neobyčejná obětovnost získaly mu úctu a vážnost i u nekatolíků.

Zvláště jeví se nám Lev XIII. přítelem Slovanů; svědčit o tom především jeho encyklika „Grande munus“, vydaná k jubileu sv. Cyrilla a Metoděje (23. září 1880). Čechům osvědčil zvláštní přízeň svou, založiv českou kolej v Římě, jak praví, „k větší cti a slávě Boží, k vzrůstu katolického náboženství a k ozdobe a užitku slavného království Českého“. Svátý Otec Lev XIII. blahořečil též zakladatele kláštera tepelského a chotěšovského Hroznatu a o lásce své k Čechům ujistil i poutníky české do Říma zavítavší. Byl v pravdě „Lumen de caelo“, světlo s nebe. Jako horlivý pastýř sám napsal, k čemu jest, podle příkladu Řehoře VII., pro víru Kristovu odhodlán

Justitiam colui; certamina longa, labores,
Ludibria, insidias, aspera quaeque tuli
At fidei vindex non flector; pro grege Christi
Dulce pati, ipsoque in carcere dulce mori.*)

Lev XIII. dokončil požehnaný život svůj 20. července 1903. V konklave 4. srpna 1903 zvolen papežem patriarcha Benátský, kardinal Josef Sarto, jenž přijal jméno

Pius X. Kéž Bůh mu požehná! Ad multos annos.

*) Práva pilen jsem byl; boje, námahy jsem za to snášel,
Úklady, úsměšky, trampoty též všeliké;
V obraně víry neustoupím; a pro Kristovo stádo
Sladko mi trpětí jest, sladka i smrt v okovech.

§ 140.

Doslov.

Přehlédneme-li dějiny církve katolické od počátku až do konce, vidíme, jak nepatrné zrno hořčičné, jež božský rozsévač zasel, vzrostlo v mohutný strom. Hrozné bouře se do něho opíraly, blesky zloby a nenávisti do něho bily, ale strom ten stál pevně, a národové nalézali jisté útočiště v jeho kliduplném, osvěžujícím stínu.

Církev jsouc jednotná opatrovala bedlivě oheň svaté pravdy, Kristem jí svěřené, jsouc svatá plnila úkol Spasitelem na ni vznesený, posvěcujíc a k Bohu povznášejíc veškero členstvo své, jsouc obecná nevyklučovala nikoho od pramene pravdy, nýbrž všecky lidi, pohany i divochy, zvala a napájela živou vodou pramene toho, jsouc apoštolská zachovávala neporušeně vše, co od sv. apoštolů byla obdržela.

Církev katolická stála u kolébky vzdělanosti, církev poskytovala lidstvu nejvznešenější statky, jimiž vládne. Ačkoliv se jí nedostávalo vždy vděku, neumdlévala, neochabovala, nýbrž napomínala a trestala, bojovala, trpěla, vítězila. Ve svém utrpení radovala se z úspěchů, přinesši oběti nejtěžší ochotna byla k obětem novým.

Církev viděla povstávat a zanikatí mocné říše, obrovité postavy mocných duchů, kteří otřásali světem. Vše se řítilo v prach, ona však stála nepřemožitelná, jak jí to slíbil Kristus. Když nejzuřivější vlnobití zmítá lodičkou Petrovou, když úskalí a víry hrozí ji zničení, uniká nebezpečím. A tak jsou celé dějiny jediným velikolepým důkazem historickým, že zakladatel církve katolické, Ježíš Kristus, byl pravý Bůh a že pravdou jest proroctví Jeho:

„A na té skále vzdělám církev svou,
a brány pekelné ji nepřemohou.“

O. A. M. D. G.

Římští papežové.

- Sv. Petr I. 42—67.
 „ Linus † 79?
 „ Kletus (Anaklet, Anenklet) † 90?
 „ Klement I. † 99?
 „ Evarist † 107?
 „ Alexander † 116?
 „ Sixtus I. 116—125?
 „ Telesfor 125—136.
 „ Hyginus † 140.
 „ Pius I. † 154.
 „ Anicet † 165.
 „ Soter † 174.
 „ Eleutherus † 189.
 „ Viktor I. † 198.
 „ Zephyrin † 219.
 „ Kalixt I. 219—222.
 „ Urban I. 222—230.
 „ Pontianus 230—235.
 „ Anterus 235—236.
 „ Fabian 236—250.
 „ Kornelius 251—253.
 „ Lucius I. 253—254.
 „ Štěpán I. 254—257.
 „ Sixtus II. 257—258.
 „ Dionys 259—268.
 „ Felix I. 269—274.
 „ Eutychian 275—283
 „ Cajus 283—296.
 „ Marcellinus 296—304.
 „ Marcell 307—309.
 „ Eusebius † 309.
 „ Melchhiades (Miltiades) 310—314.
 „ Sylvester I. 314—335.
 „ Marek † 336.
 „ Julius I. 337—352.
 Liberius 352—366.
 Sv. Damasus I. 366—384.
 „ Siricius 384—398.
 „ Anastasius I. 398—401.
 „ Innocenc I. 401—417.
 „ Zosimus 417—418.
 „ Bonifác I. 418—422.
 „ Coelestin I. 422—432.
 „ Sixtus III. 432—440.
 Sv. Lev I. Veliký 440—461.
 „ Hilarius 461—468.
 „ Simplicius 468—483.
 „ Felix II. (III.) 483—492.
 „ Gelasius I. 492—496.
 „ Anastasius II. 496—498.
 „ Symmachus 498—514.
 „ Hormisdas 514—523.
 „ Jan I. 523—526.
 „ Felix III. (IV.) 526—530.
 Bonifác II. 530—532.
 Jan II. 533—535.
 Sv. Agapet I. 535—536.
 Sv. Silverius 536—540.
 Vigilius 540—555.
 Pelagius I. 555—560.
 Jan III. 560—573.
 Benedikt I. 574—578.
 Pelagius II. 578—590.
 Sv. Řehoř I. Veliký 590—604.
 Sabinianus 604—606.
 Bonifác III. † 607.
 Sv. Bonifác IV. 608—615
 Sv. Deusdedit 615—618.
 Bonifác V. 619—625.
 Honorius I. 625—638.
 Severin 638—640
 Jan IV. 640—642.
 Theodor I. 642—649.
 Sv. Martin I. 649—655.
 Eugen I. 655—657.
 Vitalian 657—672.
 Adeodatus 672—676.
 Donus 676—678.
 Sv. Agatho 678—681.
 „ Lev II. 681—683.
 „ Benedikt II. 684—685.
 Jan V. 685—686.
 Konon 686—687.
 Sv. Sergius I. 687—701.
 Jan VI. 701—705.
 Jan VII. 705—707.
 Sisinnius 708.
 Konstantin I. 708—715.

- Sv. Řehoř II. 715—731.
 „ Řehoř III. 731—741.
 „ Zachariáš 741—752.
 Štěpán (II. zemřel 3. dne po volbě).
 † 752.
 Štěpán II. (III.) 752—757.
 Sv. Pavel I. 757—767.
 Štěpán III. (IV.) 768—772.
 Hadrian I. 772—795.
 Sv. Lev III. 795—816.
 Štěpán IV. (V.) 816—817.
 Sv. Paschal I. 817—824.
 Eugen II. 824—827.
 Valentin 827.
 Řehoř IV. 827—844.
 Sergius II. 844—847.
 Sv. Lev IV. 847—855.
 Benedikt III. 855—858.
 Sv. Mikuláš I. 858—867.
 Hadrian II. 867—872.
 Jan VIII. 872—882.
 Marinus I. 882—884.
 Hadrian III. 884—885.
 Štěpán V. (VI.) 885—891.
 Formosus 891—896.
 Bonifác VI. 896 (15 dnů).
 Štěpán VI. (VII.) 896—897.
 Romanus 897.
 Theodor II. 897—898.
 Jan IX. 898—900.
 Benedikt IV. 900—903.
 Lev V. 903.
 Christofor 904.
 Sergius III. 904—911.
 Anastasius III. 911—913.
 Lando 914.
 Jan X. 914—928.
 Lev VI. 929.
 Štěpán VII. (VIII.) 929—931.
 Jan XI. 931—936.
 Lev VII. 936—939.
 Štěpán VIII. (IX.) 939—942.
 Marinus II. 943—946.
 Agapet II. 946—955.
 Jan XII. 955—964.
 Benedikt V. 965.
 Jan XIII. 965—972.
 Benedikt VI. 973—974.
 Benedikt VII. 974—983.
 Jan XIV. 983—984.
 Jan XV. 985—996.
 Řehoř V. 996—999.
 Sylvester II. 999—1003.
 Jan XVII. 1003.
 Jan XVIII. 1003—1009.
 Sergius IV. 1009—1012.
 Benedikt VIII. 1012—1024.
 Jan XIX. 1024—1033.
 Benedikt IX. 1033—1045.
 Řehoř VI. 1045—1046.
 Klement II. 1046—1047.
 Damasus II. 1048 (23 dnů).
 Sv. Lev IX. 1049—1054.
 Viktor II. 1054—1057.
 Štěpán IX. (X.) 1057—1058.
 Mikuláš II. 1058—1061.
 Alexander II. 1061—1073.
 Sv. Řehoř VII. 1073—1085.
 Viktor III. 1086—1087.
 Urban II. 1088—1099.
 Paschal II. 1099—1118.
 Gelasius II. 1118—1119.
 Kalixt II. 1119—1124.
 Honorius II. 1124—1130.
 Innocenc II. 1130—1143.
 Coelestin II. 1143—1144.
 Lucius II. 1144—1145.
 Eugen III. 1145—1153.
 Anastasius IV. 1153—1154.
 Hadrian IV. 1154—1159.
 Alexander III. 1159—1181.
 Lucius III. 1181—1185.
 Urban III. 1185—1187.
 Řehoř VIII. 1187.
 Klement III. 1187—1191.
 Coelestin III. 1191—1198.
 Innocenc III. 1198—1216.
 Honorius III. 1216—1227.
 Řehoř IX. 1227—1241.
 Coelestin IV. 1241 (17 dnů).
 Innocenc IV. 1243—1254.
 Alexander IV. 1254—1261.
 Urban IV. 1261—1264.
 Klement IV. 1264—1268.

Sv. Řehoř X. 1271—1276.
 Innocenc V. 1276.
 Hadrian V. 1276 (39 dnů).
 Jan XXI. 1276—1277.
 Mikuláš III. 1277—1280.
 Martin IV. 1281—1285.
 Honorius IV. 1285—1287.
 Mikuláš IV. 1288—1292.
 Sv. Coelestin V. 1294 (vzdal se).
 Bonifác VIII. 1294—1303.
 Benedikt XI. 1303—1304.

Klement V. 1305—1314
 Jan XXII. 1316—1334
 Benedikt XII. 1334—1342
 Klement VI. 1342—1352
 Innocenc VI. 1352—1362
 Urban V. 1362—1370
 Řehoř XI. 1370—1378

} sídili v Avignoně.

Urban VI. 1378—1389 v Římě.
 Bonifác IX. 1389—1404 v Římě.
 Innocenc VII. 1404—1406 v Římě.
 Řehoř XII. 1406—1415 (vzdal se).

Alexander V. (1409—1410) } voleni
 Jan XXIII. (1410—1415) } v Pise.

Martin V. 1417—1431.
 Eugen IV. 1431—1447.
 Mikuláš V. 1448—1455.
 Kalixt III. 1455—1458.
 Pius II. 1458—1464.
 Pavel II. 1464—1471.
 Sixtus IV. 1471—1484.
 Innocenc VIII. 1484—1492.
 Alexander VI. 1492—1503.
 Pius III. 1503.
 Julius II. 1503—1513.
 Lev X. 1513—1521.

Hadrian VI. 1522—1523.
 Klement VII. 1523—1534.
 Pavel III. 1534—1549.
 Julius III. 1550—1555.
 Marcel II. 1555 (21 den).
 Pavel IV. 1555—1559.
 Pius IV. 1559—1565.
 Sv. Pius V. 1566—1572.
 Řehoř XIII. 1572—1585.
 Sixtus V. 1585—1590.
 Urban VII. 1590 (13 dnů).
 Řehoř XIV. 1590—1591.
 Innocenc IX. 1591.
 Klement VIII. 1592—1605.
 Lev XI. 1605 (13 dnů).
 Pavel V. 1605—1621.
 Řehoř XV. 1621—1623.
 Urban VIII. 1623—1644.
 Innocenc X. 1644—1655.
 Alexander VII. 1655—1667.
 Klement IX. 1667—1669.
 Klement X. 1670—1676.
 Innocenc XI. 1676—1689.
 Alexander VIII. 1689—1691.
 Innocenc XII. 1691—1700.
 Klement XI. 1700—1721.
 Innocenc XIII. 1721—1724.
 Benedikt XIII. 1724—1730.
 Klement XII. 1730—1740.
 Benedikt XIV. 1740—1758.
 Klement XIII. 1758—1769.
 Klement XIV. 1769—1774.
 Pius VI. 1775—1799.
 Pius VII. 1800—1823.
 Lev XII. 1823—1829.
 Pius VIII. 1829—1830.
 Řehoř XVI. 1831—1846.
 Pius IX. 1846—1878.
 Lev XIII. od r. 1878.

OBSAH.

Úvod.

Str.

§ 1. Pojem dějin církevních	3
§ 2. Rozdělení dějin církevních	4
§ 3. Prameny dějin církevních a jejich cena	5

DOBA PRVNÍ.

Starověk křesťanský.

Oddíl I.

Od založení církve katolické až po Konstantina Velikého (r. 33—313).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 4. Ježíš Kristus, zakladatel církve	7
§ 5. Založení církve. Apoštolská církev v Jerusalemě	9
§ 6. Církev Kristova v Palaestině a Syrii	10
§ 7. Apoštolské působení sv. Petra	11
§ 8. " " " Pavla	13
§ 9. Působení ostatních apoštolů	14
§ 10. Zkáza říše židovské	16
§ 11. Křesťanství a stát římský	18
§ 12. Pronásledování křesťanů	20
§ 13. Pronásledování ve století třetím	22
§ 14. Rozšíření křesťanství v prvních třech stoletích	25
§ 15. Příčiny rychlého vzrůstu křesťanstva	26
§ 16. Vědecký boj proti křesťanství. — Apologetové	27

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem (církve jednotná).

§ 17. Bludy prvních století	29
§ 18. Křesťanská věda	31

b) Bohoslužba a kázeň církevní (církve svatá).

§ 19. Svátosti: křest, bířmování a pokání	35
§ 20. Eucharistie. Disciplína arcani	36
§ 21. Ostatní svátosti. Svátostniny. Nábožné zvyky. Život křesťanů	38
§ 22. Posvátná místa. Katakomby	40
§ 23. Posvátné doby	42

c) Ústava církevní (církve apoštolská).

	Str.
§ 24. Zřízení církve	43
§ 25. Zřízení metropolitní. Primát	44

Oddíl II.

Od císaře Konstantina do sněmu VI. všeobecného v Cařihradě (r. 313—680).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 26. Konstantin Veliký a jeho synové	46
§ 27. Julian Apostata. Zánik pohanstva. Stát a církev	47
§ 28. Rozšíření křesťanství na východě	49
§ 29. „ „ „ západě	50
§ 30. Islam	52

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem (církve jednotná).

§ 31. Přehled	54
§ 32. Bludy theologické	54
§ 33. „ christologické	56
§ 34. „ anthropologické. Rozkoly	58

Věda církevní.

§ 35. Přehled	59
§ 36. Učitelé církve východní	59
§ 37. „ „ západní	61

b) Bohoslužba a život církevní (církve svatá).

§ 38. Sv. svátosti. Mše svatá	63
§ 39. Posvátná místa. Církevní umění	64
§ 40. Posvátné doby	68
§ 41. Nábožné zvyky. Život křesťanů	69
§ 42. Život mnišský	70

c) Ústava církevní (církve apoštolská).

§ 43. Zřízení církve	71
§ 44. Primát biskupa římského	72

DOBA DRUHÁ.

Středověk křesťanský.

Oddíl III.

Od šestého sněmu obecného v Cařihradě až po Řehoře VII. (r. 680—1073).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

Rozšíření víry.

§ 45. Pokřestění Německa. Sv. Bonifác	74
§ 46. Křesťanství v severní Evropě	75
§ 47. „ u jižních Slovanů	76
§ 48. „ u severních Slovanů	78

	Str.
§ 49. Sv. Cyrill a Metoděj	79
§ 50. Křesťanství v Čechách	83
§ 51. Biskupství v Čechách. Sv. Vojtěch	85
§ 52. Pokřestění Poláků a Polabanů	88
§ 53. „ Rusů a Maďarů	89

Církev a stát.

§ 54. Stát papežský (patrimonium s. Petri)	89
§ 55. Západní císařství římské	90
§ 56. Osudy katol. církve ve století IX, X. a XI.	91

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem (církve jednotná).

§ 57. Obrazoborství a rozkol východní	93
§ 58. Bludy na západě	95

b) Bohoslužba a život církevní (církve svatá).

§ 59. Bohoslužba. Kázeň církevní	96
§ 60. Křesťanská věda	97
§ 61. Křesťanské umění	99
§ 62. Život křesťanský	101

c) Ústava církevní (církve apoštolská).

§ 63. Kněží a biskupové. Kardinálové	102
§ 64. Primát biskupa římského	104

Oddíl IV.

Od nastoupení Řehoře VII. (1073) do smrti Bonifáce VIII. (1303).

§ 65. Přehled	105
-------------------------	-----

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

Rozšíření křesťanství.

§ 66. Rozšíření víry	105
§ 67. Křížové výpravy	107
§ 68. Rytířští řádové	109

Církev a stát.

§ 69. Řehoř VII. Boj o investituru	110
§ 70. Boj papežů s Hohenstaufy. Innocenc III.	113
§ 71. Bedřich II. Záhuba Hohenstaufů	115
§ 72. Bonifác VIII.	116
§ 73. Církev v Čechách za Přemyslovců ve XII. a XIII. století	117

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem (církve jednotná).

§ 74. Bludy na západě. Inkvisice	119
--	-----

Věda křesťanská.

§ 75. Školství. University	121
§ 76. Scholastika a mystika	122

	b) Bohoslužba a život církevní (církev svatá).	Str.
§ 77.	Obřady, nábožné zvyky, křesťanský život	124
§ 78.	Církevní umění	126
	c) Ústava církevní (církev apoštolská).	
§ 79.	Správa církevní	129
§ 80.	Duchovní řádové	130
§ 81.	Řády žebravé	131

Oddíl V.

Od doby Bonifáce VIII. (1303) do vystoupení Martina Luthera (1517).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 82.	Papežové v Avignoně	133
§ 83.	Rozkol papežský	135
§ 84.	Poměry církevní po sněmu kostnickém	136
§ 85.	Církev česká za vlády rodu Lucemburského	138

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem (církev jednotná).

§ 86.	Církev východní	141
§ 87.	Jan Wyckliff	143
§ 88.	Jan Hus	143
§ 89.	Bouře a války husitské	149
§ 90.	Kompaktáta. Čeští bratři	150

b) Bohoslužba a život církevní (církev svatá).

§ 91.	Bohoslužba	152
§ 92.	Církevní věda	153
§ 93.	Humanismus	154
§ 94.	Církevní umění	156
§ 95.	Život křesťanský	160
§ 96.	Sv. Jan Nepomucký	161

c) Ústava církevní (církev apoštolská).

§ 97.	Papežství, duchovenstvo, řehole	163
	Doslov	163

DOBA TŘETÍ.

Novověk křesťanský.

Přehled	165
-------------------	-----

Oddíl VI.

Od vystoupení Martina Luthera (1517) do míru vestfálského (1648).

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 98.	Rozšíření víry	166
-------	--------------------------	-----

Boj církve s protestantismem.

§ 99.	Dr. Martin Luther. Protestantismus v Německu	168
§ 100.	Reformace v Německu. Válka třicetiletá	171
§ 101.	„ ve Švýcařích	731

		Str.
§ 102.	Reformace na ostrovech britských	174
§ 103.	„ ve Francii a Nizozemi	175
§ 104.	„ v Čechách	177
§ 105.	Bitva na Bílé Hoře. Reformace katolická	179
§ 106.	Protestantismus v ostatních zemích evropských	181
§ 107.	Příčiny rychlého vzrůstu protestantismu	183

Dějiny vnitřní.

a) Ústava církevní (církev apoštolská).

§ 108.	Sněm tridentský	184
§ 109.	Provedení oprav tridentských	185
§ 110.	Řády duchovní	187
§ 111.	Řád jezuitský	189

b) Boj s bludařstvem (církev jednotná).

§ 112.	Bludy. Církev východní	190
--------	----------------------------------	-----

c) Bohoslužba a život církevní (církev svatá).

§ 113.	Liturgie a život křesťanský	191
§ 114.	Věda církevní	192
§ 115.	Umění křesťanské	193

Oddíl VII.

Od míru vestfálského (1648) do revoluce francouzské (1789).

Přehled	198
-------------------	-----

Dějiny vnější. (Církev katolická.)

§ 116.	Rozšíření víry	198
--------	--------------------------	-----

Církev a stát.

§ 117.	Jansenismus a gallikanismus	199
§ 118.	Febronianismus a Josefinismus	201
§ 119.	Zrušení řádu jezuitského	203
§ 120.	Církev katolická v ostatních zemích evropských	204

Dějiny vnitřní.

a) Boj s bludařstvem (církev jednotná).

§ 121.	Rationalismus, deismus, nevěra	206
§ 122.	Bludy. Církev východní	208
§ 123.	Věda církevní	209

b) Bohoslužba a život církevní (církev svatá).

§ 124.	Kultus a křesťanský život	210
§ 125.	Církevní umění	210

c) Ústava církevní (církev apoštolská).

§ 126.	Stolice apoštolská. Biskupové. Nové řády	213
--------	--	-----

Oddíl VIII.

Od revoluce francouzské (1789) až na naše doby.

Přehled	214
-------------------	-----

Dějiny vnější. (Církev katolická.)		Str.
§ 127. Rozšíření víry		214
Církev a stát.		
§ 128. Revoluce francouzská		216
§ 129. Napoleon a církev katolická		217
§ 130. Církev katolická v Rakousku		218
§ 131. Církev katolická v Itálii. Stát papežský		219
§ 132. „ „ v ostatních státech evropských		220
Dějiny vnitřní.		
a) Boj s bludařstvem (církev jednotná).		
§ 133. Protestantismus		222
§ 134. Bludy v zemích katolických		222
§ 135. Křesťanská věda		223
b) Bohoslužba a život církevní (církev svatá).		
§ 136. Bohoslužba katolická		224
§ 137. Umění církevní		224
§ 138. Křesťanský život		226
c) Ústava církevní (církev apoštolská).		
§ 139. Papežové XIX. století		227
§ 140. Doslov		229

Seznam vyobrazení.

1. Vítězný oblouk Titův v Římě	16
2. Kořist chrámová. Basrelief na oblouku Titově	17
3. Koš eucharistický z katakomby sv. Kallista	37
4. Kaple sv. Caecilie	39
5. Fossor z coemeteria sv. Petra a Marcellina	40
6. Klanění se magů v coemeteriu sv. Trasona a Saturnina	41
7. Monogram Kristův v koruně	45
8. Půdorys basiliky	65
9. Vnitřek basiliky sv. Sabiny v Římě	66
10. Průřez chrámu Boží Moudrosti v Cařihradě	67
11. Mosaikový obraz v chrámu sv. Marka v Benátkách (X. stol.)	73
12. Vnitřek chrámu sv. Klementa v Římě	80
13. Chrám sv. Marka v Benátkách	99
14. Obraz Panny Marie na skle (vetří d'oro)	104
15. Ozdoba z kodexu Vyšehradského (XI. stol.)	105
16. Krypta sv. Kosmy a Damiana v Staré Boleslavi	126
17. Kaple sv. Jiří na Řípu	127
18. Příčný řez chrámu sv. Jiří v Praze	127

	Str.
19. Inicialka D z kodexu Ostrovského (XIII. stol.)	129
20. Sloupová hlavice z kláštera bl. Anežky v Praze	132
21. Vlys ranné gotiky (XIII. stol.)	133
22. Z missálu Jana ze Středy, biskupa olomouckého (XIV. stol.)	133
23. Děřich pražský: Ukřižování Páně	139
24. Z missálu Václava z Radče (počátek XV. stol.)	152
25. Dóm v Kolíně n. Rýnem	156
26. Oporná soustava chrámu sv. Víta	157
27. Frà Ang. Fiesole: Korunování Panny Marie	158
28. Autograf sv. Jana Nepomuckého	162
29. Rafael: Proměnění Páně	164
30. Chrám sv. Petra v Římě	169
31. Lionardo da Vinci: Večeře Páně	193
32. Donatello: Sv. Caecilie	194
33. Michelangelo: Mojžiš	194
34. Michelangelo: Pieta	195
35. Tizian: Peníz daně	196
36. Rafael: Madonna della Sedia	198
37. Dinzenhofer: Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze	201
38. Murillo: Madonna	202
39. Petr P. Rubens: Snímání s kříže	204
40. V. V. Reiner: Sv. Jan Nepomucký	205
41. K. Škréta: Sv. Jan evangelista	206
42. P. Brandl: Sv. Řehoř	209
43. Brokoffové (otec a syn) Sv. Vojtěch	211
44. B. Overbeck: Sv. Pavel	225

Tiskové omyly:

Na str.	22.	řádek	18.	shora	místo	r. 102	čti	202.	
„	43.	„	14.	„	za	slovo	„představenými“	přidej	církve.
„	49.	„	13.	„	místo	prostě	čti	prostý	daní.
„	53.	„	19.	„	místo	salama	čti	aslama.	
„	64.	„	4.	zdola	„	ἄψις	čti	ἄψις.	
„	130.	„	20.	„	„	Cisteau	čti	Cîteaux.	
„	157.	v	podpise	vyobrazení	čti	opěrná	místo	oporná.	